LOGICA,

SIVE

ARS COGITANDI:

In qua præter

VULGARES REGULAS

PLURA

NOVA HABENTUR

AD

Rationem dirigendam utilia.

E tertia apud Gallos Editione recognita & aucta in Latinum versa.

LONDINI,

Typis *Andr. Clark*, Impensis *Joh. Martyn* sub Signo Campanæ in D. *Pauli* Cœmeterio;
Et *Ed. Story* Bibliopolæ *Cantabrigiensis*,
M. DC. LXXIV.

INTERPRES LECTORI.

Nnus est, & is qui excurrit, ex quo meas ad manus in ultimâ firmè Angliâ degentis pervenit hæc Logica. Dici vix potest quantum vel cursim primum perlecta placuerit mihi; nec mirum, quippe conscripta visa est, ex illius Philosophiæ placitis, quam ego utcunque meo more excolueram.

Hinc ut fieri assolet ubi quid arridet, cum prima subitariaque lectione animo meo non fecissem satis, ad secundam volavi, inque illa totus & meditabundus aliquandiu hæseram, cum legendo meditandoque fessus, forte aliud agens, calamum in manus sumpsi, &, ut mentem rerum ingestarum numero & mole gravem, enato ipsis ex

ſtudiis oblectamento recrearem, primarum ludibundus linearum verſionem tentavi: En levem inconſultamq; operis mei originem!

Cæterum, paginæ unius alteriuſve tranſlatione, Minerva non prorſum, ut mihi videbatur, invita, defunctus conſilium cæpi operis totius aggrediundi, experiundique (poſt viginti plus minus annorum à Muſeis Galliiſque abſentiam) quid ego Anglus in Gallicis Latine vertendis poſſem; atque una ignorandi, hoc eſt, per literas Amicoſve non inquirendi, (quouſque ultimam Operi manum impoſuiſſem) an alterius cujuſpiam ſtudio hæc noſtra Logica Latinitate donata, aliis quam popularibus Gallis ſui copiam feciſſet.

Neque male mihi ceſſurum hunc, cùm hac ignoratione, laborem ſum arbitratus: quamdiu enim in illis verſarer, habiturus eram, quo non inutiliter oblectarem ocium meum, atque etiam ad ſtudium atque eam diligentiam in intelligendis addiſcendiſque, quæ ad Latina traducebantur, mihi du-

cebam

cebam adhibenda, quæ par eſt adhiberi, ubi quidpiam Publico deſtinatur, & quæ proinde non poterant non altiſſimè memoriæ infigere doctrinam à Cl. Authore traditam, quam ego ad Rationem, hoc eſt, vitam optimè regendam rebar utiliſſimam.

Jam vero integrâ verſione perfunctus cæpi tandem quærere an uſpiam alias extaret hæc Logica; cumque innotuiſſet quærenti vel ſolis hucuſque Gallis proſtitiſſe, vel ſaltem primam tantum editionem in Latinam linguam tranſlatam, (quod etiam ita mihi ſubindicabatur, ut de facti veritate dubitandi locus relinqueretur) hanc meam duxi edendam verſionem, qua Lector tertiam illam Editionem Gallicam, ab Authore recognitam & tertia, ut ille in Monito affirmat, parte auctam habiturus eſt.

Ad hoc ego propellebar non Lucelli non gloriolæ ſpe, ſed unica ſingularique operis utilitate Abſentium Amicorum literis, Præſentium calculis ſummopere mihi commendata; pro-

pellebar ea, quam apud Gentiles Gallos iteratis editionibus ſibi comparaverat eſtimatione, atque etiam honorificentiſſima mentione, quam apud Authores acerrimos inveni non infrequentem, adeo ut ab illorum nonnullo *Mirabilis Logica ſive Ars Cogitandi* audiat.

Propellebar denique inſigni librorum numero, (qui vel mihi hic terrarum conſtituto, ubi tenue vel nullum literarum literatorumq; commercium eſt, innotuere) ex hujus Logices regulis conſcriptorum, tum ab aliis, tum ab ipſo præcipue Cl. Authore, qui illis non minus quam rebus præclare geſtis etiamnum inclaruit, ac indies inclareſcit magis; ſi vera non incurioſe quærenti nunciata ſunt; ut noris, Lector, Logicum noſtrum Pædagogico Scholarum pulvere non ſordeſcere.

Dictis ſupereſt ut paucula adjiciam de eo quod in hac Logica eſt operis mei. Animi, ut ſuperius innui, cauſa hanc ego telam orſus ſum: ſucciſivas tantum horas illi impendi; (neque enim me Bibliothecæ aut Muſæi inqui-

linum

linum fecit aut vitæ ratio aut ſors aſperior) hinc totum biennium hæſit in textrino. Fateor me non indiligenter aut perfunctiore in hoc opere verſatum, ac proinde inſcitiæ meæ, non oſcitantiæ adſcribendos, quos hic Lector errores offendet; ut autem hi eſſent quam pauciſſimi, Amicorum, ut potui, Latine Galliceq; doctorum operas adhibui, qui exemplaria contenderent, emendarentque quicquid vel a Gallicis ſecus dictum eſſet; vel poſſet aſſuetas puriori latinitati aures offendere. Piaculum duxi vel hilum ab Authoris ſenſu diſcedere. Si verbum verbo, vel comma commate alicubi non reddidero, me illa arbitror uſum licentia quæ interpretibus danda eſt; qui imitatorum inſtar *ſervum pecus non ſunt*. Verborum centones, non minus quam ſparſim aſſutos, ut Horatius loquitur, purpureos pannos vitavi: Ubique ſtudui ut ſine Barbariæ ſordibus oratio eſſet, (quantum patitur Logices refractaria indoles) latina, perſpicua, & ſubjectæ materiæ accommodata. Quæ-

dam sunt ca. 8. & 9. partis secundæ Gallicæ linguæ Idiomatismos tantum spectantia : Hæc etiam inserui ; tum quia pauca , tum ne viderer aliquid juris mihi vindicare ad authoris scriptionem mutilandam. Denique coactus sum quosdam *D. Augustini* locos, unumque *Ciceronis* meis verbis dare ; cum illorum opera ad manum non essent, & ruri degerem, ubi illa haberi non potuere. Præterea notata capita non erant unde conquiri ex aliorum Bibliothecis per amicos possent.

Quod si quicquid protuli, ad meam excusationem non faciat, sintque adhuc qui credant cum libro optimo, mala versione male actum, accedo doleoque. Non tamen spes me destituit aliquem, illa, quæ versus facit, indignatione permotum, versionem aliam, meliorem, operi parem olim adornaturum. (Neque enim intermori, aut non digne ad Posteros transmitti potest tantæ utilitatis Libellus.) Quod si me vivo eveniat , quos hic recte incorrupteque judicare cupientibus consecro labores , alacri

alacri ſpondeo lubentique animo me daturum emendaturis ignibus.

Sed diu te in limine moror, Lector. Ad Opus ipſum jam te voco, cum primum monuero, ut quæ pure Logicalia ſunt, iis ſci. ſimilia quæ in ſcholis paſſim traduntur, mecum, ſi velis contemnas, (licet & hæc ſuam hic gratiam, decuſque habeant, a ſingulari, qua docentur methodo.) Cætera vero author ſum, non ut legendo percurras, ſed ut meditando digeras digeſtaq; diſpergas ad omnia judicia, ad omnes vitæ actiones, ſi tanti ducas *ſapere*.

Monitum

Monitum Authoris.

ORigo hujus operis prorsus fortuita est, debeturque potius cuidam animi oblectamento, quam seriæ deliberationi. Vir quidam illustris Adolescenti nobili, quo cum sermones conserebat, & in quo elucebat ingenium admodum perspicax & solidum, narrabat se itidem adolescentem, in virum quendam incidisse, a quo maximam Logices partem intra quindecem dierum spacium didicerat. Alius qui aderat, quique non magni Scientiam illam faciebat, hinc sumpta occasione, subridens spospondit, se intra quatuor, aut quinque dies, Nobilem Adolescentem edocturum, modo laboris tædium non detrectaret, quicquid esset in Logica utile Placuit pollicitationis hujus, casu emissæ, cum materiam alternis aliquandiu sermonibus subministrasset, periculum facere : Et cum vulgares Logicæ non satis commodè aut compendiosè scripta judicarentur, è re visum est

Epitomen

Epitomen conſcribere in Adoleſcentis hujus ſolius uſum.

En unicum operis ſcopum, cum primo occæptum eſt! quinimo illi unicus tantum dies tunc perficiendo eſt aſſignatus. Sed cum adlaboratum aliquantulum eſt, tot nova in mentem inter ſcribendum venere, ut etiam illa neceſſe fuerit in cartam deponere, ne memoriam gravarent: hinc non unus ſed quatuor aut quinque dies abſumpſi, quo tempore Logicæ hujus ſumma conſcripta, cui poſtea plura alia ſunt adjecta.

Quamvis autem præter primum Scriptionis conſilium, hic multa tractentur, res ipſa tamen ſucceſſu non caruit: Egregius etenim Juvenis, in quatuor tabulas, totam hanc Logicam, ſuâ ipſius operâ, conjecit, ſingulaſque, diebus ſingulis, etiam nullo docente, didicit. Verum quidem eſt, non expectandum eſſe, ut quivis alius tantâ facilitate hæc addiſcat; quippe pollebat ille ingenio acri, & mirum in modum prompto ad quidvis intellectu præſtandum.

Habet Lector ſcriptionis occaſionem. Jam vero quodcunque demum futurum eſt Operi fatum, jure tamen reprehendi non debet, quod

quod præli beneficio prodeat in publicum; cum non tam emittatur, quam vi quâdam extorqueatur è manibus. Plures plura sibi exscribi exemplaria curaverant, in quæ, ut fieri assolet, varia irrepserant menda; significatum præterea est, Editionem *meditari Typographos: hinc, ne illi vitiosa & mutila Exemplaria sequerentur, visum est opus emendatum & integrum exhibere; hinc etiam necessitate quâdam adacti sumus, ad varia adjicienda, adeo ut jam tertiâ parte auctum compareat; etenim ultra limites, quos primo specimini fixeramus, nobis progrediendum. En sequentium Dissertationum materiam! quæ operis scopum explicant, rationésque deducunt, cur res tam variæ, quas hic videre est, tractentur.*

DISSER-

DISSERTATIO

Prima Procemialis;

In quâ nova hujus Logices conſcribendæ conſilium explicatur.

NIhil optabilius eſt Bonâ Mente, Rationiſque ad Verum à Falſo dignoſcendum Æquabilitate. Cæteræ Animi Dotes limites habent, ſpaciiſque concluduntur, Methodus autem Rationis rectè utendæ, in omnibus vitæ partibus, in omnibus vitæ Officiis incircumſcripto uſui eſt. Nec ſanè in Scientiis Solis errorem à veritate ſecernere difficile eſt, ſed in omnibus rebus, quas agunt Homines, in omnibus, de quibus colloquuntur, idem planè arduum. Nuſquam non occurrunt viarum Bivia, hæc ad Veritatem, illa ad Falſitatem ducentia; Rationis autem eſt eligere, quibus erit inſiſtendum; Qui benè eligunt, rationem benè formatam habent; ſecùs, qui malè; atque hinc petitur primum maximumque diſcrimen inter animi Facultates.

Cum hoc ita ſit, in id præcipue nobis eſt incumbendum, ut judicium noſtrum ritè, & ad illam, quæ accuratiſſima, eſt, amuſſim componamus; huic uni maxima Studiorum pars addicenda. Nos ratione, tanquam inſtrumento, utimur, ad Scientias acquirendas; cum è contra, Scientiis uti deberemus, tanquam inſtrumentis ad rationem bene formandam. Hæc etenim Animi in judicando Æquabilitas infinitis gradibus

ſuperat

superat omnes speculationes, etiam illas, ad quas perveniri potest, ope Scientiarum maximè verarum & solidarum. Quod cum ita sit, Sapiens non *alio fine*, illis curam studiumque impendet,quam prout huic comparandæ inserviunt;in illis itáque animi vires identidem exercere, non autem defigere debet.

Perdimus quam, alio animo, Scientiis Speculativis operam damus; Quid enim, si huc non collimet, est Studium Geometriæ, Astronomiæ aut Physicæ, nisi vana animi Occupatio? quæ nec multum earundem rerum Ignorationi præferenda est: cum hæc saltem & Laboris minus habeat, nec locum det insanæ illi Vanitati, quæ plerunque nascitur è rerum Sterilium & infæcundarum cognitione.

Nec sanè quædam tantum Scientiarum partes, & quasi recessus, sed totæ, quantæ sunt, inutiles censendæ si in seipsis, & propter seipsas æstimentur. Non in hoc homines nascimur, ut in lineis mensurandis, Angulorum Proportionibus examinandis, & diversis materiæ motibus considerandis, toti versemur. Major animus est, Vita brevior, tempus pretiosius, quam quæ tantillis impendantur. Cum tamen nobis quam maximè adlaborandum sit, ut justi simus, ut æqui veracésque simus, tum in Sermonibus, tum in omni Vitæ actione. Et hoc illud est, ad quod præcipue nos ipsos comparare debemus.

Necesse autem est, ut eò majori curâ, & diligentiâ huic Studio incumbamus, quo pauciores inveniuntur hac rationis Æquabilitate præditi. Nusquam non occurrunt Ingenia erroribus obnoxia, quæ, in Vero dignoscendo, prorsus cæcutiunt; quæ omnia, inverso ordine, pensitant; quæ tum sibi, tum aliis amant malis ratiociniis illudere; quæ manus omni rationis Umbræ dant; quæ in extremis semper, in medio nunquam versantur; quæ vel agnitæ Veritati infidum assensum præstant, (illam enim casu sortiuntur, non præmisso examine adsciscunt) vel eâ obstinatiâ fidem, sensuum

præ-

præjudiciis oppignorant, ut omni rationi, qua ab illis dimoveantur, aures occludant; quæ de rebus quas ignorant, quas non intelligunt, nec quæ fortasse à quovis possunt intelligi, audacter pronunciant; quæ nullum discrimen inter discursum, & discursum ponunt; vel quæ de rerum veritate, ex loquentium voce dijudicant; horum judicio ii qui liberâ sed sedata voce loquuntur, veritati litant, secus verò, qui in dicendo incalescunt, vel quibus adlaborandum est ut mentem exprimant, nec aliam, ab hac, norunt judicii ferendi Methodum.

Quapropter nullæ procuduntur opiniones adeo absurdæ, adeo enormes, quæ approbatoribus careant. Quicunque velit hominibus imponere, is homines, dubio procul, inveniet, quibus decipi voluptas erit; & nugæ omnium nugacissimæ quotidie ingenia offendunt, iis credendis æstimandisque apta. Postquam autem constitit Astrologiæ judiciariæ deliramentis tot capi, virosque, cæteroqui graves, hanc materiam serio tractare, nihil hac in parte mirum videri debet. Est in Cœlo sydus, cui nonnullis placuit, Libræ nomen indere; cum tamen non magis Libram referat, quam Molam Alatam: Libra Justitiæ Symbolum est, ergò quibus hoc sydus nascentibus præfuit, in viros evadent justos & æquos. Tria alia in Zodiaco signa existunt; horum Uni Aries, alteri Taurus, tertio Capricornus nomen est; Cum tamen Elephantis, Crocadili, & Rhinocerotis nomina illis quis potuisset imponere. Utcunque Aries, Taurus, Capricornus animalia ruminantia sunt, ergò periculum est, ne quis vomitu reddat, quæ medicamenta sumserit, dum Luna hisce constellationibus subjacet. Utut ridicula & futilia hæc ratiocinia sunt, aliqui inveniuntur, qui ea pro sinceris mercibus vendunt, alii qui emunt.

Sed hic malus rationis usus non tantum causa est errorum, quos Scientiis immiscemus sed ut plurimùm aliorum, qui in civili vitâ committuntur. Hinc prove-

niunt injustæ, & malè motæ lites; hinc præcocia consilia; hinc temerè suscepta negotia, quinimo raró peccatur, nisi cùm perperàm & inconsultè judicatur. Adeo ut omnium maximè intersit nosmetipsos hac in parte ritè instituere & conformare.

Sed quo hoc optabilius, eo factu difficilius est, cum ab illo pendeat Ingenii dimenso, quod cuique nascenti distributum est. Sensus communis res est non admodum communis. Ingenia crassa & stupida infinito numero reperiuntur; hæc frustra veritates docendo excolueris, intra earum rerum limites cohibenda sunt, quæ ipsorum captum non excedunt, interdicendumque ne de iis pronuncient, quæ nequeunt intelligere. Fatendum tamen est maximam falsorum judiciorum partem hinc ortum suum non ducere, sed deberi cuidam mentis præcipitationi, & attentionis defectui, quæ in causa sunt, ut de iis, quæ confusè tantum, & obscure cognoscimus, temerè, & præproperè judicemus. Tepidus etiam ille amor, quo veritatem prosequimur, nos efficit in vero à falso judicando, plerunque minùs sollicitos. Apertis ulnis in sinum admittimus promiscuam ratiociniorum & axiomatum farraginem; hæc malumus pro veris supponere, quam ad examen vocare; si non capimus ipsi, credere volumus ab aliis capi; & sic memoriam infinitâ rerum falsarum, obscurarum & non intellectarum supellectile oneramus, e quibus tanquam indubitatis principiis, conclusiones postea deducimus, nequaquam ad ea attendentes quæ vel dicimus, vel cogitamus.

Vanitas prætereà & arrogantia vires addunt huic malo; pudet nos de quovis dubitare, quidvis ignorare; malumus inconsultè garrire, & casu pronunciare, quam nosmetipsos agnoscere non satis instructos ad sententiam ferendam: toti scatemus ignorantiis & Erroribus, cum tamen nihil difficilius sit, quam hanc tam æquam, tam debitam nasciture conditioni confessionem extorquere, *Nescio Fallor.*

E

E contrà, alii inveniuntur indolis prorsus oppositæ: his lucis affulsit satis, quâ dignoscant plurima obscura esse, ac incerta; cumque in alterum Vanitatis extremum abrepti, testatum Orbi velint, se neutiquam inconsultæ plebis credulitati obnoxios, gloriæ ducunt asserere nihil certi omnino esse. Hoc pacto amoliuntur laborem illum, qui in rebus examinandis collocari debet; ac eidem pessimo principio innixi, veritates manifestissimas, atque ipsam adeo Religionem inter dubia & incerta habent. Hinc, (alterum illud Ingenii humani extra rationis orbitam Evagantis vitium) natus est Pyrrhonismus, qui, cum videatur illorum temeritati contrarius, qui omnia credunt, de omnibus pronunciant; ab eadem tamen radice originem ducit, *Attentionis* sci. *defectu*. Illi enim eam operam, quæ erroribus cognoscendis necessaria est, nequaquam impendunt; hi nolunt in veritatum contemplatione versari, eâ curâ ac diligentiâ, quæ illis potis est evidentiam conciliare: Quævis sublustris & maligna lux ad veritatem in rebus falsissimis videndam illis sufficit, his ad falsitatem in rebus verissimis detegendam; cum tamen in utrisque effectuum tam disparium causa sit, unus idemque Attentionis defectus.

Vera Ratio unicuique quod proprium est, tribuit: hac duce, de dubiis dubitamus, falsa rejicimus, & seriò vera agnoscimus, missas facientes vanas Pyrrhonicorum argutias, quæ neque apud eos, qui illas vendunt, res certas, suâ possunt certitudine exuere. An sit *Terra*, *Sol*, *Luna*, an *totum majus sit sua parte* nemo unquam seriò dubitavit; verbis quidem poterit quis affirmare se dubitare, quia mentiri potest, ut autem animitus hoc dicat, prorsus impossibile est. Adeo ut Pyrrhonismus mentientium secta censenda sit, non hominum ea, quæ persuasa habent, profitentium. Hinc cum sensa animi malè cum verbis consentiant, passim pugnantia efferunt, ut in Montano videre est, qui vitam & vires, ultimo sæculo, huic sectæ reddere conatus est. Is enim postquam Pyrrho-

nicos inter, & Academicos id discriminis agnovisset, quod hi quædam aliis verisimiliora dicerent, negarent illi, pro Pyrrhonicis sententiam dicit, his verbis, *Pyrrhonicorum opinio*, inquit, *& audacior atque eadem verisimilior est.* Sunt itaque alia aliis verisimiliora. Neque sane hâc locutione argutias sectatus videtur, sed verba à naturâ ipsa (quam opinionum falsitas extinguere non potest) profecta, illi nec cogitanti excidêre.

Periculosiùs in rebus abstrusioribus grassatur hoc malum: qui enim scepticè amant de omnibus dubitare, vel animum omninò avocant ab illarum rerum consideratione, quæ illis lucem possunt affundere; vel admodum perfunctoriè in earum contemplatione versantur, atque ita in Spontaneam, de rebus ad Religionem pertinentibus, dubitationem dilabuntur; hæ autem incertitudinis tenebræ, in quas se conjiciunt, illis plurimùm adblandiuntur, ac commodæ reputantur, quæ & oblatrantem conscientiam compescant, & licentiam indulgeant libidini & vitiis inserviendi.

Hæ itaque mentis humanæ aberrationes, quæ sibi metipsis adeo oppositæ videntur, (altera enim inconsultè assensum nostrum obscuris, & incertis prostituit, quem altera claris, & evidentibus denegat) ab eâdem causâ proficiscuntur, illo, sci. attentionis defectu, quæ veritati investigandæ necessaria est. Quod cum ita sit, palam est, uno eodemq; modo medendum esse utrisq; medebimur autem si accuratâ trutinatione, & summâ attentione, tum judicia, tum cogitationes pensitemus. Unica hæc methodus est, quâ nos à lapsu tutos præstemus. Vana quippe est Academicorum subtilitas, quâ conantur probare, non magis veritatem, quam fugitivum servum posse cognosci, si hic stigmate, illa criteriis careat. Prout enim ad lucem à tenebris distinguendam, ipsâ tantùm luce, quæ sese oculis ingerit, opus est; ita etiam ad Veritatem dignoscendam, sufficit claritas illa quæ Veritatem ipsam circumambit, quæque nos nolentes & renitentes rapit in sui agnitionem. Adeò ut hæc Scepticorum

rum

rum argumenta non magis impedire possunt, quominùs Veritati manus demus, cum illam attente, & serio contemplamur, quam eadem poterint efficere, ne Solis radios videamus, cum illi in sanos & apertos oculos incurrunt.

Sed quia animus non adhibitâ debitæ attentionis cautelâ, à quovis falso lumine in errores deducitur, süntque plurima, quæ non nisi post longum, & laboriosum examen suæ nobis veritatis copiam faciunt, utile sine dubio est, in promptu quasdam regulas habere, quæ gressus nostros in veritatis indagatione regant, quò facilius progrediamur & tutius. Nec sanè inter res impossibiles censendæ sunt hæ Regulæ. Cum enim homines nunc ritè, nunc perperam judicent; interdum probe ratiocinentur, illegitimas interdùm nectant consequentias insuper cum errores, post lapsum, possint recognoscere, possunt, etiam cogitationum seriem relegendo, illam methodum invenire, quâ in legitimis ratiociniis usi sunt, non minùs quam errorum, ubi lapsi sunt, causas detegere; atque ita ex hisce animadversionibus quosdam sibi Canones, sive Regulas formare, quæ usui esse possunt, ne deinceps fallantur.

Et hoc ipsum est, quod se facturos Philosophi spondent, ac de quo adeò magnifica pollicentur. Si lubeat iis credere, in illâ parte, quam regendæ Rationi destinant quamque Logicam vocant eam nobis affundunt lucem, quæ omnes à mente tenebras dispellat, quæ omnes apprehensionum errores tollat, quæ regulas commonstret adeò certas, ut illarum ductu infallibiliter veritatem simus assequuturi, adeo necessarias, ut sine illis, nobis illuc pervenire sit impossibile. En quibus hi Philosophi Logicam suam exornant Encomiis! at si, consultâ Experientiâ, scire velimus, quos hi Philosophi, hujus beneficio scientiæ, vel in ipsâ Logica, vel in aliis Philosophiæ partibus progressus fecerint, jure metuendum erit, ut Magnifici Promissores fidem liberarint.

Cum tamen hinc iniquum sit, illud, quod in Logicâ bonum est, rejicere, quia in malos non nunquam

usus cedit, illinc à vero abhorreat, magna ingenia tantum operis, in investigandis ratiocinationum regulis, posuisse, & nihil solidi, aut utilis adinvenisse; ac denique quia consuetudo necessitatem quandam invexerit, crassâ saltem Minervâ, ea sciendi, quæ de Logica traduntur, credidimus aliqualiter Utilitati nos publicæ litaturos, si illa in unum collegerimus, quæ ad judicia nostra formanda aptissima videbuntur: atque hic proprius hujus operis Scopus est, quamvis illi novæ considerationes quamplurimæ, quæ in Mentem inter Scribendum venerunt, additæ sint, quæ & mole maximam, & forsan utilitate præcipuam operis partem faciunt.

Philosophorum enim vulgus, in tradendis consequentiarum regulis versatum ut plurimum videtur; & quamvis dici non potest quod suâ careant utilitate hæ regulæ, cum utiles esse possint argumentorum quorundam implicatorum vitiis detegendis, tum cogitationibus eâ serie ac ordine disponendis, quæ veritates evidentiùs & victoriosiùs probent; attamen arctos limites habet hæc utilitas; rarissime enim in consequentiis deducendis erramus, in judiciis vero ferendis sæpissimè, è quibus posteâ malæ consequutiones deducuntur. Parum vero solliciti huc usq; Logici fuerunt de hoc vitio tollendo, cum tamen novæ quæ in hoc libro passim occurrunt considerationes, illi amoliendo præcipuè destinentur.

Exigit tamen à nobis Justitia, ut Lectorem certiorem faciamus, considerationes, quas hic novas dicimus, quia in vulgaribus Logicorum Scriptis non reperiuntur, illius omnes non esse, qui in hoc opere conscribendo laboravit; sed alias mutuatas esse è libris cujusdam Philosophi, cujus magnum hoc sæculo nomen est, ac in quo tantus elucet Ingenii nitor claritásque, quanta in reliquis deprehenditur confusio atque obscuritas; alias vero desumptas ex Opusculo nondum ædito Cl. Paschalii, cui nomen L' esprit de Geometrie *Anima Geometriæ*: atque hæ præcipue parte 1. cap. 9. inveniuntur, ubi de differentia Definitionum Nominis & Rei dissseritur; atque

que parte 4. ubi quinque Regulæ traduntur, quamvis hic fusius explicentur quam in illa Scriptione Originali.

En vero quæ de iis observanda jam occurrunt, quæ de Vulgaribus Logicorum libris in hunc nostrum translata sunt.

Primò propositum est ea omnia hic tradere, quæ reverâ utilia in aliis comperta sunt; qualia habentur regulæ Figurarum, Nominum ac Idearum Divisiones, & quædam de Propositionibus Animadversiones. Alia quidem parum utilia judicavimus, qualia sunt quæ de Categoriis, Locisque Topicis traduntur: hæc tamen ideo non omisimus, quia pauca sunt & facilia, communiterque addiscuntur; Id unà indicavimus quo in pretio haberi debeant, ne sci. utiliora quam sunt, credantur.

Anxius dubitatum est, an Loci quidam salebrosi, parúmque utiles tractarentur, quales sunt illi, qui Propositionum Conversiones tradunt, aliique, qui Figurarum Regulas demonstrant. Tandem tamen & hos consultò adjecimus, cum Difficultas ipsa suam secumferat utilitatem. Jure quidem dici potest, cum hæc ad Veritatem aliquam eruendam non collimet, *Stultum esse difficiles habere nugas*: attamen declinanda non est, cum ad verum nos deducit: Arduæ enim Veritates non sine magno nos commodo exercent.

Quemadmodum ventriculum aliqui ita constitutum habent, ut non nisi teneros, delicatosque possint cibos concoquere; ita alii, iis præditi ingeniis sunt, quæ nullas capiunt Veritates nisi faciles, & Eloquentiæ lenociniis commendatas. Utrisque culpæ danda est hæc teneritudo, vel potius debilitas. Assuefaciendum Ingenium est, ad Veritatem tum maxime eruendam, cum latet, difficultatibusque obsepitur; illam, quâcunque demum facie sese videndam exhibet, recipere debemus & colere. Si hanc animi, à rebus Scholasticis & subtilibus Aversationem (in quam omnes proclives sumus) non projiciamus, sensim ingenium coarctamus, ac iis intelligendis ineptum reddimus, quæ non nisi post cate-

natam plurium propositionum seriem cognoscuntur. Si vero Veritas aliqua non nisi è tribus, quatuórve principiis, quæ uno intuitu consideranda sunt, emicet, continuò mentis oculis tenebræ offunduntur, tædiumque nos capit illius perpendendæ; atque hoc pacto, rerum multarum perquam utilium nos scientiâ privamus, quod sane vel maximè vituperandum est.

Ampliatur quodammodò, capaciorque assuetudine mens fit, idque præcipuè Mathematicarum, aliarumque rerum difficilium, (quales illæ, de quibus modo loquuti sumus) contemplatione. Illæ extensionem quandam ac amplitudinem Menti impertiunt; illæ faciunt ut cognoscendis sese applicet attentius, & cognitis adhærescat firmius.

En quibus adducti rationibus, arduas hasce materias tractavimus, idque non minus accurate, quam in aliorum Logicis fieri solet! Poterunt, quibus hac de re factum non est satis, iis omissis ad alia transire. In hunc finem notas illarum indices capitibus, ubi habentur, præfiximus, adeo ut hic Lector queri non possit, si enim omnino, sponte est illas lecturus.

Præterea, insuper habendam duximus illorum nauseam qui auditis illis terminis, quos Ars efformavit, ad argumentationum modos altiùs Memoriæ infigendos, non aliter inhorrescunt, quam ad Magorum incantationes; quique de *Baroco* & *Baralipton* satis frigidos jocos spargunt, tanquam horum usus, apud illos tantum Sciolos vigeret, quos Galli *Pedants* dicunt. Nos tamen plus offendimus in infecetis illis jocis, quam in technicis istis terminis, quod jure carpamus. Vera enim ratio, ac sana mens nequaquam sinunt, ut id pro ridiculo habeamus, quod ridiculum non est: Ridiculi autem in his terminis nihil est, modo nulla in illis arcana latere fateamur, &, cum ad memoriam tantum sublevandam sunt excogitati, ab illis in communi sermone abstineamus: risu enim dignus esset qui argumentaturus, argumentaturum se in *Bocardo* v.g. vel *Felapton* præmoneret.

Vanam

Vanam hanc Sciolorum Gloriationem (Gallis *Pedanterie* dictam) perperam aliquando aliis objicimus, imo objicientes in eam impingimus. Vitium enim illud Animi est, non Professionis; sunt qui illo laborant in omni vitæ genere, omni statu, omni conditione. Res humiles & nihili magni facere; peritiam, vanitatis ergò, ostentare; Latinis Græcas sententias sine delectu accumulare; de ordine Mensium Atticorum, de vestibus Macedonum, ac similibus nugis disputando incalescere; Scriptores quos redarguimus, injuriis afficere; eos, qui nobiscum de intelligendo Suetonio, de nominis alicujus Etymologiâ non sentiunt, tanquam de re Religionis aut publicâ ageretur, crudeliter lacerare; Populum concitare adversus eum, qui minus honorifice de Cicerone sentiret, tanquam publicæ pacis violatorem, quod adversus Erasmum facere conatus est Julius Scaliger; cujuspiam ex antiquis Philosophis famam ac æstimationem non aliter tueri, quam si eum sanguine quam proximè attingeres, ipsissimum est, quod prædicto illo Gallico nomine male audit. Non tamen in eos cadit hoc vitium, qui in terminis quibusdam technicis, satis ingeniosè ad memoriæ subsidium inventis, vel discendis, vel explicandis occupantur, modò id debitâ & superius memoratâ cautione fiat.

Nihil jam superest, nisi ut rationem reddamus, cur plurimas quæstiones, quæ in vulgaribus Logicis reperiuntur, hic omiserimus, quales illæ sunt, quæ in Prolegomenis traduntur, quæque de *universali à parte rei*, *de Relationibus* aliisque ejusdem farinæ tractant. Responsi vicem habere posset, illas potius ad Metaphysicam pertinere, quam Logicam. Sed hoc præcipuè in causâ non fuit: modo enim quidpiam usui esset erudiendo intellectui, parum curavimus ad quam demum scientiam spectaret. Liberum unicuique est, non minus cogitationes suas, quam formas literarum Typographicas eo ordine ac serie disponere, quæ maximè sibi conducibilis videbitur, licet tamen ad illam teneatur, quæ

rebus

rebus ipsis naturalis est: omni illo, quod nobis utile est, uti possumus, eique locum concedere tanquam Domestico & familiari. Quapropter plurima huc translata è Physicâ atque Ethicâ, immo è Metaphysicâ omnia fermè quæ scitu sunt necessaria; quamvis nihil idcirco ab aliis mutuò dici possumus accepisse: quicquid Logicæ tradendæ inservit, ad Logicam pertinet. Cui profectò risum & cachinnos non excuteret cum Ramistis Ramus, (licet aliàs viri docti censendi sunt) dum laborat ac sudat in suis unicuique Scientiæ limitibus assignandis, cavetque non minus sollicitè nè aliæ aliarum jure ac ditiones invadant, quam si de regnorum limitibus, curiarum jurisdictionibus ageretur.

Non tamen ob hanc causam tantùm, quod difficiles parumq; utiles sunt, has Scholæ quæstiones missas fecimus, quasdam enim tales deduximus. Insuper enim credidimus neminem in malam partem accepturum, nostrum de illis silentium, cum in nullo passim pretio habeantur.

Magnum sane discrimen Statuendum est inter inutiles, quibus Philosophorum Libri Scatent, quæstiones; quædam ipsis authoribus contemptui sunt, quædam sibi nomen ac famam acquisivere, crebroque tractantur, à viris cæteroqui doctis, & magnæ æstimationis.

Opiniones celebres passimque agitatas, quamvis alioquin falsæ sint & erroneæ, æquum quodammodo est ut addiscamus: Hanc enim Civilitatem, vel potius Justitiam, non erroribus, (cultum enim illi merentur nullum) sed hominibus iis imbutis debemus. Iniquum enim est, quæ alii magni pendunt, non præmisso examine rejicere aut condemnare; quinimò non nisi ipso examinis labore contemnendarum futilium quæstionum jus nobis comparamus.

Majori libertate de inutilibus primi generis quæstionibus actum est, quarum ex numero illæ sunt quas nostrâ è Logicâ abesse jussimus. Commodum enim accidit, quod non tantum extra, (ubi nequidem innotuêre) sed etiam intra Scholarum parietes, exiguo

guo ab ipsis etiam Doctoribus in pretio habeantur. De *universali à parte rei, Entibus rationis secundisve intentionibus* nemo (superis grates) serio jam solicitus est. Nec proinde timendum, ne quis factam sibi injuriam queratur, quod manum ab illis abstinuerimus. Quinimò tam male illis cum Gallico sermone convenit, ut tractatæ in contemptum potius Scholasticam Philosophiam sint adductura: quam novâ honoris accessione accumulaturæ.

Denique abs re non erit Lectorem monere, à regulis Methodi omnibus numeris absolutæ, nonnunquam esse discessum. Quædam enim in partem quartam rejicimus, quæ videri poterant ad secundam vel tertiam pertinere, sed & hoc consultò: visum enim est in rem fore, simul illa omnia ob oculos ponere, quæ necessaria essent ad summam perfectionem Scientiæ conciliandam, quod Methodi (de qua in quarta parte) ipsissimum opus est. Eandem ob causam non nisi illic loci de Axiomatis ac Demonstrationibus actum est.

En tandem utcunque quæ facta infectave in hac Logicâ esse voluimus. Invenientur fortasse pauci, qui fructum exinde aliquem vel capient, vel animadvertent se cæpisse, quia pauci sunt qui traditis præceptionibus, per expressas reflexiones, ubi res exigit utuntur. Speramus tamen eos, qui has non prorsus perfunctoriè legerint, ita illis leviter saltem imbuendos, ut in posterum evasuri sint, in ferendis judiciis, & accuratiores & solidiores; idque licet de hisce præceptis nè quidem cogitent. Sic quædam medicamenta sensim, vires instaurando partésque male affectas corroborando, morbos pellunt. Quicquid demùm sit, nemini diu oneri futurum est hoc opus; quippe qui vel modicè in studiis profecère, illud perlegere, & discere intra septem aut octo dierum spacium poterunt, & fieri omnino non potest, quin unusquisque è tanto rerum diversarum acervo aliquid in suos usus seponat, quod lectionis tædium compenset.

Dissertatio Secunda.

In qua iis Objectionibus occurritur quæ contra hanc Logicam factæ sunt.

QUisquis aliquod opus in publicum statuit emittere, is sibi tot Judices constituat, oportet, quot est lectores habiturus: Neque hoc illi aut oneri esse, aut iniquum videri debet; quod enim publici juris factum est, desinit ad authorem pertinere, qui proinde nec debet anxiam illius curam gerere, nec illud alio, quam quo aliorum opera, oculo intueri.

Si quid tamen juris residuum authori competit in emissum Opus, illo tantum uti potest, ad ea corrigenda quæ secùs dicta reperientur; cui rite faciendo maxime conducunt varia variorum judicia, sive illa æqua fuerint, sive iniqua: Æqua enim nunquam non prosunt, iniqua autem nequeunt officere, quippè quæ jure possumus negligere.

Exigit tamen prudentia; ut iis sæpe judiciis aliquid deferamus, quæ nobis visa fuerint iniquiora; si enim eorum quæ redarguuntur, non ostendant falsitatem, ostendunt tamen ea redarguentium captui non esse proportionata. Præstat autem, ubi id sine magno incommodo fieri potest, tam æquabile præ se ferre temperamentum, ut dum Sapientibus placemus, insipientibus nequaquam displiceamus. Speranda etenim fælicitas non est, nos nullos Lectores habituros præter doctos intelligentésque.

Ac proinde rem facerent Scriptores votis expetendam, si primam Operum Editionem, pro informi tantum ac rudi tabulâ haberent, postquam delitescentes,

virorum

virorum doctrina præstantium judicia ac censuras exciperent, ac postea dissentientium opinionibus ad examen revocatis, ac serio perpensis, in scriptis recensendis, & ad quam possunt accuratissimam perfectionem deducendis, operam denuò collocarent.

En quod in hac secundâ Logicæ hujus æditione factum dedissemus, si plura ad nostram pervenissent notitiam, quæ passim adversus primam objecta sunt. Utcunque fecimus, quod fieri potuit: multa vel addita, vel expuncta, vel emendata sunt, ex eorum sententiâ, qui ea nobis, quæ improbarunt, amicè significavêre.

Et primo quod ad stylum locutionemque spectat duorum fermé judiciis stetimus, qui quasdam mendas, quæ incuriâ irrepserant, dictionumque formulas ad communem usum minùs accommodatas notare dignati sunt; si ab illis aliquando diversùm abivimus, id tunc factum cum alios consulentes, in diversa sentientes incidimus, quo casu quidni illud, quod nobis magis collibitum, eligeremus?

Rebus ipsis plura addita, quam vel mutata vel expuncta; idque, quia pauca illa fuêre quæ nobis oblata sunt, inverso stylo digna: hoc non obstante quædam generaliora rescivimus adversus nostram Logicam objici quibus tamen refellendis immorandum non erit, quia persuasum habemus satisfactum in hæc opponentibus, postquam perspexerint, quid nobis propositum fuerit in iis, quæ criminantur deducendis: ac proinde abs re non erit majoris notæ objectionibus occurrere.

Quibusdam ipsa Inscriptio *Ars Cogitandi* displicuit; huic substituendum censuère *Ars bene ratiocinandi*. Meminerint hi Logicam omnibus mentis operationibus regulas præscribere, ac proinde non minus de simplicibus Ideis, quam de Judiciis & Ratiocinationibus agere. Nullum autem aliud verbum omnes hasce Operationum differentias complectitur, cum tamen omnes hujus Dictionis notioni subjectæ sint; quippe simplices Ideæ Cogita-

Cogitationes sunt, cogitationes sunt & Judicia & Discursus. Forsan non absonè illam dixissem *Artem bene Cogitandi* : sed etiam adverbium illud redundaret, cum Artis vocabulo includatur : Ars enim ipsam methodum denotat, ut Aristoteles observavit; quapropter rudè dicimus *artem pingendi*, *artem numerandi*, quia ut quis male pingat aut numeret arte opus non habet.

Plus nobis negotii facescit altera, è multiplici variarum rerum, aliis è scientiis in hanc Logicam translatarum farragine, petita Objectio: Et cum integrum Operis conscribendi consilium evertere videatur, ac proinde illius explicandi occasionem obtrudat, est nobis majori studio examinanda ac deluenda. Quid tandem nobis hic negotii est, occlamant, cum versicoloribus illis Rhetorices, Ethices, Physices, Metaphysices, & Geometriæ centonibus? Nos Logicam expectabamus; En ut ex improviso in altissimas scientias abripimur, cum tamen non constet, illásne calleamus nec ne? Nunquid non supponi melius potuisset nobis Logicâ opus non esse, si illarum gnari essemus? Nunquid non præstitisset Logicam tradidisse nudam simplicemque, in qua regulæ tritis obviisque exemplis docerentur, quam tot tamque disparatarum rerum congeriem coacervasse; è qua vix illa emicant quæ spectant ad Logicam?

Sed qui ita rationes suas subduxerunt, non videntur satis perspexisse, non posse infeliciùs cum Libro agi, quam si omnino non legatur, solis enim legentibus prodest : Ac proinde quicquid ad libri lectionem allicit, libro utilitatem conciliat. Certissimum autem est si, ex Objicientium sententiâ, Logicam dedissemus jejunam, in qua tritissima *Animalis* & *Equi* Exempla ad nauseam repeterentur, quamvis aliàs accuratè scripta fuisset ac Methodicè, aliarum tantum auxissemus Logicarum numerum, quæ passim habentur & negliguntur; cum tamen ipsissima hæc diversarum rerum varietas, & æstimationem aliquam apud curiosos huic nostræ conci-

conciliavit, & effecit, ut minori tædio, quam cæteræ, legeretur.

Non tamen eo tantum consilio tam varia admiscuimus, ut ipsâ varietate Lectorum animos alliceremus, majorique delectatione afficeremus, quam quâ solent capi qui vulgares legunt: insuper credidimus nos eam sequutos Methodum, quâ non est altera, hujus artis tradendæ vel connaturalior, vel utilior, quâque obviam itum est grandi incommodo, quo fere omnino inutile redditur Logices studium.

Experientiâ constat, è millenis, qui Logicam docentur, post sextum a finitis studiis mensem, vix denos esse qui Logices quicquam meminerint. Causa autem hujus vel Oblivionis, vel neglectus videtur esse, quod cum abstractissima sint, & à communi usu alienissima, quæ in Logicâ traduntur, eadem non nisi per infeceta Exempla, & de quibus in posterum nulla cogitandi intervenit occasio, docentur: hinc mens, quæ non nisi renitens & coacta in illis discendis versata est, iisdem postea infidè adhærescit, citóque enatas inde notiones abjicit, cum illæ denuò per praxim nunquam memoriæ commendentur.

Insuper, cum per hæc vulgaria Exempla palam fiat, Artem hanc non posse rebus majoris momenti occommodari, solent tyrones Logicam intra Logicam concludere, nec ad alia transferre; cum tamen illa instrumentum solum sit ad reliquas scientias acquirendas: adeo ut qui nunquam legitimum illius usum perspectum habuerint, legitimè illa uti non possint, quinimmo proclives sunt ad illam, tanquam rem abjectam, & parum utilem, negligendam ac projiciendam.

Huic nos incommodo remedium allaturos speravimus, si tanto Logicam intervallo, quanto vulgò solet, ab aliis scientiis non sejungeremus, sed ope novorum exemplorum ita solidis cognitionibus applicaremus, ut uno intuitu dici possemus exhibuisse & regulas & regularum usum: sic namque Logices ope de aliis scientiis judica-

judicabimus, quæ vicem referendo ipsam Logicam altius memoriæ infigent.

Tantum verò abest, ut hæc rerum varietas, nos a præceptis dignoscendis, discendisvè impediat, ut nihil ipsâ varietate plus poterit conferre, ad ea seu intellectui, seu memoriæ commendanda : subtiliora etenim hæc sunt, si in seipsis spectentur, quam quæ possint vegetum vividumque ut ita loquar, sui sensum animo imprimere, nisi rebus jucundioribus ac sensibilioribus alligentur.

Ut autem varietatem hanc quam maxime utilem redderemus, aliundè sumpta Exempla, casu sortiti non sumus; sed iis è locis, ubi gravissimæ veritates tractantur, talia selegimus, quæ & regularum & principiorum instar esse poterunt, ad verum aliis in rebus inveniendum, quas hic fusius nequeunt deduci.

De Rhetorica, Ex. gra. animadversum est, parum ad Oratorem formandum valere illa subsidia, quæ ab inventione argumentorum, Phrasium, Ornamentorùmve petuntur. Argumentorum ferax mens est, dicendi formulas usus suppeditat, figurarum autem ac troporum nunquam non adhibetur plusquam satis; adeo ut Artis Oratoriæ opus primarium sit, quædam affectata & vitiosa dicendi ac scribendi genera vitare, præsertim stylum nimis artificiosum ac Rhetoricum, mendaciis & hyperbolis, figurisque vi introductis scatentem, quo non aliud apud Rhetores majus vitium. Nostræ huic Logicæ ad hæc vitia tum cognoscenda, tum fugienda, tot inserta reperientur, quot aliis in libris, qui Rhetoricam ex professò docent, frustrà fortè quæsieris. Primæ partis caput ultimum , dum quid stylus figuratus est describit, eadem operâ nos docet genuinum illius usum, certissimasque tradit regulas, quibus, â spuriis legitimas figuras dignoscamus : illud in quo generatim de Locis agitur, utile esse poterit ad vulgarium argumentorum superfluam copiam amputandam. Articulus ille, in quo notantur falsæ & malè cohærentes ratiocinationes, in

in quas proclives sunt, qui ornatiùs atque uberiùs perorare ambiunt, dum pro turpi id omne habendum docet, quod falsum est, obiter gravissimam veræ Rhetorices regulam proponit, & quâ nihil magis, animum ad quoddam orationis genus simplex, naturale & prudens instituit & comparat. Ubi autem in eodem capite admonemur, ut adhibitâ etiam curâ & diligentiâ caveamus ab illis, quibuscum loquimur, acri sermone irritandis, plurimos errores docemur effugere, qui eo periculosiores censentur, quo sunt cognitu difficiliores.

Per primarium Operis objectum non licuit, huc plura ex Ethica transferre. Arbitror tamen neminem iturum inficias, quin latissime pateant, & ad plerasque hominum aberrationes cognoscendas plurimum conferant, tum quæ parte prima capite de falsis Ideis Boni & Mali, tum quæ illo alio capite de ratiocinationis fallaciis in civili vitâ contingentibus, edisseruntur.

Nihil Metaphysica scitu dignius utiliúsve habet iis, quæ de Origine nostrarum Idearum, de Idearum spiritualium ab Imaginibus corporeis separatione; de distinctione mentis & corporis, illiusque immortalitate, argumentis ab hac distinctione deductis demonstratâ disputantur quæ omnia fusè tractantur in prima & quarta operis parte.

Variis etiam in Locis sparsa occurrunt generalia Physices Principia, quæ colligere, ac colligare arduum non erit; atque ex iis, quæ de Gravitate, de Qualitatibus Sensibilibus, de Actione, de Sensibus, de Facultatibus attractivis de Qualitatibus occultis, ac Formis substantialibus dicuntur, satis affulgebit lucis, ad innumeras Ideas falsas amovendas, quas ab infantiæ præjudiciis hausimus.

Non tamen, quod hic pleraque delibentur, vellem lectores ab illorum lectione librorum absterrere, qui hæc ex professo tradunt. Nos tantum consideravimus quosdam esse, quibus generalis hæc & vaga scientiarum

cognitio sufficit; sufficit autem iis, qui sese Theologiæ studiis consecraturi non sunt. Ad Theologiam enim accurata Scholasticæ Philosophiæ notitia prærequiritur, cum hæc illius linguam vernaculam loquatur. Quamvis autem non omnia, quæ utcunque oportet discere, hic reperiantur, vere nihilominus affirmari poterit, omnia haberi, quæ memoriæ mandari, ac ad usum servari conveniet.

Quod objicitur Exemplorum quædam esse tyronum captui non satis proportionata; verum tantum est, respectu Exemplorum Geometricorum; ceteri enim intelligi satis poterunt a quovis, qui ingenio non prorsus destituitur, quamvis aliâs vulgaris Philosophiæ rudis sit; imo fortassè meliùs intelligi ab iis poterunt, qui ab omnibus adhuc præjudiciis liberi sunt, quam illis, qui principiis Philosophiæ communis imbuti sunt.

Verum quidem est, non omnes sumpta è Geometricis Exempla comprehensuros, sed quid hinc indè mali? Nam illic tantùm adducuntur, ubi vel Geometrica expresse & ab aliis separatim traduntur; ac proinde negligi poterunt; vel ubi res traditæ aut per se claræ alienâ luce non indigent, aut aliis Exemplis ita sunt illustratæ, ut Geometricis hisce opus non habeant.

Si eos præterea locos examinemus, in quibus hæc adducta sunt, rem difficilem deprehendemus alia, quæ ad rem essent, his substituisse, cum inter scientias vix altera sit, quæ tum notiones claras & distinctas, tum propositiones indubias suppeditet.

Exempli causâ; De Proprietatibus reciprocis agentes, talem affirmavimus in triangulis rectangulis inveniri, ubi quadratum Hypotenusæ æquale est quadratis reliquorum laterum. Indubitatum hoc ac evidens est omnibus qui illud capiunt, qui non capiunt, poterunt pro certo & indubitato supponere, nec ideo rem ipsam, ad quam probandam adductum exemplum est, minus comprehendent.

Si autem communi *Risibilitatis* exemplo uti libuisset, quæ

quæ hominis reciproca Proprietas dicitur, rem ſane propoſuiſſemus, & ſatis obſcuram, atque inſuper diſputatiſſimam. Si enim per Riſibilitatem intelligimus vim, quam habemus, oris certo quodammodo contrahendi diducendique, quod inter ridendum fit, nihil profectò obſtat, quominus poſſimus alia animalia docere, has oris geſticulationes exhibere; quinimmò inveniuntur forſan aliqua, quæ tales revera exhibent: ſi autem ultrà hanc vultûs mutationem, quæ ridentium propria eſt, cogitationem adjiciamus, quæ riſibilitatem & comitetur & efficiat, adeo ut Riſibilitatis notio includat potentiam ridendi *cogitando*; ſic omnes hominum actiones reciprocæ proprietates dicendæ erunt, cum illarum nullæ non ſint hominum propriæ, modo cogitationem adjungamus: ſic ambulare, bibere, manducare hominum proprietates erunt, cum ſoli homines *cogitando* ambulent, bibant, edant: ſi ſic res ſeſe habeat, nunquam ad manum non erunt proprietatum reciprocarum Exempla, ſed quæ illicò non ſatisfacient illis, quibus perſuaſum eſt, cætera animalia cogitare, illorumque proinde riſum adjunctam cogitationem habere, cum tamen allatum exemplum has difficultates non patiatur, quippe quod certum indubiumque eſt apud omnes omnino homines.

Alio in loco intimavimus quaſdam res corporeas eſſe quas tamen modo prorſus ſpirituali, ac ſince imaginationis ope concipimus huic illuſtrando Chiliogoni allatum exemplum eſt, hanc figuram mente & diſtinctè & clarè concipimus, cum tamen imaginatio nullam illius tam diſtinctam picturam formare poſſit, in qua ejus proprietates eluceſcant. Obiter etiam proprietatum hujus figuræ aliquam interſeruimus, ſci. omnes hoſce angulos æquales eſſe 1996 angulis rectis, palam autem eſt nos noſtram hoc exemplo aſſertionem illuſtraſſe.

Supereſt tantum, ut quærelam ſatis invidioſam nobis, à quibuſdam intentatam, amoveamus; quod ex ipſo ſci. Ariſtotele quædam ſelegimus Exempla, tum

definitionum vitiosarum, tum ratiocinationum male cohærentium; hoc enim illis ex secreto Philosophiæ Peripateticæ deprimendæ consilio factum esse videtur.

Nunquam tamen hi tam iniquam adversus nos sententiam tulissent, si ad observandas in citandis errorum exemplis regulas attendissent, quas tamen nos sequuti sumus in Aristotele producendo.

Primo, Experientiâ magistrâ, didicimus exempla illa, quæ vulgo proponuntur, & parum utilia esse, & admodum infæliciter memoriâ teneri, idque, quia pro libitu finguntur, suntque errorum adeo palpabilium & crassorum, ut penè impossible judicetur, ut in illos impingamus. Magis itaque ad rem erit, ut tum altiùs memoriæ infigatur, quod de hisce erroribus dicitur, tum ut possimus eosdem facilius effugere, errorum exempla seligere, in quos de facto Scriptor aliquis magni nominis inciderit: famâ etenim & æstimatione magnorum virorum, in quos tales errores potuisse cadere videmus, excitamur ad satagendum ne similes nobis obrepant.

Præterea, sicut unusquisque tenetur id, quod scribit reddere, quam potest, maximè utile, ita in hoc casu, de industriâ illa errorum exempla proferenda sunt, quos è re fuerit non ignorare. Sine omni prorsus fructu quis memoriam Fluddi, Helmontii & Paracelsi somniis & nugis oneraret: ac proinde petenda sunt exempla ab authoribus tantæ æstimationis, ut eorum vel errores intersit habere perspectos.

Hoc autem totum in Aristotele ad amussim habetur. Nihil valentiùs nos a lapsibus cohibet, redditque in præcavendis erroribus magis cautos, quam cognoscere virum talem ac tantum ad eosdem obices cæspitasse. Philosophiam etiam illius adeò celebrem reddidere, qui eam sequuti sunt, & excoluere viri innumeri doctrinâ & ingenio clarissimi, ut necesse sit illius defectus & vitia noscere. Quod cum ita sit, Operæ pretium Lectores facturos sumus arbitrati, si obiter Peripateticæ Philo-

sophiæ

ſophiæ dogmata recognoſcerent; & quia nunquam non turpe eſt falli & decipi, ita propoſita ſunt, ut qualia ſunt, poſſit cognoſci, notatique per tranſennam defectus, ne Lectoribus imponerent.

Non itaque extenuandi Ariſtotelis causâ, ſed magis ut illi honor deferatur quantus ab illis deferri poteſt qui diverſa ab eo ſentiunt, hæc ipſius ex libris conquæſita *Exempla*; & aliunde clarum eſt quæ hic redarguuntur, non eſſe magni ponderis, nec Philoſophiæ Ariſtotelicæ corpus concutere, quam impugnare, nunquam in animum induximus.

Si vero eorum, quæ ab Ariſtotele ſingulis in libris præclarè ſcripta ſunt, nulla hic facta ſit mentio, in causâ fuit, quod dicendorum ſeries, illam non admitteret; hoc tamen & lubentes & lætabundi feciſſemus, ſi ſeſe obtuliſſet occaſio, nec debitis laudibus Ariſtoteles caruiſſet, quem extra, controverſiam eſt, ingenio poluiſſe & perſpicaci & capaciſſimo, quo ſubnixus, in iis, quas diſputavit materiis longas conſequentiarum catenas contexuit: Quapropter & optima ſunt quæ libro ſecundo Rhetorices de affectibus diſſerit; Egregia etiam ſunt quæ in Politicis, Ethecis, Problematibus, ac hiſtoria Animalium tradit. Ex Analyticis vero, quamvis pro confuſis traducuntur, illud omne deſumptum eſt, quod de Regulis Logices ſcitur; adeò ut à nemine plura, quam ab Ariſtotele mutuò acceperimus, cum ipſa præceptorum ſumma ab illo ſit profecta.

Verum quidem eſt, Phyſicam inter Ariſtotelis opera videri minus perfectam; illa ipſa etiam eſt, quæ per aliquot ſæcula ab Eccleſiâ & prohibita & condemnata fuit, uti vir doctus edito in hoc argumentum libro demonſtrat. Non tamen in hoc præcipuè peccat quod falſa ſit, ſed è contrà, quod nimis vera, nihilque doceat, præter ea, quæ ignorari non poſſunt. Quis enim unquam dubitavit an è materiâ, & certâ quâdam materiæ formâ omnia componerentur? an materia ut novam formam acquireret, illâ priùs carere debuerit? id eſt,

illius privationem habuerit? Quis denique unquam in dubium vocavit illa alia Metaphysices principia, quibus docemur, omnia a formâ dependere, nudam materiam nihil agere, locum, motum, qualitates ac facultates esse? postquam autem hæc omnia didicimus, nihil tamen novi videmur didicisse, nec ad cujusvis Phænomeni causam reddendam scientes magis evadimus.

Si tamen quidam sint, qui nefas arbitrantur, vel tantillùm ab Aristotele dissentire, idque palam testari; non erit admodum difficile, quam a ratione aliena sit hæc teneritudo, manifestare.

Si quibusdam Philosophis reverentiam & cultum desferre tenemur, id tantum duas ob causas faciendum est, vel sci. intuitu veritatis, quam coluerunt; vel æstimationis quam sibi apud eruditos acquisivêre.

Veritatis autem causâ, tunc solùm illis cultus debetur, cum illam sunt assequuti; veritas autem non exigit ut falsitatem, apud quemcunque demum fuerit, revereamur.

Quantum vero ad æstimationem, quam ab unanimi Approbatorum consensu Philosophi habent, fatendum est illi aliquid deferendum esse, nec citra imprudentiam posse, sine debitis cautelis, labefactari. Et ratio est; Qui receptam omnium opinionem impugnat, superbiæ & præsumptionis crimen videtur incurrere, dum plus sibi lucis, quam cæteris omnibus, arrogat.

Cum vero in Auctore Aliquo æstimando, divisus in partes eruditorum orbis sit, cum utrinque consistant viri doctrinâ præstantes; non jam amplius has tenemur cautiones adhibere, sed liberè possumus, vel condemnare, vel approbare ea, de quibus inter doctos opinionum dissentio est. Jam enim non tam sensum nostrum Auctoris & Approbatorum sensui anteponimus, quam in partes abimus contraria docentium.

En vero ipsissimam, in qua, nunc dierum versatur Aristoteles, conditionem! illius placita utramque experta fortunam sunt; quondam ab omnibus impugnata

&

& rejecta; ab omnibus alias culta & approbata; nunc vero medium inter hæc extrema locum tenent; a pluribus viris doctis propugnantur; ab aliis non minoris inter Eruditos famæ impetuntur. Passim in Galliis, Belgio, Angliâ, Germaniâ, Hollandiâ liberrime de Aristotele disputatur; Colloquia Parisiensia, non minus quam scripta in partes scissa, nec ullus queritur quod apertum Aristoteli bellum indicatur: Celeberrimi Professores non amplius se ad illam damnant servitutem, quidvis sci. clausis oculis acceptandi, tuendique, quod in illius libris proponitur; imò quædam Aristotelicarum opinionum prorsus antiquantur. Ubinam enim medicus ille, qui nervos a corde originem ducere, prout sensit Aristoteles affirmabit? cum illos à Cerebro oriri ex Anatomia evidentissimum sit. Hinc Divus Augustinus; *Qui ex puncto cerebri, & quasi centro, sensus omnes quinaria distributione diffudit.* Quis tandem Philosophus in Aristotele defendendo adeo obstinax, ut dicat, Gravium descendentium celeritatem augeri eadem proportione, quâ est ipsorum gravitas. Cum nullus sit, qui se ex hoc errore liberare non poterit duo corpora inæqualissimè gravia è loco edito demittendo, quorum inter descendendum, celeritatis discrimen erit per quam exiguum.

Omnia violenta perbrevis durationis sunt, omnia extrema violentis annumeranda. Nimis durum est omnes omnino Aristotelis opiniones proscribere, quod aliquando factum; omnibus autem assensum oppignorare, illúmque solum pro regulâ Philosophiæ habere, quod postea est agitatum, immanis servitus visa: talem homines tyrannidem diu pati nequeunt, sensim in nativam rationabilis libertatis possessionem sese vindicant; hæc autem in eo sita est, ut unusquisque id approbet, quod verum, id rejiciat, quod falsum judicat.

Rationi absonum non videtur ut Ratio iis in scientiis sese gerat obnoxiam, quæ circa res rationem supergressas versantes, aliam lucem, Divinam sci. Authori-

rem sequi debent : in scientiis vero, quæ ex professo rationi innituntur, Ratio benè, & ex suis ipsius præscriptis agit, si decernat authoritati non esse adversus rationem adhærescendum.

En Regulam, quam in opinionibus tam veterum quam recentium Philosophorum proferendis sequuti sumus, in utrisque veritatem quæsivimus, nulli sectæ nomen dedimus, nullam impugnavimus.

Ac proinde ubi vel Aristotelis, vel alterius cujuspiam opinionem refellimus, inferri tantum debet, nos hac in re, ab iis solum dissentire, non vero in aliis non consentire; multo minus, nos esse ab illis aversatiores, illósve deprimere velle, aut extenuare. Hoc autem consilium nostrum confidimus omnibus æquis judicibus probatum iri, nihilque in toto opere esse præter impensum publicis utilitatibus inserviendi desiderium, quantum per hujuscemodi librum licuit, sine ullo adversus quempiam odio.

Post tot

Post tot Prolegomena, En adhuc & Unam Præfatiunculam.

PErhibetur Liber hic Vernaculâ linguâ conscriptus ab Eruditis in Galliâ qui Jansenistæ audiunt: Qui ut summâ cum laude impugnârunt quondam Jesuitas, Ità contra Reformatæ Religionis professores non multis abhinc annis ingenium Stylumque exercuerunt, licet longè dissimili in causâ &, ut dignum erat, dispari successu. Non enim tantâ cum admiratione excepta sunt Quæ pro Transubstantiatione, aut de Morali Doctrinâ Calvinistarum E-vulgata, ac quæ pro Christianæ Religionis virtutumque omnium principiis contra nefandos Casuistas zelo Sanctissimo & invicto scripserunt.

In hoc autem libro prælusisse videntur bello contra Calvinistas quos vocant, diu post indicto, Et ut Jesuitæ opiniones probabiles, Ita hi quasi aliud agentes, præjudicia sua instillâsse & fundamenta futuris scriptis jecisse meritò æstimantur. Quod demonstrat Vir Clarissimus. Cl. Pajon in Responso Gallico ad librum cui titulus. Prejugez contre les Calvinistes. Part. 1. c. 3. Nobis autem satis visum est, Præmunitiones istas,

istas, Quæque Pontificiæ Religioni post stabiliendæ subdolè præstruebantur, indigitare & Annotationibus pauculis amoliri.

Licet verò parum æquus sit hic Autor Reformatis Ecclesiis, non tamen curiæ Romanæ addictior videtur. Quippe qui, ut Acta Concilii Sinuessani sub Marcellino, & unius alteriúsve sub Sylvestro, ita & Constantini donationem, ut figmentum merum agnoscat; Et, quod pluris est, pro genuinis habeat, (quicquid contra Scripserint Baronius & Ferronius) Epistolas & Acta Concilii Carthaginiensis Sexti, In quo Pontificum Romanorum Ambitioni, & Usurpatæ Jurisdictioni in transmarinas Ecclesias, tanto cum zelo & Christianâ libertate Sancti Patres interque eos S. Augustinus sese Opposuerunt.

ANNO-

ANNOTANDA.

Lineæ 28. Paginæ 205. ſequentem Notam affige.

POſt fallaciarum inſimulatum Ariſtotelem, earum alioquin detectorem inſignem, non tibi mirum videbitur, Lector Attente, vel hunc ipſum Logicæ Autorem, ſi non fallere voluerit, at falli potuiſſe. ἔστι δὲ *(ut cum Ariſtotele loquar)* ἔργον περὶ ἕκαστον τοῦ εἰδότος, ἀψευδεῖν μὲν αὐτὸν περὶ ὧν οἶδε, τὸν δὲ ψευδόμενον ἐμφανίζειν δύνασθαι. *Monendus certe es, tum maximè latenter imponere ſolere Sophiſtas, cum ab aliis jubent cavere, ſuiſq; fraudibus fidem faciunt, aliena revincendo. Tibi autem fallaciarum Elenchos legenti in commodum æquè cedet, ſive Autor Sophiſmatum Exempla ex aliis proponat, ſive ipſe in exemplum ſtatuatur prout inferius conſtabit.*

Lin. 30. pag. 219.

Dum Autor noſter, Reformatis, quos falsò hæreticos vocat, hoc imputat Sophiſma, ipſe interim alterum ſtruit, noviſſime oſtenſum, Imperfectæ Enumerationis, & quidem Gaſſendo quem redarguit, manifeſtius. Eccleſiæ enim Reformatæ, præſertim

Anglicana

Anglicana, Sanctorum Invocationem, Reliquiarum Venerationem, precesque pro defunctis, non ideo solum rejccere, quod superstitioni sint Obnoxia, (licet & hoc in rebus non necessariis magni sit momenti) sed quoniam nullum habent in sacris Scripturis fundamentum, quinimò iis contraria, nec ab Ecclesiæ primitivæ praxi satis sint approbata. Artic. Eccl. Angl. 22.

Lin. 26. pag. 251.

Amor sui dogmatumque suorum, ab Autore memoratus pag. 226. & frequenter imponere dictus, ipsum simul dedit in errorem, effecitque ut vel tum cum moneret de fallaciis ab Autoritate & a Modo, *iis tamen in Reformatos uteretur. Aggreditur nos primo Sophismate Autoritatis suæ, tanquam in ipsius arbitrio foret argumenta hæc quando Apodictica sint, quando Sophistica constituere; ut, modo ita Logicæ scriptor velit, in hâc materiâ ut plurimum fallant, in ista semper obtineant.*

Hoc utique sibi vult. Ego *in hoc libro multa te docui præclara & utilia, hoc unum da mihi, ut iste Sophismatum* Elenchus *Romanæ Ecclesiæ ne noceat: In rebus leviculis & minoris momenti cave ne te decipiant proponendi modus aut proponentis Autoritas. In negotio Religionis ubi salus æterna vertitur, omnisque error periculocissimus, cuilibet argumento, (ab iis qui Ecclesiam universalem crepant,) crede, hic te nec ipsæ fallent falláciæ; quid*

enim

enim bone Lector, annon hoc ipsum affirmatum habes? αὐτὸς ἔφην.

Sicubi unquam diserte edixisset Deus, ut in rebus salutem æternam spectantibus, Pluribus Potentioribusque fidem statim haberem, In aliis pro libitu dubitaturus essem; dicto audiens, & e qua parte plures essent & potentiores circumspectarem. At si quis me alius ad istos Autores avocat, duplici me tentat Autoritatis Sophismate, cum Autoritate sua me tradendum curet Autoritati aliorum.

Ecclesiam verò universalem autoritatem habere in controversiis fidei, asserunt etiam Reformati, & modo intra S. Scripturæ limites, quæ integra sunt & firma Veritatis Regula *sese contineat; nec ipsa nec proinde illius sequaces errare possunt. Sin quid extra integram hanc vel contra firmam Veritatis Regulam decernat, aut errare aut quod superfluum est agere, censeri debet.*

Lin. 6. pag. 252.

Hoc est, Ego e Loco hoc Sophistico argumentum duco, quod opto ut pro demonstratione & efficaci probatione credulus accipias, Illud vero est, Lector, purum putum Sophisma, habeasque si placet in exemplum eorum quæ a Modo petuntur, aut si mavis pro ea quæ dicta est superius fallacia Accidentis. Quæ enim calamitosa post restauratum Evangelium in Gallia sub prætextu Religionis aliunde acciderant, iis reformatam onerant Religionem.

nem. At ista Protestantium fidei ne imputes, Guisiis imputa & Borboniis.

Quid si dicant pariter Reformati, Ecclesiam Romanam opiniones suas ferro & sanguine sanxisse, Ecclesiam Catholicam dilacerasse, seditionibus; Regumque cæde orbem turbasse, & illius ministros præsertim Monachos missione sua abusos miraculorum prætextu, & affectata pietatis specie, adulteratam fidem, corruptamque disciplinam aliis obtrudere conatos fuisse? Cujus Accusationis fides sit penes Annalium judicium & Historiæ peritos. Et quid ni etiam hinc duci possit Argumentum demonstrativum & probatio efficax?

Præterquam quod hæreses aliquot sine vi & armis, Autorum suorum severis probatisque moribus commendatæ, miraculorum ostentatione confirmatæ, & speciosa pietatis larva obductæ, blandiuscule sese hominum mentibus inseruere. Unde videtur ex propagandi Methodo & ratione, veritatis aut falsitatis alicujus doctrinæ, argumentum satis cogens non posse afferri.

Nimirum secundum Autorem §. 8. c. 20. p. 257. *Unaquæque res separatim consideranda est; id est, de modo judicandum est ex modo, de Re ex Re: non vero de Re ex modo, nec de Modo ex Re; Ac proinde, idem pronuncies de Autore, quod ille de* Aristotele, p. 205. *Utinam qui sollicite hujus nos Vitii commonefecit, in eodem fugiendo fuisset non minus sollicitus.*

Lin. 25. pag. 315.

At Discipulus Christi Thomas de vero Christi corpore, (& de illo nunc agitur) judicio a sensibus petito credendum censuit, post immissam manum in latus & tractata vulnera, agnovit Dominum & adoravit.

Ibid. lin. 29.

Hoc vulgo notum, sensus nostros non decipi, sed judicium a sensibus petitum; neque ideo illi cum panem sentiunt aliud quippiam præter panis speciem Animæ repræsentant, illa autem cum ex eorum collectis testimoniis omnia Eucharistiæ accidentia inesse audit quæ soli pani inesse solent, Eucharistiam panem esse indubie pronunciat: Et Quidni.

Fides enim nulla contrarium suadebit, nisi quæ majorem habet evidentiam quam erat sensuum evidentia. At hic Rhodus, hic saltus. Transubstantiationem de fide Christiana esse probes tu mihi argumento ullo ultra sensuum testimonium Evidenti, secundum Te pronunciabimus. Interim autem videtur verosimilius (nec mirere) verba ista, (hoc est Corpus meum) a Christo figurate intellecta fuisse, quam id per omnia exinde sæcula panem non esse, quod panis videtur.

Lin. 4. pag. 316.

Dogma de Eucharistia cum Incarnationis & Trinitatis mysteriis inique conjungitur, & nexu impari: præterquam enim quod hæc e S. Scriptura abunde constent, illud nequaquam; Corpora sub sensum cadunt & cognitioni nostræ subjacent: At non mirum si modi per quos subsistit res incorporea & incomprehensibilis a nobis comprehendi nequeant, fugiatque mens nostra de iis cognoscere, quæ comperta habet, non rationis suæ vi, solo Revelationis beneficio.

Lin. 25. pag. 325.

Istiusmodi fundamentis, nempe miraculis non satis probatis, inniti Pontificiæ Religionis dogmata quamplurima non nescimus; Quicquid vero necessarium est & de Fide credendum, abunde probatum erat ante S. Augustini tempora. Legatur autem Dallæus de Religiosi Cultus objecto. l. 5. Et Cl. Stillingfleet sec. disc. c. 3. p. 567.

LOGICA,

SIVE

Ars Cogitandi.

LOGICA eſt *Ars benè utendi ratione in rerum cognitione acquirenda, tam ad ſui ipſius, quam aliorum inſtitutionem.* Elicitur autem hæc ars ex iis conſiderationibus quas homines, circa quatuor præcipuas mentis operationes, habuere, *Apprehenſionem* ſci. *Judicium*, *Diſcurſum* & *Diſpoſitionem*.

Apprehenſionem dicimus ſimplicem rerum, quæ Menti ſiſtuntur, comtemplationem : ſic *terram*, *ſolem*, *arborem*, *rotundum*, *quadratum*, *cogitationem*, *ens* conſideramus, nihil expreſſè de illis pronuntiantes. Forma autem, ſub quâ hæc conſiderantur, *Idea* dicitur.

Judicium illam mentis operationem dicimus, per quam varias Ideas copulantes, hanc eſſe illam affirmamus, vel negamus ; ſic Ideam *terræ*, & Ideam *rotundi*, conſiderantes, vel affirmamus vel negamus *terram eſſe rotundam*.

Diſcurſum vocamus illam mentis operationem, per quam, è pluribus Judiciis, aliud elicimus ; ſic cum judicavimus veram virtutem ad Deum referri debere, Ethnicos autem illam ad Deum non retuliſſe, deducimus virtutem Ethnicorum non fuiſſe veram.

Diſpoſitionem vocamus illam mentis operationem, per quam varias *Ideas*, *Judicia & ratiocinationes*, quas de uno eodémque ſubjecto habemus, eo ordine diſponimus,

mus, qui illi explicando maxime idoneus eſt : hanc autem alio nomine *Methodum* appellamus.

Hæ autem Operationes naturâ tantum duce eliciuntur, idque nonnunquam perfectius ab iis, qui regularum Logices rudes ſunt, quam ab aliis, qui eaſdem didicere. Adeò ut hujus artis opus non ſit, modum invenire, quo hæc fiant, (hoc enim à naturâ ſolâ habemus, quæ nos rationis uſu donavit) ſed potius quaſdam animadverſiones facere circa illa, quæ in nobis ipſa natura operatur, quod triplici eſſe uſui poteſt.

Primò, ſic certi reddimur noſtrâ nos ratione rectè uti ; efficit enim regularum conſideratio, ut denuò, & majori attentione animum applicemus.

Secundò, hoc pacto facilius errores defectuſque in quos diſcurrendo labimur, detegimus ipſi, detectoſq; aliis manifeſtamus. Sæpe enim accidit, ut ſolo naturæ lumine detegamus ratiocinationis vitium, in quo tamen illud ſitum ſit, non protinus innoteſcit. Quemadmodum illi, qui pingendi rudes ſunt, imagine informi offendi poſſunt, non tamen illicò monſtrare digito, in quo pictoris manus aberraverit.

Tertiò, in accuratiorem mentis noſtræ cognitionem deducimur per haſce conſiderationes, quas circa mentis ipſius operationes inſtituimus. Hoc autem multis gradibus, ſi vel ſolam ſpeculationem ſpectes, rerum omnium corporearum cognitioni præferendum eſt ; ſunt enim res corporeæ ſpiritualibus infinitè ignobiliores.

Si verò ea, quæ circa cogitationes noſtras mente agitamus, ad nos ſolos referri debuiſſent, ſatis profectò fuiſſet, illa in ſemetipſis conſideraſſe, nec verborum tegumentis, aliòve ſignorum genere amicta exhibuiſſe ; nunc autem, cum animi ſenſus aliis manifeſtare non poſſimus, niſi externorum quorundam ſignorum beneficio, tantúmque invaluerit hæc conſuetudo, ut etiam, cum ſoli meditamur, res ipſæ non niſi una cum iiſdem verbis, quibus utimur, dum illas aliis manifeſtamus, menti

menti nostræ offerantur; quadam necessitate impellimur ad considerationem *Idearum*, prout verbis subsunt; *Verborum* autem, quatenus sunt cum Ideis connexa.

Ex his omnibus deducitur dividendam Logicam esse in quatuor partes, pro considerationum diversitate, quæ de quatuor hisce mentis operationibus instituuntur.

PARS PRIMA.

In quâ Considerationes habentur circa Ideas, sive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehensio dicitur.

QUandoquidem rerum, quæ circa nos sunt, nullam nobis comparare scientiam possumus, nisi Idearum interventu, quæ nobis insunt, ea quæ sumus de Ideis dicturi, omnium utilissima fortasse censenda erunt, quæ in Logica traduntur, fundamentique loco haberi poterunt, cui cætera inædificentur.

Poterunt autem hæ considerationes ad quinque capita reduci, pro modorum numero, quibus Ideas consideramus.

Primò, Ideas consideramus secundùm naturam & originem.

Secundò, secundùm primarias rerum, quas repræsentant, differentias.

Tertiò, secundùm simplicitatem & compositionem; ubi de Abstractionibus & præcisionibus intellectûs agemus.

Quartò, secundùm extensionem sive restrictionem, id est universalitatem, Particularitatem & singularitatem.

Quintò, secundùm claritatem & obscuritatem, seu distinctionem & confusionem.

Caput Primum.

De Idearum naturâ & origine.

IDea nomen est ex eorum numero, quæ adeo clara sunt, ut ulterius explicari per alia non possint, quia alia non habentur vel clariora vel simpliciora.

Adeo ut, ad errores hac in parte præcavendos, solum observanda veniat falsa illa notio, quæ huic voci affingi potest, cum ab aliquibus adhibetur ad eum tantum concipiendi modum significandum, qui fit per conversionem mentis ad imagines in cerebro depictas, quique ideo *Imaginatio* vocitatur.

Homines namque post peccatum, uti a Domino Augustino observatur, ita assuevere rebus tantum corporeis, (quarum imagines per sensus ingressæ cerebro imprimuntur) considerandis, ut pars maxima judicent nihil se posse concipere quod nequeunt etiam imaginari, hoc est, tanquam rem corpoream contemplari: quasi vero nullum aliud haberemus cogitandi & concipiendi genus.

Cum è contrà, nemo potest ea, quæ apud mentem suam fiunt, attentè considerare, quin statim agnoscat, se multa concipere omni corporeâ imagine prorsus destituta, discriménque percipiat inter imaginationem & intellectionem puram. Cum enim Ex. ca. triangulum imaginor, illud non solum concipio tanquam figuram tribus lineis rectis comprehensam, sed insuper has tres lineas vi & internâ mentis applicatione, tanquam præsentes considero, quod propriè *imaginari* est: Quod si Chiliogonum vellem considerare, verum quidem esset, me eâdem facilitate concipere illud esse figuram millena latera habentem, quâ prius cognoveram

ram triangulum tribus lateribus constitisse, illius tamen figuræ mille latera imaginari non possum, illaque tanquam præsentia mentis, ut ita dicam, oculis contemplari.

Verum quidem est; imaginationis usum assiduum in rebus corporeis apprehendendis, sæpe in causâ esse, ut confusam aliquam figuram efformemus cum chiliogonum nobis concipiendum offertur. Evidens tamen vicissim est, hanc figuram, imaginationis ope efformatam, chiliogonum non esse, cum in nullo differat ab illa imagine, quam quis sibi effingeret, si de figura, decies millenos angulos habente, esset cogitandum; quæ proinde nulli usui esse potest, ad proprietates detegendas, per quas Chiliogonum à quovis Polygono discriminatur.

Non possum itaque millenûm angulorum figuram propriè imaginari, cum illius imago, quæ cerebro imprimeretur, mihi quamvis aliam multorum angulorum figuram æque exhiberet ac chiliogonum. Chiliogonum tamen & clarissimè & distinctissimè possum concipere, quippe qui illius proprietates omnes demonstrare valeam, uti omnes illius angulos æquales esse 1996 angulis rectis. Ac proinde aliud est imaginari, aliud concipere.

Hoc etiam evidentius deducitur è multarum rerum consideratione, quas clarissimè valemus concipere, cum tamen eas nullatenus imaginatione assequi possimus. Quid enim clarius ipsa cogitatione, dum cogitamus, concipimus? impossibile tamen est cogitationem imaginari, ullámve illius picturam in cerebro effingere. Quænam etiam affirmationis *est* & negationis *non est* particularum. in cerebro depingi possunt imagines? Uterque tamen, tum qui affirmat, tum qui negat terram esse rotundam, easdem in imaginatione res expressas habet, *terram* sci. & *rotunditatem*. Ille affirmationem his adjicit, quæ mentis actio est, quam sine omni imagine corporeâ concipit; hic è contrà negationem, quæ

eſt alia mentis actio,& quæ multo minus depingi poteſt.

Cum itáq; de Ideis loquimur, non tantum indigitamus eo nomine imagines quæ phantaſiæ inſunt, ſed etiam quicquid aliud eſt in mente noſtrâ, quando verè poſſumus affirmare nos rem quampiam concipere, quocunque demum modo illam concipiamus.

Hinc infertur nihil nos poſſe verbis exprimere; modo ea quæ dicimus intelligamus, quin ex hoc ipſo evidens ſit nos in nobis habere Ideam rei per verba noſtra ſignificata: quamvis Idea hæc aliquando clarior, & diſtinctior ſit, aliquando obſcurior & confuſior, prout inferius explicabitur. Etenim contradictione implicaretur qui affirmaret ſe ſcire quid per voces, quas effert, intelligeret, ſe tamen, eaſdem proferendo, nihil intelligere præter illarum ſonos.

Hinc falſitatis convincuntur duo pernicioſiſſima dogmata quæ quidam hoc ſæculo Philoſophi evulgavere.

Primum eſt, nos nullam habere Dei Ideam. Si autem nullam habemus; nomen hoc *Deus* proferendo, nihil amplius concipimus, quam haſce quatuor litteras, *D*, *e*, *u*, *s*, & qui Latinè tantum noſcet; nihil amplius haberet in mente, audito illo nomine, quam Synagogam ingreſſus, Hebraicæque linguæ ignarus, Hebraica Dei nomina *Adonai* vel *Eloha* audiret.

Præterea, cum quidam dii vocari voluere, quæ *Caligulæ* & *Domitiani* inſania fuit, impietatis crimen non incurriſſent; cum nihil hiſce litteris vel ſyllabis *Deus* ſubeſſet, quod non poſſit homini convenire, modò omni Ideâ caruiſſent. Hinc enim Batavum illum impietatis non accuſamus, quod diceretur *Ludovicus Dieu* quæ Vox Gallicè Deum ſonat: Quænam ergo fuit horum Principum impietas? Huic nomini *Deus* partem ſaltem ſuæ Ideæ relinquebant; ita ut ſignificaret naturam excellentem & adorandam, unáque ſibi hoc nomen cum hâc Ideâ adſcribebant.

Inſuper ſi Dei nullam haberemus Ideam, cui demum fundamento illa omnia, quæ de Deo demonſtrantur, inædi-

inædificaremus: uti Illum esse *æternum*, *omnipotentem*, *optimum*, *sapientissimum*. Horum enim nihil ex hoc solo sono *Deus* deduci potest, sed tantum ab Ideâ Dei quæ nobis inest, quámque huic sono conjunximus.

Hinc falsis Numinibus Dei nomen denegamus non quia Dei nomen illis attribui non posset, si materialis tantum sonus consideraretur; immo illis attributum fuit ab Ethnicis. Sed quia Idea quam in nobis habemus Entis supremi, quamque huic nomini, *Deus*, alligavimus, soli Deo vero congruat.

Falsorum Dogmatum alterum cujusdam Angli est, asserentis *ratiocinationem nihil esse aliud præter congeriem nominum catenatim per verbum (est) connexorum. Ex quo sequeretur nihil nos posse ratiocinando, de rerum naturâ concludere, sed solum de illarum nominibus*, id est, *nos tantum scire, rectène, an secus rerum nomina conjungamus secundum pacta quæ cum imaginatione nostrâ icimus de illorum significationibus.*

His Author subjungit: *si hoc verum sit, quemadmodum esse* potest, *ratiocinatio à verbis dependebit, verba ab imaginatione, imaginatio vero, (& quæ mea sententia est) fortè a motu organorum corporeorum, ac proinde anima nostra seu mens, nihil aliud erit, nisi motus quarundem partium corporis organici.*

Credi potest hisce verbis objectionem urgeri alienam sanè a mente Objicientis, cum tamen sic dogmaticè proposita bellum Animæ immortalitati indicat, magnoperè interest illius fallaciam manifestari; quod erit factu facile. Etenim *pacta*, de quibus Philosophus noster, nihil aliud esse possunt, nisi hominum consensio ad quosdam sonos habendos pro signis Idearum mentibus nostris inexistentium; adeo ut si præter nomina in nobis non haberemus rerum Ideas, impossibilia forent hæc pacta; prout impossibile est, ullo prævio pacto, Cæcum docere quid sibi velent hæc nomina *Rubrum*, *Viride*, *cæruleum*, cum enim harum rerum Ideis careat, illas nulli sono potest alligare.

Præterea, cum variæ Gentes varia nomina imposuerint rebus etiam maximè claris & simplicibus, (quales illæ, circa quas Geometria versatur) de iisdem veritatibus eodem modo non discurrerent, si discursus nihil aliud esset nisi nominum per verbum *(est)* connexio.

Cum autem palam fiat ex hac multiplici nominum diversitate Arabes v. g. non convenisse cum Gallis iisdem nominum significationibus, ita etiam nequaquam possent consentire in judicando ratiocinandoque, si ipsorum discursus tali pacto niteretur.

Postremò, cum vocum significationes *arbitrarias* esse sive *ad placitum* dicimus, altè in æquivocatione hæremus. Verum quidem est rem esse prorsus arbitrariam, hanc Ideam huic sono, potius quam alteri allegari; ipsæ tamen ideæ arbitrariæ non sunt, neque ab imaginatione nostrâ dependent; saltem illæ quæ claræ sunt & distinctæ. Quod ut evidenter constet, cogitandum est affatim ridiculum esse effectus positivos & reales in causas purè imaginarias refundere. Jam vero cum quis concluserit axem ferreum, qui utramque molam pertransit, posse circumagi, immota inferiori molâ, si ille teres sit, teretique cavo excipiatur; si vero quadratus, quadrato, verti non posse, quin unà circumferatur superior mola, ineluctabiliter sequitur quod probandum suscepit: ac proinde hic discursus non tantum nominum coacervatio est ex pacto, quod pure ab imaginatione dependet sed judicium solidum & de rerum naturâ conclusivum, per Idearum contemplationem quas placuit certis quibusdam nominibus denotare.

Satis itaque perspectum habemus quid Idearum nomine significandum veniat; superest ut de illarum origine paucula adjiciamus.

Eo tota hæc quæstio devolvitur, ut inquiramus, solisne a sensibus omnes Ideæ originem trahant, acceptarique pro vero debeat vulgare axioma, *nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.*

Ita opinatur quidam Philosophus qui passim magni habetur,

habetur, quique ſuam ab hac propoſitione Logicam orditur. *Omnis Idea ortum ducit a ſenſibus.* Fatetur tamen non omnes Ideas tales ſenſus noſtros ingredi, quales in mente reperiuntur; aſſerit autem has ex iis, quæ per ſenſus intravere, efformari, vel *compoſitione*, uti, cum ex diverſis imaginibus auri & montis, aureum montem effingimus; vel *ampliatione*, cum ex homine vulgaris ſtaturæ, nobis Gigantem vel Nanum imaginamur; vel *ſimilitudine* & *proportione*, ut cum ex ædium viſarum Ideâ aliarum imaginem formamus quas nunquam vidimus. Et ſic inquit ille, Deum ipſum qui nunquam potuit in ſenſus noſtros incurrere, tanquam ſenem venerandæ canitiei concipimus.

Ex hâc doctrinâ ſequitur omnes Ideas noſtras, quamvis nullum particulare objectum referant, quod ſenſus noſtros percuſſerit, in ſolidum tamen corporeas eſſe; nihilque nobis exhibere, quod ſaltem membratim per ſenſus non intraverit: ac proinde nihil concipere nos poſſe, niſi imaginum ope, iis ſimilium, quæ in cerebro efformantur, cum corpora videmus, aut imaginamur.

Quamvis autem hæc opinio ei, cum pluribus Scholaſticis, communis ſit; audacter tamen dicam illam & abſurdiſſimam eſſe & non minus Religioni, quam veræ Philoſophiæ adverſari. Ut autem hic nihil dicamus, quod indubitatum non ſit: Quid, quæſo, ipſa cogitatione diſtinctius concipimus? quæ propoſitio hac clarior, *Cogito ergo ſum?* Jam vero exploratam habere non poſſumus hujus dicti certitudinem, niſi diſtinctè noverimus quid ſit *eſſe*, quid *cogitare*. Nec profecto a nobis exigendum, ut hos terminos ulterius explicemus, quia ex iis ſunt quos homines adeo clarè intelligunt; ut uberiori explicatione tenebris involverentur. Si itaque inficiari non poteſt; quin nos in nobis habeamus ideas *Entis* & *Cogitationis*, etiam atque etiam rogo, per quam demum ſenſuum januam, in animum penetrarint? Lucidæne, an coloratæ, ut per viſum? graveſne an acutæ,

ut

ut per auditum potuerint intraſſe ? gratine odoris, an fœtent, ut per odoratum ; cujus ſaporis, ut per guſtum ; frigidæne, an calidæ, molles an duræ, ut per tactum aditum tibi ad mentem fecerint ? Si autem dicantur ex aliis ſenſibilibus imaginibus efformatæ, unà commonſtrandæ erunt ſenſibiles illæ imagines, è quibus hæ *Cogitationis* & *Entis* Ideæ dicuntur emicuiſſe ? & oſtendendum quo demum modo emicuerint, an per compoſitionem, ampliationem, diminutionem aut ſimilitudinem ? quod ſi his omnibus nihil reponi poterit, quod non ſit abs ratione alienum, fatendum erit, Ideas *Entis* & *Cogitationis* nullo modo originem ducere a ſenſibus, ſed mentem noſtram in ſe habere illarum efficiendarum vim, quamvis mens ſæpe excitetur ad eas efficiendas, ab aliquo quod ſenſus ferit. Sic pictor propoſita mercede ad pingendum inducitur, quamvis eapropter pictura dicenda non ſit ab hac mercede duxiſſe originem.

Sed quod addunt hi authores, Ideam quam de Deo habemus, a ſenſibus ortam eſſe, quia illum venerandi ſenis inſtar concipimus, digna ſolis Anthropomorphitis ſententia eſt, & quæ veras Ideas, quas de rebus ſpiritualibus habemus, cum falſis illis imaginibus confundit, quas de iis, malâ omnium imaginandorum conſuetudine, formamus ; cum non minus abſurdum ſit, velle imaginari illa quæ corporea non ſunt, quam audire colores, ſonos videre.

Huic ſententiæ refellendæ ſatis erit perpendiſſe, ſi aliam de Deo Ideam non habeamus, ab illa, quæ venerandi ſenis eſt ; falſa nobis videri debere illa omnia Judicia quæ de eo faciemus, ſi huic Ideæ contraria ſint. Nam naturâ duce ad credendum ferimur falſa eſſe Judicia noſtra, cum clarè perſpicimus illa eſſe contraria Ideis, quas de rebus habemus ; atque adeo, pro certo affirmare non poſſumus Deum partibus carere, incorporeum eſſe, ubique eſſe, inviſibilem eſſe, cum hæc omnia, venerandi ſenis Ideæ non conveniant : Si Deus aliquando

aliquando ſub hâc formâ ſeſe exhibuerit, non protinus ſequitur nos aliam ab illâ Ideam de Deo non habere. Sic namque una nobis fuerit Spiritus Sancti & Columbæ Idea, cum ille ſub hujus formâ apparuerit; concipiendus etiam nobis Deus eſſet inſtar ſoni, quia ſonus, quo Dei nomen effertur, Dei Ideæ in nobis excitandæ inſervit.

Falſum itaque eſt noſtras Ideas a ſenſibus proficiſci; immò è contra dici poteſt, nullam Idearum quæ menti inſunt, ab illis eſſe, niſi per accidens, quatenus ſci. motus in cerebro excitati, quos ſolos efficere ſenſus poſſunt, anſam animæ præbent varias Ideas formandi, quas aliter non formaret; quamvis fermè ſemper, hæ Ideæ nihil ſimile iis habeant, quæ in ſenſoriis & cerebro peraguntur: Imò Idearum pars magna ſit, quæ nihil corporeæ imaginis admixtum habens, non ſine maniſeſtiſſimo incommodo ad ſenſus referri poteſt.

Sed ſi quis objiciat eodem nos tempore, quo rerum ſpiritualium, (*Cogitationis* v. g.) Ideas habemus corpoream quandam imaginem contemplari, ſaltem ſoni, qui illam ſignificat; nihil hic proferet, quod ea deſtruat, quæ aſtruximus. Hac autem ſoni imago, quæ præſens imaginationi ſiſtitur, cogitationis imago non eſt, ſed ſoni tantum, nec illi repræſentandæ aliter inſervit quam quatenus anima aſſueta cogitationem concipere audito hoc ſono, tunc temporis ſibi Ideam omnino ſpiritualem Cogitationis exhibet, quæ cum illa altera Idea ſoni nihil commune habet, cui tantum per conſuetudinem alligata eſt. Quod in ſurdis palam ſit, quibus nullæ ſonorum Ideæ obverſantur, cum tamen Cogitationum ſuarum ideas habeant, ſaltem tunc cum de illis cogitant.

Caput

Caput Secundum.

De Objectis Idearum.

QUicquid concipimus nobis exhibetur vel tanquam *res*, vel *modus*, vel *res modificata*.

Rem, dico, illud quod concipitur subsistere per se, & tanquam subjectum eorum quæ illi insunt. Alio nomine *substantia* appellatur.

Rei modum, sive attributum, sive qualitatem dico illud, quod cum concipiatur substantiæ inesse nec posse sine ea subsistere, illam determinat ad essendum certo quodam modo ,, certamque illi denominationem tribuit.

Rem modificatam appello substantiam, ut consideratur certo quodam modo determinata.

Quæ omnia per exempla clarius comprehendentur.

Cum corpus considero, illius Idea mihi exhibet rem sive substantiam ; quia illud considero tanquam rem per se subsistentem, & quæ altero non indiget, ut existat.

Ast cum considero corpus hoc rotundum esse ; Idea rotunditatis mihi exhibet modum essendi, quem concipio non posse naturaliter existere sine corpore, cujus rotunditas est.

Denique modum cum corpore conjungens, corpus rotundum considero, hæcque Idea mihi exhibet rem modificatam.

Nomina quæ usurpantur ad res exprimendas, substantiva seu absoluta appellantur, ut, *terra*, *sol*, *anima*, *Deus*.

Uti & illa quæ primariò & directè modos significant, quia in hoc cum substantiis quodammodo conveniunt, etiam substantiva & absoluta vocantur, ut, *durities*, *calor*, *justitia*, *prudentia*.

Quæ

Quæ vero res, quatenus modificatas, ſignificant primariò & directè ſubſtantiam, quamvis confuſius notantia, modum verò indirectè, licet diſtinctius, adjectiva & connotativa vocitantur, ut, *rotundus*, *durus*, *juſtus*, *prudens*.

Sed obſervandum eſt, mentem noſtram aſſuetam res pleraſque cognoſcere, tanquam modificatas; quia in illarum cognitionem non devenit fermè, niſi per accidentia, ſeu qualitates quæ ſenſus feriunt, ſæpe unam ſubſtantiæ eſſentiam in duas Ideas diſpertiri, quarum alteram, pro ſubjecto, alteram, pro modo habet; Ita quamvis in Deo nihil ſit; quod non ſit ipſe Deus; illum tamen concipimus tanquam *Ens infinitum*, nobisque *Infinitas* pro Attributo Dei eſt, *Ens* vero pro hujus attributi ſubjecto. Sic etiam hominem conſideramus tanquam ſubjectum humanitatis, vel habentem humanitatem, ac proinde tanquam rem modificatam.

Et tunc eſſentiale attributum, quod ipſiſſima res eſt, per modum modi ſumitur, quia tanquam ſubjecto inhærens apprehenditur. Hoc vero illud eſt quod propriè Abſtractum ſubſtantivum appellatur; ut *humanitas*, *corporeitas*, *ratio*.

Nihilominus, magnopere intereſt ritè diſtinguere id, quod revera modus eſt, ab eo, quod ſolum videtur eſſe; quia modorum cum Subſtantiis, Subſtantiarum cum modis confuſio, præcipua errorum noſtrorum cauſa eſt. De natura itaque veri Modi eſt, ut Subſtantia, cujus eſt modus, clarè & diſtinctè concipi poſſit ſine illo; ille tamen non poſſit viciſſim clarè concipi, niſi una concipiatur relatio quam ad ſuam ſubſtantiam habet; ſine quâ naturaliter nequit exiſtere.

Poſſumus equidem modum concipere; abſque eo, quod ad illius ſubjectum diſtinctè & expreſſè attendamus: Argumento tamen eſt, modi ad ſubſtantiam relationem, in ipſius conceptu ſaltem, confusè contineri, quòd modum illa relatione ſpoliare non poſſimus, quin eodem tempore ipſius Ideam deſtruamus; cum è contra

tra

tra quando duas res, sive substantias concipimus possumus unam de altera negare, non destructis singularum Ideis.

Exempli causâ; possum prudentiam considerare, non distinctè considerato homine, qui prudens sit; non tamen possum prudentiam concipere, & simul negare relationem, quam habet ad Hominem, aliámve naturam intelligentem prudentiæ capacem.

E contra, cum considero, quicquid convenit substantiæ extensæ, quod corpus dicitur, ut *extensionem*, *figuram mobilitatem*, *divisibilitatem*; ex altera vero parte, quicquid convenit menti seu Substantiæ cogitanti, ut *cogitationem*, *dubitationem*, *recordationem*, *volitionem*, *discursum*: possum de substantiâ extensâ id totum negare, quod concipio ad substantiam cogitantem pertinere, non tamen idcircò desinam distinctissimè concipere substantiam extensam, cum omnibus attributis quæ cum illâ cohærent. Vicissim possum de substantiâ cogitante negare, quicquid conceperam de substantia extensâ, nec ideo desinam distinctissime concipere, quicquid noveram ad substantiam cogitantem pertinere.

Quod probat Cogitationem non esse Modum substantiæ extensæ; quia extensio, cum omni attributorum comitatu potest de cogitatione negari, nec ideo cogitatio desinet optimè concipi.

Potest hic observari Modorum aliquos esse, quos licet *intrinsecos* appellare, quia substantiæ inesse concipiuntur, ut, *rotundus*, *quadratus*: alios, qui *extrinseci* dici poterunt, quia ab aliquâ re desumuntur, quæ substantiis non inhæret, ut *amatus*, *visus*, *desideratus*: hæc autem ab aliorum actionibus dependent. Hoc genus Modi in Scholis *denominationes* extrinsecæ appellantur. Si vero hi modi sumantur secundum modum, quo res concipiuntur *Secundæ intentiones* vocitantur; sic, *subjici*, *prædicari*, sunt secundæ intentiones, quia sunt modi, quibus res ipsæ concipiuntur, prout in Intellectu sunt, binas ideas conjungente, asserendo unam, esse aliam.

Insuper

Insuper observari potest Modorum alios esse, quos licebit Substantivos vocare, quia nobis repræsentant veras substantias aliis substantiis, modorum instar, applicatas; hujus generis modi sunt, *vestitus*, *armatus*, &c.

Alios esse quos simpliciter reales dicimus; hi veri modi, non autem substantiæ sunt, sed substantiarum modificationes.

Denique alios esse, quos Negativos appellamus, quia nobis exhibent substantiam cum negatione realis, vel Substantivi Modi.

Ideas veras dicimus, si objecta per illas repræsentata, talia sint, qualia repræsentantur, sive illa Substantiæ sint, sive Modi. Si verò talia non sint, Ideæ falsæ sunt, eo modo quo esse possunt. Hæc autem sunt, quæ in Scholis Entia rationis nuncupantur, quæ plerumque fiunt, cum mens duas Ideas, in se reales, sed distinctas conjungit; & in unum compingit: Sic Idea quæ *Montis Aurei* effingi potest, Ens rationis est, quia componitur ex duabus Ideis Montis & Auri, quas Mens repræsentat tanquam conjunctas; cum reverâ conjunctæ non sint.

Caput Tertium.

De decem Categoriis Aristotelis.

AD hunc de Idearum objectis locum reduci possunt decem Aristotelis Categoriæ, quippe quæ Classes tantum sunt, ad quas ille Philosophus omnia cogitationum objecta retulit; omnes sci. substantias ad primam, ad reliquas vero novem, omnia accidentia. Atque eccas!

Prima, Substantia, quæ vel Spiritualis est, vel corporea, &c.

Secunda, Quantitas, quæ vel Discreta dicitur, quando partes

partes divisas habet, ut, *Numerus*; vel continua, (quando illæ conjunctæ sunt) quæ est aut successiva ut *tempus*, *motus*; vel permanens, quæ alio nomine vocatur Spacium, sive extensio in longum, latum & profundum. Sola longitudo *lineas* facit, longitudo cum latitudine *Superficies*, tres junctim dimensiones, *Solida*.

Tertia, Qualitas; cujus quaternas Species statuit Aristoteles. Harum prima Habitus comprehendit omnes Animi & Corporis dispositiones, quæ iteratis actibus acquiruntur, uti sunt *Scientiæ*, *virtutes*, *vitia*, *ars scribendi*, *pingendi*, *saltandi*,. Secunda Potentias naturales; tales sunt Facultates Animi & Corporis ut *Intellectus*, *voluntas*, *memoria*, *quinque sensus*, *facultas ambulandi*. *Tertia* Qualitates sensibiles, quales sunt *durities*, *mollities*, *gravitas*, *frigus*, *calor*, *colores*, *soni*, *odores*, *sapores*. Quarta Formam & Figuram quæ determinatio extrinseca quantitatis est; ut esse *rotundum*, *quadratum*, *sphæricum*, *cubicum*.

Quarta, Relatio, sive respectus unius ad aliud ut *Patris ad Filium*, *Heri ad Servum*, *Regis ad Subditum*; *Potentiæ ad objectum*, *visus ad visibile*; quibus addesis omnia quæ comparationum notæ sunt, ut *simile*, *æquale*, *majus*, *minus*.

Quinta, Actio, vel in se spectata, ut *ambulare*, *saltare*, *scire*, *amare*; vel extra, ut, *percutere*, *secare*, *frangere*, *manifestare*, *calfacere*.

Sexta, Passio, ut *percuti*, *frangi*, *manifestari*, *calfieri*.

Septima, Ubi, cum respondemus quæstionibus de loco, ut, *est Romæ*, *Parisiis*, *in Musæo*, *Lecto*, *Hæmicyclo*.

Octava, Quando; cum sci. respondemus quæstionibus de tempore, ut *quando vixit? centum ab hinc annis*: *quando hoc factum est? heri*.

Nona, Situs; ut *sedere*, *stare*, *decumbere*; *esse ante*, *a tergo*, *a dextris*, *a sinistris*.

Decima, Modus habendi, ut habere aliquid circa se, quod pro *vestitu*, *ornatu*, *armatura sit*; vel *esse vestitum*, *coronatum*, *armatum*, *caligas habere &c.*

En decem Aristotelis Categorias tot Mysteriorum fætu, ut quibusdam placet, gravidas! quamvis, ut verum dicam, illæ parum utiles sunt, tantumque abest, ut ad ritè formandum judicium prosint, (qui tamen Logices Scopus unicus est,) ut etiam sæpissimè noceant, idque duas ob causas, quas hic notare operæ pretium erit.

Prima est, quod hæ Categoriæ quibusdam videantur in ipsissimâ ratione & veritate fundatas, cum è contrà, nihil illâ serie magis arbitrarium sit; quippe quæ è Viri cujuspiam imaginatione prodiit; penes quem jus nullum ad leges aliis scribendas, qui non minus quam ille, uti poterunt suo jure ad objecta Cogitationum eo ordine disponenda, qui sit maximè ad normam Philosophiæ quam quisque sequitur. Quinimò hoc disticho conclusum est, quicquid omnino sub quæstionem venit, ex nuperæ cujusdam Philosophiæ præscripto.

Mens, Mensura, quies, motus, positura, figura,
Sunt cum materia, cunctarum exordia rerum.

Persuasum namque est hujus Philosophiæ Sectatoribus, his septem rebus, seu modis omnem Naturam exhauriri. 1. *Mens* est seu Substantia Cogitans; 2. *Materia*, seu Substantia extensa; 3. *Mensura*, id est, magnitudo, sive exiguitas cujusque partis materiæ; 4. *Positura*, seu partium ad invicem situs; 5. *Figura*; 6. *Motus*; 7. *Quies*, seu tardior motus.

Altera Causa, ob quam perniciosam judicamus hanc Categoriarum seriem, petitur ex eo, quod homines inducat ad inanes verborum cortices, pro sincero fructu acceptandos, credendumque se omnia scire, modò dinumerare valeant quædam nomina significationis arbitrariæ, quæ nullam claram distinctámque Ideam imprimunt, quemadmodum alibi ostendemus.

Hic aliquid dici posset de Lullistarum Attributis, *Bonitate, Patientia, Magnitudine*, & cæteris; sed reverâ

commentum adeo ridiculum eſt, imaginari ſe poſſe cujuſvis rationem reddere quorundam verborum Metaphyſicorum applicatione, ut ne quidem refutatione dignum cenſeatur.

Jure merito quidam hoc ſæculo Scriptor pronunciavit, *Ariſtotelis Logicam, non tam prodeſſe ad ea quæ ignoramus inveſtiganda, quam ad ea quæ ſcimus aliis exponenda: Artem vero Lullii ad copioſe & ſine Judicio de iis quæ neſcimus garriendum.* Ignorantia vero multis modis præferenda eſt huic falſi nominis ſcientiæ, quæ nos inducit, ut ea nos credamus ſcire quæ ignoramus. Nam uti ſummo cum Judicio D. Auguſtinus obſervavit libro de Utilitate credendi, Talis animi diſpoſitio quam maximè vituperanda eſt. *Opinari,* inquit, *duas ob cauſas turpiſſimum eſt, quod diſcere non poteſt qui ſibi jam ſe ſcire perſuaſit, & per ſe ipſa temeritas non bene affecti animi ſignum eſt.* Opinari apud Latinos ſignificat diſpoſitionem animi inconſultè de rebus incertis Judicantis, arbitrantiſque ſe ſcire quæ neſcit: hinc omnes Philoſophi dixêre *Sapientem nihil opinari,* Ciceroque ſeipſum hujus vitii redarguens, ſemet dixit *magnum Opinatorem.*

Caput Quartum.

De Idearum compoſitione & ſimplicitate; in quo de modo cognoſcendi per Abſtractionem, ſeu Præciſionem.

OBiter diximus capite ſecundo poſſe nos modum percipere, abſque eo, quod diſtinctè attendamus ad ſubſtantiam cujus modus eſt, hinc anſam arripimus explicandi, quid ſit *Abſtractio intellectus.*

Limitatio Mentis noſtræ in cauſâ eſt, ut nequeamus comprehendere res aliqualiter compoſitas alio modo, quam eas particulatim conſiderando, & quaſi diverſas

illarum

illarum facies contemplando, quæ nobis obverti possunt: hoc autem ipsum est quod generaliter scire per Abstractionem dicitur.

Sed quemadmodum res diversis modis componuntur; quædam nempe ex partibus realiter distinctis, quæ integrantes dicuntur, ut *Corpus humanum*, *numerus*, &c. ita intellectu facile est, posse mentem, unam partem considerare, non considerata alterâ, quia hæ partes realiter distinguuntur. Sed hoc illud non est, quod *Abstractionem* dicimus.

Utile sane erit etiam has rerum partes separatim considerare, potius quam ipsas totas; quia aliter vix possumus distinctam omnium notitiam nobis comparare. Ex. causa, non aliter cognoscitur corpus humanum, quam illud in omnes suas partes dividendo, tam similares, quam dissimilares, diversisque nominibus unamquamque insigniendo. Arithmetica etiam, quanta est, huic basi innititur. Etenim arte opus non est, ad exiguos numeros mensurandos, hos enim integros mens capere potest; adeo ut Ars tota versetur in illius numeri partibus separatim numerandis, quem integrum numerare non possumus. Quacunque demum capacitate Mentem dones, impossibile erit, ut duos numeros, unumquemque octo aut novem figurarum multiplicet, illos integros indivisosque sumendo.

Secundo, per partes cognoscimus, quando ad unicum modum attendimus, non considerata Substantiâ; vel ad duos separatim, qui tamen uni eidemque Substantiæ junctim inhærent. Hoc a Geometris factitatum est, qui pro Objecto Geometriæ corpus extensum in longum, latum, & profundum habent: ut autem hoc accurate cognoscerent primùm uni soli Dimentioni considerandæ se dedêre; postea binas dimensiones, longitudinem sci. & latitudinem, quas Superficiem vocarunt, perpenderunt; ac denuo omnes simul tres dimensiones, quæ solida seu corpora appellarunt.

Hinc palam fit quam inanes & ridiculæ sint Sceptico-

rum argutiæ, qui ipsam Geometrices certitudinem in dubium vocare conantur; quia hæc lineas supponit & superficies, quæ nusquam sunt. Non enim illa lineas sine latitudine, aut superficies sine profunditate supponit; supponit tamen longitudinem posse considerari, non considerată latitudine, quod extra omnem dubitationis aleam est; in dimetiendo namque intervallo, quo Urbs ab Urbe distat, ipsam tantùm viarum longitudinem metimur, de latitudine nihil prorsus soliciti.

Jam vero, quò res in plures modos dispertimur, eò accuratiùs illarum cognoscendarum capaces evadimus. Sic enim videmus; quamdiu in motu ipsa aliquorsum determinatio, tum a motu, tum ab aliis determinationis partibus, distincta non fuit, tamdiù nihil clarè de causis Reflectionis, Refractionísque potuisse pronunciari; quod ope hujus distinctionis factum est, uti videri potest capite secundo Dioptrices Domini Des Cartes.

Tertiò, cognoscimus per Abstractionem, quando res varia attributa habet, nos tamen illorum unum, reliquis prætermissis, consideramus. En Methodum hujus Abstractionis! Exempli gratiâ, animadverto me *cogitare*, ac, per consequens, me *illum esse, qui Cogito*; in hâc Ideâ mei Cogitantis, possum tantum considerare rem cogitantem, non considerans memet esse illam rem, quamvis in me, Ego & res cogitans unum idémque simus. Sicque Idea quam percepi rei cogitantis, non tantum memet ipsum, sed omnes alias res cogitantes repræsentabit. Eodem modo si Triangulum æquilaterem considero, prout in hâc chartâ depingitur, cæterísque determinantibus circumstantiis vestitur; Idea hæc hunc mihi tantum triangulum repræsentabit. Si vero mentem à consideratione horum particularium accidentium avocatam, ad hujus figuræ, prout tribus tantum lineis comprehenditur, considerationem applicem, Idea sic formata hinc clariùs æqualitatem linearum exhibebit, illinc ad reliquos omnes triangulos repræsentandos aptior evadet. Quod si ulterius progrediar, nec, sistam

in

in æqualitate linearum contemplandâ, sed solummodò percipiam figuram tribus rectis lineis contentam; hæc Idea omnium triangulorum exprimet genera. Si denique linearum numerum non attendens, superficiem concipiam rectis tantùm lineis circumscriptam; Ideam formavero omnes figuras rectilineas exhibentem; sicque possum ad nudam extensionem gradatim ascendere. In hisce abstractionibus semper gradus inferior superiorem, cum adjunctâ aliquâ determinatione, continet; sic *Ego cogitans*, continet rem cogitantem; sic triangulus æquilaterus, triangulum; sic triangulus figuram rectilineam: Eo autem plura exhibet gradus superior, quò minùs determinatur.

Denique manifestum est beneficio harum Abstractionum Ideas e singularibus fieri communes, e communibus communiores; unde admonemur ad ea transire, quæ de Idearum universalitate & particularite dicenda sunt.

Caput Quintum.

De Idearum Universalitate, Particularitate, & Singularitate.

QUamvis quidquid existit singulare sit, nihilominus, ope abstractionum, varia Idearum genera procudere possumus, quarum aliæ singularia exprimient, qualis est, Idea quam quisque habet sui-ipsius; aliæ plura simul, uti cum quis triangulum concipit, nihil in illo considerans nisi quod sit figura habens tres lineas totidemque angulos: Idea autem sic formata inservire potest omnibus aliis triangulis concipiendis.

Ideæ rem unicam repræsentantes singulares & individuæ; earum vero Objecta Individua vocantur; quæ autem res plures, universales, communes aut genericæ dicuntur.

Nomina qui priora denotant, propria ſunt; ut *Socrates*, *Roma*, *Bucephalus*: quæ poſteriora communia & appellativa; ut *Homo*, *Urbs*, *Equus*; & tam Ideæ Univerſales, quam nomina communia *Termini Generici* dici poſſunt.

Obſervandum eſt; terminorum genericorum duo eſſe genera; alterum eorum qui univoci dicuntur: hi ita alligatas habent univerſales Ideas, ut idem nomen pluribus conveniat, ſecundum eundem ſonum, eandemque notionem, quæ ſono alligata eſt: hujus generis ſunt, *Homo*, *Urbs*, *Equus*.

Alterum eorum quos Æquivocos appellamus: horum idem ſonus eſt, ſed diverſis Ideis alligatus; adeo ut hic idem ſonus pluribus convenire poſſit, ſed non ſecundùm eandem Ideam, ſed diverſas, quas uſus huic ſono ſubjecit. Sic *Canon* Galicè & tormentum bellicum, & decretum Concilii, & regulam ſignificat, ſed ſecundùm ideas prorſus diverſas.

Hæc univerſalia æquivoca duûm generum ſunt: nam diverſæ Ideæ uni ſono ſubjectæ, vel nullam inter relationem habent, ut in allato nomine *Canon*; vel aliquam habent, uti cum nomen unam Ideam primariò ſignificat, alias verò, non niſi quia hanc primariam reſpiciunt, ut cauſam, vel effectum, vel ſignum. Hujuſcemodi verò æquivoca etiam analoga dicuntur. Sic *ſanus de animali*, *aere*, *cibo* dicitur. Idea, quæ huic verbo adjuncta eſt, primariò ſanitatem denotat, quæ animalis propria eſt: ſed aliæ adjectæ ſunt non multum ab hac primaria abludentes, qualis eſt, eſſe ſanitatis cauſa, hinc ſanum aerem, ſanos cibos dicimus quia ſanitati conſervandæ inſerviunt.

Nos tamen cum hic de terminis Univerſalibus loquimur, ſolos intelligimus univocos, cum adjunctis ideis univerſalibus.

In his autem Ideis univerſalibus duo ſunt, quæ magnopere intereſt ritè diſtinguere, *Comprehenſio* ſci. & *Extenſio*.

Ideæ

Ideæ Comprehensionem voco omnia illa attributa quæ ita in illa continentur, ut nulla demi possit, quin Idea destruatur: sic comprehensio Ideæ trianguli includit extensionem, figuram, tres lineas, tres angulos, horum angulorum æqualitatem cum duobus rectis.

Extensionem voco subjecta, quibus Idea convenit, quæ etiam dicuntur inferiora termini universalis, qui, ad hæc relatus, superior nominatur: sic generica trianguli Idea ad omnes diversas triangulorum species sese extendit.

Quamvis autem Idea generica indistinctim ad omnia subjecta, id est, inferiora se extendat, communíque nomine illa significet, tamen inter attributa quæ comprehendit, & subjecta ad quæ extenditur, discrimen ex eo est, quod Ideam nullo attributorum spoliare possimus quin destruatur, quemadmodum jam dictum est. Cum tamen è contrà possimus ejusdem extensionem restringere, illam tantum quibusdam Subjectorum applicando, non tamen eàpropter destruetur.

Dupliciter autem hæc Restrictio extentionis Ideæ genericæ potest contingere.

Primò, additione alterius Ideæ distinctæ & determinatæ; sic si genericæ trianguli ideæ addo quod habeat angulum rectum; genericam trianguli ideam restringo ad certam trianguli speciem, quæ triangulus rectangulus vocatur.

Secundò, additione Ideæ solùm indistinctæ & indeterminatæ; ut si diceretur, *aliquis triangulus*: quo casu terminus fit particularis, quia jam tantùm ad partem Subjectorum, quæ prius omnia comprehendebat, se extendit, nec tamen pars illa ad quam restringitur determinatur.

Caput Sextum.

De quinque Ideis Universalibus, Genere, Specie, Differentiâ, Proprio & Accidente.

QUæ superioribus capitibus dicta sunt, nobis viam sternunt ad paucis explicanda, quæ in Scholis vulgò traduntur, Universalia.

Cùm Idea Generica nobis objecta exhibet, tanquam res, idque terminis substantivis & absolutis, *Genus* vocatur aut *Species*.

De Genere.

Genus Idea dicitur, cum ita communis est, ut ad alias Ideas etiam universales se extendat; sic figura quadrilatera genus est respectu Parallelogrammi & Trapezii: sic etiam substantia respectu substantiæ extensæ, quod corpus dicitur, & substantiæ cogitantis, qui spiritus.

De Specie.

Idea vero communis, quæ communiori & generaliori subest, species vocatur: sic Parallelogrammum & Trapezium species sunt figuræ quadrilateris: sic etiam corpus, & spiritus species sunt substantiæ.

Potest autem una eademque Idea Genus dici, si ad alias Ideas, ad quas se extendit, referatur; species verò, si ad aliam generaliorem, cui subjacet: Sic corpus genus est respectu corporis animati, & inanimati; species verò respectu substantiæ: sic figura quadrilatera genus est respectu Parallelogrammi, species verò respectu figuræ indeterminatè sumptæ.

Sed alia est Speciei notio, quæ non cadit nisi in illas Ideas,

Ideas, quæ Genera esse non possunt; uti cum Idea aliqua sub se tantum habet individua & singularia; sic Circulus sub se habet tantum circulos singulares, qui sunt omnes ejusdem speciei: talis species *infima* dicitur.

Est etiam genus quod species esse non potest, quod supremum omnium generum dicitur, sive illud Ens sit, sive Substantia: nec magni refert hoc scire, cum potius ad Metaphysicam spectet quam Logicam.

Dixi Ideas, quæ nobis exhibent objecta sua tanquam res, Genera esse aut Species; non tamen necesse est ut objecta illa reverâ res sint, aut substantiæ; sed sufficit quod instar rerum & substantiarum concipiantur. Quamvis enim modi sint, possunt repræsentari sine omni relatione ad suas substantias, solúmque ad alias modorum Ideas referri vel generaliores, vel minus generales: sic figura quæ modus est corporis figurati, genus tamen est respectu figurarum curvilinearum & rectilinearum.

E contrà, Ideæ quæ nobis exhibent sua objecta, tanquam res modificatas, idque terminis adjectivis sive connotativis, si cum substantiis comparentur, quas hi termini connotativi confusè quidem, sed directè significant, sive hi termini connotativi significent attributa Essentialia (quæ revera aliud non sunt quam ipsæ res) sive Modos, non tamen Genera dicuntur aut Species, sed aut *Differentiæ*, aut *Propria*, aut *Accidentia*.

Differentiæ vocantur, cum Idearum objectum est attributum essentiale, quo Species ab alia Specie distinguitur; ut *extensum*, *cogitans*, *rationale*.

Propria vocantur, cum objectum reverâ ad rei essentiam pertinet, sed primum non sit quod in illo consideratur verum à primo pendet; ut, *divisibile*, *immortale*, *docile*.

Accidentia communia vocantur, cum illarum objecta veri modi sunt, qui saltem per intellectum separari possunt, à re, cujus accidentia sunt, non destructâ in mente nostrâ rei ideâ; ut, *rotundum*, *durum*, *justum*, *prudens*. Sed hæc fusiùs deducenda.

De

De Differentia.

Cum Genus duas ſub ſe Species habeat, neceſſario ambarum ideæ aliquid in ſe includunt, non incluſum in ideâ Generis: ſi enim nihil in ſe haberent a Genere diverſum, genus eſſent; & ſicut Genus de utriſq; ſpeciebus prædicatur, ita utræque ſpecies de ſe invicem prædicarentur hinc primum attributum eſſentiale Speciei, non inventum in Genere, ipſius Differentia nominatur, univerſaliſque Idea eſt, quam de illâ habemus: quia ſola & unica nobis exhibere poteſt hanc Differentiam, ubicunque demum inveniatur, hoc eſt in omnibus inferioribus illius Speciei.

Exemplum: Corpus & Spiritus duæ ſunt Subſtantiæ Species; oportet ergò ut aliquid amplius ſit in Ideis Corporis & Spiritûs, quam eſt in Ideâ Subſtantiæ. Illud verò amplius quod in corpore primò videmus, eſt *Extenſio*; quod in Spiritu, *Cogitatio.* Hinc differentia corporis erit extenſio, ſpiritus verò cogitatio; hoc eſt corpus erit ſubſtantia extenſa, ſpiritus verò ſubſtantia cogitans.

Hinc ſequitur primo, Differentiam dupliciter referri, vel ad genus, quod dividet; vel ad ſpeciem, quam conſtituit; ac præterea eſſe primariam partem ejus, quod in comprehenſione Ideæ Speciei includitur: hinc omnis Species vel unico nomine exprimi poteſt, ut *Mens*, *Corpus*; vel duobus conjunctìm ſci. Generis & Speciei; quod etiam Definitio dicitur; ut, *Subſtantia cogitans*, *Subſtantia extenſa.*

Sequitur ſecundo, Differentiam, quia Speciem conſtituit, illamque diſcriminat a cæteris ſpeciebus, eandem cum Specie debere habere extenſionem: ac proinde Differentia & Species debent reciprocè de ſe invicem prædicari; ut, *quicquid cogitat Spiritus eſt, omnis Spiritus cogitat.*

Sæpe tamen accidit, ut in pleriſque rebus nullum attributum

tributum sese offerat, quod toti Speciei ita convenit, ut etiam conveniat tantum huic soli: hoc casu, mos est, plura attributa connectere, quorum aggregatum cum nusquam inveniatur nisi in hac Specie, illius constituit differentiam. Sic Platonici asserentes Dæmonas non minus fuisse animalia rationalia, quam Homines, non admittebant *rationale* pro reciprocâ Hominis differentia, sed aliam huic adjungebant, v. g. *Mortale*, quæ similiter reciproca Hominis differentia non est, cum Brutis conveniat; Cum tamen hæ duæ simul junctæ, in solum Hominem cadant: & hoc pacto nobis fabricamur Ideas omnium fermè animalium.

Denique observandum est, non semper requiri, quod utraque Differentia Genus dividens, positiva sit: sufficit enim alteram talem esse; sic duo Homines abunde distinguuntur, si alter munere, quo alter caret, fungatur; licet munere carens nihil positivi habeat, quod alius non habet. Sic Homo generaliter a Brutis distinguitur, quia sci. Homo animal mente prædítum est; Bruta verò animalia mera. Brutorum etenim Idea generica, nihil in se continet positivi, quod in homine non reperiatur; illi tantum Ideæ, negationem ejus quod in homine est, *Mentis* sci. adjicimus. Adeo ut discrimen quod est inter Ideam animalis, & Ideam Bruti, in hoc situm sit, quod Idea Animalis in sua comprehensione nec includat nec excludat cogitationem, cum tamen illam extensione sua contineat; Bruti è contra Idea eandem è sua comprehensione excludit, ac proinde homini convenire non potest.

De Proprio.

Inventâ differentiâ Speciem constituente, id est, primario essentiali attributo illam ab omni aliâ Specie distinguente, si ulterius in ejus naturam inquirentes, aliud attributum offendamus, necessariâ connectione a principali dependens, & consequenter huic Speciei omni & soli

ſoli conveniens, tale attributum, Proprietatem dicimus; illudque termino connotativo efferentes Speciei *proprium* dicimus: & quia omnibus inferioribus ejuſdam Speciei convenit, illiuſque unica Idea nobis poterit repræſentare hanc proprietatem, ubicunque demum ſit, in numerum univerſalium cooptamus, quartumque efficimus.

Exemplum. Anguli rectitudo eſſentialis trianguli rectanguli differentia eſt: quia vero neceſſario fluit ex hac anguli rectitudine, quod quadratum Hypotenuſæ æquale ſit quadratis reliquorum laterum; horum quadratorum æqualitas pro Proprietate trianguli rectanguli habetur, quæ omnibus & ſolis triangulis rectangulis convenit.

Nihilominus quidem voluêre ut latius pateret hoc *Proprii* nomen; hincque enatæ ſunt quinæ illius Species.

Illarum prima eſt, quam modò explicuimus, quæque *omni ſoli & ſemper* convenit. Sic omnis circuli, & ſolius circuli & ſemper proprium eſt, ut omnes lineas à centro ad circumferentiam ductas æquales habeat.

Secunda, convenit *omni*, ſed *non ſoli.* Sic extenſo convenit quod ſit diviſibile, quia omne extenſum dividi poteſt; ſed dividi etiam poſſunt Duratio, numerus, vis.

Tertia, convenit *ſoli*, *ſed non omni.* Sic ſoli Homini convenit eſſe vel Medico, vel Philoſopho, quamvis omnes homines non ſint aut Medici, aut Philoſophi.

Quarta, convenit *omni*, & ſoli, *ſed non ſemper*: hujus Exemplum habemus in Senum canitie quæ ſolis & omnibus hominibus convenit, ſed non ſemper, quippe tantùm ſeneſcentibus.

De Accidente.

Jam ſuperiùs, capite ſecundo, declaratum eſt, *Modum* vocari id, quod naturaliter exiſtere nequit, niſi per ſubſtantiam, quodque nullâ neceſſariâ connectione ſubſtantiæ

ſtantiæ adhæret; ita ut optimè percipi poſſit res, non percepto modo: uti, optimè concipimus hominem, non animadvertentes, quod prudens ſit: ſed ipſa prudentia concipi non poteſt, niſi concipiatur vel Homo, vel alia natura intelligens prudentiæ capax.

Quando verò Ideam confuſam & indeterminatam ſubſtantiæ, cum diſtinctâ Ideâ alicujus modi copulamus, Idea hæc poteſt repræſentare omnia, quibus hic modus ineſt: ſic Idea *prudentis*, omnes homines prudentes; Idea *rotundi*, omnia corpora rotunda exhibebit. Hæ verò Ideæ, ſic terminis connotativis expreſſæ, illud eſt, quod quintum univerſale conſtituit; *Accidens* dictum: quia eſſentialiter ad rem non pertinet cui attribuitur, ſi enim pertineret, differentia eſſet, aut Proprium.

Sed hic obſervandum eſt, ut ſuperiùs innuimus, quando duæ ſubſtantiæ ſimul concipiuntur, alteram concipi poſſe, tanquam alterius modum. Sic *homo, veſtitus* poteſt conſiderari, tanquam quid compoſitum ex *homine* & *veſtibus*; ſed eſſe veſtitum, reſpectu hujus hominis, modus eſſendi tantum eſt, ſub quo homo concipitur, licet veſtes ſubſtantiæ ſint; ac proinde, eſſe veſtitum ad quintum univerſale pertinebit.

Aſt de Univerſalibus, quæ tanto apparatu in Scholis traduntur, plus quam ſatis. Parùm enim refert ſcire quid ſit *Genus*, *Species*, *Differentia*, *Proprium* & *Accidens*, ſed vera rerum Genera, Generum veras Species, harum Differentias, Propria & Accidentia habere perſpecta palmarium eſt: his verò dignoſcendis lux aliqua effulgere poterit è ſequentibus, poſtquam non nihil de Terminis complexis in anteceſſum fuerit deductum.

Caput Septimum.

De Terminis Complexis, eorumque Universalitate & Particularitate:

NOnnunquam termino cuipiam alios terminos adjungimus, ex quibus, in mente nostrâ, resultat Idea totalis, de quâ sæpe ea affirmare, aut negare possumus, quæ de singulis terminis separatim sumptis affirmari, aut negari non possunt. Hinc fiunt termini complexi : ut, *Homo prudens*, *corpus pellucidum*, *Alexander filius Philippi*.

Hæc additamenta aliquando fiunt per pronomina relativa ; ut, *Corpus quod est pellucidum*, *Alexander qui est filius Philippi*, *Papa qui est Vicarius Jesu Christi*.

Imo affirmari potest, licet hæc pronomina non semper exprimantur, semper tamen subintelligi, quia mutatâ propositione exprimi possunt ; æquivalent enim, *Corpus pellucidum*, & *corpus quod est pellucidum*.

Quod maximè in terminis complexis observatur, est, duo esse genera horum additamentorum, quorum alterum *explicativum* dici potest, alterum *determinativum*.

Explicativum tantùm est, quando disertis verbis explicat, quod prius latebat, vel in comprehensione Ideæ primi termini ; vel saltem, quod illi convenit tanquam accidens, modò illi generaliter & secundùm integram extensionem conveniat : sic cum dico *Homo qui est animal ratione præditum* ; vel *homo qui naturaliter beatitudinem appetit*, *vel homo qui est mortalis* : Quæ hic adjiciuntur explicativa tantum sunt, cum nihil immutent in totâ Ideâ, quæ huic voci, *Homo*, adjuncta est ; nec illam restringunt ad quosdam tantum Homines significandum ; sed ea solum denotant clariùs, quæ omnibus omninò hominibus conveniunt.

Hujus generis ſunt additiones quæ nominibus diſtinctè individua ſignificantibus applicantur; ut cum dicimus, *Lutetiam eſſe maximam totius Europæ urbem*; *Julium Cæſarem fuiſſe Imperatorem fortiſſimum*; *Ariſtotelem Philoſophorum Principem*; *Ludovicum Galliarum Regem*. Hi enim ſingulares termini, ſic prolati nihil de ſuâ extenſione perdunt, cum prius determinati tantùm eſſent, quantùm eſſe potuerint.

Determinativum eſt, quando id, quod additur, termini generalis ſignificationem reſtringit, ita ut non jam in omni ſuâ extenſione accipiatur, ſed complectatur tantùm illius partem; ſic *corpora pellucida*, *Homines ſapientes*, *Animal rationale*. Hæc addittamenta non ſimpliciter explicativa ſunt, ſed determinativa; quia extenſionem primi termini mutilant & decurtant: Corporis enim nomen hic tantum corporum partem ſignificat, Hominis, hominum partem; Animalis, animalium.

Harum autem additionum natura aliquando eſt, ut è termino communi ſingularem faciant, cum ſci. conditiones individuantes continent; ſic quando dico, *Papa nunc ſedens*, commune Papæ nomen ad ſingularem unicamque Alexandri ſeptimi perſonam determinatur.

Alia etiam duo terminorum complexorum genera ſunt, quorum alterum verbis complexum eſt, alterum ſenſu tantum.

Primi generis ſunt illi qui expreſſam additionem habent: Horum exempla ſunto, quæ hucuſque attulimus.

Alterius generis illi ſunt, in quibus, terminorum alter non effertur, ſed ſubauditur tantùm, ut cum Galli *Regem* nominant: hic terminus, apud illos, ſenſu complexus eſt; quia tunc, cum hoc nomen pronunciant, illorum animis non obverſatur communis nominis Idea ſolitariè, ſed adjunctam habens Ideam *Ludovici* 14. qui nunc Gallis imperat. Infinitus terminorum numerus eſt, qui, hoc modo complexi, in omni ſermone occurrunt; ſic, in unaquaque familia, *Herus*.

Quidam

Quidam etiam termini complexi sunt tum verbis, tum sensu, sed diversimodè. Sic, *Princeps Philosophorum*, verbis complexus est, quia nomen Principis, Philosophi vocabulo determinatur; at respectu Aristotelis, quem Scholastici sic amant nominare, sensu tantùm complexus est; Cum Idea Aristotelis menti solùm insit, nec ullo sono illum expressim denotante exprimatur.

Omnia adjectiva sive connotativa, vel partes terminorum complexorum sunt, quando unà cum suis substantiis ponuntur; vel sensu complexa, quando substantiva subintelliguntur: Quia ut capite secundo dictum est hæc nomina connotativa subjectum directè quidem, sed confusius, modum verò, seu formam indirectè, sed distinctius significant; ac proinde Subjecti Idea & valde generalis, & valde confusa est, nonnunquam *ens*, aliquando *corpus* representans, quæ tamen ut plurimum distinctâ Formæ Idea determinantur: Sic, *album*, *rem* significat *habentem albedinem*: hinc confusa rei Idea determinatur ad illas tantum res significandum, quæ albæ sunt.

Maximè autem in hâc materiâ observandum est, terminorum complexorum quosdam esse, qui quamvis reverâ ad unicum solum individuum determinentur, universalitatem tamen æquivocam, quam *Erroris* licebit appelare, retinent. Cum enim Homines consentiant unicam tantùm rem tali termino significari, disputent autem, quænam hæc res unica reverâ sit, fit, ut hic terminus ab aliquibus huic rei significandæ applicetur, ab aliis illi. Hinc opus est, ut talis terminus ulteriùs determinetur vel a circumstantiarum varietate, vel ab orationis serie, ut ipsa termini significatio innotescat.

Sic, *vera Religio*, non nisi unam solitariam Religionem significat, quæ reverâ Catholica est, cum præter illam nulla vera sit; sed quia quivis Populus, quævis Hæresis suam religionem veram arbitratur, hi termini valde æquivoci sunt, æquivocatione sci. erroris. Siquis Historiographus scribat suum Principem veræ Religioni

addictissi-

addictissimum fuisse, dici non potest, quid sibi voluerit, nisi sciatur quam demum Religionem professus fuerit ille Scriptor: Si enim Protestanticam, de Protestanticâ intelligendus est; quemadmodum de Mahumetanâ, si de suo Principe scriberet Arabs Mahumetanus; de Catholicâ, intelligi non debet, nisi constet Catholicum fuisse Historicum.

Termini complexi, in quibus Erroris æquivocatio invenitur, ea præcipuè enuntiant, de quibus sensus non judicant, sed solum intellectus: proclive enim est, ut Homines diversa de talibus sentiant.

Exempli gratia: si affirmarem nullos milites a Mario conscriptos, qui Sexpedales non essent: Hic terminus complexus, *Miles Sexpedalis*, erroris æquivocationem non capit, cum facile factu sit, Milites metiri, ut sciamus, an Sexpedales sint: si vero decretum esset, nullos deberi conscribi, nisi *Strenuos*; hic terminus multo magis fuisset æquivocationi obnoxius, cum posset iis militibus tribui, qui strenui quidem haberentur, cum tamen ignavi essent.

Hæc erroris Æquivocatio sæpe in terminis comparativis invenitur; *Parisiensium Geometrarum maximus*; *Hominum doctissimus*, *dexterrimus*, *ditissimus*. Quamvis enim hi termini conditionibus individuantibus determinentur, cum unus tantum esse poterit Geometrarum Parisiensium maximus: Poterit nihilominus hic terminus pluribus adscribi, licet uni soli conveniat; quia facile est, ut Homines hâc de re variè sentiant, ac proinde unusquisque illum hoc nomine cohonestet, quem cæteris omnibus in Geometriâ arbitratur præstare.

Hæ etiam loquendi formulæ, *Authoris sensus*, *Authoris hac de re sententia*, ex horum æquivocorum numero sunt; Præsertim si author ille adeò obscurus sit, ut de illius sensu litigetur. Sic etiamnum videmus continuas de Aristotelis opinionibus Philosophorum altercationes, dum unusquisque nititur suas in partes illum abducere: Quamvis enim Aristoteles unicum, tantùm, unâ de re,

ſenſum habuerit; quia tamen a variis variè intelligitur, hæc verba, *Senſus Ariſtotelis*, æquivoca per errorem ſunt. Unuſquiſque enim id Ariſtotelis eſſe ſententiam pronunciat, quod Ariſtotelem ſenſiſſe perſuaſum habet; & ſic, ſi plures, eâdem de re, variè ſenſiſſe Ariſtotelem autumant, hi termini, *Ariſtotelis eâ de re ſenſus*, quamvis ſingulares in ſeipſis ſint, pluribus convenire poterunt, illis ſci. omnibus, quæ Ariſtoteles de hâc materiâ ſcripſiſſe cenſebitur, atque adeò apud unumquemque id ſignificabunt, quod is ſibi perſuaſerit eum Philoſophum ſenſiſſe.

Sed ut melius poſſimus intelligere, in quo ſita ſit hæc, quam erroris dicimus, Æquivocatio, obſervandum eſt, illius terminos vel expreſſè, vel ſenſu connotativos eſſe. Jam verò, uti dictum eſt, in terminis connotativis conſiderari poteſt tum ſubjectum, quod directè quidem, ſed confusè exprimitur, tum forma ſive modus, qui diſtinctè ſed indirectè ſignificatur. Sic, *Album* confusè exhibet corpus, diſtinctè albedinem: ſic, *ſenſus Ariſtotelis*, confusè ſignificat aliquam ſententiam, cogitationem, doctrinam; diſtinctè verò hujus doctrinæ ad Ariſtotelem, cui attribuitur, relationem.

Æquivocatio vero, quæ hiſce in terminis invenitur, nec proprie naſcitur a formâ, modóve, qui diſtinctus cum ſit, etiam invariabilis eſt; nec etiam a ſubjecto confuse conſiderato, quamdiu ab hac confuſione non liberatur. Exempli cauſa: Hæc verba, *Princeps Philoſophorum* æquivoca eſſe non poterunt, quamdiu Idea Principis Philoſophorum nulli diſtinctè individuo applicatur. Sed æquivocatio in hoc ſolùm conſiſtit, quod mens ſubjecto confuſo aliud diſtinctum determinatúmque ſubſtituit, cui forma modúſque applicantur. Cum verò Homines hâc de re diſſentiant, plures poſſunt hoc honore afficere, ac deinde eoſdem appellatione congruâ ornare. Sic olim Plato Philoſophorum Princeps audiebat, quo jam nomine Ariſtoteles indigitatur. Hæc verba, *vera Religio*, cum nullius Religionis diſtinctam Ideam,

Ideam, sed confusam habent, æquivoca non sunt, quia reverâ nihil ab illâ Religione significant, quæ reapse vera est: sed cum mens veræ Religionis Ideam, distinctæ particularis cujusdam cultûs distinctè cogniti, Ideæ alligavit, evadunt quam maxime equivoca, eumque apud unumquemque cultum significabunt, quem ille pro verâ religione est habiturus.

Ita etiam sese res habet cum his verbis, *Id quod sensit talis Philosophus de re tali.* Si enim illis relinquatur, generalis Idea, simpliciter & generaliter significabunt doctrinam ab hoc Philosopho de hac re traditam, ut doctrinam ab Aristotele traditam de natura animæ: ubi illud *id quod*, &c. id est, doctrina hæc, quamdiu confusam Ideam nulli distinctæ Ideæ applicatam habet, æquivocationis capax non est. Cum verò mens in locum illius *id*, id est, doctrinæ confusè conceptæ surrogat doctrinam distinctam, distinctúmque subjectum; tunc pro varietate distinctarum Idearum, illud *id* æquivocationem potest induere. Sic, doctrina Aristotelis, æquivoca est apud Pomponatium asserentem animam ab Aristotele pro mortali habitam, & apud plures alios ejusdem interpretes, qui è contra docent Aristotelem animæ immortalitatem docuisse, non minùs, quam illius Præceptores Platonem, & Socratem. Hinc fit, ut hoc genus verba sæpissime rem significent, cui forma indirectè expressa nequaquam convenit. Supposito Ex. gr. Philippum non fuisse Alexandri Patrem, quod ipse etiam Alexander suadere conatus est; hæc verba, *filius Philippi* generalitèr aliquem a Philippo procreatum notantia, erroneè de Alexandro dicta, illum significabunt, qui reipsâ filius Philippi non sit. Verba etiam hæc, *Sensus Scripturæ*, ab Hæretico ad Hæresim S. Scripturæ contrariam confirmandam prolata, illam ipsam Hæresim in ejus ore significabunt, quam arbitratus est esse Scripturæ sensum,& quam ideo illo nomine Sensûs Scripturæ cohonestavit. Nec sane Calvinistæ magis Catholici sunt, quod se verbo Dei protestentur adhærescere, nam ver-

bum Dei apud illos significat omnem Errorum farraginem, quos nobis pro Dei Verbo conantur obtrudere.

Caput Octavum.

De Idearum Claritate & Distinctione; earundemq; Obscuritate & Confusione.

IN Ideis claritas à distinctione, obscuritas à confusione distingui possunt. Ideam etenim claram dicere possimus, cum vividum, ut ita dicam, sui sensum nobis imprimit, quamvis aliàs distincta non sit. Idea Doloris, ex eo quod nos quam vividissimè feriat, clara dici potest, confusa tamen est, quia dolorem nobis repræsentat tanquam manui inhærentem, qui reverâ in mente nostrâ est.

Nihilominùs possumus omnem Ideam, in quantum distincta est, claram dicere; omnis námque Obscuritas à confusione oritur. Sic doloris sensus, qui nos ferit, clarus est, itémque distinctus; quod autem in hac sensatione confusum est, sci. dolorem manui inesse, clarum dici non potest.

Cum autem in Ideis unum idémque sit claritas atque distinctio, utilissimum erit examinare, cur Idearum aliæ claræ sint, aliæ confusæ.

Hoc autem Exemplorum ope melius innotescet, quam ullâ aliâ viâ: itáque contexendus nobis erit, catalogus primarum Idearum, tum clararum & distinctarum, tum confusarum & obscurarum.

Maximè clara est Idea, quam quísque sui ipsius habet, tanquam rei cogitantis; item Ideæ cæterarum cogitationis nostræ appendicum, quales sunt, *Judicare, discurrere, velle, desiderare, sentire, imaginari.*

Maximæ etiam claræ nobis insunt Ideæ *Substantiæ extensæ*, ejúsque proprietatum, ut, *Figuræ, motus, quietis.*

Quâmvis

Quamvis enim fingere possimus nullum esse corpus, nullam figuram, (simile tamen quid nequimus de Substantiâ cogitante fingere, quamdiu cogitamus) non possumus tamen dicere, nos non clarè percipere, quid sit extensio & figura.

Clare etiam percipimus *durationem*, *ordinem*, *numerum*: modo *durationem* alicujus rei concipiamus, instar modi, sub quo rem consideramus tanquam inesse perseverantem. Similiter, *Ordo*, *& numerus*, nihil in re differunt à rebus ordinatis & numeratis.

Omnes hæ Ideæ adeo claræ sunt, ut sæpissimè illas obscuriores reddamus, dum conamur illas novâ luce illustrare, aliásque nobis Ideas fabricamur, quam quas à naturâ habemus.

Possumus etiam dicere Ideam *Dei* claram esse uno sensu, quamvis alio, & obscura sit & imperfectissima.

Clara est, quia sufficit ad magnum attributorum numerum in Deo detegendum, quæ certissimè scimus nullibi aliàs inveniri, quam in Deo. Sed obscura est, respectu illius, quam Beati in Cœlo habent. Imperfecta autem est, quia mens nostra finita cum sit; non nisi imperfectissime Ens infinitum concipit. Perfectio vero & claritas in Ideis res dispares sunt; Perfectæ etenim sunt, cum nobis exhibent quicquid est in objecto; claræ autem, cum nobis repræsentant, quantum sufficit, ad illud clarè & distinctè percipiendum.

Illæ Ideæ confusæ & obscuræ sunt, quas habemus qualitatum sensibilium, v. g. *colorum*, *sonorum*, *odorum*, *gustuum*, *frigoris*, *caloris*, *gravitatis*, *&c.* uti etiam appetituum nostrorum, *famis*, *sitis*, *doloris*, *&c.* En vero causam obscuritatis harum Idearum!

Cum Infantes prius fuerimus, quam viri, résque exteriores in nos agentes, varios in mente nostrâ sensus excitarint, ope impressionum, quibus corpora nostra afficiebant; mens conscia hos in se sensus præter voluntatem suam affici, ídque à quibusdam corporibus (ut, v. g. caloris sensum ab igni) non tantum judicare

voluit res esse quasdam extra se, horum sensuum effectrices, (in quo falsa non fuisset) sed ulterius progressa imaginabatur aliquid in objectis, prorsus simile sensationibus, vel saltem Ideis inde ortis. Ex his præjudiciis Ideas sibi fabricata est, ipsósque *caloris*, *coloris*, &c. sensus transtulit in res, quæ extra semetipsam sunt. En vero obscuras illas confusásque qualitatum sensibilium Ideas, ex eo enatas, quod mens falsa sua præjudicia iis, quæ à naturâ didicit admiscuerit.

Cum vero hæ Ideæ à natura non sint, sed à voluntate; vide, quam lepidâ disparitate, cum illis actum sit. Quamvis, *Calor* & *ustio* duæ tantùm sensationes sint, altera debilior, altera acrior; calorem igni concessimus, ignem calore præditum affirmantes: at tamen ignem *ustione* sive dolore, (quo nimis prope ad ignem accedentes torquemur) privavimus, negantes ignem dolore affici.

Sed si homines rectè perceperint dolorem igni manum adurenti non esse attribuendum; in alio tamen errore versati sunt, atque illum manui, quam ignis urit, inesse senserunt, cum tamen non nisi menti insit. Verum quidem est, illum ibi excitari, per ea quæ in manu fiunt, quia dolor Carnis non est aliud, quam concepta mentis offensio, ob excitos quosdam motus naturali corporis temperamento contrarios.

Hoc non tantùm agnitum fuit à quibusdam antiquis Philosophis, ut Cyreniacis, sed etiam à D. Augustino multis in locis, *Dolores* (inquit ille, l. 14. de Civit. Dei, c. 15.) *qui dicuntur carnis*, *animæ sunt in carne*, *&* *ex carne*. Nam *Dolor carnis* (subjicit ille) *tantummodo offensio animæ est*, *&* *quædam ab ejus passione dissentio*; *sicut animæ Dolor*, *quæ tristitia nuncupatur*, *dissentio est ab his rebus*, *quæ*, *nobis nolentibus*, *accidunt*.

Sic etiam l. 7. super Genesim ad litteram c. 19. *Cum afflictiones corporis moleste sentit*, (anima) *actionem suam*, *quâ illi regendo adest*, *turbato ejus temperamento*, *impediri offenditur*, *&* *hæc offensio dolor dicitur*.

Dolorem

Dolorem vero, qui corporis nuncupatur, ad animam pertinere, non ad corpus, manifestum omnino fit, ex eo quod illa, quæ nobis cogitantibus, dolorem inferunt; ne lædunt quidem, cum mens vehementi applicatione aliàs distrahitur; ut videre est in Sacerdote Afro (de quo D. Augustinus l. 14. de Civ. Dei, c. 2, 4.) *qui quando ei placebat, ad imitatas quasi lamentantis hominis voces, ita se auferebat à Sensibus, & jacebat simillimus mortuo, ut non Solum vellicantes & pungentes minimè sentiret, sed etiam aliquando igne ureretur admoto sine ullo doloris sensu, nisi postmodum ex vulnere.*

Insuper vero observandum est, indebitam manûs dispositionem, motumve ab ustione ortum, propriè dolorem animæ non inferre, sed oportere hunc motum cerebro communicari, per filamenta quædam, nervis tanquam tubulis inclusa, quæ fidium, sive funiculorum instar, à cerebro usque ad manus, cæteráque corporis membra extenduntur; ita ut moveri non possint, nisi unà moveatur pars illa cerebri, à quâ oriuntur. Quapropter si quid impediat, quominus hæc nervorum filamenta motum suum cerebro communicent, (ut in Paralysi) sine omni doloris sensu quis ferrum patietur & ignes. Cum è contra, (quod tamen mirum videri potest) manus illi dolere poterit, qui manibus caret: quemadmodum sæpissime iis accidit, quibus manus amputatæ sunt. Quia si nervorum filamenta à manu ad cerebrum extensa, prope cubitum, ubi terminantur, moveantur, possunt illam cerebri partem, cui alligantur, eodem modo movere, quo moveretur, si ad manum usque descenderent; ut altera funiculi extremitas potest eodem modo moveri, si per medium trahatur, ac si per alteram extremitatem traheretur. Et hinc Anima eundem dolorem sentiet, quem sentiret, si manus haberet: illuc enim loci attentionem dirigit anima, à quo ille cerebri motus solebat proficisci, qui animam hoc doloris sensu afficiebat. Sic imagines, quas in speculo intuemur, eo loco apparent esse, quo

futuræ essent, si per directos radios aspicerentur, cum ille usitatissimus objectorum videndorum modus sit.

Et hæc sufficient, ut intelligamus fieri posse, ut Anima à corpore separata, igne inferni vel purgatorio torqueatur, imo eundem dolorem sentiat, quo quis afficeretur, si admoto igne ureretur: quia etiam tûm, cum corpori unita erat, illa cruciabatur, non corpus, dolórque nihil aliud erat, quam quædam animæ tristitia, quâ affligebatur, ob ea quæ in corpore, cui à Deo erat colligata, agebantur. Quid ergò impediet quominus concipiamus divinam Justitiam posse aliquam materiæ partem ita Animæ Separatè accommodare, ut in hâc animâ molestas cogitationes possit excitare illius materiæ motus: nec amplius quid accidit animæ nostræ à carnis dolore.

Sed ad Ideas confusas pedem referamus. Idea Gravitatis, quæ adeò clara apparet, non minus confusa est, quam quævis aliæ, de quibus mox dictum. Cum enim à pueris vidimus lapides aliáque similia, quam primùm dimissa sunt, cadere, formavimus Ideam rei cadentis, quæ genuina est & vera. Insuper etiam Ideam formavimus causæ hujus descensûs, quæ adhuc etiam vera est. Sed cum lapidem tantum videremus, non autem aliud, quod illud deorsum moveret, judicandi præcipitantiâ, conclusimus illud, quod non cernebamus, nusquam esse, lapidémque proinde vi propriâ & intrinsecâ descendere, non vero ab alio deorsum propelli: huic autem confusæ Ideæ, quam præjudicia tantùm procuderunt, *Gravitatis* nomen assignavimus.

Factum est etiam, ut iis de rebus, de quibus idem erat statuendum, diversa formaremus Judicia. Quemadmodum enim lapides versùs terram, ita etiam vidimus paleas ad Succinum; ferrum & chalybem ad magnetem moveri. Eadem ergò ratio quæ lapidibus qualitatem indulsit, quâ versùs terram moverentur, similes qualitates concedere debuisset paleis & ferro, quibus ad succinum & magnetem ferrentur. Hoc tamen

non

non placuit: Sed è contra succino & magneti, ad paleas & ferrum attrahenda, qualitates assignavimus, quas diximus *Attractivas*; cum eâdem operâ gravium attrahendorum qualitatem terræ indere potuissemus. Utcunque tamen, hæ Qualitates attractivæ (ut etiam gravitas) natæ sunt ex illegitimâ ratiocinatione, quâ concludebatur ferrum deberi à magnete trahi, quia nihil cernebatur, quod magnetem versus ferrum protruderet; cum tamen concipi nequeat posse unum corpus aliud attrahere, nisi attrahens moveatur, attractúmque aliquo vinculo illi conjungatur.

His etiam infantiæ nostræ præjudiciis acceptas debemus Ideas, quæ nobis res graves & duras exhibent levibus & raris Solidiores, & plus corporis seu materiæ habentes: hinc vas auro plenum credimus plus materiæ continere, quam si aere oppleretur. Illæ namque Ideæ non aliunde advenêre; quam ex eo quod infantes soliti simus, de omnibus rebus extrinsecis judicare, ex illarum in nos actionibus: hinc cum corpora dura & gravia fortius in nos egerint levibus & raris, judicavimus illa his plus materiæ continere. Cum tamen vera ratio pronunciet, eandem materiæ partem, idem tantum spacium occupare, idémque spatium eâdem semper materiæ quantitate repleri.

Adeo ut vas cubicum pedale, non plus materiæ contineat, auro oppletum, quam aere imo aliquo sensu dici potest, illud aere plenum plus materiæ continere, ob rationem, quam hujus loci non est futius deducere.

Dici etiam potest, ex hujus præjudicii radice, pullulasse infrunitas quorundam opiniones, qui asseruerunt animas nostras esse, vel rarissimum ex atomis aerem, ut cum Epicureis Democritus; vel aerem accensum, ut Stoici; vel Cœlestis lucis particulam, ut veteres Manichæi &, hoc etiam sæculo, Fluddus; vel ventum Subtilem ut Sociniani. Horum etenim nullus sibi unquam persuasit, cogitandi vim posse cadere in lapides, ligna, vel lutum: atque idcirco, Cicero eodem tempore, quo

quo cum Stoicis asserit Animam nostram esse flammam subtilem, inter non ferenda absurda ponit, illam è terra crassóve aere concrescere. *Quid enim obsecro te*, inquit, *terráne tibi*, *aut hoc nubulo aut caliginoso cœlo sata, aut concreta esse videtur tanta vis memoriæ.* Sed hi, quò materiam subtiliorem, eò se illam arbitrati sunt reddere & minus materialem, minus crassam, & minus corpoream: adeò ut tandem illam possent in rem cogitantem rarefacere. Quod tamen affatim ridiculum est. Corpus enim corpore rarius non est, nisi quod in minores magísque agitatas particulas divisum est. Hinc enim minus aliis corporibus obstat, illinc illorum poros facilius ingreditur. Sed indivisum sit, sive dividatur; quiescat, seu moveatur; non tamen minus materiale, minus corporeum, cogitationisve erit capacius; cum impossibile sit, ut motus, aut figura materiæ, seu subtilis illa sit, seu crassa, quicquid habeat cum cogitatione commune; vel, ut quædam materiæ pars, quæ neutiquam cogitabat, cum terræ instar quiesceret, vel instar aquæ, leni motu cieretur, ad sui ipsius cognitionem pervenire possit, si vehementiùs moveretur, illique tres, quatuórque agitationis gradus adjicerentur.

Uberior de hac materia institui posset disputatio; sed hæc sufficient ad omnes ideas confusas dignoscendas, cum omnes, his similes, sui causas habeant.

Hujus mali unicum remedium est, infantiæ nostræ omnia omnino præjudicia deponere, nihilque asserere, (de quo ad rationem pertinet pronunciare) quia illud olim ita judicavimus; sed quia nunc ita, præmisso examine, judicamus. Sic illas tantum ideas habituri sumus, quas natura impressit; vel saltem ex confusis, eas quæ claræ tantùm sunt, in nostros usus servabimus; ut, esse aliquid in igne, quod causa est, cur Ego calorem sentiam; omnia quæ Gravia nuncupantur, ab aliquo deorsum propelli, nihil asserentes de eo quod igni est, mihíque hunc sensum infert; nec de causâ gravium descen-

descendentium, priúsquam aliquid clari certique de illis constiterit.

Caput Nonum.

Idearum confusarum & obscurarum quædam Exempla ex Ethicâ desumpta.

CApite superiori allata sunt exempla Idearum confusarum, quas etiam falsas dicere ob rationem datam licebit; sed cum illa omnia ex Physicâ desumpta sint, non abs re erit, alia ex Ethicâ proferre, cum Ideæ falsæ, quæ de virtutibus & vitiis formantur, sint longe periculosiores.

Nec sane quisquam vel beatior est, vel infælicior, quod veram vel falsam, claram aut obscuram *Gravitatis*, *sensilium qualitatum*, *sensuumve* Ideam habeat: si illi, hac in parte, aliquid scientiæ adfuerit defueritve, non melior evadet, aut nequior: quæcunque demum nostra sit his de rebus sententia, nunquam illa, nostrûm ergò, immutabuntur; à nostrâ non pendent cognitione, uti neque regendæ vitæ ratio ad nos ab illorum scientiâ derivatur, unicuique collibitum erit eam cognitionem præstolari, quæ nobis post hanc vitam obveniet, Mundique gubernationem Dei regentis bonitati ac Sapientiæ committere.

Nemini tamen licet de Virtutibus & vitiis non recte sentire, cum ex judiciorum de his latorum præscripto regenda vita sit, componendi mores, bonorúmque aut malorum speranda æternitas. Et quemadmodum falsæ virtutum vitiorumque Ideæ in causâ sunt, ut de iis perperam judicemus; ita infinitè melius foret, his cognoscendis corrigendísque studere, quam illis aliis emendandis, quas vel judicandi præcipitantia, vel infantiæ præjudicia nobis obtruserunt de re quâpiam naturali,

quæ

quæ non niſi ſterili jejunæque ſpeculationi materiam poterit ſuppeditare.

Ad illas omnes detegendas conſcribenda ab ovo foret Ethica univerſa; nobis tamen propoſitum tantum eſt, allatis exemplis docere, quomodo formentur; formantur autem diverſarum idearum colligatione, quæ reverâ colligatæ non ſunt: hinc vana conflantur Phantaſmata, quæ Homines venari non Deſinunt, & quorum comprehendorum ſpe vitam miſerrime alunt.

Homo in ſe reperit Beatitudinis & Miſeriæ Ideam, quæ nec falſa eſt, nec confuſa, quandiu generalis & abſtracta; habet etiam Ideam Abjectionis & excellentiæ; Beatitudinem appetit, miſeriam fugit; excellentiam ſuſpicit, deſpicit abjectionem.

Sed peccati labes, quæ abalienavit hominem à Deo, in quo ſolo veram fælicitatem poterat invenire, & cui idcircò ſoli ejuſdem Ideam alligare debuerat, hanc ipſam fælicitatis Ideam innumeris aliis rebus affixit; ad quas amandas proſequendáſque homo præceps fertur, in illis amiſſam fælicitatem recuperaturus: hinc grandis ſurrexit falſarum & obſcurarum Idearum moles, dum unuſquiſque putat, eorum quæ amat poſſeſſione ſe beatum fore, privatione miſerum. Quinetiam veram nobilitatem, veram Excellentiam homo peccando amiſit; hinc ut poſſit ſemetipſum amare, coactus eſt ſibi alium ſe, quam reverâ eſt, exhibere; miſerias ſibi ſuas ac indigentiam occulere; plurima ſui ipſius Ideæ adjicere, quæ ad illam omnino non pertinent, ut major ſci. appareret & auguſtior. En vero ordinariam harum falſarum Idearum ſeriem!

Prima præcipuáque Concupiſcentiæ ad ſenſuum voluptates, ex rebus quibuſdam exterioribus enaſcentes, propenſio eſt: ex his, cum anima has quas deperit voluptates, ſibi advertit obvenire, iiſdem Ideam Boni adjungit; Ideam vero mali illis aliis, per quas voluptatibus privatur. Animadvertens etiam poſtea Potentiam & Divitias ordinaria eſſe illorum, quibus Concupiſcentiæ

piſcentiæ indulgetur, comparandorum inſtrumenta, has pro magnis bonis habere incipit; ac proinde divites & potentes, quibus illæ contigêre, beatos pronunciat; indigos vero, qui iis deſtituuntur, infælices & miſeros.

Jam vero, cum fælicitas Excellentiam ſemper comitem habeat, harum Ideas mens nunquam non conjungit; excellentes ſemper arbitratur, quos fælices putat, viles autem & abjectos, quos indigos & miſeros. Hinc pauperes nobis contemptui ſunt, cum opulentos revereamur. Hæc autem adeo iniqua adeo falſa Judicia ſunt, ut D. Thomas crediderit hunc cultum, hanc Divitum admirationem eſſe quæ tam ſeverè ab Apoſtolo Jacobo condemnaretur, dum honoratiorem ſedem, in cœtibus Eccleſiaſticis, vetat divitibus, quam pauperibus aſſignari. Neque enim hic locus ita eſt ad litteram intelligendus, quaſi vetaremur quandam externam venerationem divitibus exhibere, quæ pauperibus non debetur, Cum id Orbis diſpoſitio, quam Religio non interturbat, exigat; illiúſque praxis etiam apud viros ſanctitate eximios viguerit: intelligendus itáque videtur, de interno illo cultu, quo pauperes Divitum pedibus ſubjicimus, Divites vero pauperibus longiſſime credimus ſupereminere.

Sed quamvis hæ Ideæ, ortáque ab Ideis judicia, & falſa ſint, & à ratione aliena, omnium tamen hominum pectoribus inſident, qui illa non emandarunt, quia à Concupiſcentiâ procedunt, quâ omnes vitiantur. Hinc autem accidit, ut non tantum ipſi tam honorifice de Divitibus ſentiamus, ſed ut ſciamus cæteros etiam mortales eundem cultum, eandem æſtimationem iiſdem deferre: adeò ut illorum conditionem nobis metipſis exhibeamus non tantum omni ſplendore omnibuſque commodis circumdatam, ſed etiam internâ judiciorum, quibus divitibus adblandimur, adoratione cultam, quæque nobis nota ſunt ex communi hominum ſermone propriâque experientiâ.

Perſonatus

Perſonatus hic Dives ſolio inſidens, quem Admiratorum turba circumſtat, intentis ſuſpicit oculis, veneratur interno timoris, obſervantiæ, & abjectionis cultu, ipſiſſimum ambitioſorum Idolum eſt, cujus propitiandi cauſa tot ærumnas ſubeunt, in tot ſe pericula conjiciunt.

Ut autem manifeſtum ſit, hoc illud ipſum eſſe, quod ambiunt, quod colunt, ponamus unicum tantum in orbe hominem exiſtere cogitandi facultate præditum, cæteros vero omnes hominiformes quidem apparere, ſed tamen automata tantum eſſe: & præterea unicum illum hominem cogitantem, gnarum quidem omnes illas ſtatuas, ſibi quoad exteriora ſimiles, ratione cogitationéque interius deſtitui, callere artem illas, ope quarundam rotularum, ita movendi, ut omnibus iis officiis, quibus nunc homines deſtinantur, fungi poſſint. Credibile ſane eſt, hunc Hominem identidem oblectatum iri diverſis motibus, quos his ſtatuis imprimeret; nunquam tamen collocaturum omnem voluptatem, omnem gloriam in externo illo cultu, quem ſibi ipſi harum operâ deferret, nec de ſe ob hanc illarum venerationem honorificentius ſenſurum: quinimo non minus illarum tædium eum caperet, quam puparum imaguncularúmque, quas Circulatores commonſtrant: denique contentus ut plurimùm eſſet eo famulatu, qui neceſſitati inſerviret, nec alium harum ſtatuarum numerum ſibi compararet, quam qui ſuos in uſus ſufficeret.

Non itáque ſimplex externúmque famulorum obſequium, ſi ab internâ animi ſubmiſſione ſejungatur, illud eſt, ad quod ambitioſorum vota feruntur: lubet hominibus, non Statuis dominari, totáque dominantium voluptas elicitur, ex iis motibus timoris, æſtimationis, admirationis quos aliis incutiunt.

Ex his clarum eſt Ideam, quâ hi occæcantur, non minus vanam inanémque eſſe, quam eſt Idea Illorum, qui proprio vocabulo Vani audientes, Laudum, acclamationum,

mationum, Elogiorum, titulorum aliarúmque hujus farinæ rerum tenui cibo vescuntur. Quod hos ab illis aliis distinguit, unica opinionum judiciorúmque, quæ utrique cæteris amant communicare, differentia est. Cum enim Vani in votis tantum habeant amoris & æstimationis sensus excitare, ob suam Scientiam, Eloquentiam, Ingenium, Dexteritatem; Ambitiosi sensus terroris, venerationis, submissionísque erga se incutere satagunt, unáque Ideas his sensibus conformes, quarum ope, formidandi, elati, potentésque appareant: sic utrique ex aliorum Cogitationibus suam emendicant fælicitatem; sed his hoc genus cogitationum placet, illis aliud.

Nihil usitatius quam ut inania hæc Idola, ex falsis hominum Judiciis consarcinata, maximi momenti consilia invertant, síntque scopus præcipuus, ad quem omnes vitæ actiones dirigantur.

Magnanimitas illa & fortitudo, tanti ab omnibus habita, quæ eos, qui fortes dici ambiunt, intrepidos mittit in media pericula, sæpissime oritur ex nimiâ mentis ad hasce inanes vacuásque imagines, quæ cerebrum obsident, applicatione. Pauci seriò vitam contemnunt, illíque ipsi, qui tantâ audaciâ mortem ad obsessæ urbis muros, vel in confertâ acie ultrò provocant, instar cæterorum mortalium inhorrescunt cum in lecto illam opperiuntur. Sed hæc illorum Magnanimitas, quam identidem exerunt, inde nascitur, quod hinc illis obversentur dicteria, quibus ignavi & pusillanimes proscinduntur; illinc laudes, quibus fortes & magnanimi accumulantur, natúmque ex his duobus Idolum ita mentem detinet, ut periculis mortique pensitandis vacare non possit.

Hinc quo quis magis in Hominum conspectu versatur, eò generosior evadit & fortior, idque ob aliorum de se Judicia. Sic Dux gregario milite, nobilis plebeio majores animos gerit: acriùs enim ad magna proritantur, cum illis plus gloriæ tum acquirendum, tum

amittendum sit. Iidem labores, aiebat magnus Imperator, non æque molesti sunt Duci & Militi. Dux quippe totius Exercitùs, cujus conversi in illum oculi sunt, propellitur ad ardua; cum miles spem suam non ultra exiguum stipendium extendat, famámque rei non male gestæ, quæ rarissime ad alios, quam notos commilitones spargitur.

Quid iis in votis est, qui ædes extruunt ultra censum & sortem magnificas? non ut in illis commode degatur; profusa etenim magnificentia plus secum incommodi affert, quam commodi: evidens etiam est nunquam eos hos sumptus facturos, si vel soli essent, vel crederent se in eorum contemptum venturos, qui has ædes conspexissent. Aliis itáque ædes exstruuntur, sed aliis exstructas collaudaturis. Imaginantur Domini omnes, has substructiones visuros, plena venerationis, admirationisque judicia de se laturos, ac proinde semet sibi ipsis tanquam pro theatro exhibent, in Mediis Palatiis sedentes, clientum turbis stipatos, à quibus undíque collustrantur prædicantúrque potentes, beati, magnifici: Huic itáque Ideæ, quâ toti occupantur, tantum laboris & sumptûs impenditur.

Ad quid, amabò, honoraria Magnatum carpenta tanto pedissequorum examine onusta? illorum servitus usui esse non potest, nocent enim plus quam prosunt. Ast sic in obviis excitatur idea viri cujuspiam magnatis & potentis, hæcque idea illorum vanitati satisfacit, ad quos carpenta pertinent.

Si eádem trutinâ in omnes vitæ conditiones, omnia officia, statúsque inquiratur: quæ honoraria censentur, deprehendemus illa grata esse, laborésque & ærumnas, quas una secum ferunt, leves fieri, ex eo quod excitam in aliis erga nos venerationis, æstimationis, timoris atque admirationis Ideam nobis repræsentent.

Hinc

Hinc è contrà ſolitudo pleríſque mortalium gravis eſt; qui enim è conſpectu frequentiâque hominum ſecedit, is ſe, ac ſua omnia ex aliorum judiciis & cogitationibus ſubducit. Sic Solitarii Cor inane manet & famelicum, cum ordinario cibo careat, nec in ſe inveniat, quo alatur. Hanc ob cauſam Ethnici Philoſophi vitam ſolitariam non ferendam ſenſère, adeò ut auſi ſint dicere, nolle ſapientem omnium bonorum corporis & animi potiundorum cauſâ, ſolum vivere ita ut non haberet quo cum de Beatitudine colloqueretur. Sola Religio Chriſtiana potuit ſolitudinem facere amabilem, quia ſola Homines in contemptum adducit harum inanium Idearum; illa nobis ſola ea offert quæ & menti diſtinendæ aptiora ſunt, & ad cor ſatiandum digniora, nec ad hæc Hominum concurſu frequentiâque opus eſt.

Sed obſervandum venit, Homines cupiditates ſuas non ultimò in aliorum de ſe cogitationibus ac judiciis defigere, ſed iis cognitis ulterius uti ad ſuam ipſorum Ideam in ſe magnificandam & exaltandam, dum illi alias Ideas aſcititias & peregrinas immiſcent, ſubiguntque quaſi in unam: dum craſſiſſimo errore deluſi rentur, ſe reverâ majores eſſe, quia majus palatium incolunt, majoremque alunt paraſitorum numerum: cum tamen res externæ ad illos non pertineant, aliorumque cogitationes eos ab inopiâ miſeriâque, quibus anteà jacebant obnoxii, nequaquam poſſint vindicare.

Colligi ex dictis poteſt, quid nam illud ſit, quod multa hominibus grata acceptáque reddit, quæ alias viderentur inepta ad oblectandum animòſque demulcendum. Orta quippe ex talibus voluptas in hoc tantùm ſita eſt, quod unius cujuſque Idea, aſcitâ aliquâ inani circumſtantiâ, ſemetipſum ſibi grandiorem exhibeat.

In omni re, ut nobis præ cæteris bene ſuccedat, optamus, etiam iis in ludis ubi ſors regnat, nullaque ars ſolertiavè requiritur, idque cum lucri cauſâ ludimus: quia Noſtri Ideæ Ideam fælicitatis adjungimus, fortu-

námque videri volumus nos reliquis prætulisse in quos sua munera effundat, idque meritorum nostrorum intuitu. Imaginariam hanc fælicitatem credimus ita ad nos pertinere, ut in solidum nostra sit, adeò ut jure quodam eosdem nobis in posterum successus possimus promittere. Hinc lusores alios aliis præferunt, quibus cum aleæ fortunam experiantur : quod tamen affatim ridiculum est : dici enim quis potest fæliciter in hanc horam vixisse, quod autem illa, quæ hanc exceptura est, eum visura sit, eâdem fortunâ utentem, jure potiori affirmari non potest, quam quod fælix in posterum erit, qui hucusque fuit quam miserrimus.

Sic illorum animi, qui mundo addicti sunt, non alia desideriorum objecta habent qnam vana hæc Phantasmata, quibus miserè distinentur. Quinimo illi qui sapientissimi habentur, non minus quam reliqui, hisce spectris & somniis deluduntur ; ii vero soli, qui vitam vitæque actiones ad æterna referunt, dici possunt circa res solidas, reales & permanentes versari, cum verum sit cæteros omnes vanitatem & nihilum amare, erroremque & mendacium sectari.

Caput Decimum.

De alia Confusionis in cogitationibus & ratiociniis causâ ; quod sci. Ideæ verbis sint aligatæ.

IAm dictum est, ex eo quod necesse sit, externis signis uti ad mentem exprimendam, nos ita Ideas nostras verbis alligavisse, ut sæpenumerò magis ad verba attendamus, quam ad res. Hinc illa quæ in Cogitationibus discursibusque confusio est frequentissimè oritur.

Notandum quippe est, Homines earundem rerum diversas habere Ideas, iisdem tamen uti vocibus ad illas exprimendas. Idea *virtutis*, alia est, apud Philosophum

Ethnicum, alia apud Theologum; uterque tamen eodem virtutis nomine utitur ad ſuam Ideam exprimendam.

Inſuper pro ætatis diſcrimine eaſdem res, modis diverſiſſimis conſideravimus; Omnes tamen has varias Ideas iiſdem nominibus ſubjecimus. Hinc in errores clives ſumus, ſive illis verbis utamur ipſi; ſive alios utentes audiamus: quandoquidem modò hanc, modò illam notionem iiſdem vocibus attribuimus. Exempli cauſa; animadvertimus in nobis quoddam principium eſſe,(quodcunque demum illud ſit) nutritionis & accretionis; Hoc *animam* nuncupavimus, eandemque animæ Ideam, non tantum ad id, quod in animalibus, ſed etiam quod in plantis analogum eſt, extendimus: quinetiam animadvertimus nos cogitare, atque hoc inſuper cogitationis principium *animæ* nomine inſignivimus. Hinc factum eſt ut hac nominis ſimilitudine, ſive analogia decepti, pro unâ eâdemque re ſumpſerimus principium Cogitationis & principium nutritionis & accretionis. Eodem modo *vitæ* nomen & illi facultati inditum eſt, è qua functiones animales procedunt, & facultati etiam cogitatrici, cum tamen hæc duo toto cœlo differant.

Sic hæ voces *Senſus*, *ſenſatio*,&c. cum de aliquo quinque ſenſuum dicuntur, æquivocationibus quam maxime laborant. Tria namque in nobis fiunt, cum aliquid ſentimus, puta, cum rem quampiam cernimus. 1. Quidam motus excitantur in organis corporeis, ut cerebro, vel oculo. 2. Hi motus animæ occaſionem præbent, aliquid percipiendi. Sic ex motibus excitis in oculo, per lumen a guttis pluviis ſoli oppoſitis reflexum, anima Ideas concipit coloris rubri, cerulei, flavi. 3. De rebus a nobis viſis judicium ferimus; ſic hos colores judicamus ad iridem pertinere, quam pronunciamus tantæ magnitudinis, taliſve figuræ eſſe, tantóque à nobis intervallo diſtare. Horum trium primum unice ad corpus pertinet: reliqua duo tantum ad animam, ſed tamen ob ea, quæ in corpore peraguntur. Nihil-

ominus hæc tria, quamvis in se diversissima, uno eodemque *sensûs* vel *sensationis* nomine, visûs v. g. vel auditûs indigitamus. Nam quando oculus dicitur videre, auris audire, de iis tantùm motibus id intelligendum est, qui in organo corporeo excitantur, quum manifestum sit, oculum objecta sua non percipere, nec de illis judicare. E contra dicimus nos talem aliquem non vidisse, si aliàs mens avocata, ad eum non attenderit, licet ille se nobis obtulerit præsensque in oculos incurrerit: quo casu *visûs* nomen usurpatur pro eâ cogitatione, quæ in animâ formatur, occasione eorum quæ in oculo & cerebro fiunt; & secundum hanc nominis notionem anima videt, non corpus; quemadmodum à Platone, & post eum à Cicerone assertum est his verbis: *Nos enim ore tunc quidem ea oculis cernimus, quæ videmus; neque enim est ullus sensus in corpore. Viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares a sede animi perforatæ; itáque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris oculis & auribus nec videmus nec audimus, ut facile intelligi possit animum & videre, & audire non eas partes quæ quasi fenestræ sunt animi.* Denique sumuntur hæ voces *sensus*, *visus*, *auditus*, &c. pro horum trium ultimo, id est, pro judiciis ab animâ latis, post perceptiones factas, occasione eorum quæ in organis corporeis transiguntur, cum dicimus sensus falli, uti cum baculum cernimus in aquâ incurvum, solemvè bipedalem. Indubium namque est, nullum errorem aut falsitatem in iis reperiri, quæ in organis corporeis fiunt, neque etiam in nudâ animæ perceptione, quæ simplex tantùm apprehensio est. Sed omnis error inde proficiscitur, quod malè judicemus, asserentes v. g. solem bipedalem esse, quia ob maximam distantiam, imago solis in fundo oculi depicta, ejusdem præter propter magnitudinis, cum imagine quam objectum bipedale imprimeret, si eo tantum intervallo distaret quod ordinario videndi modo proportionatur. Sed quia à primâ infantiâ talia tulimus judicia, iisque ferendis ita

assueti

assueti sumus, ut eodem fere momento quo solem cernimus, ita, sine ullo examine judicemus, illa visui attribuimus, objectáque dicimus vel parva vel magna, prout a nobis longius propiusvè distant, cum tamen mens sit, non oculus, quæ de illorum parvitate atque magnitudine judicat.

Omnia idiomata infinito similium verborum numero scatent, quæ & eodem sono, iisdemque elementis constantia, sunt signa nihilominus rerum diversissimarum.

Sed notandum est, quando vox æquivoca duas res nullâ inter se cognatione conjunctas, & nunquam in Hominum cogitationibus confusas, significat, impossibile esse ut erroris causa nobis sit. Illi enim, in quo vel tantillum sensùs communis est, nunquam imponet hæc vox æquivoca, *Aries*, quæ animal quoddam significat & sydus in Zodiaco. Cum tamen difficile sit non falli, ubi æquivocatio orta est ex Hominum errore, varias Ideas confundentium, ut in hoc verbo *anima*; pro confesso enim habemus, eos, qui primùm illis vocibus usi sunt, in earum significationes inquisivisse, & sic nobis sæpe sufficit illas proferre, cum parum solliciti sumus an earundem notiones in nobis claræ distinctæque sint necne. Immo aliquando ejusdem nominis significationi attribuimus ea, quæ non cadunt nisi in Ideas rerum incompatibilium, nec advertimus hoc ex eo provenire, quod res diversas sub eodem nomine confundamus.

Caput Undecimum.

De remedio Confusionis, in Cogitationibus & Ratiociniis nostris, ex nominum confusione enascentis: De nominum definiendorum utilitate; deque differentiâ inter definitionem rei, & definitionem nominis.

AD evitandam nominum, quæ in vulgaribus linguis occurrunt, confusionem, nihil conducibilius videtur, quam novam linguam, novâque nomina condere, quæ illis tantum Ideis, quibus significandis assignabuntur, erunt alliganda: Ut autem hoc fiat, necesse non erit, novos vocum sonos procudere, cum illi qui jam in usu sunt, iterum possint usurpari, modo considerentur tanquam omni significatione destituti, ut denuò eas illis notiones, quas libuerit, adscribamus; quas etiam oportet aliis verbis simplicibus, & ab omni æquivocatione liberis designare. Si enim probandum sit, animam esse immortalem; vox hæc, *anima*, æquivoca cum sit, ut anteà à nobis demonstratum est, confusionem in ea, quæ dicenda erunt, facile inducet; hujus evitandæ causâ, vocem quidem hanc, *Animæ*, ut sonum omni notione destitutum retinebo, quem demum illi rei, quæ in nobis est principium cogitationis, unice significandæ adhibebo, dicens, *Animam appello id, quod in nobis est principium cogitationis.*

En nominis definitionem, tanto cum emolumento à Geometris usurpatam, quæ cautè est à rei definitione distinguenda.

In definitione etenim rei, qualis hæc est, *Homo est animal rationale; tempus est mensura motûs*; termino definiendo, v. g. *Homini & tempori*, usitata notio relinquitur,

quitur, in quâ alias notiones, sive Ideas contineri asserimus, uti Ideam *animalis rationalis*, vel *mensuræ motûs*: cum in definitione nominis, ut dictum est, primo sonum tantum spectemus, quem deinde constituimus signum alicujus ideæ, aliis verbis designatæ.

Sed cavendum est, ne hanc nominis definitionem, de quâ hic sermo fuit, cum illâ alterâ confundamus, de quâ quidem Philosophi loquuntur, quibus ea aliud non est, quam nominis ex vulgari Idiomatis usu, vel Ethymologiâ interpretatio. De hac nobis alias dicendum erit. Nos autem hîc privatum tantum illius sensum spectamus, qui nomen definit, quique eo sensu cupit nomen intelligi, ad propriam cogitationem manifestandam, parum anxius, an in eodem sensu ab aliis accipiatur.

Ex dictis sequitur, primo Definitiones nominum ad libitum esse, non autem Definitiones rei. Cum enim unusquisque sonus ex se, & naturâ suâ indifferens sit, ad quidlibet significandum; mihi licet, modò alios commonefaciam, in proprios usus, hunc sonum ad hanc præcise rem significandam, sine omni aliûs significationis mixturâ determinare. Sed prorsus aliter se res habet cum definitione rei: nam ab humano arbitrio non pendet, ut Ideæ quidlibet inclusum habeant, adeò ut, si in Ideis definiendis quicquam adjiciamus, quod in illis non continetur, inevitabilis sit in errorem lapsus.

En utriusque definitionis exemplum, si vocem hanc, *parallelogrammum*, omni significatione exutam, ad triangulum significandum sepono, id mihi licitum est, & culpâ errorēque careo: imò quandiu hoc modo illam sumo, possum affirmare parallelogrammum habere tres angulos æquales duobus rectis. Sed si reliquero huic voci notionem, ideámque vulgarem, ita ut significet figuram, cujus latera 3. parallela sunt, & nihilominus affirmavero parallelogrammum figuram esse tribus lineis contentam; quia tunc hæc futura esset definitio rei, foret etiam falsissima, cum impossibile sit, ut trium linearum figura latera habeat parallela.

Sequitur secundo, lites de nominum definitionibus moveri non debere, eo ipso quod arbitrariæ sint: quia negari haud potest, quin talem quis significationem huic sono dederit, quam se illi dedisse affirmat, nec quod talem significationem habeat apud eum, postquam semel illius admoniti sumus. Sed rerum definitiones sæpissime jure controvertuntur, cum falsæ esse possint, ut prius ostensum est.

Sequitur tertio, omnem nominis definitionem, cum in disputationem vocari non possit, principii vicem sustinere. Quod tamen de rerum definitionibus dici non potest, quandoquidem propositiones sunt, quæ ab iis negari queunt, qui aliquam obscuritatem in illis causabuntur. Ac proindè, reliquarum propositionum instar, debent probari, non autem pro veris supponi, nisi ex seipsis claræ sint, ut sunt axiomata.

Quod verò jam dixi, nominis definitionem principii vicem sustinere posse, ulteriori elucidatione opus habet: illud quippe verum tantum est, quia controverti nequit, quin determinata Idea possit assignato nomine vocitari: nihil tamen eapropter debemus de ipsâ Ideâ concludere, nec credere illam nobis quid positivi exhibere, ex eo solum quod tali nomine nuncupetur. Exempli causâ, possum *Chimæra* nomen definire dicens, Chimæram appello quod contradictionem implicat; non tamen exinde sequetur, Chimæram aliquid esse: Eodem modo, si quis mihi Philosophus diceret, gravitatem voco illud principium internum, quo lapides, nullo impellente, deorsum feruntur: de definitione dicam non impingam, quinimò eam libentissime acceptabo, quia me in ejus cognitionem, quod mihi cupit significare, deducet; sed negabo illud quod hoc gravitatis nomine notatur esse quid reale, cum nullum tale principium lapidibus insit.

Fusius hæc mihi exponenda duxi, ob duos graves errores, in quos vulgaris Philosophia impingit. Primò, Definitionem rei cum definitione nominis confundit,

ſundit, primæque aſſignat, quod non niſi ad ſecundam pertinet. Nam cum illa innumeras definitiones non nominum, ſed rerum procuderet, quæ falſiſſimæ ſunt, nec rerum naturas, aut inditas nobis à naturâ ideas ullatenus explicent, has tamen definitiones nobis obtrudit, pro principiis, quibus nefas ſit refragari. Quod ſi quis illas negaverit, poſſunt autem jure meritiſſimo negari, hunc è Scholis eliminandum clamat, indignúmque quocum diſputetur.

Secundo, Philoſophia vulgaris nominum definitionibus nunquam fere utitur, ad obſcuritatem amoliendam, nec illas certis quibuſdam ideis clare deſignatis affigit, quæ ideò è confuſione nunquam emergunt. Hinc evenit, ut maxima diſputationum pars de nominibus tantum inſtituatur. Quinetiam eo, quod in Ideis clarum verúmque eſt, abutitur, ad id Stabiliendum, quod in iiſdem confuſum falſúmque continetur; quod tamen vitium ipsâ nominum definitione tolleretur. Sic Philoſophi vulgò nihil credunt clarius certiúſve, quam quod ignis calidus ſit, lapides graves, adeò ut judicent inſipientis eſſe illa negare: quod ſane unicuique perſuadere poterunt, quamdiu à nominibus definiendis abſtinent. Quam primùm tamen hoc fecerint, ſtatim propalabitur, quid hiſce de rebus obſcurúmve ſit aut clarum. Petendum itáque ab illis quid ſibi velint hæc nomina, *calidum* & *grave*. Si enim reponant, ſe per *calidum* id ſolum intelligere, quod in nobis caloris ſenſui excitando natum aptum eſt; per *grave* id quod deorſum fertur, à nullo ſuffultum; jure merito dicere poſſunt inſipientis eſſe, ignem negare calidum, aut lapides graves. Sed ſi per *calidum* intelligant qualitatem ſimilem illi, quam nobis imaginamur ineſſe, quoties calorem ſentimus; per *grave*, id quod habet principium internum, quo deorſum feratur, quamvis à nullo alio propulſum, facile oſtendi poteſt, eum non rem claram, ſed obſcuriſſimam negaturum, ne dicam falſiſſimam, qui ignem hoc ſenſu calidum negaverit, vel

lapides

lapides graves; Quia admodum clarum eſt, ignem nobis caloris ſenſum incutere actione illâ, quâ in corpus noſtrum agit, ſed nullo modo clarum eſt, eſſe aliquid in igne ſimile illi, quod ad ignem accedentes ſentimus. Eodem modo clarum eſt, Lapides, quam primum dimittuntur, deſcendere, ſed clarum identidem non eſt, illos ex ſe, nullo alio protrudente, deſcendere.

En grandem ex definitis nominibus utilitatem! ſic quippe penitus ſcimus de quo agitur, omnéſque inutiles altercationes præſcinduntur de vocibus, quas hic hoc ſenſu, ille alio intelligit, quod etiam ſæpe accidit, cum de re quâlibet confabulamur.

Sed præter hanc utilitatem, etiam alia eſt: aliquando diſtinctam rei cujuſpiam ideam exhibere nequimus, niſi pluribus verbis utamur ad illam deſignandam: jam verò intempeſtivum eſſet, præſertim in ſcriptis ſcientificis, prolixam verborum ſeriem identidem repetere. Quapropter poſtquam rem ipſam pluribus verbis definivimus, conceptam illius Ideam uni alicui verbo alligamus, quod loco cæterorum omnium eſſe poterit. Sic poſtquam compertum eſt, eſſe numeros in duos numeros æquales diviſibiles; ut evitemus ſæpius iterandam horum verborum repetitionem, aliquo peculiari nomine, hanc proprietatem deſignamus, appellamúſque numerum in duos numeros diviſibilem numerum parem. Ex quo palam fit quoties nomine definito utimur, mentaliter ſufficiendam eſſe ipſam definitionem; quam etiam ità ſemper animo præſentem habere oportet, ut protinus audito v. g. numero pari, illum præciſe numerum percipiamus, qui eſt in duos æquales numeros diviſibilis, hæcque duo tam arctè debent in cogitatione conjungi, ut citius lingua unum proferre non poſſit, quin ſtatim mens aliud adjiciat. Qui nomina definivêre, ut Geometræ à quibus hoc quam accuratiſſime factum eſt, id tantum contrahendi Sermonis cauſâ fecerunt, (*ne aſſiduè circumloquendo moras faciamus*, ut Sanctus Auguſtinus loquitur.) Non

idearum

idearum quæ Sermonum materia ſunt, decurtandarum: Supponunt enim mentem, integram definitionem verborum compendiis ſubſtituere, quæ ideo tantum adhibentur, ne vocum multiplicitas confuſionem pariat.

Caput Duodecimum.

Quædam Magnopere Obſervanda, circa Definitiones nominum.

CUm jam explicuerimus, tum naturam, tum utilitatem neceſſitatémque definitionum nominum, è re erit, quædam de illarum uſu, ne in abuſum tranſeat, obſervare.

Primò, Omnia nomina definienda non ſunt; hoc enim ſæpe, & inutile foret, & factu impoſſibile. Inutile, inquam; quia cùm conceptæ de rebus Ideæ diſtinctæ ſunt, omnéſque Homines eandem linguam loquentes, audito aliquo nomine, eandem Ideam efformant, Supervacaneum eſſet, tale nomen definire; quia jam definitionis intentum habemus; quippe illud ſine definitione, diſtinctæ claræque Ideæ alligatur. Hoc autem contingit in rebus valde ſimplicibus, quarum omnes homines naturaliter eaſdem Ideas habent; adeò ut nomina, quibus exprimuntur, in eodem ſenſu ab omnibus intelligantur; ſiquid autem illis obſcuri admiſceatur, illud tamen quod clarum eſt primariò intenditur; atque ita, qui talibus ad Ideam claram denotandam utuntur, metuere non debent, ne malè intelligantur. Harum vocum ex numero ſunt, *Ens, cogitatio, extenſio, æqualitas, duratio vel tempus & ſimilia.* Quamvis enim aliqui ideam temporis, diverſis propoſitionibus, quas definitiones appellant, ſubobſcuram reddant, qualis eſt, *Tempus eſt menſura motus, ſecundum prius & poſterius.* Inſuper tamen habent has definitiones

tiones, cum de tempore loquuntur, nec aliud de illo concipiunt, quam quod cæteris mortalibus de eodem innatum eſt. Ac proinde Docti indoctique idem prorſus eadem facilitate intelligunt, cum audiunt equum minus temporis ſtadio conficiendo inſumere, quam teſtudinem.

Inſuper etiam dixi, factu impoſſibile eſſe omnes voces definire. Quia ad nomen aliquod definiendum, aliis nominibus opus eſt, Ideam deſignantibus, cui illud nomen connectendum eſt. Quod ſi hæc nomina, quæ primo explicando adhibentur, definienda itidem ſunt, aliis etiam opus erit, & ſic in infinitum. Quædam itaque primitiva ſunt, quæ definiri non poſſunt; & æquè peccabitur, ſi in definiendo vel nimii ſimus, vel nimiè parci; quia utroque modo in illam labemur confuſionem, quam ſtudemus evitare.

Obſervandum ſecundo, notas acceptáſque definitiones non eſſe immutandas, niſi in iis aliquid occurrat culpandum. Quia facilius eſt nominis ſignificationem alios docere, cum uſus, ſi non omnium, ſaltem Doctiorum, illud cuidam Ideæ alligavit, quam cum alteri Ideæ de novo connectendum eſt, ſpoliandúmque priori, cui diutino uſu fuerat conjunctum. Ac proinde culpâ non careret, qui receptas Geometrarum definitiones immutaret, niſi quædam eſſent non ſatis elucidatæ, quarúmque Ideæ non ſatis tersè diſcriberentur; quales ſunt apud Euclidem definitiones *Anguli* & *Proportionis*.

Obſervandum tertiò, cum neceſſitas nominis definiendi inceſſerit, ad communem uſum eſſe quam proximè accedendum, nec notiones prorſus ab illis, quas habent, alienas vocibus aſſignandas, vel quæ Etymologiæ adverſentur: ut ſi definiretur parallelogrammum figura tribus lineis contenta. Sed ſi nomen duas ſignificationes habet, alterutrâ ſpoliandum eſt; ut alteri tantum affigatur. Sic cum *calor* ex uſu communi ſignificet & *ſenſum* quam habemus, & *qualitatem* quam igni ineſſe credimus, illi prorſus ſimilem quam ſentimus: ad

ad hanc ambiguitatem tollendam, caloris quidem nomine utar, ſed illud alterutri tantum Ideæ exprimendæ, alterâ abdicatâ, adjudicabo, aiens, calorem appello illum ſenſum, quem ad ignem accedens, habeo; cauſæ verò hujus ſenſationis darem vel nomen prorſus diverſum, ut eſt illud *ardoris*; vel idem cum adjuncto determinante, diſtinguentéque a calore ſumpto pro ſenſu, ut eſt illud aliud *caloris virtualis*.

Ratio hujus obſervationis ex eo petitur, quod Homines poſtquam ſemel voci Ideam affixerunt, non facile inducuntur ad eandem ab illâ voce ſeparandam: ac proinde vetus idea nunquam non recurrens, recentem, quam ex nuperâ definitione habet, obliterat: adeo ut facilius aſſueſcere homines poſſint voci nullius ſignificationis ut ſi quis *Bara* uteretur ad figuram tribus lineis contentam deſignandam, quam induci, ut nomen hoc *Paralellogrammum* exuant Idea figuræ cujus oppoſita latera parallela ſunt, induant ſignificatione alterius figuræ, cujus latera parallela eſſe non poſſunt.

In hanc foveam cecidit Chymicorum natio,quanta eſt. Hi amarunt rerum, de quibus agunt, nomina, nullâ propoſitâ utilitate, mutare, aliáque imponere res alias ſignificantia, nullúmque commertium habentia, cum novis Ideis, quibus alligantur. Hinc ineptæ ac ridiculæ nonnullorum ratiocinationes, ut illa eſt cujuſdam aſſerentis, Peſtem, morbum, uti imaginabatur, Saturninum, curatum iri, ſi ægrotantis collo plumbea lamina, quod metallum Saturnus Chymicis dicitur; appenderetur, in quâ inciſus ſit Sabbato, qui dies Saturno etiam ſacer, caracter ille, qui, apud aſtronomos, illius planetæ ſymbolum eſt. Quaſi verò arbitrariæ illæ, & ſine ratione effictæ relationes plumbum inter & Saturnum, Saturnum & diem Saturni notámque ejuſdem Planetæ indicem reales effectus ſortiri poſſent, morbos reapſe curare.

Sed nihil in hac Chymicorum Linguâ intolerabilius, quam temerata ſacroſanctæ Religionis myſteria, ad Chymi-

Chymicorum ſcilicet arcana obnubenda. Eouſque namq; impietatis quidam progreſſi ſunt, ut, quod a Sacra Scriptura de veris Chriſtianis dicitur, (ſc. *illos eſſe genus electum, regale Sacerdotium, gentem ſanctam, populum Dei acquiſitum, quem è tenebris vocavit in lucem ſuam admirabilem)* Chymericæ Cruci-roſeæ Fraternitati applicent, cujus Alumni, ſecundum ipſos, ſoli ſapientes ſunt, beatam immortalitatem adepti, invento ſci. ope Lapidis Philoſophorum, animarum in corpore figendarum arcano, cum nullum corpus uti aiunt Auro magis fixum ſit, aut minus corruptibile. Has ſomniantium nugas videre eſt, in Cl. Gaſſendi examine Philoſopiæ Fluddianæ. Ex quibus patet nullum eſſe ingeniorum periculoſiorem morbum, quam quo hi ænigmatici ſcriptores laborant, qui arbitrantur res inficetiſſimas,ne dicam falſiſſimas & maximè flagitioſas, grandium myſteriorum inſtar æſtimatum iri, ubi vocibus, ultra communem hominum captum inintelligibilibus, amictæ prodierint in lucem.

Caput Decimum tertium.

De Definitionibus nominum alterius generis, per quas ſignificationes notantur ſecundum uſum communem.

QUicquid hucuſque de Definitionibus nominum dictum eſt, de illis tantum intelligi debet, per quas unuſquiſque nomina definit, in proprium uſum: & hinc illæ liberæ ſunt & arbitrariæ, quia unicuique licet quolibet ſono uti, ad ideas ſuas exprimendas, modò alios commonefaciat. Cum autem Sermonis tantum proprii Domini ſimus, non autem Sermonis aliorum, unicuíque noſtrûm jus quidem competit vocabularii condendi, in proprios uſus, non autem in uſus cæterorum, quorum nec

nec orationem interpretari debemus, ex iis ſignificationibus, quas ipſi, pro libitu, nominibus dedimus. Ac proinde, cum illa nominis notio explicanda non ſit, quæ nobis propria eſt, ſed quæ nomini competit ex uſu communi, nullatenùs arbitrariæ dicendæ ſunt tales definitiones, ſed omnino debent, non quidem rerum, ſed usûs veritatem ſtrictè repræſentare: imò falſæ dicendæ ſunt, ſi hunc uſum veraciter non exprimant, id eſt, ſi ſonis eaſdem ideas non conjungant, quibus conjunctæ ſunt ex ordinario loquentium uſu. Hinc palam fit lites moveri poſſe de talibus definitionibus, cum nunquam non diſputetur de terminorum ex uſu communi ſignificationibus.

Quamvis autem harum Definitionum condendarum munus ad Grammaticos propriè ſpectet, cum illorum ſit Dictionaria componere, (quæ aliud non ſunt, quam Idearum explicationes, quas Homines ex pacto quibuſdam ſonis aſſignavere,) plurima tamen à Philoſopho obſervari hac de re poſſunt, ad judicia accuratè formanda apprimè neceſſaria.

Primò itaque, quod etiam cæterarum fundamentum Obſervationum eſt, obſervamus totalem nominum ſignificationem ſub conſiderationem ſæpe non venire, id eſt, nomina ſæpe plura ſignificant, quam quæ videntur ſignificare; ac proinde, qui illa interpretantur, non omnes illas ideas explicant, quas nomina in audientium mentibus excitant.

Significare namque, ſive nomen ſcriptum ſit, ſive ore prolatum, aliud non eſt, quam quandam in mente Ideam excitare, aures oculoſvè feriendo. Contingit autem ſæpe, ut præter principalem Ideam, quæ propria illius ſignificatio habetur, alias etiam plures Ideas excitet, quas primariæ illius Ideæ appendices, ſive Ideas ſecundarias licet dicere, ad quas non attenditur, quamvis & illæ menti imprimantur.

Exempli causâ: ſi quis cuipiam diceret, *mentitus es*, ſi primaria notio ſpectetur, nihil aliud ſibi volunt illæ

voces

voces, quam probè nosti verum non esse, quod dicis. Sed huic primariæ significationi, usus aliam, contemptûs sci. & opprobrii, ideam adjunxit. Hinc credimus iis vocibus utentes parum curare, an nos lædant, necnè : ac proinde illæ contumeliosæ sunt & offensivæ.

Aliquando hæ Secundariæ Ideæ non ab usu communi conjunctæ sunt, sed ab eo, qui eis prò tunc utitur : quo casu communiter excitantur vocis intentione, oris corporisvè distortione, aliísque signis naturalibus,quæ innumeras verbis Ideas adjiciunt, illorum significationes variantes, mutantes, minuentes, augentes, pro motuum judiciorum, opinionúmque in loquentibus diversitate.

Ac proinde si ille, qui dicebat, ex audientium auribus metiendam esse vocis intentionem, crediderit sufficere, ut quis eâ voce loquatur, quæ possit exaudiri, sermonis sane usum maximâ ex parte ignoravit ; cum ipsa vocis inflexio aliquando non minus significet, quam ipsa verba. Varii vocis accentus sunt ; sæpe volumus non tantum, ut vox leniter ad aures pertingat, sed ut feriat acriter & penetret. Quis enim ferret servum vehementius objurgatum dicentem, *Here,submissiùs loquere, probè te audio*, cum ipsa vocis vehementia pars objurgationis sit, eaque necessaria, ad illam menti Ideam imprimendam, quam herus suo servo impressam cupit.

Sed nonnunquam secundariæ hæ Ideæ verbis ipsis adunitæ sunt, quia ordinariò, illis prolatis, in mente excitantur : Hinc fit ut verborum, quæ idem videntur significare, quædam contumeliosa sint, alia blanda ; quædam verecunda, alia effera, quædam casta, alia turpia, quia, præter primariam Ideam, alias adjectitias habent, e quibus oritur hæc varietas.

Hæc notatio quorundam injustitiam propalare potest, qui de illatis opprobriis conquerentes, frequenter nomina substantiva, in adjectiva commutant, si *ignorantiæ* & *falsitatis* accusentur, se *ignaros falsariosque* agnominatos clamant. Quod tamen est à ratione alienum, cum illa

illa nomina ejusdem significationis non sint. Nomina enim adjectiva, *ignarus*, *falsarius*, præter notata vitia, contemptûs Ideam includunt, cum tamen *ignorantia* & *falsitas* rem prout est, sine ullâ accessione significent. Quinimo alia nomini inveniri forte possunt, quæ idem significent, sed adjectâ Ideâ blandâ & demulcente, quæque desiderum testentur, illius famæ parcendi, in quem dicuntur. Talibus autem vocibur utuntur viri prudentes ac moderati, nisi peculiaris aliqua ratio exigat, ut res majori vehementiâ & acrimoniâ agatur.

Hinc etiam cognosci potest discrimen inter orationis genus simplex & figuratum, & ratio peti, cur eædem sententiæ acriores, multo vehementioresque sint, si figuratâ, quam si nudâ simplicique oratione efferantur. Elocutiones etenim figuratæ, præter primarium significatum, etiam motus affectusque animi in loquente exprimunt, transmittuntque ad audientem, cum simplices, nudam solummodo veritatem denotent.

Sic exempli causâ, hemistichium illud Virgilianum *usque adeòne mori miserum est?* si simpliciter, & sine figurâ sic efferretur, *Non est usque adeo miserum mori*, languidum foret, multumque vehementiæ, deperderet. Nec mirum, cum primus verborum Ordo, multo plus significet, quam secundus. Primus etenim non tantum denotat mortem non esse rem adeo malam, sed insuper virum depingit, mortem ipsam ultrò provocantem, atque intrepide expectantem; quod certe magna vividaque ad primariam verborum significationem accessio. Hinc mirum non est, si auditor vehementius commoveatur; mens etenim veritatum quidem ideis instruitur, movetur autem non nisi affectuum repræsentatione.

Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi.

Ex eo autem, quod stilus figuratus, ut plurimum, non tantum res, sed ipsos animi affectus, quos inter lo-

quendum meditandumque concipimus, ſignificet, colligi poteſt, quis demum illius uſus eſſe debeat, quibuſvè ſermonibus ſit accommodandus. Manifeſtum autem eſt, figuris uti in rebus purè ſpeculativis, ridiculum fore, quas oculo tranquillo contemplamur, & quæ nullos in animo motus excitant. Cum enim figuratæ locutiones animæ paſſionibus exprimendis inſerviant, illæ, quæ tùm adhibentur, quùm anima ſine omni paſſione placida tranquilláque manet, motus quidam contra naturam ſpaſmici dicendi ſunt. Quid quæſo inficetius quibuſdam Concionatoribus, qui de qualibet re indiſcriminatim in oratione inſurgunt, qui non minus de rebus Philoſophicis, quam de veritatibus graviſſimis, & ad ſalutem maximè neceſſariis perorando incaleſcunt.

E contrà, iis de rebus quibus ut commoveamur ratio poſtulat, crimen eſt jejunè, frigide, & ſine omni commotione, dicere.

Sic cum ſacroſanctæ Religionis veritates, non tantum propoſitæ ſint, ut nudè ſimpliciterque cognoſcantur, ſed præterea ut ab hominibus colantur amentur, adorentur, dubio procul nobile, illud, excelſum & figuratum dicendi genus quo SS. PP. uſi ſunt, illis tradendis multo magis convenit, quam ſtilus ſimplex ſine ullo figurarum ornatu, qualis ſcholaſticorum eſt: Uſurpatum etenim a Patribus dicendi genus, non tantum nos docet ipſas veritates, ſed etiam nobis exhibet eoſdem amoris reverentiæque affectus, quos ipſi inter ſcribendum habuere. Oblata itaque menti noſtræ hujus ſanctæ diſpoſitionis imago, multum confert nobis ſimiliter componendis. Cum è contrà ſimplex ſcolaſticorum ſtilus, nudæ veritatis ideam repræſentans, excitandis in animâ amoris & reverentiæ affectibus, quos decet ergà veritates Chriſtianas habere, minùs aptus videatur. Hinc etiam non tantum minus utilis, ſed etiam minus gratus hic ſimplex ſtilus eſt, cum anima ipſa magis oblectetur in percipiendis recognoſcendiſque ſuis affectibus, quam in ſcientiis acquirendis.

Denique ex dictis solvi potest celebris illa, multumque ab antiquis Philosophis agitata quæstio, an scil. quædam voces impudicæ sunt; Stoicorumque possumus argumenta evertere, quibus contendebant posse quasdam locutiones sine ullo discrimine usurpari, quæ tamen pro turpibus passim & obscænis habebantur.

Putabant Stoici, inquit Cicero, scriptâ hac de re Epistolâ, nulla verba vel turpia esse vel impudica. Nam turpitudo, inquiunt, vel in rebus est, vel in verbis; non in rebus, quas licitum est aliis nominibus appellare, quæ tamen in turpibus non sunt; nec etiam in verbis, si tantum ut soni considerentur; quia sæpe accidit, ut Cicero ostendit, ut idem sonus res diversas significans, prout hanc significationem habet turpis fit, secus vero prout aliam.

Sed nihil hic videre est, præter vanam subtilitatem, inde enatam, quod Stoici nullam secundariarum Idearum, quas mens primariis adjungit, rationem habuerint. Hinc enim accidit, ut eadem res hâc voce pudicè, illâ vero obscænè possit significari, si vocum altera Ideam habeat turpitudinem illam obvelantem, altera vero Ideam, eandem turpitudinem propalantem, ac impudenter ostentantem. Sic *adulterium*, *incestus*, *peccatum abominandum*, nomina obscæna non sunt, licet res maxime obscænas significent, quia illas tantum exhibent quodam horroris velo obtectas, ita ut pro maximis flagitiis vel inde habeantur hæ itaque voces non tam actiones ipsas, quam actionum flagitia denotant; cum è contrà, aliæ sint, quæ easdem actiones nullo immisso horrore significant, imo illas potius ut gratas placentesque, quam ut flagitiosas notant, ideâ effrontis impudentiæ superadditâ. Et hæ illæ voces, quæ turpes & impudicæ vocantur.

Idem dicendum de quibus circumlocutionibus, quibus actiones quædam pudicè exprimuntur, quæ quamvis legitimæ, non nihil tamen corruptæ naturæ admixtum habent. Tales quippe verborum circuitus non tan-

tum res ipsas simpliciter exprimunt, sed unà probam dicentis dispositionem; adeo ut palam fiat, è prudenti cautelâ quam adhibet, eum non nisi gravatè & coactè de illis loqui, illasque velle & sibi & aliis obvelatas. Cum è contrà, qui de iisdem aliter, & liberius loquuntur, ostendunt se in illis contemplandis cum delectatione versari; quæ delectatio cum turpis sit, mirum non est, voces illius turpitudinis Ideam habentes, turpes censeri & inverecundas.

Hanc ob causam evenit aliquando, ut vox aliqua, quæ aliàs casta fuit, turpis posteà evadat. Hinc Doctores Hebræi coacti fuere, alicubi alia nomina Bibliorum margini apponere, a legentibus pronuncianda, loco illorum, quæ textui interseruntur. Quod ideò factum est, quia illa nomina cum primum fuère à Prophetis usurpata, nondum evaserant inverecunda, cum tunc adnexam haberent Ideam aliquam res illas cautè & pudicè repræsentantem. Sed postmodum, abjectâ hac Ideâ, aliâque impudenti & effronti ascitâ, illa eadem nomina turpia facta sunt. Ne autem obscæna hâc Ideâ mens percelleretur, jure merito Rabbini voluêre ut alia nomina inter legendum substituerentur, ipso tamen sacro textu immutato & integro.

Hanc ob causam, Quidam Scriptor, quem emissa religiosæ professionis vota ad strictiorem verecundiam obligabant, cum accusaretur nomine inhonesto locum infamem designavisse, malè crimen est à se amolitus, citando Patres, lupanaris vocabulo liberè utentes, atque asserendo in eorum libris sæpe *meretricis* & *lenonis* nomenclaturas occurrere, aliasque quæ non honestè in linguis vernaculis usurpantur. Nam ex frequenti horum nominum apud. SS. PP. usu palam est, illa tunc temporis pro turpibus non fuisse habita: ac proinde obscænitatis Ideam, quâ jam infamia sunt, iis ex posterorum usu accesse. Malè itàque concludebat ille, licere in linguis vernaculis uti verbis turpibus & impudicis, cum hæc reverâ easdem res non significent, quas usur-

pata

pata a Patribus vocabula ſignificabant, quandoquidem, præter ideas utriſque communes, animi malè compoſiti ideam exhibeant, admixtumque aliquid habeant licentioſæ impudentiæ.

Cum hæc ſecundariæ Ideæ tanti momenti ſint, primariaſque notiones in tam varias ſignificationes refingant, è re facerent qui vocabularia condunt, ſi eaſdem deſignarent ac lectores commonefacerent vocum contumelioſarum, urbanarum, acrium, caſtarum, impudicarum, vel potius has ultimas prorſus antiquarent & abolerent, quum multò meliùs ſit illas ignorare quam ſcire.

Finis Partis Primæ.

PARS SECUNDA,

Continens Considerationes ab Hominibus factas circa propria Judicia.

Caput Primum.

Quid sit Propositio; de quatuor generibus Propositionum.

POstquam res ipsas, Idearum beneficio, percepimus, tum Ideas ad invicem comparamus, illásque, prout inter se convenire vel differre animadvertimus, conjungimus aut separamus, quod est *affirmare*, vel *negare*, generalíque nomine, *judicare*, vocatur.

Judicium hoc aliter Propositio appellatur, manifestúmque est, oportere illam duos terminos habere, alterum, de quo quid affirmatur aut negatur, quod *subjectum* dicitur; alterum qui affirmatur aut negatur, quod *attributum* aut *prædicatum* dicitur.

Nec sufficit hos duos terminos percepisse; sed debent mente vel conjungi vel separari. Et hæc mentis Operatio in Propositione notatur verbo, *Est*; illo quidem solitario, cum affirmamus; cum verò negamus, adjectâ negationis particulâ, *non*; sic cum aio, *Deus est justus*: *Deus* subjectum est hujus Propositionis, *justus* prædicatum; verbum vero *est* mentis affirmantis actionem notat, hoc est, Ideam Dei & Ideam justi tanquam sibi congruentis, conjungentes. Quod si dicam,

Deus non est injustus; Verbum, *est*, cum adjuncto adverbio, *non*, actionem affirmationi contrariam designat, per quam affirmo iis Ideis inter se non convenire; quia aliquid inest Ideæ *injusti*, quod illi non convenit quod in Dei Ideâ continetur.

Quamvis autem necesse est, ut omnis Propositio hæc tria habeat, potest tamen duobus, vel unico tantum verbo constare.

Homines etenim, ad sermonis compendium, plurima vocabula excogitarunt, quæ simul affirmationem, hoc est, id quod verbum substantivum notat, & aliquod attributum quod affirmatur, significant. Horum ex numero sunt omnia verba, quæ substantiva dicuntur, ut *Deus existit*, i. e. *est existens: Deus amat homines*, i. e. *est amans homines*. Verbum verò substantivum, cum solitarium est, ut quando dico, *Cogito, ergò sum*, desinit esse purè substantivum; qui tum illi attributorum generalissimum adjungitur, quod est *ens: Nam ego*, sum, idem est ac, *Ego sum ens*, vel *aliquid*.

Eodem modo alibi & subjectum & affirmatio eidem verbo includuntur, ut in primis secundisque personis apud latinos; uti quando dico, *sum Christianus*, nam *Ego* subjectum est hujus propositionis, quod verbo, *sum*, continetur.

Hinc patet apud Latinos unum verbum Propositionem constituere, in primis secundísque personis, eorum verborum, quæ prius affirmationem cum prædicato continebat: Sic *veni*, *vidi*, *vici* tres integræ Propositiones sunt.

Hinc etiam concludi potest, omnem Propositionem vel affirmativam, vel negativam esse: & hoc illud est, quod affirmatione vel negatione continetur.

Sed alia Propositionum differentia est, à subjectorum universalitate, aut particularitate, sive singularitate petita.

Termini enim, ut prima parte, dictum est, vel singulares, aut particulares, aut universales sunt.

Termini

Termini universales accipi possunt, vel secundum integram extensionem, signis universalitatis vel expressis vel subintellectis; qualia sunt pro affirmatione, *Omnis*; pro negatione, *nullus*: ut, *Omnis homo*, *nullus homo*. Vel secundum indeterminatam extensionis partem addito nomine, *aliquis*, ut, *aliquis homo*, *aliqui homines*; vel ullo alio, pro linguarum usu.

Hinc nascitur in Propositionibus quædam varietas magnoperè notanda. Cum enim subjectum Propositionis terminus universalis est, in tota sua extensione sumptus, Propositio universalis dicitur, sive affirmativa illa sit, ut, *omnis impius est stultus*; sive negativa, ut, *nullus improbus est beatus*.

Cum terminus communis, secundùm partem indeterminatam suæ extensionis sumitur, quippe qui adjecto illo nomine, *aliquis*, restringitur, Propositio particularis dicitur, sive affirmativa sit, ut, *aliquis crudelis est ignavus*; sive negativa, ut, *aliquis pauper non est miser*.

Si subjectum Propositionis singulare est, ut cum dico, *Ludovicus* 13. *Rupellam Expugnavit*, Propositio singularis appellatur.

Quamvis autem Propositio singularis ab universali in eo differat, quod illius subjectum commune non sit, majorem tamen cum illâ habet affinitatem, quam cum particulari; quia subjectum, ex ipso quod singulare est, necessario secundum totam extensionem sumitur; hoc autem de essentia Propositionis universalis est, illámque à particulari distinguit. Ut enim Propositio sit universalis, parum refert, an extensio plura pauciorave, modò omnia comprehendat. Hinc Propositiones singulares pro universalibus habentur in argumentationibus. Poterunt itáque omnes Propositiones ad quatuor genera reduci, quatuor vocalibus A, E, I, O, ad memoriæ sublevamen notata.

A, Universalis affirmativa, ut, *omnis vitiosus est servus*.
E, Universalis negativa, ut, *nullus vitiosus est beatus*.

I, Parti-

I, Particularis affirmativa, ut, *aliquis vitiosus est dives.*

O, Particularis negativa, ut, *aliquis vitiosus non est dives.*

Quo vero firmius memoriæ hæc inhæreant, hoc disticho ab aliquo comprehensa sunt.

Asserit A, *negat* E, *verum generaliter ambo*;
Asserit I, *negat* O, *sed particulariter ambo.*

Præterea universalitas aut particularitas solet Propositionis *quantitas* nuncupari: Uti affirmatio sive negatio *qualitas*; Hæc verò à verbo dependet quod Propositionis quasi forma æstimatur.

Sic A, & E, quantitate conveniunt, differunt verò qualitate, uti etiam I, & O.

Dividuntur etiam Propositiones secundum materiam in veras & falsas; Evidens autem est non posse dari Propositionem, quæ nec vera sit, nec falsa: Cum omnis propositio, judicium nostrum de rebus enuntians, vera sit, si judicium illud rebus conveniat; secus, si discrepet.

Sed quia, sæpe nobis non satis lucis affulgeat, ad verum à falso dijudicandum, præter Propositiones, quæ nobis vel veræ, vel certò falsæ creduntur, aliæ sunt, quæ nobis tantum veræ videntur, sed quarum veritas non adeò clare se ostendit, quin suspicio subsit, ne falsæ sint; vel etiam aliæ, quæ videntur falsæ, sed quarum falsitatem non habemus planè perspectam. Hæ sunt Propositiones probabiles, quarum primæ probabiliores, alteræ minus probabiles. Quartâ parte dicemus quidnam illud sit, quod requiritur, ut Propositio omnino & certissimè vera censeatur.

Caput

Caput Secundum.

De Propositionum idem subjectum idémque prædicatum habentium oppositione.

QUatuor esse Propositionum genera A, E, I, O, modo diximus. Quæritur jam in quo conveniant discrepéntque, quando ex unis iisdem subjecto & prædicato diversa Propositionum genera fiunt, quod *Oppositio* nuncupatur.

Et intellectu facile est tria tantum esse Oppositionum genera; quamvis è tribus unum in duo alia subdividatur.

Si enim tum quantitate tum qualitate opponantur ut A O, & E I, *contradictoriæ* dicuntur, ut, *Omnis homo est animal*; *aliquis homo non est animal*; *nullus homo est impeccabilis*; *aliquis homo est impeccabilis.*

Si autem qualitate differant, conveniant quantitate, tum *contrariæ* sive *subcontrariæ* appellantur: contrariæ quando sunt universales, ut, *omnis homo est animal*; *nullus homo est animal:* subcontrariæ, quando particulares, ut, *aliquis homo est animal, aliquis homo non est animal.*

Si oppositæ hæ Propositiones spectentur, prout vel veræ sunt, vel falsæ, evidens est,

Primò, Contradictorias nunquam simul esse, vel veras, vel falsas: sed si altera vera est, altera erit falsa, & è contrá. Si enim verum sit *omnem hominem esse animal*; verum item esse non potest, *aliquem hominem non esse animal.* E contrà, si verum sit, *aliquem hominem non esse animal* verum etiam esse non potest *omnem hominem esse animal:* tanta hîc dictorum claritas, ut ulterior explicatio tenebras iisdem sit circumfusura.

Secundò, contrarias nunquam posse esse simul veras; posse tamen utrásque esse falsas: veræ non possunt esse,

quia

quia sic contradictoriæ simul essent veræ; si enim verum sit, *omnem hominem esse animal*, falsum est, *aliquem hominem non esse animal*: quæ Propositio prioris contradictoria est; & per consequens falsum multo magis est, *nullum hominem esse animal*; quæ est ejusdem contraria. Sed alterius falsitas, non infert alterius veritatem: falsum enim esse potest, *omnes homines esse justos*, absque eo quod verum sit, *nullum hominum esse justum*; quia aliqui homines justi esse possunt, quamvis omnes non sint justi.

Tertiò, evidens est, per regulam, regulæ de contrariis prorsus oppositam, subcontrarias simul veras esse posse; ut hæ duæ Propositiones, *aliquis homo est justus*, *aliquis homo non est justus*: quia pars hominum potest esse justa, pars autem injusta; ac proinde affirmatio & negatio in idem subjectum non cadunt, cum, *aliquis*, in alterâ Propositione hunc hominem, in alterâ alium designet. Sed ambæ falsæ esse non possunt: sic enim contradictoriæ essent simul falsæ. Si enim falsum esset *aliquem hominem esse justum*, verum quoque esset *nullum hominem esse justum*; quæ Propositio prioris contradictoria est, & à fortiori verum esset, *aliquem hominem non esse justum*, quæ est Propositio subcontraria.

Quartò, Propositionum subalternarum oppositionem, veram non esse, cum universali particulare includatur: si enim *omnis homo est animal*, *aliquis homo erit animal*; *si nullus homo est simia*, *aliquis homo non erit simia*. Ac proinde veritas universalium infert veritatem particularium, sed non è contrà. Non enim sequitur, quia *aliquis homo est justus*, *omnes* ideò *homines esse justos*. E contrario, falsitas particularium, universalium falsitatem infert. Si enim falsum est *aliquem hominem esse impeccabilem*; multò magis falsum erit, *omnes homines esse impeccabiles*. Præterea falsitas universalium non infert falsitatem particularium: quamvis enim falsum sit, *omnes homines esse justos*, non tamen sequitur falsum esse,

aliquem hominem esse justum. Ex dictis infertur sæpe evenire, ut Propositiones subalternæ non nunquam ambæ sint veræ, nonnunquam ambæ falsæ.

Hinc nihil addo de Propositionum oppositarum ad eundem sensum reductione; tum quia hoc factu foret inutile, tum quia reductionis regulæ, ut plurimùm, tantum veræ sunt in Latinis.

Caput Tertium.

De Propositionibus simplicibus & Compositis. Esse Propositiones quæ Compositæ videntur, cum non sint, quas complexas licet appellare. De Complexis, tum subjecto tum attributo.

DIximus omnem Propositionem ad minimum, unum subjectum, unúmque prædicatum habere debere: Hinc tamen non sequitur, non posse habere plura, vel subjecta, vel prædicata. Quæ unico tantum subjecto & prædicato constant, simplices dicuntur; quæ pluribus compositæ: ut, *Bona & mala; vita & mors; egestas & divitiæ proveniunt à Deo.* Prædicatum illud, *provenire à Deo*, non tantùm affirmatur de unico subjecto, sed de pluribus, de *bonis*, *malis*, & cæteris.

Priusquam autem ad explicationem progrediamur Propositionum compositarum, observandum venit quasdam videri compositas, cum tamen simplices sint. Simplicitas etenim Propositionis sumitur ab unitate subjecti & prædicati. Sunt autem quædam Propositiones, quæ unicum tantum subjectum, unicúmque prædicatum habent; sed quarum subjectum, sive prædicatum terminus complexus est, alias Propositiones includens, quas *incidentes* licet vocare, quæque pars tantum subjecti sive prædicati sunt, illis sci. conjunctæ per

per pronomen *qui*, cujus natura est, plures Propositiones connectere, ita ut in unam omnes coalescant.

Sic cum Christus dominus dicit, *Qui facit voluntatem Patris mei qui in Cœlis est*, *is regnum Cœlorum possidebit*. Subjectum hujus Propositionis duas alias Propositiones continet, cum duo *verba* habeat; sed cùm pronomine relativo, *qui*, conjungantur, unius subjecti partes sunt. Cùm autem dico, *bona & mala à Deo provenire*, verè duo subjecta sunt, quandoquidem de utrísque aio quod à Deo proveniant.

Et ratio hujus est: Propositiones aliis Propositionibus per pronomen, *qui*, conjunctæ, vel imperfectè tantum Propositiones sunt, prout è dicendis inferiùs patebit; vel considerantur, non quatenus jam fiant, sed prout aliàs factæ, quas proinde nunc tantum concipimus simplicium Idearum instar. Hinc perinde est, an has Propositiones enunciemus per *nomina adjectiva*; an per *participia*, sine omni verbo vel pronomine, an per *verba* & pronomina. Idem est dicere, *Deus invisibilis creavit mundum visibilem*; ac dicere, *Deus qui est invisibilis creavit mundum qui est visibilis*. *Alexander regum fortissimus Darium superavit*, ac, *Alexander qui fuit regum fortissimus Darium superavit*. Utrobique enim primario non affirmatur *Deum esse invisibilem*, vel *Alexandrum fuisse Regum fortissimum*; sed hæc duo, pro priùs assertis habentes, affirmamus Deum *ut invisibilem* conceptum mundum visibilem creavisse; Alexandrum conceptum ut *Regum fortissimum* Darium superavisse.

Si vero dicerem *Alexandrum fuisse Regum fortissimum, & Darium superasse*, evidens est me non minus affirmare illum fuisse Regum fortissimum, quam quod Darium superaverit: & sic hæc ultima Propositio composita appellari potest, cum illæ aliæ complexæ dici debeant.

Notandum insuper est, Propositiones complexas duûm generum esse; Complexio enim, ut ita loquar, vel in materiam Propositionis, hoc est, in subjectum,

vel

vel prædicatum, vel utrúmque cadere poteſt, vel deníque in ſolum verbum.

Primò, Complexio cadit in ſubjectum, cum illud terminus complexus eſt; ut hic *Rex eſt qui metuit nihil.*

Beatus ille qui procul negotiis,
ut priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore.

In hac ultimâ Propoſitione verbum *eſt* ſubintelligitur. *Beatus* prædicatur, reliqua verò ſubjiciuntur.

Secundò, Complexio cadit in prædicatum, cum illud etiam terminus complexus eſt, ut hic, *Pietas bonum eſt beatum faciens, etiam in rebus maxime adverſis.*

Sum pius Æneas fama ſuper æthera notus.

Hic vero præcipuè obſervandum venit omnes Propoſitiones verbis activis, eorumve caſibus, conſtantes complexas dici poſſe, eáſque aliqualiter duas in ſe Propoſitiones habere. Sic quando aio, exempli causâ; *Brutus tyrannum occidit*; tantundem valet ac ſi dicerem; *Brutus aliquem occidit, illéque aliquis fuit tyrannus.* Hinc duplex contradictoria huic Propoſitioni opponi poteſt, vel *Brutus neminem occidit*, vel *ille, quem Brutus occidit, non fuit tyrannus.* Hoc autem obſervaſſe vel maximè refert, quia aliquando cum tales Propoſitiones inter argumentandum urgentur, parte alterâ pro verâ præſuppoſitâ, altera tantum probatur. Ut autem tales argumentationes ad formam quam maxime naturalem reducantur, neceſſe erit verbum activum in paſſivum commutare, ut pars probanda directe exprimatur, quemadmodum fusè obſervabimus, cum de argumentis ex Propoſitionibus complexis compoſitis agemus.

Tertiò,

Tertiò, Complexio cadit tum in ſubjectum, tum in prædicatum, cum utrumque terminus complexus eſt: ut in hac Propoſitione; *Potentes qui pauperes opprimunt, à Deo punientur, qui oppreſſorum Protector eſt.*

Ille ego qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & egreſſus ſylvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Martis
Arma virúmque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit
Littora.

Hic, tres primi verſus cum dimidio quarti, ſubjectum Propoſitionis eſt, reliqui vero prædicatum; ipſa autem affirmatio verbo, *cano* includitur.

En tres illos modos quibus Propoſitiones ſecundum materiam, id eſt, ſubjectum & prædicatum, complexæ eſſe poſſunt.

Caput

Caput Quartum.

De natura Propositionum incidentium, quæ partem propositionum complexarum constituunt.

SEd priusquam verba faciamus de propositionibus, quarum complexio cadit in formam, id est, in affirmationem vel negationem, observationes quamplurimæ magni ponderis præmittendæ sunt de naturâ *propositionum incidentium*, quæ partes sunt subjecti & prædicati in propositionibus secundum materiam complexis.

Primò, dictum est propositiones incidentes illas esse quarum subjectum est pronomen *qui*, ut, *homines qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum*; vel, *homines, qui sunt pii*: sublato termino *homines*, quod restat est propositio incidens.

Sed hic ad memoriam revocanda, quæ c. 7. p. 1. dicta sunt nimirum terminorum complexorum additamenta esse duplicis generis; alterum, quod simpliciter explicativum vocari potest, cum sci. additio nihil in Ideâ termini immutet, cum nihil addatur, quod non generaliter termino in omni extensione conveniat, ut in primo exemplo. *Homines qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum.*

Alterum, quod determinativum appellavimus; quia cum adjectitius terminus non integræ nominis extensioni conveniat, illius significationem restringit ac determinat, ut videre est in secundo Exemplo, *Homines qui sunt pii.* Ex his sequitur pronomen tum esse *explicativum*, tum *determinativum.*

Jam vero, quando pronomen est explicativum, prædicatum propositionis incidentis affirmatur de subjecto, ad quod pronomen refertur, (quamvis id fiat solum

incidenter respectu propositionis totalis) ita ut ipsum subjectum pronomini possit substitui, sicut videre est in primo Exemplo, loco enim *Homines qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum*, sufficí potest, *Homines sunt creati ad cognoscendum*, &c.

Sed si pronomen est determinativum, prædicatum propositionis incidentis proprie non affirmatur de subjecto ad quod pronomen refertur: si enim in hâc propositione, *Homines qui sunt pii, sunt misericordes*, loco illius pronominis, *qui*, poneretur nomen, *homines*, ut, *homines sunt pii*, propositio falsa evaderet, quia sic homines, quatenus homines dicerentur esse pii. Sed in hâc alterâ propositione, *homines qui sunt pii, sunt misericordes*, nec generatim omnes homines nec particulariter aliqui dicuntur pii, sed mens ex Ideâ *hominis*, & Ideâ *pietatis* simul junctis, Ideam totalem fabricatur, cui judicat convenire Ideam misericordiæ; & sic mens in propositione incidente solum expressè judicat Ideam *Pietatis* posse consistere cum Ideâ *hominis*: quas proinde Ideas ut unitas considerare potest, unáque examinare quidnam illis ex hâc unione conveniat.

Secundò, sæpe inveniuntur propositiones dupliciter tripliciterve complexæ, cum constent pluribus membris, quorum unumquodque per se complexum est. In talibus, propositiones incidentes & multæ esse possunt, & diversi generis, cum in his pronomen determinativum, in illis explicativum esse possit: Quod fiet hoc exemplo clariùs. *Doctrina quæ collocat summum Bonum in voluptate corporis, quæ fuit tradita ab Epicuro, est indigna Philosopho*, *Indigna Philosopho*, est hujus propositionis prædicatum, cætera verò subjectum; quod proinde terminus complexus est, duas propositiones incidentes includens; Harum prima hæc est, *quæ collocat summum bonum in voluptate corporis*. Hic pronomen est determinativum, quippe quod genericum Doctrinæ nomen determinat ad illam, quæ affirmat summum bonum in voluptate esse; ac proinde *Doctrinæ* nomen, sine absurdo,

ſurdo, pronomini nequit ſubſtitui, dicendo *Doctrina collocat ſummum bonum in voluptate corporis.* Propoſitio altera incidens eſt, *quæ fuit tradita ab Epicuro.* Subjectum ad quod pronomen hîc refertur, eſt terminus complexus, (ſci. *Doctrina, quæ collocat ſummum Bonum in voluptate corporis)* qui doctrinam denotat ſingularem individuámque variorum accidentium capacem, uti, quod poſſit a plurimis tradi & propugnari : licet ex ſeipsâ determinatè, uno eodemque modo debeat intelligi, ſaltem in hoc præciſè caſu, quo jam ſic intelligitur. Ac proinde pronomen ſecundæ incidentis, ſci. *quæ fuit tradita ab Epicuro,* determinativum non eſt, ſed ſolum explicativum, ideoque illius loco ſuffici poteſt ſubjectum ad quod refertur, dicendo, *Doctrina quæ collocat ſummum Bonum in voluptate tradita fuit ab Epicuro.*

Tertiò & ultimò, ad propoſitionum naturam dignoſcendum, inveſtigandumque determinativum ſit, an explicativum in incidentibus pronomen, magis eſt plerumque ad ſenſum, loquentisque intentionem attendendum, quam ad verborum formulas.

Namque occurrunt termini complexi qui videntur incomplexi, vel ſaltem non tantum complexi, quantum reverâ ſunt, quia pars ſignificationis in mente ſolum loquentis eſt, atque adeò ſubintelligitur, non verò exprimitur : prout patet ex iis, quæ c. 7. p. 1. dicta ſunt, ubi inſinuatum eſt, nihil eſſe uſitatius in communi ſermone, quam quædam ſingularia verbis genericis ſignificare ; cum ex ſermonis circumſtantiis innoteſcat nominis genericæ Ideæ, aliam Ideam adjungi ſingularem & diſtinctam, quæ nomen illud determinat ad hanc rem ſolam & ſingularem ſignificandam.

Dixi hoc ex circumſtantiis ordinariè innoteſcere, ut apud Gallos, *Rex* ſignificat *Ludovicum* 14. Sed ad manum regula eſt, quæ uſui eſſe poteſt ad dijudicandum, an nomen genericum genericam Ideam retineat ; an verò per Ideam diſtinctam & particularem, ſed ſubauditam, determinetur & reſtringatur.

Quando manifesto absurdo teneremur, si subjecto genericam Ideam retinenti, attributum applicaremus, credendum sanè est loquentem subjectum illud genericâ illâ Idea exuisse. Si audio, *Rex hoc mihi imperavit*, perspectum habeo *Regis* nomen genericâ significatione spoliatum: Rex enim in genere nihil imperat in particulari.

Si mihi nuncietur Diarium Bruxellense, (quam *Gazettam* dicunt) 14. Januarii Anni 1662. de iis quæ Parisiis aguntur falsa narrare; certo certior sum aliquid in mente loquentis latere, quod verbis non exprimitur; neque enim illa sufficiant ut judicem veráne an mendax sit ea schedula. Oportet itaque ut nuncians aliquid novi distinctè conceperit, quod à rerum gestarum veritate alienum judicet; quale illud esset, si *Gazetta* nunciaret *Regem centenos Equites in ordinem Sancti Spiritus adoptasse.*

Eodem modo, in sententiâ de Philosophorum placitis ferendâ, (quando v. g. talis Philosophi opinio falsa esse dicitur, nullâ particulari doctrinâ distinctè nominatâ ut quando dicitur expresse, *Lucretii doctrina de naturâ animæ est falsa)* Oportet omnino ut, qui ita censet, aliquam particularem & distinctam, doctrinam, sub generali nomine *Doctrinæ talis Philosophi*, concipiat: quia falsitas non cadit in doctrinam prout est hujus aut illius Philosophi, sed prout hoc vel illud, quod est veritati oppositum, asserit. Ac proinde hujusmodi propositiones in has alias resolvuntur. *Tale dogma quod fuit a tali authore traditum, est falsum. Sententia docens animas nostras ex atomis componi, quæ fuit tradita a Lucretio, est falsa:* ita ut hæc judicia, cum non distinctè exprimuntur, duas semper affirmationes includant; alteram primariam, quæ ipsam veritatem spectat, nimirum esse quam maximè à veritate alienum asserere *animas ex atomis constare*; alteram, quæ historiam spectat, sci. hunc errorem *fuisse a Lucretio propugnatum.*

Caput

Caput Quintum.

De falsitate quæ, tum in terminis complexis, tum in propositionibus incidentibus invenitur.

QUæ modo edisseruimus celebri quæstioni enodandæ possunt inservire; an sci. falsitas ipsis tantum propositionibus insit, an vero in Ideis terminísque simplicibus inveniatur.

Falsitatem dico, potius quam veritatem; quia unica in rebus veritas est, illarum, nimirum, ad Mentem Divinam conformitas, sive de iis Homines cogitent sive non: cum nulla possit esse falsitas nisi ad mentem humanam relata, aliamvè erroribus obnoxiam, quæ id falsò judicat esse, quod non est.

Quæritur ergo, an hæc falsitas in solis propositionibus judiciisvè inveniatur?

Ordinariè respondetur negativè, & verè quidem in certo sensu. Hoc tamen non impedit quominus falsitas aliquando non in simplicibus Ideis, sed in terminis complexis inveniatur; quia ad hoc sufficit, quod in illis judicetur aut affirmetur expresśè, vel virtualiter.

Quod clarius elucescet considerato duplici terminorum complexorum genere, tum cujus pronomen explicativum, tum cujus determinativum pronomen est.

Primo horum complexorum generi falsitatem inesse mirum videri non debet, quia prædicatum propositionis incidentis,de subjecto affirmatur ad quod pronomen refertur. Sic in hac propositione, *Alexander qui est Philippi filius*, affirmo quamvis incidenter, Alexandrum esse Philippi filium; falsitas autem hic invenitur, si hoc verum non sit.

Sed duo hic triavè necessariò notanda. Primò propositionis incidentis falsitatem ordinariè, propositionis

Primariæ veritatem non tollere; Ex. gr. *Alexander qui fuit filius Philippi, Persas superavit.* Hæc propositio pro verâ æstimari debet, licet Alexander non fuerit Philippi filius; quia affirmatio propositionis principalis in solum Alexandrum cadit, neque illud, quod incidenter additur, quamvis falsum, impedit, quominus verum sit Alexandrum Persas superasse.

Si tamen prædicatum propositionis principalis aliquam cum propositione incidenti connexionem habet, ut hic, *Alexander filius Philippi fuit Amintæ nepos*, tunc falsitas propositionis incidentis, falsam reddit propositionem principalem.

Secundò, Honorariis appellationibus, quas moris est quibusdam dignitatibus concedere, ii possunt cohonestari, qui in talibus sunt dignitatibus constituti, quamvis aliàs significent aliquid quod iis minimè conveniat. Sic quia olim Episcopi *Sancti* & *Sanctissimi* salutabantur, in Colloquio Carthaginensi, Episcopi Catholici minimè dubitarunt Donatistas Episcopos sic compellare, *Sanctissimus Petilianus dixit*, quamvis probè scirent in Episcopum Schismaticum non cadere veram sanctitatem: sic etiam in Actibus Apostolorum Divus Paulus Festum Judææ procuratorem *optimum* & *excellentissimum* dixit, quia ita Procuratores ex usu compellabantur.

Tertiò; sed aliter sese res habet, si quis proprio marte honorarium titulum procudat, eóque utatur ad alium decorandum, ex propriâ opinione, erroreve populari. Quando itáque quis dicit, *Aristoteles qui est Princeps Philosophorum*, vel simpliciter *Princeps Philosophorum asseruit nervos a corde originem ducere*, regeri jure non debet, hoc falsum esse, quia Aristoteles Philosophorum Princeps non est; vulgaris etenim, licet falsæ opinionis astipulatio sufficit. Si tamen quis diceret, *Gassendus, qui est Philosophorum perspicacissimus, docuit vacuum esse in rerum naturâ*; talis in jus vocari potest de collatæ in Gassendum dignitatis amplitudine, illiusque postulari falsitatis, quam quis in illâ propositione incidenti sibi persua-

persuaserit reperiri. Potest itaque quis falsitatis reus esse, eâ appellatione quæ alicui non convenit, utendo, cum tamen sit culpâ cariturus, si aliâ utatur, quæ illi convenit multo minùs. Exemplo sit Joannes 12. Pontifex, qui nec *sanctus* erat, nec *castus* nec *pius*, prout Baronius testatur: qui eum sanctissimum appellarunt, mendacii non poterant accusari; qui tamen eundem vel *castissimum* dixissent, vel *pientissimum*, mendacissimi fuissent, licet id tantum per propositionem incidentem fecissent, qualis hæc est, *Joannes* 12. *castissimus Pontifex hoc statuit.*

Hæc sunt quæ dicenda habui de propositionibus incidentibus, quarum pronomina explicativa sunt: ad illas vero quod attinet quarum pronomina sunt determinativa, quales hæ, *Homines qui sunt pii*; *Reges qui subditos amant*, certum est ut plurimum non esse falsitatis capaces, cum prædicatum propositionis incidentis, de subjecto, ad quod pronomen refertur, neutiquam affirmetur. Si enim, Exempli causâ, dicerem, *Judices qui nihil prece vel pretio statuunt dignos esse laudibus*; non tamen ideo affirmarem aliquos tales judices esse. Credendum tamen est in hisce propositionibus esse debere affirmationem tacitam & virtualem, non quæ actu attributum de subjecto ad quod pronomen infertur, prædicet, sed quæ possibilem illam prædicationem notet. Si vero in hoc peccetur, jure merito tales propositiones falsæ dici poterunt, ut hæc, *Animæ quadratæ solidiores sunt animabus rotundis.* Cum enim *quadraturæ & rotunditatis* Ideæ nihil prorsus commune habeant cum Ideâ animæ sumptæ pro principio cogitationis, ego reor tales propositiones pro falsis habendas.

Imo dici potest maximam errorum in quibus versamur, partem, ex hac radice pullulasse: Nam præconceptæ rei cujuspiam Ideæ aliam Ideam prorsus disparatam & incompatibilem adnectimus, cum falsò illas cognatas & compatibiles arbitremur; ac tum demùm primæ Ideæ aliquid ex hâc unione attribuimus, quod illi non potest convenire.

Sic cum duas a naturâ insitas Ideas habeamus, alteram substantiæ cogitantis, extensæ alteram; sæpe accidit ut animam, quæ est substantia cogitans, contemplantes, sensim aliquid admisceamus Ideæ substantiæ extensæ; ut cum imaginamur animam debere, non minus quam corpus, locum replere; illam non esse si nullibi sit; quæ tamen proprietates ad corpora tantum pertinent. Et hinc originem duxit impius illorum error qui Animam immortalitate spoliarunt. Videsis D. Augustinum hâc de re pulcherrime disputantem capite decimo de Trinitate, ubi ostendit nihil esse intellectu facilius ipsâ animæ naturâ; sed homines in illâ cognoscendâ cæcutire, quia illis non sufficit id animæ ascribere, quod clarè norunt ad animam pertinere; nimirum esse illam substantiam cogitantem, volentem, dubitantem, cognoscentem; sed insuper illi alia admiscent, quæ ad eam non spectant, dum animam sub aliquibus illorum Phantasmatum imaginantur, sub quibus assuevêre corpora concipere.

Ex aliâ parte, cum corpora percipimus, non nisi difficulter manum abstinemus ab iis intermiscendis, quæ sunt substantiæ cogitantis propria. Hinc dicimus gravia centrum petere; plantas alimenta sibi congrua quærere; naturam, in morborum crisibus, velle sese exonerare iis quæ nocent, & sexcenta alia: præcipue vero dicimus naturam in corporibus nostris velle hoc aut illud facere; cum tamen certo certiores simus nos nihil tale voluisse, quandoquidem de illo volendo ne quidem cogitaverimus. Ridiculum autem est aliquid in nobis fingere quod sciat quid nobis vel noceat vel conveniat, quod hoc prosequatur illud fugiat.

Ego etiam huic disparatarum Idearum miscelæ ascriberem omnia adversus Deum impiorum murmura: fieri enim non potest, ut quis quidquam adversus Deum vel mussitet, si eum, prout reverâ est, conciperet Omnipotentem, Sapientissimum, Optimum. Sed impii, cum illum quidem concipiant ut potentissimum supremumque

mumque mundi Dominum, omnia mala quæ iis accidunt, ab illo putant immitti, (neque in hoc falluntur) ſed cum eodem tempore eum ſibi fingant crudelem & injuſtum (quod tamen ejus Bonitati repugnat,) in eum impiè invehuntur, quaſi injuriâ mala quibus premuntur, immitteret.

Caput Sextum.

De propoſitionibus complexis ſecundum affirmationem & negationem; deque quadam harum propoſitionum ſpecie quas Philoſophi Modales vocant.

PRæter propoſitiones quarum ſubjectum & prædicatum terminus complexus eſt, aliæ etiam complexæ ſunt, quia illis interſeruntur termini vel propoſitiones incidentes, quæ formam, hoc eſt, affirmationem vel negationem per verbum *eſt*, notatas tantum afficiunt, ut cum dico, *Ego aſſero terram eſſe rotundam. Ego aſſero*, propoſitio incidens, parsque propoſitionis principalis eſt. Evidens tamen eſt illam nec ſubjectum nec prædicatum afficere, quia nihil in illis immutant; immò eodem modo conciperentur ſi ſimpliciter dicerem, *terra eſt rotunda:* ac proinde propoſitio incidens hic in ſolam affirmationem cadit, quæ duobus poteſt modis exprimi, per verbum *eſt*, ut ordinario fit; vel expreſſius per verbum *aſſero*.

Eodem modo ſe res habet in his loquendi formulis *nego*; *verum eſt*; *non eſt verum*; vel cum propoſitioni interſeritur ratio propoſitam veritatem fulciens, ut hic, *Rationes aſtronomicæ convincunt ſolem eſſe terrâ multò majorem.* Prima etenim propoſitionis pars affirmationis tantum firmamentum eſt.

Verum

Verum enimvero intererit notasse harum propositionum aliquas esse ambigui sensûs, deberique variè, pro variâ dicentis intentione intelligi. Si enim dicerem, *Omnes Philosophi docent res graves sponte deorsum ferri*; si mihi propositum solum est, ostendere gravia sponte deorsum ferri, prima propositionis pars incidens tantum erit, ultimæque partis affirmationem fulcire censenda. Si tamen è contrà hic solum Philosophorum sententiam referam, non autem approbem; prima erit propositio principalis, reliqua vero, pars tantum prædicati. Sic enim non affirmarem gravia sponte deorsum ferri, sed tantum omnes Philosophos id docere. Nec est intellectu difficile duos hosce hujus propositionis intelligendæ modos, ita illam immutare, ut duæ diversæ propositiones, duas diversas significationes habentes, fiant. Sed liquidò ex sequentibus potest constare, quo demùm sensu debeat intelligi talis propositio. Si enim huic, Exempli causâ, subjungerem, sed *lapides sunt res graves*, *ergo sponte deorsum feruntur*, illicò constaret me illi primam significationem tribuisse, primámque partem incidentem tantum esse. E contrà si sic subsumerem; *sed hoc est falsum*; *ergo evenire potest*, *ut omnes Philosophi id doceant quod est falsum*; manifestum est me secundam significationem illi dedisse, id est, prima pars erit propositio tantum principalis, secunda vero pars tantum prædicati.

Inter propositiones complexas quarum copula, non vero subjectum aut prædicatum termino complexo afficitur, Philosophi speciatim illas notarunt quas *Modales* dixêre, quia affirmatio vel negatio in iis modificatur aliquo quatuor modorum: Hi sunt, *possibilis*, *contingens*, *impossibilis*, *necessarius*. Et quia unusquisque Modus vel affirmari vel negari potest, ut est *possibile*, *non est possibile*, & utrobique propositioni affirmativæ vel negativæ conjungi, ut *terra est rotunda*; *terra non est rotunda*, unusquisque modus quatuor potest habere propositiones, & omnes simul modi sexdecem, quas his quatuor dicti-

onibus

onibus notarunt, *Purpurea*, *Illiacè*, *Amabimus*, *Edentuli*; quarum hæc est interpretatio. Unaquæque syllaba aliquem quatuor modorum notat.

1. Possibilem,	3. Impossibilem,
2. Contingentem,	4. Necessarium.

Vocalis in unaquáque syllaba indicat an modus debeat affirmari aut negari; & an propositio, quam *Dictum* vocitant, debeat item affirmari aut negari. Hoc modo

A, notat affirmationem modi & affirmationem propositionis.
E, affirmationem modi & propositionis negationem.
I, negationem modi & affirmationem propositionis.
U, negationem modi, & negationem propositionis.

Operam perderem si exempla, quæ obvia sunt, adducerem. Observandum solum est *Purpurea* respondere vocali A, Propositionum incomplexarum. *Iliace* E; *Amabimus* I; *Edentuli* O, atque adeò ut exempla vera sint oportere de subjecto dato in *Purpurea* aliquid prædicari quod universaliter affirmetur; in *Iliace* quod universaliter negetur; in *Amabimus*, quod particulariter affirmetur; in *Edentuli*, quod particulariter negetur.

Sed quodcunque demum attributum sumatur, verum semper est, omnes quatuor propositiones ejusdem nominis eundem semper sensum habere, atque adeo si illarum aliqua vera sit, cæteras veras esse.

Caput

Caput Septimum.

De diversis propositionum compositarum generibus.

JAm dictum est, eas esse propositiones compositas, quarum subjectum vel prædicatum duplex est : harum autem duo sunt genera, alterum illarum, in quibus compositio exprimitur, alterum illarum in quibus compositio latet, quas ob hanc causam Logici *exponibiles* appellarunt, cum expositione sive explicatione indigeant.

Primi generis propositiones compositas in sex species possumus dividere, nimirum in *Copulativas* & *Disjunctivas*; in *Conditionales* & *Causales*; in *Relativas* & *Discretas*.

De Copulativis.

Copulativæ dicuntur, quæ plura subjecta vel prædicata habent colligata per conjunctionem affirmativam vel negativam, id est, per *Et*, aut *Nec*. Nam *Non*, vel, *Nec*, in hisce propositionibus idem præstant, ac conjunctio *Et*, si negatio transferatur à nominibus quæ copulat, ad verbum : sic quandò aio *scientiæ* & *divitiæ non faciunt beatum*, hic scientiam & divitias non minus copulo quum de utrisque affirmo quod hominem beatum non faciunt; quam si dicerem, *scientia & divitiæ faciunt hominem vanum*.

Has propositiones in tria genera partiri possumus, quando primò in iis occurrunt plura subjecta, ut

Mors & vita in manibus linguæ.

Secundò

Secundo, cum plura prædicata, ut

Auream quisquis mediocritatem
Diligit tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidendâ
Regibus aulâ.

vel

Sperat infaustis, metuit secundis
Alteram sortem, bene præparatum
Pectus.

Tertio, quando tum subjecta tum prædicata multiplicia sunt, ut

Non domus aut fundus, non æris acervus & auri
Ægroto Domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Ab ambarum partium veritate dependet harum propositionum veritas. Si enim dicerem, *fides & bona opera sunt ad salutem necessaria* : Propositio vera non esset, nisi quatenus utraque necessaria sunt. Sic si dicerem, *fides & divitiæ sunt necessariæ ad salutem* ; propositio foret falsa, quamvis fides necessaria sit, quia divitiæ necessariæ non sunt.

Propositiones, quæ copulativarum, aliarumque compositarum negativæ & contradictoriæ habentur, tales non sunt, in quibus negatio reperitur, sed in quibus negatio cadit in conjunctionem ; quod fieri potest diversis modis, ut si à negatione propositio incipiat ; *non amas & deseris* inquit Divus Augustinus, id est, credendum non est te aliquem amare & deserere.

Alio etiam modo propositio propositionis copulativæ contradictoria fit, si expresse conjunctio negetur, & quando dicitur fieri non posse *ut idem eodem tempore hoc sit & illud.*

Amare

Amare & ſapere vix Deo conceditur.
Non bene conveniunt, nec in unâ ſede morantur
Majeſtas & amor.

De Disjunctivis.

Disjunctivæ magni usûs ſunt : disjunctivæ autem cenſentur in quibus conjunctio disjunctiva invenitur, ut

Amicitia pares aut accipit aut facit.
Aut amat aut odit mulier, nihil tertium.

Qui ab omnibus ſecretus vivit, vel beſtia eſt, vel angelus, inquit Ariſtoteles.
Utilitate tantum aut metu homines ducuntur.
Vel terra circa ſolem fertur, vel ſol circa terram.
Omnis actio a judicio profecta bona eſt aut mala.

Harum propoſitionum veritas debetur neceſſariæ partium oppoſitioni, quæ nihil tertium admittit. At, quemadmodum ut neceſſario veræ ſint, nihil prorſus debent admittere quod ſit tertium , ita ut moraliter tantum veræ cenſeantur, ſufficit ſi nihil ordinario interveniat. Hinc omnino certum eſt omnem actionem a judicio profectam aut bonam eſſe aut malam, cum Theologi demonſtrent nullam in particulari eſſe, quæ ſit indifferens. Sed quando dicimus,utilitate tantum aut metu homines duci ; hoc abſolute verum non eſt, cum quidam ſint qui neutri horum affectuum obnoxii, officio ſolum ducuntur : ac proinde non alia veritas in hac propoſitione eſt, quam quod hominum pars maxima hos duos affectus ut plurimum ſequatur.

Disjunctivæ propoſitiones eas contradictorias patiuntur, in quibus negatur disjunctionis veritas, quod apud Latinos (ut etiam in cæteris propoſitionibus omnibus compoſitis) fit præpoſitâ negatione ; ut hic, *Non omnis actio eſt bona vel mala.*

De Conditionalibus.

Conditionales ſunt quarum partes per conditionalem particulam, *Si*, uniuntur. Pars prior in quâ conditio reperitur, antecedens dicitur; poſterior conſequens. *Si anima eſt ſpiritualis*; hæc eſt antecedens? *erit & immortalis*; qua eſt conſequens.

Hæc conſequentia aliquando mediata eſt aliquando immediata: mediata tantum eſt quando nihil eſt in terminis, quod utramque partem conjungit, ut hic

Si terra ſtataria eſt, ſol movetur.
Si Deus eſt juſtus, mali punientur.

Hæ conſequentiæ legitimæ ſunt, ſed non tamen immediatæ; quia cum partes nullum terminum communem habeant, colligantur ſolum per id quod in mente eſt, ſed non effertur. *Si terra & ſol reſpectu ſui ipſorum poſitiones nunquam non varient, neceſſe eſt ut, altero immobili, alter moveatur.*

Cum conſequentia immediata eſt oportet ut plurimum, ut primo utráque pars idem ſubjectum habeat.

Si mors eſt tranſitus ad vitam meliorem, mors eſt expetibilis.
Si (pauperes) non paviſti, pauperes occidiſti.

Secundò, vel utráque pars habeat idem attributum, ut

Si quicquid Deus immittit ad noſtri probationem, nobis debet eſſe charum,
Morbi nobis debent eſſe chari.

Tertiò, vel ut prædicatum primæ partis ſit ſubjectum ſecundæ.

Si patientia eſt virtus
Sunt quædam virtutes moleſtæ.

Quartò, vel denique oportet ut ſubjectum primæ partis ſit prædicatum ſecundæ; quod fieri non poteſt niſi ſecunda pars ſit negativa, ut,

Si omnes veri Chriſtiani vivunt ſecundum Evangelium.
Non ſunt multi veri Chriſtiani.

Hic

Hîc propositionum veritas non spectatur, sed tantum veritas consequentiæ. Nam quamvis utraque pars falsa sit, si tamen consequentia sit legitima, propositio in quantum conditionalis, vera censenda est.

Si voluntas creata potest impedire ne voluntas
Dei absoluta effectum sortiatur,
Deus non est omnipotens.

Conditionalibus negativæ contradictoriæ opponuntur, cum conditio negatur, quod apud Latinos præpositâ negatione fit, ut,

Non si miserum fortuna Sinonem,
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.

Sed apud Gallos hæ contradictoriæ per *quoyque*, unà cum adjecta negatione exprimuntur.

Si vous mangez du fruit defendu vous mourrez.
Quoyque vous mangez du fruit defendu, vous ne mourrez pas.

vel per, *il n'est pas vray.*

Il n'est pas vray que si vous mengez du fruit defendu, vous mourrez.

De Causalibus.

Causales sunt quæ duas propositiones continent per causales conjunctiones *quia* vel *ut* colligata.

Væ divitibus, quia in hoc mundo receperunt consolationem suam.
Tolluntur in altum
Ut lapsu graviore ruant.
Possunt quia posse videntur.
Rex fuit infælix quia tali sydere natus.

Ad has propositiones reducuntur, quæ *reduplicativæ* appellantur.

Homines quatenus homines sunt rationales;
Reges in quantum reges soli Deo subsunt.

Ad veritatem harum propositionum requiritur ut pars altera, alterius partis causa sit; hinc etiam oportet

tet utrámque esse veram; quod enim falsum est, nec fieri potest, nec esse causa. Sed utraque pars potest esse vera, cum tamen causalis sit falsa: sic Rex potest esse infælix, & etiam natus sub tali sidere; licet falsum sit ideo fuisse infælicem quia sub tali sidere natus est.

His itáque propriè contradicitur, cùm negatur hoc esse illius causa: *Non ideo infælix, quia natus sub hoc sidere.*

De Relativis.

Relativæ sunt, quæ aliquam comparationem sive relationem continent.

Ubi est thesaurus, ibi est cor.
Qualis vita, talis Mors.
Tanti es, quantum habes.

In his veritas à comparationis, sive relationis accuratione & bonitate dependet, iisque contradicitur cum illa negatur: ut falsum est, *talem mortem esse qualis vita est*; vel *tanti te esse quantum habes.*

De Discretivis.

Discretivæ sunt, in quibus varia judicia fiunt, hæcque varietas particulis *sed*, *tamen*, aliisque similibus notatur, vel expressis vel subintellectis.

Fortuna opes auferre, non animum potest.
Et mihi res, non me rebus submittere conor.
Cœlum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Veritas harum Propositionum à veritate ambarum partium, discretionisque adhibitæ pendet. Quamvis utráque pars vera sit, absurda tamen foret Propositio, si inter illas nulla intercederet oppositio, uti si dicerem *Judas erat fur & latro & tamen ægrè tulit, quod Maria Magdalena unguenta pretiosa in Christum Dominum effuderit.*

Multis modis his Propositionibus contradicitur, huic

enim Propoſitioni: *Non à divitiis ſed à Scientia habetur beatitudo*; omnibus his modis contradicitur.

Beatitudo habetur à Divitiis & non à Scientiâ.
Beatitudo nec habetur à Divitiis nec à Scientiâ.
Beatitudo habetur & à Divitiis & à Scientiâ.

Sic videmus copulativas eſſe diſcretivarum contradictorias, hæ enim duæ Propoſitiones ultimæ ſunt copulativæ.

Caput Octavum.

De Propoſitionibus ſenſu Compoſitis.

SUnt autem aliæ Propoſitiones compoſitæ, quarum compoſitio occultior eſt: poterunt autem ad has quatuor ſpecies reduci: 1. ad *Excluſivas*: 2. ad *Exceptivas*: 3. ad *Comparativas*: 4. ad *Inceptivas*, & *Deſitivas.*

De Excluſivis.

Excluſivæ dicuntur quæ ita prædicatum ſubjecto convenire deſignant, ut illi ſoli conveniat, id eſt, nulli alteri. Hinc tales Propoſitiones duo in ſe judicia includunt, ac proinde ſunt ſenſu compoſitæ: ad has faciendas utimur adjectivo, *Solus*, vel alio ſimili; ut hic, *Deus ſolus fruendus, reliqua utenda*: id eſt, Deus eſt amandus propter ſeipſum, reliqua amanda propter Deum.

Quas dederis ſolas, ſemper habebis opes: id eſt,
Semper habebis opes quas liberali manu dederis, & non habebis illas quas non dederis.

Nobilitas ſola eſt atque unica virtus: id eſt,
Virtus ſola reddit hominem nobilem, nec quicquid aliud.

Hoc unum ſcio quod nihil ſcio, ajebant Academici: id eſt,

est, Hoc unum certum est nihil esse certi; cætera omnia obscura & incerta.

Lucanus de Druidibus loquens hanc Propositionem disjunctivam è duabus exclusivis componit.

Solis nosce Deos, & Cœli numina vobis,
Aut solis nescire datum est: id est,

Vel vos soli Deos cognoscitis; & alii eos ignorant;
Vel vos soli Deos ignoratis, & alii eos cognoscunt.

Tribus modis his Propositionibus contradicitur: 1. Negando prædicatum quod dicitur subjecto soli convenire; illi ullo modo convenire. 2. Asserendo illud aliis rebus convenire. 3. Utrumque Asserendo.

Sic huic sententiæ, *Nobilitas sola est, atque unica virtus* contradicitur: 1. Dicendo, virtutem non reddere aliquem nobilem: 2. Nascendi sortem non minus nobilem reddere quam virtutem: 3. Dicendo, nascendi sortem nobilitare, non verò virtutem.

Sic etiam huic Academicorum assertioni, *hoc unum certum esse, nihil esse certi.* Diversimode contradicebant Dogmatici & Pyrrhonici. Dogmatici quippe aiebant illam esse dupliciter falsam: plurima enim à nobis evidentissimè cognosci affirmabant, atque adeò non esse verum, nos nihil certi cognoscere. Pyrrhonici autem falsitatis condemnabant illud effatum ob rationem contrariam, nimirum, quia ita omnia apud eos incerta erant, ut etiam illud incertum esset, quod esset certi aliquid.

Hanc etiam ob causam Lucanus de Druidibus loquendo lapsus est; Neque enim ulla ratio, ut credamus, urget vel solos Druidas recte, vel solos erroneè de Diis sensisse. Cum enim varii esse possint de naturâ Dei errores, fieri potuit Druidas ab aliis gentibus diversa de Deo docuisse, & tamen non in minori errore, quam cæteras gentes versatos fuisse.

Prætereà observandum est esse Propositiones sensu exclusivas quamvis ipsa exclusio reticeatur sic versus hic Virgilianus in quo Exclusio notatur.

Una ſalus victis nullam ſperare ſalutem.

Feliciter in hunc Gallicum tranſlatus eſt in quo excluſio reticetur.

La ſalut de vaincus, eſt de nen point attendre.

Nihilominus uſitatius eſt apud Latinos quam apud Gallos excluſionem reticere ; adeò ut apud illos quædam loquendi formulæ ſint, quæ non niſi per Propoſitiones excluſivas Gallice poſſunt efferri, quamvis in Latinis excluſio non exprimatur. Sic ſecundo Corin. 10. 17. *Qui gloriatur in Domino glorietur*, ita debet Gallicè exprimi, *Que celuy qui ſe glorifie, ne ſe glorifie qu'au Seigneur.*

Gal. 6. 7. *Quæ ſeminaverit homo, hæc & metet :* Gallicè, *L'homme ne re cueillira, que ce quil aura ſemé.*

Epheſ.4. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptiſma :* Gallicè, *Il n'y a qu'un Seigneur, qu'une foy, qu'un bapteſme.*

Si diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis, Mat. 5. 46. Gallicè, *Si vous n'aymez que ceux qui vous ayment, quelle recompenſe en meriterez vous.*

Apud Senecam in Troiade, *Nullas ſpes habet Troia, ſi tales habet :* Gallicè, *Si Troye n'a que cette eſperance, elle n'en à point* ; quaſi diceret *ſi tantum tales habet.*

De Exceptivis.

Exceptivæ ſunt, in quibus aliquid de integro ſubjecto affirmatur, excepto aliquo inferiorum ejuſdem ſubjecti, additâ exceptionis particulâ, quâ ſignificatur illud quod prædicatur, iſti inferiori non convenire. Manifeſtum eſt hîc duo judicia formari, ac proinde tales Propoſitiones erunt ſenſu compoſitæ : ut, *Nullæ ſectæ antiquorum Philoſophorum præter Platonicos, agnoverunt Deum eſſe incorporeum :* hic duo habentur ; primum, omnes antiquos Philoſophos Deum crediſſe corporeum : ſecundum, Platonicos contrarium aſſeruiſſe. En exempla alia !

Avarus

Avarus nisi cùm moritur, nihil rectè facit.
Nemo miser nisi comparatus.
Nemo læditur nisi à seipso.
Omnes excepto Sapiente insaniunt, dicebant Stoici.

His totidem modis contradicitur, quot contradicitur exclusivis. 1. Asserendo Stoicorum Sapientem non minùs insanire, quam cæteri mortales. 2. Alios esse, præter hunc Sapientem, qui non insaniunt. 3. Dicendo hunc Stoicorum Sapientem insanire, cæteros vero mortales esse Sapientes.

Notandum est Propositiones Exclusivas ab Exceptivis solo Phraseos discrimine differre, posséque has in illas nullo negotio mutari. Sic videmus hanc Terentianam Exceptivam,

Imperitus, nisi quod ipse facit, nil rectum putat.

In hanc aliam Exclusivam à Cornelio Gallo mutatam,

Hoc tantum rectum quod facit ipse putat.

De Comparativis.

Propositiones, in quibus comparatio instituitur, duo etiam judicia continent. Nam aliud est dicere hanc rem talem esse; aliud asserere, illud vel magis vel minus talem esse respectu alterius; ac proinde hujusmodi Propositiones sensu compositæ sunt. Exempla!

Amicum perdere damnorum maximum.
Ridiculum acri
Fortius & melius magnas plerúmque secat res.
Meliora sunt vulnera amici, quam fraudulenta oscula inimici.

Variis modis his Propositionibus contradicitur. Sic hoc Epicuri placitum, *Dolor est malorum maximum*, diversimodè à Stoicis & Peripateticis impugnabatur. Hi námque fatebantur dolorem esse malum, sed unà asserebant vitia cæterósque animi inordinatos affectus esse mala majora. Cum è contra tantum abesset ut Stoici

dolorem malorum maximum censerent, ut illum in malis nequaquam numerarent.

Sed hic disputari potest, an necesse sit in his Propositionibus, ut positivum comparativi utrisque comparationis membris conveniat. An sci. Ex. ca. supponendum sit duas res bonas esse, ut possimus dicere alteram alterâ esse meliorem?

Primo intuitu ita videtur; sed obstat usus; sacra etenim Scriptura non tantum utitur termino comparativo, *melior*, in iis rebus, quæ ambæ sunt bonæ, comparandis, ut, *Melior est Sapientia quam vires; & vir prudens quam fortis*: sed etiam in illis conferendis, quorum alterum bonum est, alterum malum; ut *melior* est patiens arrogante; quin imò in comparatione duorum malorum; ut, *melius est habitare* cum Dracone, quam cùm muliere litigiosâ: & in Evangelio dicitur, melius est appenso ad collum molari projici in mare, quam fidelium minimum scandalizare.

Hujus ratio petitur ex eo, quod majus bonum melius sit minore, quia illi plus bonitatis inest, quam minori. Ob eandem rationem, dicere possumus licet minus propriè, quod bonum malo melius est, quia quod bonitate prædirum est, plus bonitatis habet, quam id quod eâ destituitur; & eodem modo possumus dicere malum melius esse majori malo, quia cum diminutio mali vices boni in malis sustinet, sequitur minus malum plus habere hujusmodi bonitatis quam majus malum.

Cavendum tamen est ne nimius disputationis ardor inconsultos nos trahat in vanas de hisce loquendi formulis rixas, prout quondam traxit Cresconium è Donatistarum grege Grammaticum, cum adversus D. Augustinum scriberet. Dixerat Augustinus, *Traditionem nos* (Catholici) *vobis Donatistis probabilius objicimus*. Hinc Cresconius se jure posse arbitratus est, ex Sancti Patris verbis concludere, Donatistas eandem traditionem probabiliter saltem Catholicis objicere. *Si enim vos probabilius*,

babilius, aiebat, *nos ergo probabiliter*; *nam gradus iste quod antepositum est auget, non quod antedictum est improbat.* Sed primo Augustinus conquisitis ex sacris litteris exemplis hanc inanem subtilitatem retundit; citato inter reliqua ex Epistolâ ad Hebræos loco, in quo D. Paulus cum dixisset terram quæ Spinas tribulósque profert maledictam esse, ustionémque mereri, subjicit, *Confidimus autem de vobis*, *Fratres charissimi*, *meliora. Non quia*, inquit Augustinus, *bona illa erant quæ supra dixerat*, *proferre spinas & tribulos & ustionem mereri*; *sed magis quia mala erant*, *& illis vitatis eligerent & optarent*, *hoc est*, *bona tantis malis contraria.* Deindè probat è claris Grammatices Scriptoribus, quàm falsam consequentiam deduxerat Cresconius; cum eodem jure, Virgilio objici potuisset, eum bonam sensisse illam morbi violentiam, quæ homines ad artus dentibus laniandos adigebat, cum viris probis his sci. meliora adprecetur.

Dii meliora piis errorémque hostibus illum:
Discissos nudis Laniabant dentibus artus.

Quomodo ergo meliora piis, inquit Sanctus Pater, *quasi bona essent istis*, *& non potius magna mala qui discissos nudis laniabant dentibus artus.*

De Inceptivis & desitivis.

Quùm quicquid dicimus incipere vel desinere esse, bina procuduntur judicia, alterum de eo, quod illud erat ante tempus de quo loquimur; alterum de eo quod fit ab illo tempore. Ac proinde hæ Propositiones quarum aliæ inceptivæ, aliæ desitivæ dicuntur, sensu compositæ sunt: tanta autem has inter similitudo est ut possint in unam speciem coalescere, unáque tractari. En Exempla!

Judæi post captivitatem Babylonicam desierunt uti antiquis litteris, *quæ hodie Samaritanæ appellantur.*
Lingua Latina desiit esse vulgaris ab annis 500.

Judæi quinto tantum sæculo à Christo nato uti punctis ad vocales designandas cæpêre.

His Propositionibus contradictoriæ petuntur ex utróque ad diversa tempora respectu. Sic quidam huic ultimæ Propositioni contradicunt asserentes, licet falsò, punctorum usum semper saltem ad legendum viguisse, eáque fuisse in Templo conservata: alii è contra asserentes, illorum usum quinto sæculo recentiorem esse.

Observatio Generalis.

Quamvis ostensum sit posse varias contradictorias opponi his Propositionibus exclusivis, exceptivis & cæteris, nihil-ominus verum est, cum simpliciter negantur sine ulteriori additione, negationem debere afficere exclusionem vel exceptionem, vel comparationem, vel mutationem factam ab incipiendi & desinendi vocabulis; quapropter si quis credenti Epicurum summum bonum non collocasse in voluptate corporis, diceret *Solus Epicurus summum bonum collocavit in voluptate*, si is alter negaret sine ullâ aliâ additione, non satis sensum suum declararet, quia ex simplici negatione suspicari quis posset eum adhuc arbitrari Epicurum quidem collocasse summum bonum in voluptate, sed non credere illum in hâc sententiâ esse solitarium.

Eodem modo, perspectâ Judicis alicujus æquitate, si quis à me quæreret, *Venalisne apud illum etiamnùm Justitia sit?* Simpliciter non debeo negare, quia simplex negatio intimaret tantum Justitiam ab ipso jam non vendi, cum eodem tempore ansam credendi daret me agnoscere illum Justitiam olim vendidisse.

Hinc apparet esse quasdam Propositiones, quibus ut responsio reddatur per simplex *est* vel *non*, iniquus sum, si exigam: quia cum binos sensus includant justa responsio dari non potest, nisi utrísque explicitè respondeatur.

Caput

Caput Nonum.

Observationes quædam ad prædicata & subjecta investiganda in quibusdam Propositionibus quæ modis minus usitatis efferuntur.

PEccat procul dubio vulgaris Logica, quod Tyrones non assuefaciat Propositionum argumentationúmque naturæ aliàs cognoscendæ, quam cum certo ordini certisque verborum formulis intra Scholarum parietes usitatis annectuntur, quæ toto cœlo differunt ab iis, quas passim videre est in aliorum scriptis, sive Oratoria illa sint, sive Ethica, sive quascúnque demum alias Scientias spectantia.

Hinc plerúmque fit, ut nulla alia prædicati & subjecti Idea formetur, nisi quod illud ultimus, hoc primus Propositionis terminus habeatur: item de Propositione universali seu particulari nihil aliud scitur, quam quod in illâ, *Omnis* aut *nullus*, in hac, *aliquis* inveniatur.

Cum interim hæc omnia sint erroribus obnoxia, Judiciique opus sit, illa in multis Propositionibus detegere. A subjecti & prædicati investigatione ordiamur.

Unicam certámque regulam habemus a Propositionis sensu, per quem scimus id, de quo quid affirmatur, & id, quod affirmatur. Prius subjectum semper erit, posterius prædicatum quocunque demum ordine disponantur.

Sic apud Latinos nihil frequentius hoc genus Propositionibus; *turpe est obsequi libidini.* Hic per sensum apparet, *turpe*, esse illud quod affirmatur, ac proinde esse prædicatum; &, *obsequi libidini*, esse illud, de quo affirmatur quod sit turpe, atque adeo subjectum. Habemus

bemus etiam apud D. Paulum, *Est quæstus magnus Pietas cum sufficientiâ*; cum genuinus verborum ordo hic sit, *Pietas cum sufficientia est quæstus magnus*: item in his versibus,

Fælix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitúmque Acherontis avari.

Fælix prædicatum est, cætera subjectum.

Difficilior sæpe in Propositionibus complexis est subjecti & prædicati investigatio. Et jam ostensum est Propositionem principalem aliquando sciri non posse nisi ex dicendorum serie, loquentísque mente, non magis quam Propositionem incidentem.

Sed præter ea, quæ jam diximus, animadvertendum insuper est, in his Propositionibus complexis, in quibus pars prima est Propositio incidens, pars verò ultima Propositio principalis, ut in hujus syllogismi majori & conclusione videtur,

Deus jubet nos honorare Reges;
Ludovicus 14. *est Rex*; *ergò*
Deus jubet nos honorare Ludovicum 14.

Commutandum esse verbum activum in passivum ut genuinum subjectum Propositionis principalis inveniamus: ut in hoc ipso exemplo. Nam evidens est, mihi taliter ratiocinanti primariò propositum esse aliquid de Regibus affirmare, è quo postea concludam honorandum esse Ludovicum 14. ac proinde id, quod de *Deo jubente* inseritur, incidens tantum est, hâncque stabiliens assertionem, Reges sunt honorandi. Ex his sequitur, *Reges*, esse subjectum majoris, *Ludovicus* 14. conclusionis, quamvis si superficie tenus rem delibemus utrúmque videatur esse pars Prædicati.

Frequentes etiam apud nostrates Gallos sunt hujusmodi Propositiones. *C'est une folie de s'arrester à des flateurs*; *C'est la gresle qui tombe*. *C'est un Dieu qui nous à rachetez*. Sensus autem satis indicat debito ordine, subjecto sci. praeunte, prædicato subsequente, hoc modo

modo esse efferendas; *Sarrester à des flateurs, est une folie. Cequi tomble est la gresle. Celuy qui nous a rachetez est Dieu.* Nunquam fere apud Gallos non est verum Propositiones exorsas, à, *cest*, vel in quibus postea occurrit, *qui*, habere prædicatum in initio, subjectum vero in fine. Sufficiat hoc semel monuisse, quod adducta Exempla, ostendunt, ex sensu non ex ordine verborum de hâc re esse pronunciandum. Est hoc monitum apprimè necessarium ne fallamur, & ne pro vitiosis eos syllogismos habeamus, qui legitimi sunt & optimi. Cum enim in dignoscendis Propositionum subjectis & prædicatis oculati satis non sumus, illas arbitramur regulis contrarias, cum iisdem tamen ad amussim quadrent.

Caput Decimum.

Aliæ observationes ad investigandum an propositio sit universalis vel particulis.

NOn absimilia nec minus necessaria observanda veniunt de propositionis *Universalitate* & *Particularitate.*

Prima Observatio: In duas species universalitas distinguenda est, quarum altera Metaphysica, altera Moralis vocari potest.

Universalitatem Metaphysicam illam dico, quæ est perfecta & sine omni exceptione, ut, *Omnis homo est vivens*: nullam enim exceptionem recipit hæc propositio.

Universalitatem Moralem dico illam, quæ non est sine omni exceptione, quia in Moralibus sufficit si res *utplurimum* ita sese habeant: hinc D. Paulus citat & probat hoc dictum:

Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Idem Apostolus alibi, *Omnes quæ sui sunt quærunt.* Et Horatius,

Omnibus

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducunt animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant. ——

Et vulgo dicitur quod

Mulieres sunt garrulæ;
Adolescentes inconstantes & varii.
Senes laudatores temporis acti.

Sufficit in talibus propositionibus, quod ita sese res ut plurimum habeant, neque aliquid ex iis est strictè concludendum.

Cum enim hæ Propositiones non adeò generales sint, quin exceptiones patiantur, deductæ ex iis conclusiones poterunt esse falsæ. Neque enim inferri poterat quemvis in particulari Cretensem, mendacem malámve bestiam fuisse, quamvis D. Paulus in generali approbet versum illum, *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.*

Moderatio itaque, quam in his Propositionibus moraliter tantum universalibus adhibere debemus, vetat nè hinc particulares ex iis conclusiones eliciamus, nisi multo examine præmisso; illinc nè easdem impugnemus habeamúsve pro falsis, licet quasdam possimus instantias, opponere, in quibus à verò abludant. Nobis vero satis erit, si ab aliis ultra debitos limites extendantur, ostendisse eas non deberi tam strictè ad litteram intelligi.

Secunda Observatio. Sunt quædam Propositiones quæ inter Metaphysicas universales numerari debent, licet quasdam habere exceptiones possint. Nimirùm hæ exceptiones exoticæ sunt, qualésque ex usu communi sub his terminis universalibus non comprehenduntur. Si dicerem, *Omnes homines habent duo brachia.* Hæc Propositio in usu communi vera censeri debet, ansámque cavillandi captaret, qui esse quædam monstra objiceret, qui homines sunt, licet quaterna brachia habeant: quia palam est in his propositionibus sermonem de prodigiosis partibus non institui, sed solum asseri ex naturæ ordine

ordine bina brachia ſingulis hominibus contingere. Eodem modo dici poteſt omnes Homines vocibus uti ad animi ſenſa ſignificanda, non verò litteris ſcriptis: Extra rationis oleas abiret, qui ad eludendam hujus Propoſitionis veritatem, Mutos objiceret, quia evidens eſt, licet ſignatis verbis non exprimantur, eos ſolum intelligi hîc, in quibus nullus naturæ in corpore formando error ſonorum uſum impedit, non autem Surdos qui voces diſcere, vel mutos qui eaſdem formare, nequeunt.

Tertia Obſervatio. Aliæ Propoſitiones ſunt quæ univerſales habentur, quia, ut Philoſophi loquuntur, *de generibus ſingulorum*, non autem de *ſingulis generum*, prædicantur: id eſt, de *ſingulis generum ſpeciebus*, non vero de *omnibus ſpecierum individuis*. Sic omnia animalia dicuntur in Noemi arcâ fuiſſe conſervata, quia aliquod ſingularum ſpecierum fuit conſervatum. Chriſtus Dominus Phariſæis dicebat, *decimatis omne olus*; non quòd omnia, quæ uſpiam erant, olera decimarent, ſed quia nullum erat oleris genus, cujus decimas non exigebant. Sic de ſe D. Paulus. *Sicut & ego omnibus per omnia placeo*, id eſt, omni Hominum conditioni, Judæis, Gentibus, Chriſtianis; quamvis perſecutoribus non placeret, quorum erat non contemnendus numerus. Sic dicimus; *Hic omnibus muneribus functus eſt*; id eſt,. in omni munerum gradu verſatus.

Quarta Obſervatio. Aliæ Propoſitiones univerſales tantùm ſunt, quia ſubjectum per prædicati partem reſtringitur: per partem dico, quia ridiculum foret per integrum prædicatum reſtringi: ut ſi quis hanc Propoſitionem, *Omnes homines ſunt juſti*, veram affirmaret, quia non aliam illi explicationem daret quam quod omnes juſti eſſent juſti; hoc enim foret admodum frivolum. Sed quando prædicatum complexum eſt duaſque partes habet, ut in hac Propoſitione, *Omnes homines ſunt juſti per gratiam JESU CHRISTI*, non abs re erit terminum *juſti* de ſubjecto ſubintelligere, licet non exprimatur;

tur ; quia satis perspicuum est illud tantum æquivalere huic Propositioni, *Omnes homines justos, per gratiam Jesu Christi fuisse justificatos* : quapropter hæc Propositio rigidè vera est, licet falsa videatur, si id tantum perpendatur quod expressis terminis in subjecto ponitur, cum tot impii & peccatores sint, qui non fuerunt per gratiam JESU CHRISTI justificati. In sacris litteris maximus est Propositionum numerus hoc sensu explicandarum, & inter reliquas illa Paulina ; *sicut omnes per Adamum moriuntur, ita omnes per Jesum Christum vivificabuntur.* Indubitatissimum enim est grandem Ethnicorum numerum, qui in infidelitate mortui sunt nunquam fuisse per Jesum Christum vivificatum, nec aliquam partem habuisse in vita gloriæ, de qua hoc loco loquitur Paulus. Est itáque Apostoli sententia, eos qui moriuntur per Adamum mori,& qui vivificantur, per Christum vivificari.

Sunt etiam quædam Propositiones hoc tantum pacto moraliter universales : uti quando dicimus *Gallos esse in militia strenuos* ; *Batavos expertos nautas* ; *Flandros bonos pictores, Italos optimos Comædos* : intelligendum solum est illos Gallos qui sunt milites, esse utplurimum in militia strenuos, & ita de reliquis.

Quinta Observatio. Credendum non est nullas esse notas particularitatis indices præter hos terminos, *quidam*, *aliquis*, & similes ; cum è contrà raro accidat, ut illi adhibeantur præsertim apud Gallos.

Quando apud illos particulæ,*des*,aut, *de*, pluralem numerum denotant hujus articuli, *un*, ex nupera observatione Grammatices generalis,terminos quibus adhærent particulares faciunt, qui tamen utplurimùm generales sunt adjuncto articulo, *les* ; hanc ob rationem magnum discrimen est inter has Propositiones ; *Les medecins croyent maintenant qu'il est bon de boire pendant le chaud de la fieure, &*, *des medecins croyent maintenant que le sang ne se fait point dans le foye.* In prima etenim Propositione, *les medecins*, omnes medicos concludit ; in secunda

des

des medicins quosdam tantum particulares medicos notat.

Sed particulis *des*, vel *de*, vel *un* in singulari hæc formula præponitur, *il y a*, ut hic *il y a des medecins* : idque duobus modis.

Primò, Si post particulam *des* vel *un* ponatur nomen substantivum pro subjecto,& adjectivum pro prædicato, neque refert utrum horum præcedat sequatúrve : ut, *Il y a de doleurs salutaires* ; *il y a des plaisirs funestes* ; *il y a des faux amis* ; *il y a une humilitè genereuse* ; *il y a des vices coverts de l'apparence de la vertu.* Hæc apud Gallos hoc modo, exprimuntur ; in Scholis vero per dictionem, *quidam*, ut *quidam dolores sunt salutares*, *quædam humilitas est generosa.*

Secundò, Cum Substantivo Adjectivum per pronomen, *qui*, connectitur, ut, *Il y a de craintes qui sont raisonnables.* Sed Pronomen, *qui*, hic non impedit, quo minus Propositio sensu simplex sit, quamvis sit verbis complexum. Nam idem est ac si quis diceret, *quelques Craintes sont raisonnables* : Hæque formulæ loquendi apud Gallos illis aliis usitatiores sunt, ut *Il y a des hommes qui n'ayment qu'aux mesmes* ; *il y a de Christiens qui sont indignes de ce nom.*

Latini etiam nonnunquam tali verborum circuitu utuntur, sic Horatius.

Sunt quibus in Satyrâ videar nimis acer, & ultrà
Legem tendere opus.

Quod idem est ac siquis diceret *Quidam existimant me esse nimis acrem in Satyrâ* : in sacris item litteris habetur, *Est qui nequiter se humiliat.*

Hæc dictio, *omnis*, cum annexâ negatione Propositionem ad particularitatem redigit, cum hoc discrimine, quod apud Latinos negatio dictionem, *omnis*, debet præcedere, apud Gallos vero sequi. *Non omnis qui mihi dicit Domine, Domine intrabit in regnum Cælorum. Tous ceux qui me disent, Seigneur Seigneur n'entreront point dans le Royaume des Cieux. Non omne peccatum est crimen* ; *tout pechè n'est pas crime*

Apud

Apud Hebræos, *non omnis*, ſumitur pro *nullo*, *Non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens* : hujus ratio eſt, quia apud illos negatio *verbum* afficit, non vero particulam, *omnis*.

Sexta Obſervatio. Quas præmiſimus obſervationes ſuam habent utilitatem, quando termini univerſalitatis vel particularitatis *omnis*, *nullus*, *aliquis*, inveniuntur, ſed quando illi abſunt, ut hic, *Homo eſt juſtus*; celebris apud Philoſophos quæſtio inſtituitur, an tales Propoſitiones, quas indefinitas vocant, ſint univerſales; an particulares cenſeri debeant. Debent autem ſolitariæ eſſe extra omnem orationis ſeriem; vel ſaltem eſſe a dictis dicendiſque ad nullum ſenſum determinatæ : quia indubium eſt, ſenſum Propoſitionis aliàs ambiguæ poſſe à loquentis oratione erui.

Philoſophorum pars maxima indefinitam Propoſitionem ſpectatam in ſe pronunciarunt prò univerſali eſſe habendam in materiâ neceſſariâ, pro particulari in materia contingenti.

Non me latet hanc eſſe Doctiſſimorum virorum ſententiam : eſt tamen falſiſſima; è contra dicendum eſt, Propoſitionem indefinitam eſſe univerſalem in quâcunque demum materia fiat, cum aliquid de termino communi affirmatur, ac proinde in materiâ contingenti, non debet dici Propoſitio particularis, ſed Propoſitio univerſalis falſa. Nec aliud de iis judicium homines ferunt naturâ duce, illas enim ut falſas rejiciunt, quando univerſaliter veræ non ſunt, ſaltem univerſalitate morali, quæ in communi ſermone de rebus quæ paſſim aguntur, ſufficit.

Quis enim dicentem ferret, *Urſos eſſe albos*; *Homines nigros*; *Pariſienſes nobiles*; *Polonos Socinianos*; *Anglos Tremulos Enthuſiaſtas*. Et tamen ex horum Philoſophorum diſtinctione, oportet has Propoſitiones eſſe veriſſimas; cum enim indefinitæ ſint in materiâ contingenti particulares erunt. Jam vero certiſſimum eſt quoſdam Urſos eſſe albos quales in novâ Zemblâ inveniuntur; quoſdam

quoſdam homines eſſe nigros, nimirum Æthiopes; quoſdam Pariſienſes eſſe nobiles, quoſdam Polonos Socinianos, & denique quoſdam Anglos Tremulos. Claro itáque clarius eſt hujuſmodi Propoſitiones, in quâcunque materiâ fiant, eſſe univerſales, ſed in meteriâ contingenti, ſufficere univerſalitatem moralem. Veræ itáque ſunt hæ Propoſitiones; *Galli ſunt fortes, Itali ſuſpicaces, Germani proceri, Orientales voluptuoſi.* Quamvis de omnibus in particulari veræ non ſunt: ſufficit enim in talibus quod maximam partem veræ ſint.

Poterit itáque hîc alia diſtinctio adhiberi, quæ ad rem magis ſit, ſci. has Propoſitiones indefinitas in materiâ doctrinali univerſales eſſe, ut hîc, *Angeli ſunt incorporei*; in rebus vero facti, & narrationibus Hiſtoricis eſſe particulares: ut quando in Evangelio dicitur, *Milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti ejus.* Perſpicuum enim eſt hîc aliquos, non omnes milites intelligi. Ratio eſt; res geſtæ ſingulares, præſertim ſi cuidam certo tempori determinatè aſſignentur, per terminum communem, ut plurimùm, non exprimuntur, niſi additâ aliquâ particularitate, cujus diſtincta idea eſt in mente ejus, qui Propoſitiones facit; adeo ut, ſi rem rite perpendamus, tales Propoſitiones potius ſingulares debent vocari, quam particulares, ut patet ex iis quæ Parte 1. Cap. 6. & Parte 2. Cap. 4. dicta ſunt de terminis ſenſu complexis.

Septima Obſervatio. Hæc denique nomina, *Corpus, communitas, populus*, ſi collectivè, ut ſolet, ſumantur, pro integro corpore, communitate, & populo, Propoſitiones, quibus inſeruntur, non proprie univerſales reddunt, nec etiam particulares, ſed potius ſingulares. Sic quando dico, *Romani Carthaginenſes devicerunt*; *Veneti bellum gerunt adverſus Turcas*, *Judices illius Curiæ reum condemnaverunt*; Propoſitiones condo quæ univerſales non ſunt, quia ſic unuſquiſque Romanus dici poterit Carthaginenſes deviciſſe; quod falſum eſt: neque particulares, quia plus in illis habetur quam ſi dicerem aliquos

Romanos Carthaginenses superasse; sed sunt singulares, quia in illis populus consideratur tanquam homo moraliter unus, plura sæcula vivens, tandiu subsistens, quandiu respublica durat, & qui non desinit agere per eos ex quibus componitur, ut homo agit per sua membra. Hinc dicere possumus, Romanos superatos a Gallis (qui Romam occupaverunt) ipsos Gallos tempore Cæsaris devicisse; per hunc unum eundémque terminum, *Romanos*, intelligentes & illos qui olim victi fuêre, & eos qui aliàs vicêre; licet ex iis qui olim victi fuêre, nemo fuerit inter illos, qui posteâ vicêrunt. Hic etiam obiter notari potest, quam arenoso solo innitatur vana illa gloriatio, quâ Privati sese efferunt ob res præclare à popularibus gestas, quarum pars illi nulla fuerunt. Quam enim inficetè auris surda sese jactaret ob oculorum perspicaciam, manuumvè dexteritatem.

Caput Undecimum.

De binis Propositionum generibus ad scientias comparandas maximè necessariis; Divisione sci. & Definitione: & primum de Divisione.

Speciatim aliquid necesse erit differere, de binis Propositionum generibus, quæ magni usûs sunt, in Scientiis addiscendis, *Divisione* sci. & *Definitione*.

Divisio est *totius in omnia quæ continet distributio*. Sed sicut dupliciter, *totum*, potest dici: sic etiam duo sunt divisionum genera. Alterum *totum* constat partibus realiter distinctis, quæ *integrantes* dicuntur, ex his constans proprie *totum* apud Latinos vocatur. Hujus *totius* divisio peculiari nomine *Partitio* appellatur. Sic domus in tectum, parietes, fundamentum; urbs in regiones; regnum in provincias; Homo in corpus & animam; corpus in membra dividuntur. Hujus divisio-

nis ritè faciundæ methodus sita est, in accuratâ, ita ut nihil omittatur, partium numeratione.

Aliud *totum* apud Latinos *omne* dicitur, illiúsque partes vocantur, partes subjectivæ, aut inferiora; quia hujusmodi totum est terminus universalis, partésque ipsius sunt subjecta, illi secundum extensionem competentia. Sic, *Animal*, hoc pacto *totum* est; cujus inferiora, *homo* & *brutum*, in illius extensione comprehensa, sunt partes subjectivæ: atque hæc propriè divisio est, quatuórque illius genera sub observationem cadunt.

Primum, quando genus dividitur per species. Sic *omnis substantia est corpus aut mens*; *Omne animal est homo aut brutum.*

Secundum, quando genus dividitur per differentias. Sic *Omne animal est rationale aut irrationale*; *omnis numerus aut par aut impar*: *omnis Propositio est vera aut falsa*; *omnis linea aut recta aut curva.*

Tertium, quando terminus communis dividitur per accidentia opposita, quorum capax est; vel secundum subjectorum aut temporis diversitatem: ut, *Omnis stella vel à se lucem emittit, vel mutuatam ab alio remittit. Omne corpus vel movetur vel quiescit. Omnes Galli vel nobiles sunt vel plebeii. Omnes homines vel bene vel male se habent. Omnis gens vel vocibus utitur ad mentem exprimendam, vel etiam præter voces, scripturâ.*

Quartum, quando accidens dividitur in varia subjecta. Sic *bona dividuntur in bona mentis, & illa quæ sunt corporis.*

Tres sunt regulæ divisionis. 1. Divisio debet esse integra, id est, membra divisionis debent integram termini divisi extensionem exhaurire. Sic, *par* & *impar*, integram *numeri* extensionem exhauriunt, cum nullus numerus sit, qui non sit aut par aut impar. Nunquam ferè sæpius in ratiocinando peccatur, quam cum non satis ad hanc regulam attenditur: Errorísque causa oritur ex eo, quod quidam termini ita creduntur oppositi, ut nihil medium videantur admittere, cum tamen

reverâ admittant. Sic inter indoctum & doctum, quædam intercedit Mediocritas doctrinæ, quæ licet hominem ex indoctorum fæce eximat, eundem tamen eruditorum cœtibus non inserit. Sic inter sceleratum & probum, quidam Medius status est, de quo dici potest, quod de Galbâ Tacitus, *Magis extra vitia, quam cum virtutibus.* Quidam enim cum nullis enormibus vitiis teneantur, scelerati aut flagitiosi non dicuntur, qui tamen, cum nullam virtutibus operam dent, pii aut probi dici non debent: quamvis apud Deum quam maximè vitio vertatur, virtutibus carere. Inter sanum & ægrotum est hominis conditio ægrotaturientis & convalescentis. Noctem Dies eripit, sed interlucente crepusculo. Oppositorum vitiorum virtus media est: sic pietatem hinc inde concludunt Impietas & superstitio: Estque non nunquam hæc media virtus duplex; sic inter avaritiam & prodigalitatem mediant liberalitas, & laudabilis parcimonia. Inter metum quo ad omnia consternamur, & temeritatem quâ nihil exhorrescimus, est quædam generositas quæ pericula non pertimescit, atque etiam approbanda præcautio, ea pericula devitans, quæ non nisi inconsultò adiri possunt.

Secunda Regula, quæ prioris consectaria est, docet membra debere esse opposita: sic opponuntur *par* & *impar*, *rationale* & *irrationale*. Sed hic notandum venit, quod prima Parte dictum est, necesse sci. non esse, ut omnes differentiæ, per quas hæc membra opponuntur, sint positivæ, sed sufficere si illarum aliqua talis sit; reliquæ verò ipsum tantùm genus cum hujus differentiæ negatione. Immò hinc oritur certissima membrorum oppositio: sic brutum ab homine distinguitur per solam rationis carentiam, quæ nihil positivum est. Sic imparitas in numeris est solum negatio divisibilitatis in duas partes equales. Sic in *numero primo* nihil est, quod non sit in numero composito, cum utriusque mensura sit unitas: qui autem primus dicitur

in

in hoc unice à composito differt, quod nullam aliam mensuram habeat præter unitatem.

Fatendum tamen est præstare differentias oppositas terminis positivis designare, cum id fieri potest, cum hinc clariùs innotescat natura membrorum divisionis. Hanc ob causam substantiæ divisio in cogitantem & extensam præferenda est vulgatæ divisioni in materialem & immaterialem, vel in corpoream & incorpoream: hæ enim voces, *immateriale* & *incorporeum*, in nobis ideam valde imperfectam & confusam excitant ejus, quod per nomen *substantiæ cogitantis* multò melius significatur.

Tertia Regula à secundâ deducitur, docétque alterum membrum ita non deberi in altero includi, ut illud de hoc possit affirmari; quamvis fortasse possit alio modo includi. Nam linea in superficie est tanquam ipsius superficiei terminus; superficies in solido, ut illius etiam terminus. Sed hoc non impedit, quominùs extensum recte dividatur in lineam, superficiem & solidum; quia affirmari non potest quod linea sit superficies, aut superficies solidum. Sed è contra dividi numerus non potest in parem, imparem & quadratum, quia cum omnis numerus quadratus sit aut par aut impar, in duobus prioribus membris includitur.

Eandem ob causam dividi non debet opinio in veram, falsam & probabilem: quia omnis opinio probabilis est vel vera vel falsa. Sed dividi potest in veram & falsam; quæ denuo poterunt subdividi in certas & probabiles.

Ramus cum Ramistis plurimùm adlaboraverunt ad probandum omnem divisionem debere esse bimembrem. Quandò commodè fieri potest, bipartienda sane divisio erit. Sed cum in scientiarum investigatione claritas facilitásque maximè quærantur, etiam divisiones in tria pluráve membra rejici non debent, quando illæ connaturaliores sunt; vel etiam si ad divisiones bimembres faciendas, opus sit aliis subdivisionibus vio-

lentis &, ut ita dicam, præternaturalibus. Sic etenim Mens obruitur grandi subdivisionum numero, quæ difficiliùs memoriæ insident, quam ipsa divisio in plura membra facta: divisionis autem præcipuus usus est mentem memoriámque sublevare. Nunquid non Exempli causâ, brevius, simpliciùs magísque ad rei naturam dividitur *extensum* in lineam, superficiem & solidum? quam si cum Ramo diceremus, *Magnitudo est linea vel lineatum; lineatum est superficies vel solidum.*

Denique observandum est pari errore implicari, qui in dividendo vel nimii sunt, vel nimis parci: alteri quippe mentem non illustrant, quam alteri dissipant & confundunt. Crassotus inter Aristotelis interpretes alicujus nominis Philosophus operi suo labem nimiâ divisionum farragine aspersit: sic etenim in illam, quam devitare nitimur, confusionem labimur. *Confusum est, quicquid in pulverem sectum est.*

Caput Duodecimum.

De ea Propositione quæ Definitio rei dicitur.

PArte primâ fusissime à nobis actum est de definitione nominis, ostensúmque illam non esse cum definitione rei confundendam. Est enim definitio nominis arbitraria, cum definitio rei extra arbitrium nostrum sita sit. Nobis námque illa exhibet id quod verâ rei Ideâ continetur, ac proinde principii vicem nequit sustinere: sed est Propositio quæ & rationibus sæpe confirmari debet, & oppugnari potest: nobis itaque de hoc postremo definitionis genere instituendus est sermo.

Definitionum rei duæ sunt species, altera accuratior cui *definitionis* nomen competit; minus accurata altera, quæ *descriptio* dicitur.

Quæ

Quæ accuratior eſt naturam rei per attributa eſſentialia explicat, quorum illud quod commune eſt *genus* appellatur; quæ verò propria, *differentia.*

Sic *homo* definitur *animal rationale*; *Mens*, *ſubſtantia cogitans*; *Corpus*, *ſubſtantia extenſa*; *Deus*, *ens perfectiſſimum.* Videndum quantum fieri poteſt; ut genus in definitione ſit genus proximum, non autem remotum.

Inſtituitur aliquando definitio per partes integrantes: ſic Homo definitur *ens compoſitum ex mente & corpore.* Sed etiam tunc aliquid ponitur quod generis locum ſupplet, ut hîc, *Ens compoſitum*; reliqua differentia ſunt.

Minus accurata definitio, deſcriptio dicta, ea eſt, quæ rem notam facit per accidentia propria, atque ità determinat, ut nobis poſſimus illius Ideam formare, quæ illam ab omni aliâ re diſtinguat.

Hoc pacto plantæ, fructus, animalia deſcribuntur per figuras, magnitudines, colores, atque alia ſimilia accidentia. In hoc deſcriptionum genere Poetæ & Oratores plurimi ſunt.

Aliæ etiam definitiones ſive deſcriptiones fiunt per cauſas, materiam, formam, finem, &c. ſic definitur horologium, *Machina ex ferro, variis rotis conſtans, quarum motus regularis idoneus eſt ad horas indicandas.*

Tria requiruntur ad perfectam definitionem: 1. debet eſſe univerſalis: 2. propria: 3. clara.

1. Debet eſſe univerſalis, id eſt, debet totum definitum comprehendere: hinc vulgata temporis definitio, ſci. *Menſura motûs*, peccat; quia veriſimillimum eſt tempus menſuram eſſe non minus quietis, quam motûs: non minus etenim dicimus res tanto tempore fuiſſe in quiete, quam in motu: adeo ut probabile ſit tempus nihil aliud eſſe quam rei cujuſcunque in quocunque ſtatu duratio.

2. Debet eſſe propria, id eſt, debet uni definito convenire, hinc peccat vulgata elementorum definitio, quâ definiuntur *Corpora ſimplicia corruptibilia:* quia cum

corpora cœlestia, (etiam ex placitis horum Philosophorum) non minùs simplicia sint, quam ipsa Elementa; ratio nulla suadet non debere in Cœlis mutationes accidere iis analogas quas hic super terram cernimus. Quinimo (ut missos faciamus Cometas, quos jam constat è terrenis exhalationibus non concrescere, ut Aristoteli quondam visum) etiam in Sole detectæ sunt maculæ, quæ licet mole multò majores, nostratium nubium instar, coguntur ac dissipantur.

3. Debet esse clara, id est, debet Ideam rei definitæ reddere clariorem & distinctiorem, nobísque illius naturam, quantum fieri potest, propalare, ita ut nobis usui esse possit, ad præcipuas proprietates inde demonstrandas: & hoc illud est, quod in definitionibus condendis palmarium est; & in quo definitionum Aristotelicarum pars magna peccat.

Quis enim clariùs naturam motûs intellexit ope hujus definitionis. *Actus entis in potentiâ prout in potentiâ?* Nunquid non Idea motûs nobis à Natura indita centies clarior est? quibus demum proprietatibus explicandis profuit illa definitio?

Nec sane huic præferendæ sunt, quatuor illæ definitiones decantatæ totidem primarum qualitatum; *sicci*, *humidi*, *calidi*, & *frigidi*.

Aristoteli siccum est, *quod suo termino facilè continetur*, *difficulter alieno*; humidum *quod difficulter* suo termino continetur, facile alieno.

Ast 1. Hæ definitiones melius quadrant corporibus duris & liquidis quam humidis & siccis. De aere dicimus quod hic humidus sit, illic siccus, quamvis nunquam non facile alienis terminis contineatur, cum corpus liquidum sit. Insuper concipi non potest quo modo Aristoteles dixerit ignem, id est, flammam esse, secundum hanc definitionem, siccam, cum facile alterius terminis sese accommodet: unde etiam à Virgilio liquidus dictus est, *& liquidi simul ignis.* Nugæ sunt quod Campanella dicit, inclusum sci. ignem aut *rumpere*

aut

aut *rumpi*. Hoc enim non accidit ob prætensam ficcitatem, sed quia suo ipsius fumo, excluso aere suffocatur. Hinc optimè alienis terminis se accommodabit, modo spiraculum fiat per quod exspiret quos continuò emittit, fumos.

Jam vero calidum definitur ab Aristotele quod *congregat homogenea*, *&* *disgregat heterogenea*: Frigidum quod *congregat heterogenea*, & *disgregat homogenea*.

Hæc quidem aliquando frigido & calido conveniunt, sed non semper; nec quidquam prosunt ad illarum causarum investigationem, ob quas corpora dicimus vel calida vel frigida. Adeò ut jure merito dixerit Illustrissimus Verulamius, hujusmodi definitiones similes esse illis, quibus quis definiret hominem esse *animal calceamenta consuens, aut vites putans*. Idem Philosophus naturam definit *principium motûs & quietis ejus in quo est*. Innititur hæc definitio opinioni, quam præconceperat, corpora nimirum naturalia in hoc differre ab artificialibus, quod illa in seipsis sui motûs principium haberent, hæc moverentur ab extrinseco. Cum è contra evidens sit atque extra omnem dubitationem nullum omnino corpus suum sibi motum posse imprimere: Cum enim materia indifferens sit ad motum & ad quietem, ad horum alterutrum determinari nequit, nisi à causâ extrinsecâ; & cum in infinitum procedi non possit, necessariò concluditur Deum materiæ motum indidisse, eúmque etiamnum conservare.

Celebris illa animæ definitio, *Actus primus corporis organici naturalis potentiâ vitam habentis*: vitiis pluribus laborat. 1. Nondum constat quid definire voluerit: si enim animam, quatenus homini cæterísque animalibus communis est, Chimeram sane definiunt, cum nihil sit utrisque commune. 2. Terminum obscurum per quatuor aut quinque obscuriores explicuit: ut cætera omittam, fidem faciat unicum illud verbum, *Vita*, cujus notio non minus confusa est, quàm notio animæ; imò utráque perinde ambigua est & æquivoca.

En

En regulas definitionis & divisiones! quamvis autem nihil in Scientiis utilius sit quam benè dividere & bene definire; hic tamen de illis protrahenda oratio non est, cum multo magis dependeant à rei tractatæ cognitione, quam à regulis Logicalibus.

Caput Decimum tertium.

De Conversione Propositionum: ubi penitiùs inquiritur in Naturam Negationis & Affirmationis à quâ hæc conversio dependet: & primò de Naturâ Affirmationis.

" QUæ hic sequuntur capita intellectu difficiliora " sunt, ac proinde poterunt omitti ab iis qui " nolunt mentem rerum parùm utilium speculatione " exercere; quippe ad Theoricam tantum hæc spe- " ctant.

Quæ mihi de conversione Propositionum dicenda erant, ad hunc locum reservavi, cum ex iis ea omnia pendeant, quæ parte sequenti de argumentatione dicenda erunt. Non enim oportuit hanc materiam nimium seperari ab eâ, quæ de ratiocinatione est: ut autem illam accuratè tractemus, eorum nonnulla erunt resumenda, quæ anteà de affirmatione & negatione dicta sunt: quin etiam tam hæc, quam illa penitiùs inspicienda, & explicanda.

Certum itáque est nos non posse Propositionem aliis manifestare, nisi duas Ideas adhibeamus, quarum altera subjectum sit, altera attributum, uti & particulam denotantem unionem, quam mens nostra inter illa duo concipit.

Hac autem unio melius exprimi non potest, quàm per

verba

verba quibus utimur, cum quicquid affirmamus, dicentes, *hoc est illud*.

Hinç palam est, naturam affirmationis esse unire, & ut ità dicam, identificare subjectum cum prædicato; hoc enim significatur per particulam illam, *est*.

Deducitur etiam de naturâ affirmationis esse prædicatum unire ei omni quod in subjecto est, secundum illam, quam in Propositione habet, extensionem. Sic quando dico, *omnem hominem esse animal*, affirmo illud omne quod est *homo*, esse etiam animal; ac proinde concipio *animal* inesse omnibus hominibus.

Quod si dicam *aliquis homo est justus*; non unio justi attributum omni, sed solum alicui homini.

Sed repetendum hîc quod prius dictum est, esse, sci. distinguendum inter Ideas comprehensionis & extensionis: Comprehensio etenim denotat omnia attributa contenta in Ideâ; extensio verò, subjecta quæ hanc Ideam continent.

Nam hinc sequitur Ideam semper affirmari secundum comprehensionem: sublato etenim essentialium attributorum aliquo, Idea ipsa destruitur prorsus & annihilatur, cum eadem idea non maneat: ac proinde affirmatum semper affirmatur secundum id omne, quod in se comprehendit. Sic quando dico, *Rectangulum est parallelogrammum*; de rectangulo id omne affirmo quod comprehenditur in Idea parallelogrammi. Nam si pars aliqua hujus Ideæ illi non conveniret, sequeretur integram ideam illi non convenire, sed tantum partem; ac proinde parallelogrammum integram sui ideam significans non affirmari, sed negari de rectangulo deberet: huic basi innititur omnium argumentorum affirmativorum validitas.

Ex dictis è contrà sequitur Ideam attributi non sumi secundum totam suam Extensionem, modò ejus extensio major sit extensione subjecti.

Nam si dico, *omnes impudicos esse damnatos*; non tamen

men dico illos esse omnes damnatos seu integrum numerum damnatorum exhaurire; sed aio illos tantùm esse è damnatis aliquos.

Ac proinde cum per affirmationem Idea prædicati ponitur in subjecto (seu identificatur cum illo) subjectum propriè illud est, quod prædicati extensionem in Propositione affirmativâ determinat; atque identitas per illam designata, prædicatum respicit tantâ extensione circum scriptum quanta est subjecti extensio, non prout generaliorem habet; *si tamen talem habeat.* Nam verum est omnes Leones animalia esse, id est, unumquémque Leonem Ideam animalis habere, non tamen verum est Leones esse omnia animalia, sive nullum esse animal præter Leones.

Dixi attributum circumscribi vel restringi, nec sumi prout universaliorem extensionem habet, si tamen talem habeat. Si enim circumscribatur per subjectum, si subjectum non minus universale sit quam attributum, palam est illud omnem suam universalitatem habiturum, cum tantam habiturum sit, quanta est universalitas subjecti, & supponitur majorem ex suâ natura habere non posse.

Ex dictis colligi possunt hæc quatuor axiomata certissima.

Axioma 1.

Attributum in Propositione affirmativâ ponitur in subjecto secundùm omnem extensionem quam subjectum habet in eadem Propositione: id est, si subjectum universale sit attributum concipitur in omni extensione subjecti; si particulare, attributum concipitur secundum partem ejusdem extensionis. Exempla superius allata adiri possunt.

Axioma 2.

Axioma 2.

Attributum Propositionis affirmativæ affirmatur secundum integram Comprehensionem : id est, secundum omnia attributa : hujus probatio ex superioribus petenda.

Axioma 3.

Attributum Propositionis affirmativæ non affirmatur secundum integram extensionem, si hæc per se major sit extensione subjecti : & hujus probatio habetur ex dictis.

Axioma 4.

Attributi extensio restringitur per extensionem subjecti, ità ut partem tantùm illam suæ extensionis significet, quæ subjecto convenit. Sic cum dicimus homines esse animalia ; *animalis* nomen non jam omnia omninò animalia significat, sed tantum illa, quæ sunt *Homines.*

Caput Decimum quartum.

De Conversione Propositionum affirmativarum.

PRopositio converti dicitur, cum subjectum in attributum, vel attributum mutatur in subjectum, ita tamen ut Propositio non desinat esse vera, si prius vera fuerit : vel potius ita ut necessariò sequatur ex ipsâ conversione veram esse, supposito quod prius talis fuerit.

Jam verò ex dictis elucescit quomodo facienda sit hæc conversio. Nam impossibile est, ut quidpiam jungatur uniaturque alteri, nisi vicissim hoc illi etiam uniatur & jungatur. Nam optimè sequitur si A uniatur cum B,

B, quod etiam ipſum B unitum erit cum A. Impoſſibile quippe erit concipere duas res identificatas, hoc eſt, perfectiſſimè unitas, niſi hæc unio ſit reciproca, id eſt, niſi affirmari poſſit de utríſque terminis, quod ſint uniti eo modo, quo uniti dicuntur. Et hoc illud eſt quod converſionem dicimus.

Sic quemadmodum in Propoſitionibus particularibus affirmativis, qualis, v. g. hæc, *aliquis homo eſt juſtus*, tam ſubjectum quam prædicatum particularia ſunt; ſubjectum ſci. per notam particularitatis indicem, prædicatum vero, quia reſtrictâ per ſubjectum extenſione, illam tantum juſtitiam ſignificat quæ in aliquo homine eſt: ita evidens fit: *ſi, aliquis homo identificatur cum aliquo juſto, aliquem* item *juſtum identificari cum aliquo homine*; ac proinde ad converſionem hujus generis Propoſitionum, prædicatum ſimpliciter mutandum eſſe in ſubjectum, ſervatâ particularitatis nota.

Idem etiam dici poteſt de Propoſitionibus univerſalibus affirmativis, quia in illis ſubjectum tantum univerſale eſt; id eſt, ſumitur ſecundum integram extenſionem: cum è contra attributum limitatum ſit & reſtrictum; ac proinde cum mutandum erit in ſubjectum per converſionem, ſervanda tantummodo erit eadem reſtrictio, additâ aliquâ notâ, quâ ne latius pateat, determinetur. Sic cum dico, *homo eſt animal*; unio Ideam *hominis* cum Ideâ *animalis*, ad Solos homines reſtrictâ: atque adeo cum hæc unio invertenda erit, ab *animali* ſci. incipiendo, de quo poſtea *homo* prædicetur, eadem tantum primi termini ſervanda eſt reſtrictio, & ad tollendam erroris occaſionem, addenda reſtrictionis nota.

Ex eo tamen quod Propoſitiones affirmativæ converti non poſſint niſi in particulares affirmativas, non debemus concludere illas minus propriè converti quam alias. Nam cum conſtent ſubjecto univerſali & prædicato limitato & reſtricto, palam eſt eas cum convertuntur, hoc eſt, cum prædicatum mutatur in ſubjectum, habere

habere subjectum limitatum, id est, particulare.

Hinc deduci possunt hæ duæ Regulæ.

Regula 1.

Propositiones universales affirmativæ possunt converti, notâ particularitatis adjectâ prædicato, cum fit subjectum.

Regula 2.

Propositiones particulares affirmativæ convertuntur sine ullâ additione vel mutatione : id est notâ particularitatis, quæ prius subjecto apponebatur, appositâ prædicato, quod in conversione fit subjectum.

Palam est hasce duas Regulas ad unicam posse reduci, qua ambæ comprehendentur.

In omni Propositione affirmativâ, si prædicatum, quod restringitur, mutandum sit in subjectum, retinenda erit restrictio, ac proinde addenda erit nota particularitatis, sive primum subjectum universale sit, sive particulare.

Nihilominus sæpe accidit ut Propositiones universales affirmativæ converti possint in alias universales affirmativas. Sed hoc solum fit, cum prædicatum per se latius non patet ipso subjecto; ut cum *differentia* vel *proprium* affirmatur de specie, vel definitio de definito. Tunc enim prædicatum, cum non limitetur, sumi potest in conversione non minus universaliter quam ipsum subjectum. Sic *omnis homo est rationalis, & omne rationale est homo.*

Sed cum hæ conversiones veræ tantum sint in aliquibus casibus, non annumerantur veris conversionibus, (quæ certæ & infallibiles esse debent) ex ipsa terminorum dispositione.

Caput

Caput Decimum quintum.

De Naturâ Propoſitionum Negativarum.

NAtura Propoſitionis negativæ clarius exprimi non poteſt, quam ſi dicatur in hoc conſiſtere, quod *unum* concipiatur *non eſſe aliud.*

Sed ut hoc non ſit aliud, neceſſe non eſt, ut nihil commune habeat, ſed ſufficit ſi omnia non habeat, quæ ſunt in altero. Sic ut brutum non ſit homo, ſufficit ut careat illorum aliquibus, quæ ſunt in homine ; non vero neceſſe eſt ut nihil habeat, quod eſt in homine. Hinc deducitur

Axioma 5.

Propoſitio negativa non negat de ſubjecto omnes partes contentas in comprehenſione prædicati, ſed tantum ideam totalem & integram ex omnibus ſci. attributis ſimul unitis compoſitam.

Si affirmavero materiam non eſſe ſubſtantiam quæ cogitet ; non tamen dixero illam non eſſe ſubſtantiam, ſed tantum non eſſe *ſubſtantiam cogitantem* ; quæ eſt idea totalis & integra, quæ de materiâ negatur.

Aliter prorſus ſeſe res habet de extenſione ideæ: nam Propoſitio negativa negat de ſubjecto Ideam attributi ſecundum ſuam extenſionem & ratio evidens; nam ut quid ſit ſubjectum alicujus Ideæ & comprehenſum in ejus extenſione, aliud non requiritur, quam ut illam Ideam includat : ac proinde cum dicitur quod Idea non includit aliam Ideam, hoc eſt, quod negatur de illâ, ſimul dicimus illam non eſſe ex illius Ideæ ſubjectis.

Sic cum dico, *homo non eſt ens inſenſibile*, ſimul dico hominem

hominem esse nullum ex entibus insensibilibus; ac per consequens de eo nego omnia insensibilia & hinc deducitur hoc alterum

Axioma 6.

Prædicatum Propositionis negativæ semper est universale. Quod clariùs efferri potest sic: *Omnia inferiora alicujus Ideæ, quæ negantur de alterâ, etiam negantur de hâc ipsâ Ideâ:* id est, Idea semper negatur secundum omnem suam extensionem. Si triangulum negatur de quadrato; quicquid triangulum est, de quadrato negabitur. Hæc Regula in Scholis effertur his verbis eundem sensum habentibus; *negato Genere, negatur Species.* Quia Species est subjectum generis, ut homo animalis, ac proinde in ejus extensione continetur.

Non tantum Propositiones negativæ negant prædicatum de subjecto secundum integram extensionem prædicati; sed etiam secundum integram extensionem, quam subjectum habet in Propositione: id est, negat universaliter, si universalis sit; particulariter, si particularis. Si enim dico, *nullus improbus est Beatus*; omnes beatos nego de omnibus improbis: & si dico, aliquis Doctor non est doctus, doctum nego de aliquo Doctore. Hinc habemus

Axioma 7.

Omne prædicatum quod de subjecto negatur, negatur de eo omni quod continetur in extensione, quam subjectum habet in Propositione.

Caput Decimum sextum.

De Conversione Propositionum Negativarum.

IMpossibile est totalem separationem facere, quæ mutua & reciproca non sit. Evidens námque est si dixero, *nullum hominem esse lapidem*, dicendum vicissim, *nullum lapidem esse hominem.* Nam si aliquis lapis esset homo; hic, homo esset lapis; atque adeo verum non esset nullum hominem esse lapidem. Hinc sancitur hæc

Regula 3.

Propositiones universales negativæ converti possunt, simplici mutatione prædicati in subjectum, eandem universalitatem habens, quam habuerat subjectum Propositionis convertendæ.

Nam prædicatum in Propositionibus negativis semper sumitur universaliter; quia negatur secundum omnem suam extensionem: ut superius ostensum est.

Sed ob eandem rationem fieri non potest conversio Propositionum particularium negativarum. Dici enim Ex. ca. non potest quod *aliquis Medicus non sit homo*; quia affirmari potest quod *aliquis homo non sit Medicus.* Hoc oritur ex naturâ negationis modò explicatæ, ut insinuavi, quod in eo consistit, quod prædicatum Propositionis negativæ sumatur semper universaliter secundum totam suam extensionem, adeò ut cum subjectum particulare fit prædicatum per conversionem Propositionis negativæ particularis, fiat etiam universale, naturámque mutet contra Regulas veræ conversionis per quas non licet mutare restrictionem extensionémve terminorum: sic in hac Propositione, *Aliquis homo non est Medicus:* Vox homo sumitur particulariter:

ter: sed in hâc illegitimâ conversione, *aliquis Medicus non est homo*; sumitur universaliter.

Nullatenus autem sequitur ex eo quod *Medicus* negetur de aliquo homine, ut in hâc Propositione, *Aliquis homo non est Medicus*; vel, quod in hâc aliâ, trianguli Idea negetur de aliquâ figurâ; *Aliqua figura non est triangula*: nullatenus, inquam, sequitur aliquos Medicos non esse homines, vel aliqua triangula esse, quæ non sint figuræ.

Finis Partis Secundæ.

LOGICÆ

PARS TERTIA.

De Discursu sive de Ratiocinatione.

QUam de ratiocinationis regulis aggredimur, inter Logicæ Partes, Pars præcipua censetur, atque unica fere est, quæ aliquâ accuratione tractatur. Ast subtimendum an sit æquè, ac creditur, utilis. Maxima Errorum, quibus homines implicamur, pars ex eo oritur, quod falsis principiis ratiocinationes inædificemus, potiùs quam, quod illegitimas a principiis consequutiones deducamus. Rarò accidit, ut ea nobis imponat ratiocinatio, quæ ideò tantùm mala est, quod malè deductas consequentias habeat. Qui hujusmodi vitiis solo naturæ lumine detegendis pares non sunt, impares & plurimum erunt iis, quæ de discursu traduntur, regulis vel discendis vel applicandis. Hoc tamen non obstante, si speculativarum instar veritatum habeantur hæ regulæ, ad ingeniorum utcunque exercitationem utcunque utiles erunt : atque insuper negari non potest, quin aliquali alicubi usui sint, idque in iis, qui igneis vividisque ingeniis prædíti, non obitèr in errores per illegitimas consequentias seducuntur, quam quod ad illas non attendant. Huic malo tollendo instituenda erit de hisce regulis tractatio. Quicquid demum sit, En quæ passim de hâc re traduntur, imo aliquid amplius quam hucusque de eâ dictum est.

Caput Primum.

De naturâ Ratiocinationis, deque diversis ejusdem Generibus.

DIscursûs sive Ratiocinationis necessitatem invexit intellectus humani limitatio, qui de veritate, aut falsitate Propositionis (quæ pro tunc *Quæstio* appellatur) pronunciare non potest per solam considerationem duarum Idearam illam componentium, quarum illa, quæ subjectum est, *minor terminus* appellatur, quia subjectum minoris extensionis est quam prædicatum; quæ vero prædicatum constituit, ob rationem contrariam, *major terminus* dicitur. Cum itaque sola contemplatio harum duarum Idearum non sufficiat, ut judicemus alteráne sit de alterâ aut neganda aut affirmanda, in subsidium tertiam Ideam advocamus, sive illa complexa sit sive incomplexa; (secundum ea, quæ de terminis complexis dicta sunt) hæcque tertia Idea *terminus medius* appellatur.

Jam verò inutilis foret hæc duarum Idearum per tertiam comparatio, si illa solum cum altero duorum terminorum institueretur. Exempli causâ: scire velim an mens spiritualis sit? cumque illud continuò non innotescat, *Cogitationis* Ideam ad quæstionis elucidationem selego. Clarum est inutilem futuram cogitationis cum solâ mente comparationem, si eadem cogitatio non concipiatur cum quâdam ad prædicatum, seu rem spiritualem relatione, per quam dijudicare possum, mentine illud conveniat, nécne. Possum equidem affirmare mentem cogitare, non tamen illicò concludere eam esse idcircò spiritualem, si nullam concipiam relationem inter rem cogitantem & rem spiritualem.

Oportet itaque medium terminum tum ad subjectum

seu

ſeu terminum minorem, tum ad prædicatum ſeu terminum majorem comparari : ſive id fiat cum ambobus ſeparatim, ut in ſyllogiſmis, qui ideò ſimplices dicuntur, ſive conjunctim, ut in argumentis, quæ ideo *conjunctiva* dicuntur.

Sed utrobique hæc comparatio duas exigit Propoſitiones.

De Argumentis conjunctivis alias ſpeciatim dicemus. Sed in ſimplicibus res clara eſt; quia medius terminus cum prædicato concluſionis comparatus (quod non niſi per negationem vel affirmationem fit) illam Propoſitionem facit, quæ ideò *major* dicitur, quia prædicatum concluſionis *major terminus* appellatur.

Si verò comparetur cum ſubjecto concluſionis, illam Propoſitionem efficit, quæ *minor* dicitur; quia ſubjectum concluſionis minor terminus appellatur.

Ac tùm demùm concluſio infertur, quæ erat Propoſitio probanda; atque ante probationem *Quæſtio* dicebatur.

Non abs re erit animadvertere duas priores Propoſitiones, *præmiſſas*, vocitari; quia ſaltem in intellectu ipſi concluſioni præmittuntur; Quæ ex illis neceſſariò debet ſequi in bono ſyllogiſmo: id eſt, ſuppoſitâ veritate præmiſſarum veritas concluſionis debet neceſſariò inferri.

Verum quidem eſt non ſemper exprimi ambas præmiſſas, quia ſæpe altera ſufficit ad utramque intellectui exhibendam: Cúmque hoc modo duæ tantum Propoſitiones expreſſe fiant, hoc argumenti genus Enthymema vocatur; quod apud intellectum veri ſyllogiſmi vim habet, quia Propoſitionis tacitæ vices ſupplet: ſed id verbis mancum eſt, nihilque evincit niſi ope Propoſitionis ſubintellectæ.

Dixi tres ad minimum Propoſitiones requiri ad argumentationem: plures tamen, quam tres poſſunt adhiberi, neque idcircò vitioſa evadet, modò regulæ obſerventur. Si enim, vocatâ in concilium tertiâ Ideâ,

ad investigandum an prædicatum conveniat subjecto, atque illâ cum altero terminorum comparatâ, nondum notum fiat eam terminorum alteri convenire, possum etiam quartam quintámve eligere ad rem elucidandam; imo si hæ non sufficiant, alias etiam superinducere, donec tandem ad aliquam perveniatur quæ prædicatum conclusionis cum subjecto copulabit.

Si probandum, exempli causâ, sit, *omnes avaros esse miseros*. Illicò animadvertere possum illos cupiditatibus & affectibus totos esse obnoxios. Si verò ex hac consideratione nequeo adhuc concludere *avaros esse miseros*; ulterius examinabo quidnam sit, *esse cupiditatibus obnoxium*: protinúsque deprchendam in illâ Ideâ contineri multarum rerum, quæ expetuntur, privationem & indigentiam: quo demum invento sic argumentabor: *Omnes avari sunt cupiditatibus obnoxii; qui sunt cupiditatibus obnoxii, multis rebus indigent; quia impossibile est ut cupiditatibus omnibus faciant satis: Jam vero qui iis indigent, quæ cupiunt, sunt miseri: ergo avari sunt miseri.*

Hoc genus argumentationis ex pluribus constans Propositionibus, quarum secunda à primâ, tertia à secundâ, & sic deinceps dependet, *Sorites* appellatur; éstque apud Geometras frequentissimum. Sed quia illud modo multorum graduum sit, intellectui negotium facessit, triumque Propositionum numerus illius limitationi magis quadrat; magis etiam adlaboratum est in syllogismorum, id est, argumentationum, tribus Propositionibus constantium regulis examinandis: nec abs re erit aliorum hac in re vestigiis insistere: quia illæ regulæ facili negotio poterunt applicari omnibus argumentationibus ex multiplici Propositionum numero compositis, quippe quæ possunt omnes, si legitimæ sunt, ad simplices syllogismos reduci.

Caput

Caput Secundum.

Divisio Syllogismorum in Simplices & Conjunctivos: & Simplicium, in Incomplexos & Complexos.

SYllogismi sunt aut *Simplices* aut *Conjunctivi*; Simplices illi sunt, in quibus medius terminus simul uni tantum terminorum conclusionis; Conjunctivi, in quibus utrísque copulatur. Sic hic syllogismus simplex est.

Omnis bonus Princeps à Subbitis diligitur;
Omnis Rex pius est bonus Princeps; ergò
Omnis Rex pius à Subditis diligitur.

quia medius terminus separatim connectitur cum conclusionis subjecto, *Rex pius*, & cum ejusdem prædicato, *diligitur à Subditis*: at Syllogismus sequens ob rationem contrariam conjunctivus est.

Si Regnum electivum factionibus obnoxium est, non est diuturnum.
Sed Regnum electivum factionibus obnoxium est; ergò
Regnum electivum non est diuturnum.

Cum hæc duo syllogismorum genera regulas sibi proprias habeant; illas nos diversis in locis deducemus.

Syllogismi simplices, ii sci. in quibus medius terminus per vices tantùm, utrique conclusionis termino conjungitur, duûm generum sunt.

Alterum eorum est, in quibus utèrque conclusionis terminus integrè cum medio termino connectitur, sci. cum integro prædicato in majori; & cum integro subjecto in minori.

Alterum eorum in quibus conclusionis complexæ, id est, ex terminis complexis compositæ subjectum vel prædicatum, secundum partem tantum, in præmissarum alterâ medio termino connectitur; in alterâ vero, quod

quod reliquum eſt, quodque unius ſolum termini vices tenet medio termino connectitur : ut in hoc ſyllogiſmo.

Lex divina jubet ut reges honoremus,
Ludovicus 14. *eſt rex :* ergò
Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum 14.

Primi generis ſyllogiſmos *claros* aut *incomplexos*, vocitabimus ; ſecundi, *implicitos* ſeu *complexos :* non quod omnes in quibus Propoſitiones complexæ reperiuntur hujus ultimi generis ſint ; ſed quia nullæ ad hoc genus ſpectant in quibus Propoſitiones complexæ non inveniantur.

Quamvis regulæ de ſyllogiſmis ſimplicibus tradi ſolitæ locum in ſyllogiſmis complexis habere poſſint, modo invertantur ; ſed cum vis concluſionis ab hac inverſione non pendeat, nos hic ſyllogiſmorum ſimplicium regulas incomplexis tantùm applicabimus : de ſyllogiſmis complexis aliàs ex propoſito dicturi.

Caput Tertium.

Regulæ generales Syllogiſmorum ſimplicium incomplexorum.

" Caput hoc cum ſequentibus uſque ad duodecimum
" ex illis eſt, quæ in diſſertatione præliminari no-
" tata ſunt continere res ſubtiles & ad ſpeculatio-
" nem neceſſarias ad praxim vero parum utiles.

JAm in ſuperioribus vidimus ſyllogiſmum ſimplicem tres tantum terminos habere debere, duos qui concluſionis ſunt, & alium qui medius dicitur. Cum hi ſinguli bis repetantur fiunt Propoſitiones tres : viz. *major*, in quâ habemus medium terminum & prædicatum concluſionis, quod terminus major dicitur ; & *Minor*, in quâ habemus medium terminum & ſubjectum concluſionis,

onis, qui minor terminus dicitur, & tandem *conclusio* in quâ minor terminus subjectum est, & major prædicatum.

Sed quia omnia conclusionum genera deduci non possunt ab omni genere præmissarum, hinc generales quædam regulæ propositæ sunt, quæ docent conclusionem in syllogismo malè esse deductam ubi illæ non observantur. Hæ autem regulæ fundantur in iis axiomatis, quæ sancita sunt parte secundâ de naturâ Propositionum affirmativarum & negativarum; universalium & particularium. Axiomata autem hæc, cum alibi probentur, hic sufficiet exscripsisse.

Primum, Propositiones particulares continentur in generalibus ejusdem naturæ: sed generales non continentur in particularibus. I, in A, & O, in E; sed non A, in I, nec E, in O.

Secundum, Propositio evadit particularis vel universalis, ex eo quod subjectum vel particulariter, vel universaliter sumatur.

Tertium, Quandoquidem prædicatum majorem extensionem non habet quam subjectum, semper sumitur particulariter: quia per accidens est, si sumatur universaliter.

Quartum, Prædicatum propositionis negativæ semper sumitur universaliter.

In his præcipuè axiomatis fundantur generales syllogismorum regulæ, quas temerare non possumus quin in Paralogismos labamur.

Regula Prima.

Medius terminus bis particulariter sumi non potest; sed debet saltem semel sumi universaliter.

Nam cum termini conclusionis vel conjungendi sunt vel separandi; palam est, id fieri non posse, si medius terminus sumatur pro duabus diversis ejusdem totius partibus; quia forte una eadémque pars non erit illa, quæ unietur

unietur vel ſeparabitur. Sed ſi bis particularitèr ſumatur, poteſt pro diverſis ejuſdem totius partibus ſumi; ac proinde nihil hoc modo poteſt concludi; ſaltem neceſſariò; & hoc vitiando ſyllogiſmo ſufficiet; cum is tantum legitimus cenſeatur, ut modò dictum eſt, cujus concluſio falſa eſſe non poteſt, poſitâ veritate præmiſſarum. Sic in hoc ſyllogiſmo; *aliquis homo eſt pius*; *aliquis homo eſt latro*; ergò *aliquis latro eſt pius.* Vox, *homo*, cum pro diverſis hominum partibus ſumatur, unire non poteſt *latronem* & *pium*, quia unus idemque homo pius non eſt & latro.

Idem dici non poteſt de ſubjecto & prædicato concluſionis: Nam licet bis ſumantur partícularìter, conjungi tamen poſſunt, ex eo quod horum alterum conjungatur medio in omni ſuâ extenſione. Hinc etenim optimè ſequitur, (ſi hic medius terminus uniatur ſecundum aliquam ſui partem cum aliquâ parte alterius termini) primum hunc terminum, quem unitum diximus cum integro termino medio, uniendum etiam eſſe cum termino, cui pars medii termini unita eſt. Sic ſi Pariſiis in omnibus ædibus ſunt aliqui Galli, & in illarum aliquibus ſunt quidam Germani, ſequitur Pariſiis eſſe aliquas ædes in quibus unà degunt Germanus ſaltem unus & unus Gallus. Sic etiam ſequitur.

Si aliqui Divites ſunt Stulti;
Et omnes Divites ſunt honorandi;
Eſſe aliquos Stultos qui ſunt honorandi.

Nam divites, qui ſunt ſtulti, honorantur, cum omnes divites honorentur, ac proinde in divitibus & ſtultis unà inveniuntur unitæ ſtultitia & veneratio.

Regula Secunda.

Termini concluſionis univerſalius ſumi non debent in ipſâ concluſione quam in præmiſſis.

Hinc ſi alteruter univerſaliter ſumitur in concluſione, ſyllogiſmus vitioſus erit, ſi particulariter ſumatur in præmiſſis.

Patet

Patet ratio, quia à particulari ad universale non valet argumentum (per primum axioma) nam ex eo quod *aliquis homo Æthiops est*, non potest inferri *omnes homines esse Æthiopes.*

Corollarium Primum.

Semper in præmissis debet aliquis terminus esse universalis, qui talis non est in conclusione. Nam omnis terminus qui universalis est in conclusione universalis etiam debet esse in præmissis; atque insuper medius terminus debet saltem semel sumi universaliter.

Corollarium Secundum.

Cum conclusio est negativa, terminus major debet necessario sumi universaliter in majori. Nam universaliter sumitur in conclusione (per ax. 4.) & per consequens debet sumi universaliter in majori (per reg. 2.)

Corollarium Tertium.

Major syllogismi, cujus conclusio negativa est, nunquam potest esse particularis affirmativa. Nam tam subjectum quam prædicatum Propositionis affirmativæ sumuntur particulariter (per ax. 2. &. 3.) ac proinde major terminus sumeretur particulariter, contra Corol. 2.

Corollarium Quartum.

Talis in conclusione est minor terminus, qualis in præmissis, id est, quemadmodum non potest non esse particularis in conclusione, quando est particularis in præmissis, ita semper universalis esse potest in conclusione, quando talis est in præmissis; nam minor terminus esse non potest universalis in minori, cum ejus subjectum est, nisi generaliter vel uniatur vel separetur à termino medio; prædicatum enim esse non potest sumique universaliter nisi Propositio sit negativa, quia prædi-

prædicatum Propositionis affirmativæ semper sumitur particulariter. Jam verò in Propositionibus negativis, si prædicatum sumatur secundum omnem extensionem, signum est negari de subjecto, ac proinde Propositio in qua minor terminus est universalis, denotat unionem medii termini cum integro termino minori, vel ejusdem medii termini negationem de integro termino minori.

Jam verò si ex hac unione medii termini cum minori, concludatur aliam notionem seu Ideam cum hoc minori termino conjungi, concludendum erit illam conjungi cum illo integro & non cum illius parte. Nam cum medius terminus conjungatur cum minori termino nihil probari potest ex hac unione de partium aliquâ, quod non probabitur de omnibus, cum omnibus & singulis uniatur.

Eodem modo si separatio (vel negatio) aliquid probet de aliquâ parte minoris termini, idem probabit de omnibus, cum de omnibus eodem jure negetur.

Corollarium 5.

Quando minor Propositio est universalis negativa, si conclusio legitima inde deduci potest, poterit illa semper esse universalis. Sequitur hoc ex Corollario præcedenti: Nam minor terminus non potest non sumi universaliter in Propositione minori, cum illa universalis negativa est, sive minor terminus subjectum Propositionis sit (per ax. 2.) sive prædicatum (per 4.)

Regula Tertia.

Nihil concludi potest ex duabus Propositionibus negativis.

Nam duæ Propositiones negativæ tum prædicatum, tum subjectum à medio termino separant. Ex eo vero quod duæ res separantur ab aliquâ tertiâ, non sequitur illas vel esse, vel non esse illam tertiam. Ex eo, v. g. quod Hispani non sunt Turcæ; & quod Turcæ non sunt Christiani; non sequitur Hispanos non esse Christianos: Neque etiam sequitur Sinenses esse Christianos, quamvis illi nec Turcæ sint nec Hispani.

Regula Quarta.

Conclusio negativa probari non potest per duas Propositiones affirmativas.

Nam ex eo quod duo termini conclusionis tertio termino uniuntur, non sequitur eos inter se non uniri.

Regula Quinta.

Conclusio semper sequitur debiliorem partem : id est ; *si Propositionum altera negativa sit, oportet illam esse negativam : si particularis particularem.*

Probatur : si altera Propositio est negativa, medius terminus negatur de alterâ parte conclusionis ; ac proinde utrásque unire non potest, quod tamen ad conclusionem affirmativam requiritur.

Pariter, si Propositionum altera particularis sit, conclusio non potest esse universalis. Nam si conclusio sit universalis affirmativa, subjectum universale cum sit, etiam universale esse debet in minori, cujus subjectum erit, cum prædicatum in Propositionibus affirmativis, nunquam sumatur universaliter. Ergò medius terminus huic subjecto unitus in minori, erit particularis ; ergò & universalis in majori ; quia aliter bis particulariter sumeretur : Ergo & ejus subjectum erit ; ac proinde hæc major Propositio erit universalis. Evincitur itaque non posse præcedere Propositionem particularem, cujus conclusio erit universalis.

Manifestius verò hoc est in conclusionibus universalibus negativis. Exinde enim sequeretur in præmissis debere esse tres terminos universales (per Corol. 1.) Jam vero cum (per reg, 3.) præmissarum altera debeat esse affirmativa, cujus prædicatum particulariter sumitur, sequitur omnes tres terminos sumi universaliter, ac proinde ambo subjecta præmissarum universaliter sumentur, per hoc enim illæ universales fiunt. Quod erat demonstrandum.

Corol-

Corollarium Sextum.

Quod concludit de universali, concludit etiam de particulari.

Quod concludit de A, concludit etiam de I: quod concludit de E, concludit etiam de O, Sed è contrà quod concludit de particulari non concludit de particulari. Sequitur hoc ex regulâ præcedenti, & axiomate primo. Sed observandum Philosophos syllogismorum species solùm secundum conclusionem nobiliorem, hoc est, universalem consideraſſe; adeo ut peculiarem syllogismi speciem illam non constituerint, in quâ ideò tantum de particulari concluditur, quia concludi etiam potest de universali.

Hinc nullus syllogismus est, in quo cum major sit A, & minor E, conclusio est O. Nam (per Corol. 5.) conclusio minoris negativæ universalis, semper potest esse universalis: adeò ut si universalis conclusio deduci non possit, id inde est, quod nulla omnino possit deduci. Hinc A, E, O. nunquam syllogismum constituunt, nisi quatenus includuntur A, E, E.

Regula Sexta.

Ex duabus Propositionibus particularibus nihil sequitur.

Nam si ambæ affirmativæ sint, medius terminus bis sumeretur particulariter, sive subjectum sit (per ax. 2.) sive prædicatum (per ax. 3.) Jam vero (per reg. 1.) nihil concluditur cum in syllogismo medius terminus bis sumitur particulariter.

Si verò alterutra præmissarum sit negativa, erit & conclusio negativa (per regulam præcedentem) ergò ad minimum erunt duo termini universales in præmissis (per Corol. 2.) illarum itáque altera erit universalis, cum impossibile sit tres terminos in duabus Propositionibus, in quibus duo termini debent sumi universaliter, ità disponere quin vel duo prædicata sint negativa

tiva (quod eſt contra reg. 3.) vel aliquod ſubjecto-rum univerſale, quod Propoſitionem faciet itidem univerſalem.

Caput Quartum.

De ſyllogiſmorum Modis & Figuris generatim: non poſſe eſſe plures figuras quam quatuor.

SAncitis regulis generalibus, quæ neceſſario obſervari debent in ſyllogiſmis ſimplicibus, ſupereſt, ut videamus quot genera ſyllogiſmorum eſſe poſſint.

Generaliter dici poteſt tot eſſe ſyllogiſmorum genera, quot diverſis modis tres Propoſitiones unius ſyllogiſmi, & tres termini ex quibus componuntur, poſſunt, ſervatis regulis, diſponi.

Diſpoſitio trium Propoſitionum ſecundum has quatuor differentias, A, E, I, O, *modus* dicitur.

Diſpoſitio verò trium terminorum, id eſt, medii cum duobus terminis concluſionis, *figura* appellatur.

Jam verò ſciri poteſt, quot eſſe poſſint modi concludentes, non conſideratis diverſis figuris, ſecundùm quas unusquiſque modus poteſt diverſos ſyllogiſmos conſtituere. Nam ex Combinationum doctrinâ, quatuor termini, (quales ſunt A, E, I, O.) ſi eorum ſimul tres tantum ſumantur, non pluribus quam 64. modis poſſunt diſponi. Sed ſi cui collibitum erit, hos ſugillatim conſiderare, deprehendet ex his 64 modis, 28 excludi per regulas 3. & 6. quibus docemur nihil concludi duabus Propoſitionibus negativis, vel particularibus. 18 per regulam quintam, quæ docet concluſionem ſequi debiliorem partem. 6 per regulam quartam, nihil ſci. concludi negative, ex duabus affirmativis. Unum etiam ſci. I, E, O, per 3. Corol. regularum generalium. Atque alterum ſci. A,E,O, per earundem regularum Corol. 6.

Hinc exclusorum numerus fit 54; atque adeo modi concludentes qui supersunt erunt tantum 10.

4 Affirmativi	A, A, A. A, I, I, A, A, I. I, A, I,
6 Negativi	E, A, E, A, E, E, E, A, O, A, O, O, O, A, O, E, I, O,

Sed hinc non sequitur dena tantum esse syllogismorum genera: quia ex unico modo plura queunt fieri genera, secundùm dispositionem (ex quâ sci. oritur syllogismorum diversitas) trium terminorum, quam *figuram* appellari jam diximus.

Hæc vero dispositio trium terminorum præmissas solum respicit: quia ipsa conclusio supponitur determinata, priusquam syllogismus fiat, quo probetur. Et hoc pacto cum medius terminus quatuor tantum modis disponi possit, cum duobus terminis conclusionis, quatuor tantum Figuræ erunt possibiles. Vel enim medius terminus subjicitur in majori, & prædicatur in minori, & fiet prima figura: vel prædicatur tum in majori, tum in minori & erit figura secunda: vel in utrâque subjicietur & erit figura tertia: vel denique prædicabitur in majori & subjicietur in minori; quod quarta quædam figura erit; cum indubium sit aliquando concludi necessario posse hoc modo, quod ad verum syllogismum sufficit. Horum exempla inferius dabuntur.

Sed quia per hanc quartam figuram nihil concludi potest, nisi modo parum naturali Aristoteles & qui illum sequuti sunt, hunc syllogizandi modum figuræ nomine

mine non cohoneſtarunt. Gallenus contrarium aſſeruit. Sed evidens eſt litem moveri de nomine, quæ illicò dirimetur, cum utrinque declaratum ſit, quid figuræ nomenclaturâ ſignificatum velint.

Sed illi procul dubio in errore hærent, qui quartam figuram, (quam criminantur Ariſtotelem non agnoviſſe) conſtituunt illos ſyllogiſmos, in quibus major minorque inverſo ordine ponuntur : ut hic, *Omne corpus eſt diviſibile, quicquid eſt diviſibile eſt imperfectum, ergo corpus eſt imperfectum.* Miror Cl. Gaſſendum in hunc errorem labi potuiſſe. Nam ridiculum eſt illam, quæ primò occurrit in ſyllogiſmo, Propoſitionem habere pro majori; pro minori, quæ hanc ſequitur. Sic enim concludi poſſet ipſam aliquando concluſionem, nunc majorem, nunc minorem eſſe, quia non infrequenter prima ſecundáve Propoſitionum eſt, ex quibus ſyllogiſmus conſtat, ut in his verſibus Horatianis in quibus concluſio eſt prima Propoſitio, ſecunda Minor; ac demum tertia, Major.

Qui melior ſervo, qui liberior ſit avarus
In triviis fixum cum ſe dimittit ad aſſem
Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.

Nam quicquid hic eſt ad hunc ſyllogiſmum reducitur.

Qui ſemper metuit liber non eſt;
Avarus ſemper metuit; Ergò
Nullus avarus eſt liber.

Non itaque ſpectandus eſt ſimplex Propoſitionum ordo qui nihil in mente immutat. Sed illi omnes ſyllogiſmi primæ figuræ dicendi ſunt, in quibus medius terminus ſubjectum eſt ejus Propoſitionis, in quâ major terminus (hoc eſt prædicatum concluſionis) invenitur, & prædicatum in illâ, in quâ minor terminus, (id eſt,

ſubjectum concluſionis) habetur : Et ſic ad quartam figuram ſolum ſpectabunt illi ſyllogiſmi,in quibus medius terminus prædicatur in majori, ſubjicitur vero in minori : atque adeò in poſterum ſic eos appellabimus : nec quiſquam id circò queri poterit, cum in anteceſſum monuerimus, nihil nos figuræ nomine intelligere, præter variam medii termini diſpoſitionem.

Caput Quintum.

Regulæ, Modi, & Fundamenta primæ figuræ.

PRima figura eſt, quæ medium terminum in majori ſubjicit, in minori prædicat.

Hujus figuræ duæ ſunt Regulæ.

Regula Prima.

Minor Propoſitio debet eſſe affirmativa.

Si enim eſſet negativa, major affirmativa foret, (per reg. 3. generalem) & concluſio negativa, (per quintam) Ergo major terminus ſumetur univerſaliter in concluſione, quia illa negativa erit, & particulariter in majori, quia ejus prædicatum eſt in hac figura, eritque major affirmativa ; quod eſt contra ſecundam regulam, quâ vetamur à particulari argumentari ad univerſale. Hæc demonſtratio locum habet in tertiâ figurâ, in qua major terminus prædicatur in majori.

Regula Secunda.

Major debet eſſe univerſalis.

Cum enim (per regulam ſuperiorem) minor ſit affirmativa, medius terminus, qui ejus prædicatum eſt, ſumetur particulariter ergo debet eſſe univerſalis in majori,

jori, in quâ subjicitur : atque hinc illa erit universalis, aliter bis sumeretur particulariter, (contra reg. 1.)

Non posse dari plures quam quatuor modos in prima figurâ.

Demonstratio.

Capite superiori vidimus denos tantum esse modos concludentes. Sed ex his denis A, E, E, & A, O, O, excluduntur per primam regulam hujus figuræ quæ docet minorem debere esse affirmativam.

I, A, I, & O, A, O, excluduntur per secundam regulam per quam major debet esse universalis.

A, A, I, & E, A, O, excluduntur per Corollarium quartum regularum generalium. Cum enim minor terminus subjicitur in minori, universalis illa esse non potest, quin & universalis conclusio esse possit.

Ac proinde quatuor tantum modi restant.

Duo affirm.	A, A, A.	Duo negat.	E, A, E.
	A, I, I,		E, I, O.

quod erat demonstrandum.

Quatuor hi modi, quo facilius memoria teneri possint, quibusdam vocibus technicis notari solent, quarum tres syllabæ, tres propositiones designant : syllabarum verò literæ vocales propositionum modos. Percommodùm vero accidit quòd per has voces integra syllogismi species possit in Scholis designari, quod aliàs fieri non posset, sine longâ verborum ambage.

Bar- *Quisquis fame sinit perire, quos tenetur pascere, homicida est ;*
ba- *Sed divites, qui eleemosynas non erogant, publicâ fame grassante, eos sinunt perire, quos pascere tenentur ;* ergò
ra. *Divites illi sunt homicidæ.*

Ce- *Nullus fur impœnitens salvari potest;*
la- *Sed omnes qui moriuntur, auctâ re, ex bonis Ecclesiæ, quæ noluerunt restituere, sunt fures impœnitentes*; ergò
rent. *Nullus eorum potest salvari.*

Da- *Quicquid prodest ad salutem, bonum est;*
ri- *Sunt quædam afflictiones, quæ prosunt ad salutem:* ergo
i. *Quædam afflictiones sunt bonæ.*

Fe- *Id cujus posteà oportet nos pænitere, omnino non est desiderabile.*
ri- *Sunt quædam voluptates, quarum posteâ oportet nos pœnitere*; ergo
o. *Sunt quædam voluptates quæ omnino desiderabiles non sunt.*

Cum verò in hac figura, major terminus, vel affirmetur, vel negetur de medio, sumpto universaliter; atque etiam hic idem medius terminus posteà in minori affirmetur de minori termino sive subjecto conclusionis, palam est illam super duo tantum principia fundari, quorum alterum modos affirmativos, alterum negativos respicit.

Principium modorum affirmativorum.

Quicquid convenit Ideæ sumptæ universaliter, convenit etiam illi omni, de quo hæc Idea affirmatur, vel est subjectum hujus Ideæ; vel comprehenditur in extensione ejusdem. Hæ enim formulæ synonymæ sunt.

Sic Idea *animalis* cum omnibus hominibus conveniat, convenit etiam Æthiopibus: hoc principium tam clare explicatum est, eo loci ubi de natura propositionum affirmativarum actum est, ut necesse non sit illud ulteriùs deducere: sufficiet monuisse illud in Scholis sic efferri, *quicquid convenit consequenti, convenit antecedenti:* illicque

illicque *consequentis* nomine intelligi Ideam universalem de aliâ Ideâ affirmatam, & nomine *antecedentis*, subjectum de quo illa Idea affirmatur, quia prædicatum consequitur subjectum; *si enim homo est, est & animal.*

Principium modorum negativorum.

Quicquid negatur de Ideâ sumptâ universaliter, negatur de omni eo, de quo hæc Idea affirmatur.

Arbor negatur de omnibus animalibus; ergò negatur de hominibus, quia illi animalia sunt: hoc principium in Scholis sic effertur; *quod negatur de consequenti, negatur de antecedenti.* Quò possim ulteriori hujus explicationi supersedere, faciunt, quæ superiùs de propositionibus negativis disserui.

Observandum solam figuram primam in A, E, I, O, concludere.

Atque etiam illam solam esse quæ concludit in A, cujus ratio est: ut conclusio sit universalis affirmativa, debet minor terminus sumi universaliter in minori, cujus proinde subjectum erit, mediusque terminus prædicatum. Ex quo fit medium terminum sumi particulariter: ergo sumi debet universaliter in majori (per primam regulam generalem) cujus idcirco subjectum erit. In hoc verò natura primæ figuræ sita est quod medius terminus subjiciatur in majori, prædicetur vero in minori.

Caput Sextum.

Regulæ, modi, & fundamenta secundæ figuræ.

SEcunda figura est, in quâ medius terminus bis prædicatur; hincque ut necessariò concludat, observandæ sunt hæ duæ regulæ.

Regula Prima.

Oportet alterutram præmissarum esse negativam; atque adeo etiam conclusionem (per reg. 6. gener.)

Si enim ambæ præmissæ essent affirmativæ, medius terminus, qui in utrâque prædicatur, sumeretur bis particulariter, (contra reg. 1. gener.)

Regula Secunda.

Major debet esse universalis.

Nam cum conclusio sit negativa, major terminus sive prædicatum, sumetur universaliter : Jam vero hic idem terminus in majori subjicitur : debet itaque esse universalis majoremque reddere universalem.

Non posse esse plures quam quatuor modos in secundâ figurâ.

Demonstratio.

Ex denis modis concludentibus quatuor affirmativi excluduntur (per reg. 1. hujus figuræ) quæ sancit præmissarum alteram debere esse affirmativam.

O, A, O, excluditur per reg. 2. hæc enim majorem universalem requirit.

E, A, O, excluditur ob eandem rationem, quâ, à figurâ primâ rejicitur, nim. quia minor terminus subjicitur in minori.

Ex decem itaque modis quatuor tantum supersunt.

Duo generales { E, A, E. / A, E, E. } Duo particulares { E, I, O. / A, O, O. }

Quod erat demonstrandum.

Ce-

Ce- *Nullus mendax eſt fide dignus.*
ſa- *Omnis homo pius eſt fide dignus*; ergò
re. *Nullus homo pius eſt mendax.*

Ca- *Omnes qui ſunt Jeſu Chriſti, crucifigunt carnem ſuam.*
meſ- *Omnes qui agunt vitam mollem & voluptuariam, non crucifigunt carnem ſuam*; ergò
tres. *Nullus eorum eſt Jeſu Chriſti.*

Feſ- *Nulla virtus eſt contraria amori veritatis.*
ti- *Eſt quidam amor pacis qui eſt contrarius amori veritatis*; ergò
no. *Eſt quidam amor pacis, qui non eſt virtus.*

Ba- *Omnis virtus prudentiam comitem habet:*
ro- *Sunt quidam zeli non habentes prudentiam comitem*; ergò
co. *Quidam zeli non ſunt vertutes.*

Fundamentum hujus ſecundæ figuræ.

Facile hos modos diverſos foret, ſi pluribus verbis uti liberet, ad unum idemque principium reducere: ſed è re magis erit duos uni principio aſſignare, aliiq; duos alios; cum hoc pacto eorundem ab his principiis dependentia atque connexio clarior evadet atque immediatior.

Principium ſyllogiſmorum in Ceſare & Feſtino.

Horum principiorum primum coincidit cum illo, in quo ſyllogiſmi negativi primæ figuræ fundantur; viz. *quicquid negatur de Idea univerſali negatur etiam de omni eo, de quo illa Idea affirmatur, id eſt, de omnibus ſubjectis iſtius Ideæ.* Clarum namque eſt ſyllogiſmos in *Ceſare* & *Feſtino* fundari in hoc principio. Ex. ca. ut oſtenderem nullum virum pium eſſe mendacem, affirmavi, *fide dignum*

num, de *omni homine pio*; & negavi, *mendacem*, de *omni homine fide digno*: dicens nullum mendacem esse fide dignum. Fatendum quidem est hunc negandi modum esse indirectum; cum enim *mendax*, de fide digno negari deberet, *fide dignus*, negatur de mendace: sed cum Propositiones universales negativæ simpliciter convertantur, qui negat prædicatum de subjecto universali, eâdem operâ negat hoc subjectum universale de prædicato.

Hinc tamen liquet syllogismos in *Cesare* esse aliquo modo indirectos, cum id quod negatur, negetur tantum indirectè: cum tamen, hoc non obstante, mens nostra illorum vim clarè & facile percipiat, pro directis haberi possunt, si hæc vox syllogismum clarum & naturalem significet.

Liquet etiam hinc ulteriùs, modos, *Cesare* & *Festino*, à duobus modis primæ figuræ *Celarent* & *Ferio* in hoc tantum differre quod majorem habeant inversam. Quamvis autem dicere possimus modos negativos primæ figuræ esse magis directos, accidit tamen ut hi modi secundæ figuræ illis respondentes & naturaliores sint, & faciliùs à mente percipiantur. Ex. ca. in illo, quod modo proposuimus, quamvis directus negationis ordo exigat ut dicamus, *Nullus fide dignus est mendax*, unde argumentum fuisset in *Celarent*, mens tamen nostra naturaliùs fertur ad dicendum, *Nullus mendax est fide dignus.*

Principium syllogismorum in Camestres *&* Baroco.

In hisce duobus modis medius terminus affirmatur de prædicato conclusionis & negatur de subjecto: atque hinc liquet illos directe huic principio inædificari. *Quicquid continetur in extensione Ideæ universalis, nulli convenit, de quo illa negatur: cum prædicatum propositionis negativæ sumatur secundum integram suam extensionem*, prout parte secunda probatum est. Verus Christianus contine-

tur

tur in extensione *Charitativi*, cum omnis verus Christianus sit Charitativus : Charitativus negatur de immisericordi ergà pauperes : ergò verus Christianus negatur de immisericordi ergà pauperes : hincque fit hic syllogismus.

Omnis verus Christianus est charitativus :
Nullus immisericors erga pauperes est charitativus :
ergò
Nullus immisericors erga pauperes est verus Christianus.

Caput Septimum.

Regulæ, modi, & fundamenta tertiæ figuræ.

IN tertiâ figurâ medius terminus bis subjicitur ; ex quo resultant duæ regulæ.

Regula Prima.

Minor debet esse affirmativa.

Stabilita est hæc regula per ea, quæ de primâ regulâ primæ figuræ dicta sunt ; cum tam hîc, quam illic prædicatum conclusionis sit prædicatum majoris.

Regula Secunda.

Conclusio potest tantum esse particularis.

Cum enim minor Propositio sit semper affirmativa, minor item terminus, qui in illa prædicatur, erit particularis, ac proinde universalis esse non potest in conclusione, ubi subjicitur, quia hoc pacto argumentum fieret a particulari ad universale contra secundam regulam generalem.

Non possunt esse plures quam sex modi in tertiâ figurâ.

Demonstratio.

E decem modis concludentibus A, E, E, & A, O, O, excluduntur per reg. 1. hujus figuræ, qua docemur minorem debere esse affirmativam. A, A, A, & E, A, E, per reg. 2. quæ conclusionem tantum particularem admittit.

Supersunt itaque sex tantum modi,

Tres affir.	A, A, I. A, I, I. I, A, I,	Tres neg.	E, A, O. E, I, O. O, A, O.

quod erat demonstrandum.

Omnes hi sex modi todidem verbis artificialibus, quamvis non eo, quo superius ordine, exhibentur.

Da- *Infinita materiæ divisibilitas comprehendi non potest.*
rap- *Infinita materiæ divisibilitas est certissima :* ergò
ti. *Sunt quædam certissima quæ nequeunt comprehendi.*

Fe- *Nullus potest seipsum diserere :*
lap- *Omnis homo sui ipsius hostis est :* ergò
ton. *Sunt quidam hostes qui deseri non possunt.*

Di- *Quidam impii divitiis affluunt :*
sa- *Omnes impii sunt miseri :* ergò
mi. *Sunt aliqui miseri qui divitiis affluunt.*

Da- *Omnes Dei amici sunt Reges :*
ti- *Quidam amici Dei sunt egeni :* ergò
si. *Quidam Egeni sunt Reges.*

Bo. *Est quoddam iræ genus quod reprehendi non debet :*
car- *Omnis ira est passio :* ergò
do. *Sunt quædam passiones quæ repræhendi non debent.*

Fe-

Fe- *Nullæ ineptiæ ſunt elegantes:*
ri- *Sunt quædam ineptiæ figuratæ:* ergò
ſon. *Sunt quædam figurata, quæ non ſunt elegantia.*

Fundamentum hujus tertiæ Figuræ.

Cum duo termini concluſionis uni eidemque termino, qui in præmiſſis medii vicem habent, affigantur, poterunt modi affirmativi hujus figuræ ad hoc principium reduci.

Principium modorum affirmativorum.

Cum duo termini poſſunt affirmari de unâ eademque re, poterit etiam alter terminus affirmari de altero particulariter.

Cum enim in hâc unâ re uniantur, quippe cui ambo conveniunt, ſequitur etiam illos aliquando eſſe unitos, ac proinde alterum poſſe de altero affirmari particulariter. Sed ut omnino conſtet duos terminos affirmari de unâ eâdemque re, quæ medius terminus eſt, oportet hunc medium ſemel ſumi univerſaliter; nam ſi bis ſumeretur particulariter, forſan ejuſdem termini univerſalis duæ diverſæ partes intelligerentur, quæ una eademque res non ſunt.

Principium modorum negativorum.

Cum duorum terminorum alter negari, alter affirmari poteſt de eadem re, alter etiam negari de altero particulariter poteſt.

Nam certum eſt illos non ſemper uniri, cum in hâc re non conjungantur: Ergò alter de altero aliquando negari poteſt: id eſt, alter negari poteſt de altero ſumpto particulariter. Sed ob eandem rationem oportet,ut una eademque res ſit, medium terminum ſaltem ſemel ſumi univerſaliter.

Caput

Caput Octavum.

De modis quartæ Figuræ.

QUarta figura illa est; in quâ medius terminus prædicatur in majori, subjicitur verò in minori. Adeo abnormis est hæc figura, ut operæ pretium vix sit, illius regulas præscribere. Eccas tamen! ut nihil desit, quò omnes simplices ratiocinandi modi demonstrentur.

Regula Prima.

Quando major est affirmativa, minor nunquam non erit universalis.

Medius autem terminus sumitur particulariter in majori affirmativa, cum in illa prædicetur. Oportet ergo (per reg. 1. gen.) illum sumi universaliter in minori, quam universalem reddet, cum in illâ subjiciatur.

Regula Secunda.

Quando minor est affirmativa, conclusio semper erit particularis.

Minor enim terminus hic prædicatur in minori, ac proinde sumitur particulariter quando illa est affirmativa. Ex quo sequitur (per reg. 2. gen.) illum etiam sumi debere particulariter in conclusione, quæ ideo particularis erit, utpote in quâ minor ille terminus subjicitur.

Regula Tertia.

In modis negativis oportet majorem esse universalem.

Cum enim conclusio sit negativa, major terminus in illa

illa ſumetur univerſaliter: quem proinde oportet (per reg. 2. gen.) ſumi etiam univerſaliter in præmiſſis. Jam vero tam hîc quam in ſecundâ figurâ ille terminus ſubjicitur in majori, ac proinde non minus hic, quam in ſecundâ figurâ oportet illum reddere majorem univerſalem, cum utrobique ſumatur univerſaliter.

Eſſe tantum quinque modos hujus figuræ.

Demonſtratio.

E denis modis concludentibus A, I, I, & A, O, O, excluduntur per primam regulam A, A, A, & E, A, E, per ſecundam O, A, O. per tertiam.

Itaque ſupererunt hi quinque

Duo affir.	A, A, I. I, A, I.	Tres neg.	A, E, E. E, A, O. E, I, O.

quod erat demonſtrandum.

Poſſunt hi quinque modi quinis hiſce vocibus artificioſis deſignari.

Bar- *Omnia miracula naturæ ſunt ordinaria;*
ba- *Quicquid ordinarium eſt, nos non movet:* ergò
ri. *Sunt aliqua quæ nos, non movent, quæ ſunt miracula naturæ.*

Ca- *Omnia mala hujus vitæ ſunt tranſitoria;*
len- *Omnia mala tranſitoria non ſunt timenda:* Ergo
tes. *Nullum malorum timendorum eſt malum hujus vitæ.*

Di- *Aliquis ſtultus dicit verum:*
ba- *Quicunque dicit verum, dignus eſt quem ſequamur:* Ergò
tis. *Sunt quidam qui digni ſunt quos ſequamur, qui tamen eapropter non deſinunt eſſe ſtulti.*

Nulla

Fes- *Nulla virtus est qualitas naturalis :*
pa- *Omnis qualitas naturalis Deum authorem habet :* Ergò
mo. *Sunt quædam qualitates quæ Deum authorem habent quæ non sunt virtutes.*

Fri- *Nullus miser est æquanimus :*
se- *Sunt quidam æquanimi, qui sunt pauperes :* Ergò
som. *Sunt pauperes qui sunt æquanimi.*

Observandum est hos quinque modos ordinario designari sequentibus vocibus. *Baralipton, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum.* Id ex eo factum quod Aristoteles distinctam ex his modis figuram non fecerit: ac proinde illi ab illo prò indirectis modis primæ figuræ habiti sunt, in quibus conclusio inverteretur, cujus sci. legitimum subjectum esset is terminus qui prædicatur. Ac proinde qui hanc sententiam sequuti sunt, pro prima Propositione habuere illam, quam subjectum conclusionis; pro minori illam, quam prædicatum ingreditur.

Atque adeò huic primæ figuræ assignarunt novem modos, 4 directos, & 5 indirectos, quos binis his versibus conclusère.

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum.

Duas vero figuras reliquas, his

Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Sed cum conclusio semper supponatur, illud enim est, quod probandum venit, propriè loquendo dicere non possumus illam unquam inverti. Nos itáque rati

sumus

ſumus è re magis fore, illam Propoſitionem pro majori ſemper habere in qua prædicatum concluſionis invenitur. Hincque coacti ſumus ut majorem Propoſitionem primam conſtitueremus, artificioſas illas voces invertere, &, quo fæliciùs memoriæ inhærerent, inverſas hoc verſu concludere.

Barbari, Calentes, Dibatis, Feſpamo, Friſeſom.

Recapitulatio Diverſarum Specierum Syllogiſmorum.

Ex hactenus dictis concludere poſſumus 19 eſſe Species Syllogiſmorum, qui diverſimode dividi poſſunt.

1. In quinque univerſales & quatuordecim particulares. 2. In ſeptem affirmativos & duodecim negativos. 3. In concludentes in A, unum; in E quatuor; in I, ſex; in O, octo. 4. Secundum diverſas figuras, quæ ſubdividendæ erunt per modos; quod jam in explicatione cujúſque figuræ factum eſt. 5 Per modos, qui erunt ſecundum figuras ſubdividendi: & hoc pacto 19 Syllogiſmorum ſpecies habebimus. Quia tres modi ſunt, quorum ſinguli in unica tantum figura concludunt; ſex quorum ſinguli concludunt in duabus figuris; ac denique unicus modus qui concludit in omnibus quatuor.

Caput Nonum.

De Syllogiſmis complexis: quomodo poſſunt ad Syllogiſmos communes reduci, examinarique per eaſdem Regulas.

FAtendum quidem eſt, ſi qui ſint quibus Logica prodeſt, longe tamen plures eſſe, quibus illa nocet: atque unà declarandum iis nocere omnium maximè, qui de illa omnium pulcherrime ſentiunt, inanique gloriatione ambiunt bonorum atque ſubtilium Logicorum nomen & famam. Cum enim hæc ipſa affectatio per ſe indicium ſit animi abjecti & parum ſolidi & perſpicacis, ita ſæpe accidit, ut, qui illâ laborant, in ipſo potius regularum cortice, quam in *bono ſenſu* (qui tamen Logices anima dici poteſt) hærentes, proni ferantur ad optimas ratiocinationes pro illigitimis traducendas; quia illas non norunt ipſis ſci. regulis accommodare; quæ cum ab illis imperfecte tantum cognoſcantur, ad errores tantum viam ſternunt.

Ut devitemus hoc vitium, quod tantopere olet vanam illam peritiæ in Sciolis jactationem, (quæ Gallis *Pedenterie* dicitur) & quæ adeò indigna eſt homine cordato; Examinanda potius nobis erit ratiocinationis ſoliditas per lumen naturale, quam per regularum formulas; & ut nobis hoc examen ſuccedat ex voto, cum difficultatibus in hujuſcemodi ratiocinationibus urgemur, præcipuè proderit pariles in aliis Materiis Syllogiſmos contexere & *bonum* in iis ſenſum unice conſiderare. Quod ſi tunc videantur aliquid in ſe continere, quod regulis non poſſumus accommodare, ſtatuendum potius erit, nobis cæcutientibus & parùm perſpicacibus id ità videri, quam quod reverâ regulis adverſentur.

Jam

Jam verò Syllogismi, de quibus difficilius judicatur, quique omnium sæpissime fallunt, illi sunt, quos anteà diximus posse *complexos* appellari; non simpliciter, quia ex Propositionibus complexis constant, sed quia termini conclusionis, complexi cum sint, toti & integri in præmissis non sumebantur, nec toti illic integrique medio termino uniebantur, sed partim tantum terminorum alteri, ut in hoc exemplo.

Sol est res insensata:
Persæ adorabant solem; Ergò
Persæ adorabant rem insensatam.

Hic prædicatum conclusionis *adorabant rem insensatam*; cujus pars tantum, nimirum, *rem insensatam*, in majori reperitur; &, *adorabant*, in minori.

De hujusmodi itàque Syllogismis duæ præstabimus. Primo ostendemus quomodo possint reduci ad Syllogismos incomplexos, de quibus hucúsque actum est, ut possint per easdem regulas examinari.

Deinde docebimus dari posse regulas generales, quarum ope bonitas vitiúmve horum Syllogismorum complexorum, sine ulla reductione, possit dignosci.

Mirandum sane affatim est, Logicam, licet multo pluris passim æstimetur, quam debeat: (adeo ut dicatur absolutè necessaria ad alias Scientias acquirendas) tam perfunctorie tractari, ut altum silentium sit de iis, quæ in Logicâ esse alicujus usûs possunt. Ut plurimum enim Logici satis ducunt, Syllogismorum simplicium regulas docere; exempláque proponere, quæ ferè omnia constant Propositionibus incomplexis, illísque adeò claris, atque indubiis, ut nemo ea seriò inter ratiocinandum adhibenda putaverit: Nam cui seriò discurrenti excidit hujusmodi Syllogismus. *Omnis homo est animal: Petrus est homo: Ergò Petrus est animal.*

Exiguum itáque est id Studii, quod in Syllogismorum regulis iis argumentationibus accommodandis posuêre quæ ex Propositionibus complexis componuntur. Quamvis & hoc arduum sit, & plurima hujusmodi argumenta

 occurrant,

occurrant, quæ mala videntur, cum ſint optima; horúmque argumentorum, quàm ſimplicium, uſus crebrior ſit. Hoc ab Exemplis melius quam à regulis pateſcet.

Exemplum 1.

Diximus, Ex. causâ: omnes Propoſitiones conſtantes verbis activis aliqualiter eſſe complexas: Ex hujuſmodi Propoſitionibus Syllogiſmi ſæpe compinguntur, quorum formæ concludendique vis ægrè diſpicitur, ut in hoc exemplo ſuperius allato.

Divina Lex jubet ut Reges honoremus:
Ludovicus 14. *eſt Rex*; Ergò
Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum 14.

Non nulli parum perſpicaces hujuſmodi Syllogiſmos inſimularunt vitii defectûſque; quia, inquiunt, ex puris affirmativis in ſecunda figura componuntur, quod vitium capitale eſt. Sed hi nudam ſe litteram regulárúmque corticem potius conſuluiſſe oſtenderunt, quam lumen rationis per quam regulæ adinventæ fuerunt. Nam vis hujus argumenti tam certa, tam concluſiva eſt, ut etiamſi peccaret contra regulam, dicendum eſſet ipſam potius regulam malam eſſe, quam argumentum vitioſum.

Dico itáque primo, hoc argumentum validum eſſe: Nam in hâc Propoſitione, *Lex divina jubet ut honoremus Reges*, Vox illa, *Reges*, ſumitur generaliter pro omnibus regibus in particulari; ac proinde Ludovicus 14. eorum regum ex numero eſt, quos jubemur honorare.

Dico ſecundo, quod *Rex* qui medius terminus eſt non prædicatur in hac Propoſitione, *Lex divina jubet nos reges honorare*; quia jungitur prædicato, *jubet*; hoc enim idem non eſt: Nam 1. quod reverâ prædicatum eſt, affirmatur & convenit: jam vero Rex nec affirmatur nec convenit Legi Divinæ. 2. Prædicatum reſtringitur per ſubjectum: Vox verò, *Rex*, non reſtringitur

gitur in hac Propoſitione, *Lex divina jubet nos honorare Reges*, cum univerſaliter accipiatur.

Quid itáque hic myſterii eſt? facilis reſponſio, illam vocem ſubjectum eſſe alterius Propoſitionis in hac primaria delitefcentis. Nam cum dico, *Legem Divinam jubere ut Reges honoremus*, quemadmodum Legi *juſſionem*, ita Regibus honorem attribuo: quaſi dicerem, *Lex divina jubet, quod Reges ſint honorandi.*

Eodem modo in hac concluſione, *Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum* 14. Ludovicus 14. prædicatum non eſt, licet prædicato conjungatur; quin ſubjectum alterius Propoſitionis latentis eſt. Quaſi diceretur *Lex divina jubet, quod Ludovicus* 14. *ſit honorandus.*

Explicatis itáque in hunc modum hiſce Propoſitionibus,

Lex divina jubet quod Reges ſint honorandi:
Ludovicus 14. *eſt Rex:* Ergò
Lex divina jubet quod Ludovicus 14. *ſit honorandus*;

Clarum eſt vim argumenti in his aliis Propoſitionibus ſitam eſſe,

Reges ſunt honorandi:
Ludovicus 14. *eſt Rex:* Ergò
Ludovicus 14. *eſt honorandus*;

atque hanc Propoſitionem, *Lex divina jubet*, quæ principalis videtur in Syllogiſmo, incidentem tantum eſſe, affirmationi quidem conjunctam, cui corroborandæ Lex divina inſervit.

Clarum etiam inſuper eſt, Syllogiſmum hunc primæ figuræ eſſe in *Barbara*, cum terminus Ludovicus 14. ſingularis ſit; ſingulares autem pro univerſalibus habentur, cum ſecundum omnem extenſionem, ut prius obſervatum eſt, ſumantur.

Exemplum 2.

Ob eandem rationem Syllogiſmus hic qui ſecundæ figuræ, illiuſque figuræ regulis conformis videtur, invalidus eſt.

Debemus credere Scripturæ :
Traditio non eſt Scriptura : Ergò
Non debemus credere traditioni :

nam reducendus eſt ad primam figuram hoc pacto.

Credendum Scripturæ eſt :
Traditio non eſt Scriptura : Ergò
Credendum traditioni non eſt.

Jam vero ex minori negativa nihil concluditur in primâ figurâ.

Exemplum 3.

Alii Syllogiſmi ſunt qui videntur purè affirmativi in ſecunda figura qui tamen concludentiſſimi ſunt, ut,

Omnis bonus Paſtor paratus eſt animam ponere pro ovibus :
Sunt autem hoc ſæculo pauci Paſtores qui parati ſunt animas ponere pro ovibus ; Ergò
Sunt hoc ſæculo pauci boni Paſtores.

Validitas hujus Syllogiſmi ex eo eſt, quod affirmativè tantum apparenter concludatur.

Cum enim minor ſenſu excluſiva ſit, continens hanc negativam, *Multi Paſtores hoc ſæculo non ſunt parati animas ponere pro ovibus ;* concluſio etiam reducitur ad hanc negativam, *Multi hoc ſæculo Paſtores non ſunt Paſtores boni.*

Exemplum

Exemplum 4.

En etiam Syllogiſmum alium qui, primæ figuræ cum ſit, videtur habere minorem negativam, qui nihilominus optimus eſt.

Omnes illi, quibus eripi non poſſunt ea, quæ amant, extra inimicorum inſidias poſiti ſunt;
Sed illis, qui ſolum Deum amant, eripi non poteſt quod amant: Ergò
Omnes illi, qui ſolum Deum amant, poſiti ſunt extra inimicorum inſidias.

Validitas hujus Syllogiſmi inde eſt, quod minor appareat tantum eſſe *negativa*, cum reverâ *affirmativa* ſit.

Nam ſubjectum majoris quod prædicari debet in minori, non eſt, *illi quibus eripi poſſunt quæ amant*; ſed è contra, illi *quibus* eripi non poſſunt. Jam vero hoc illud eſt quod affirmatur de illis, qui ſolum Deum amant, adeo ut minoris ſenſus talis evadat.

Sed omnes illi qui ſolum Deum amant, ex eorum numero ſunt, quibus ea, quæ amant eripi non poſſunt, quæ Propoſitio liquidò affirmativa eſt.

Exemplum 5.

Hoc etiam inſuper accidit, quando major Propoſitio excluſiva eſt; ut hic.

Soli Dei amici ſunt Beati:
Sed ſunt aliqui Divites, qui non ſunt Dei amici: Ergò
Sunt aliqui Divites, qui non ſunt Beati.

Nam particula illa, *Soli*, efficit, ut prima hujus Syllogiſmi Propoſitio his duabus æquivaleat, *Amici Dei ſunt Beati*; & *cæteri mortales qui non ſunt Amici Dei non ſunt Beati.*

Cum jam ex hâc ſecunda Propoſitione vis argumenti dependeat, minor quæ apparebat negativa, fit affir-

mativa; quia subjectum majoris, quod prædicari debet in minori, non est. *Amici Dei*, sed *illi qui non sunt amici Dei*, adeo ut in hanc formam redigi Syllogismus debeat.

Quisquis Dei amicus non est, Beatus etiam non est:
Sed sunt aliqui Divites ex eorum numero qui non sunt amici Dei: Ergò
Sunt aliqui Divites qui non sunt Beati.

Quod autem necesse non sit minorem hoc modo exprimere, sed Propositionis negativæ forma illi queat relinqui, exinde est, quia tantundem habetur, negativè dicere, quod *homo non est amicus Dei*, ac dicere affirmativè, *quod homo est non amicus Dei*, id est, *ex numero eorum qui non sunt amici Dei.*

Exemplum 6.

Plurima sunt hujusmodi argumenta, quorum omnes Propositiones negativæ videntur; cum tamen illa optima sint, quia Propositionum aliqua apparenter tantum negativa est, cum sit reverâ affirmativa; uti modo vidimus, ulteriúsque videbimus in hoc Exemplo.

Quicquid non habet partes interire non potest per dissolutionem partium:
Sed anima nostra non habet partes: Ergò
Anima nostra interire non potest per partium dissolutionem.

Sunt qui similibus Syllogismis utuntur ad ostendendum non deberi generaliter & sine distinctione acceptari Logicum illud axioma, *Ex puris negativis nihil concluditur.* Sed non animadvertunt minorem hujus similiúmque Syllogismorum sensu affirmativam esse, quia in illâ medius terminus (qui subjicitur in majori) prædicatur. Jam vero subjectum non est id *quod habet partes*, sed id *quod non habet partes:* adeò ut sensus minoris sit, *Anima nostra est res quæ non habet partes:* quæ Propositio

Propoſitio affirmativa eſt, habens tamen prædicatum negativum.

Iidem Logicaſtri conantur probare argumenta negativa aliquando concludere, iſtiuſmodi Exemplis. *Joannes non eſt rationalis*, ergo *non eſt homo*. *Nullum animal videt*, ergò *homo non videt*. Sed advertere debent allata Exempla Enthymemata tantum eſſe, quæ ſolum concludunt virtute Propoſitionis ſubintellectæ, quæ proinde in argumentantis mente eſſe debet, licet non exprimatur. Jam verò in utroque Exemplo Propoſitio ſubintellecta neceſſario affirmativa eſt. In primo hæc: *Omnis homo eſt rationalis*; *Joannes non eſt rationalis*; ergò *Joannes non eſt homo*. In ſecundo hæc: *Omnis homo eſt animal*; *nullum animal videt*; ergò *nullus homo videt*. Cæcus ſit qui non videat hos Syllogiſmos non eſſe purè negativos: ac proinde Enthymemata, quæ non concludunt niſi quod integri perfectíque Syllogiſmi in mente argumentantis ſint, exempla eſſe non poſſunt, quibus probetur dari aliqua argumenta concludentia, quæ ſint purè negativa.

Caput Decimum.

Principium generale, cujus ope, ſine ullâ ad figuras aut modos reductione, ſtatui poteſt de omni Syllogiſmo, Legitimúſne, an Vitioſus ſit.

JAm oſtenſum eſt, quomodo de Syllogiſmis complexis ſtatuendum ſit, concludántve an peccent: eos ſci. ad formas Syllogiſmorum communium reducendo, ut deinde per communes regulas cenſeantur. Sed ut omninò veriſimile non eſt, mentem noſtram, quò poſſit de argumentorum vi ſententiam ferre, hâc indigere reductione;

reductione; ità ſubiit animum, eſſe oportere regulas aliquas generaliores, quibus hæ communes innitantur, quarúmque ope, bonitas vitiúmque omne genus Syllogiſmorum faciliùs poſſit dignoſci: Porrò En illæ, quæ cogitanti ſeſe obtulêre.

Cum Propoſitio, cujus veritas nondum manifeſta eſt, probanda offertur, id ſolum negotii videtur dari, ut quis aliam Propoſitionem notiorem inveniat, quæ primam illam ſtabiliat confirmetque; & quæ proinde poterit appellari, *Propoſitio continens.* Sed quia ſecunda primam continere non poteſt, expreſsè totidémque verbis, (ſic enim alia non eſſet, redderetúrque ad prioris clarigationem inutilis) omninò neceſſe eſt, ut tertia Propoſitio adſciſcatur, quæ oſtendat Propoſitionem dictam, *continentem*, reverâ continere illam quæ probanda eſt: atque hæc ultima dici poteſt *Propoſitio applicativa.*

In Syllogiſmis affirmativis ſæpe perinde eſt, quam demùm præmiſſarum dicamus, *continentem*, cum utráque aliqualiter concluſionem contineat, atque utraque mutuò oſtendat illam in alterâ contineri.

Exempli causâ: ſi dubito, an homo impius ſit miſer, ſic argumentabor.

Quicunque ſervit cupiditatibus eſt miſer:
Sed impius ſervit cupiditatibus: Ergò
Impius eſt miſer.

Quamcunque præmiſſarum deſignaveris, poterit dici concluſionem continere; idque ab alterâ oſtendi. Nam concluſio continetur in majori, quia, *Serviens cupiditatibus*, *impium* ſub ſe continet, id eſt impius in illius extenſione concluditur; éſtque ex inferioribus unum, prout à minori oſtenditur. Concluſio etiam continetur in minori, quia, *Serviens cupiditatibus*, in ſuâ Ideâ comprehendit Ideam miſeri, ut patet ex majori.

Nihilominus cum major fere ſemper ſit univerſalior, ut plurimùm, haberi poterit pro *continente*, uti & minor pro *applicativâ.*

Ad

Ad Syllogiſmos negativos quod ſpectat, cum in illis unica tantum Propoſitio negativa inveniatur, negatióque ſolùm in negatione includatur, videtur quod Propoſitio negativa ſemper debeat haberi pro *continente*, atque affirmativa pro *applicativâ*, ſive negativa ſit major, ut in *Celarent*, *Ceſare*, *Feſtino*; ſive ſit minor, ut in *Cameſtres* & *Baroco*.

Nam ſi hoc Syllogiſmo ſuſcipiam probandum *nullum avarum eſſe Beatum.*

Omnis Beatus cupiditatibus vacat:
Nullus avarus cupiditatibus vacat: Ergò
Nullus avarus eſt Beatus.

Connaturalius eſt dicere, minorem, quæ negativa eſt, concluſionem continere, idque majorem oſtendere: Nam hæc minor, *Nullus avarus cupiditatibus vacat*, omnino negans, *vacuum cupiditatibus*, *de avaro*, viciſſim negat *Beatum*; cum major ſit, quæ oſtendit *beatum* totaliter includi in extenſione *carentis cupiditatibus.*

Res ardua non erit demonſtrare, omnium, quas ſuperius latè deduximus, regularum utilitatem in eo poſitam eſſe, quod oſtendant concluſionem in præmiſſarum alterutrâ contineri, idque ab alterâ probari; atque ratiocinationes tunc tantùm vitioſas eſſe, cum id non præſtent, uti & legitimas perfectáſque eſſe, cum hoc præſtiterint. Nam omnes regulæ reducuntur ad duas principales, quæ cæterarum fundamenta ſunt. Harum altera eſt: *Nullus terminus debet patere latiùs in concluſione, quam in præmiſſis.* Hæc autem liquidò dependet ab hoc generali principio; *Præmiſſæ debent continere concluſionem.* Quod tamen fieri non poteſt, ſi idem terminus in præmiſſis minorem extenſionem habeat, quam in concluſione; nam minus univerſale non continet univerſalius: *Aliquis homo non continet omnem hominem.*

Regularum altera eſt: *Medius terminus debet ſemel ſaltem ſumi univerſaliter.* Hócque etiam dependet à prædicto generali principio. *Præmiſſæ debent continere concluſionem.* Nam probandum ſit, Ex. gr. *aliquem Dei amicum*

eum esse pauperem, utamúrque ad hujus probationem hâc Propositione, *aliquis sanctus est pauper*. Aio nunquam evidenter probatum iri hanc Propositionem continere conclusionem, nisi medius terminus, viz. *Sanctus*, sumatur universaliter. Nam Evidens est ut hæc Propositio, *aliquis sanctus est pauper*, contineat conclusionem, *aliquis amicus Dei est pauper*, oportere, atque sufficere hunc terminum, *Aliquis sanctus*, continere illum alium, *aliquis amicus Dei*. Nam quantum ad reliquum terminum, utraque Propositio eum habet. Jam vero terminus particularis nullam habet extensionem determinatam, nihílque certò continet præter comprehensionem & Ideam. Et consequenter ut terminus hic, *aliquis sanctus*, contineat terminum, *Aliquis amicus Dei*, oportet, *Amicum Dei*, contineri in comprehensione Ideæ hujus termini, *Sanctus*.

Jam vero quicquid continetur in comprehensione Ideæ, potest universaliter affirmari de illâ: quicquid continetur in comprehensione Ideæ trianguli, potest affirmari de omni triangulo; quicquid continetur in Idea hominis, potest affirmari de omni homine; ac proinde ut *Amicus Dei* includatur in Idea *Sancti*, oportet omnem *Sanctum*, *esse amicum Dei*. Unde sequitur hanc conclusionem, *Aliquis amicus Dei est pauper*, contineri non posse in hac Propositione, *aliquis sanctus est pauper*, in quâ medius terminus, *Sanctus*, sumitur particulariter, nisi ope alterius Propositionis, in quâ sumitur universaliter; quæ proinde ostendere debet *amicum Dei* contineri in comprehensione Ideæ *Sancti*: quod ostendere non possumus, nisi affirmemus *amicum Dei* de *Sancto* sumpto universaliter, & hoc modo *omnis Sanctus est amicus Dei*: fit itáque neutram præmissarum continere conclusionem, nisi medius terminus in illarum alterâ sumptus particulariter, in alterâ sumatur universaliter. Quod erat Demonstrandum.

Caput

Caput Undecimum.

Applicatio hujus generalis Principii ad varios Syllogismos, qui videntur intricatiores.

CUM ex iis quæ parte primâ dicta sunt, sciamus quid sit terminorum comprehensio atque extensio, possimúsque hinc dignoscere, an Propositio aliam contineat nécne; de bonitate & vitio omnis Syllogismi, ope hujus generalis principii solius, possumus statuere, nequaquam considerantes simplexne ille sit, an compositus; complexus, an incomplexus; nullâ etiam factâ in modos figurásve operosâ disquisitione. Principium autem hoc est; *Debet præmissarum altera continere conclusionem, idque ab alterâ ostendi.* Hoc fiet exemplis manifestius.

Exemplum 1.

Dubito an hic Syllogismus concludat,

Officium Christiani est, eos non laudare qui peccant:
Qui duello decernunt, peccant; Ergò
Officium Christiani est, eos non laudare, qui duello decernunt.

Inutiliter ego operam perderem, si, ad quam figuram modúmve reduci posset hic Syllogismus operosè disquirerem. Satis est animadvertere conclusionem in alterâ præmissarum contineri, idque demonstrari ab alterâ. Hoc autem protinùs patefit: Nihil enim major differt à conclusione, nisi quod major habeat, *eos qui peccant*; conclusio verò, *eos qui duello decernunt.* Jam verò illa Propositio, in quâ habetur, *ii qui peccant*, illam aliam continebit, in quâ est, *qui duello decernunt*, modò *peccare, in se contineat, duello decernere.*

Ex

Ex ſenſu vero manifeſtum eſt illum terminum, *qui peccant*, ſumi univerſaliter, hoc eſt, intelligi de iis omnibus qui quocúnque modo peccant. Atque adeo minor hæc, *qui duello decernunt*, *peccant*; cum oſtendat, *duello decernere*, contineri ſub alio termino, *peccare*, eâdem operâ etiam oſtendit primam Propoſitionem continere concluſionem.

Exemplum 2.

Dubito an hic Syllogiſmus concludat.

Evangelium Spondet Salutem Chriſtianis;
Quidam impii ſunt Chriſtiani : Ergò
Evangelium Spondet Salutem quibuſdam impiis.

Ut hunc Syllogiſmum dijudicem, animadvertendum ſolum eſt, majorem non poſſe continere concluſionem, niſi hæc vox, *Chriſtiani*, ſumatur univerſaliter pro *omnibus Chriſtianis*, & non tantum pro *aliquibus*. Nam ſi Evangelium Salutem Solum Spondeat aliquibus Chriſtianis : exinde non ſequitur illud Salutem Spondere impiis, qui ſunt Chriſtiani : quia impii poſſunt non eſſe ex eorum numero, quibus Evangelium Salutem Spondet : quapropter hic Syllogiſmus optime concludit. Sed major falſa eſt, ſi illic vox, *Chriſtiani*; ſumatur pro *omnibus Chriſtianis* : Malè autem concludit; ſi ſumatur tantum pro *aliquibus Chriſtianis*; nam ſic prima Propoſitio non continet concluſionem.

Sed an Propoſitio intelligenda ſit univerſaliter, ſciendum eſt ex alterâ regulâ, quam parte ſecunda tradidimus: nimirum, *Extra res facti, id quod affirmatur, ſumitur univerſaliter quando indefinite eſſertur.* Jam vero, quamvis hic terminus, *ii qui peccant*, in primo exemplo, & *Chriſtiani* in ſecundo prædicatorum partes ſint, vices tamen habent ſubjectorum, de quibus alteræ partes horum prædicatorum affirmantur. Nam illi ipſi iidem ſunt, de quibus affirmatur, quod non ſunt laudandi, & quod promiſſam ſalutem habent. Porrò cum hi

hi termini ponantur ſine ullâ reſtrictione, intelligendi erunt univerſaliter. Itaque Syllogiſmus uterque bonus eſt in formâ; ſed major Propoſitio in ſecundâ eſt falſa, niſi per vocem, *Chriſtiani*, ii ſolum intelligantur, qui ex Evangelii præſcripto vivunt, & in hoc caſu minor erit falſa, quia nulli impii vivunt ex præſcripto Evangelii.

Exemplum 3.

Perſpicuum eſt ex hoc principio ſequentem Syllogiſmum non concludere.

Lex divina jubet ut ſæculari Magiſtratui obediamus:
Epiſcopi non ſunt Magiſtratus ſæculares; Ergò
Lex divina non jubet ut Epiſcopis obediamus.

Nam præmiſſarum neutra concluſionem continet, quia non ſequitur legem divinam, cum hoc jubet, illud aliud non jubere: Et ſic minor quidem oſtendit *Epiſcopos* non comprehendi ſub *Magiſtratu ſæculari*, atque etiam præceptum honorandi *Magiſtratum ſæcularem* non comprehendere *Epiſcopos.* Sed major non affirmat Deum alia præcepta non dediſſe præter hoc, quod tamen affirmare deberet, ut major, ope minoris, oſtenderetur continere concluſionem. Atque hinc ſequens Syllogiſmus omninò bonus eſt.

Exemplum 4.

Chriſtianiſmus famulos non obligat ad obediendum Dominis, in iis quæ ſunt contra legem divinam:
Sed ſollicitatio mulierum eſt contra legem divinam: Ergò
Chriſtianiſmus non obligat famulos ad obediendum Dominis in ſollicitatione mulierum.

Nam major continet concluſionem, cum minor oſtendat *ſollicitationem mulierum* iis eſſe annumerandam, quæ ſunt contra legem divinam: cum præterea, ex-

cluſiva

clusiva cum sit major, æquipolleat huic Propositioni. *Lex divina non obligat famulos ad obediendum Dominis, in illis rebus quæ sunt contra legem divinam.*

Exemplum 5.

Ope etiam hujus principii facili negotio potest detegi fallacia hujus vulgaris Sophismatis.

Qui dicit te esse animal, dicit verum:
Sed qui dicit te esse anserem, dicit te esse animal:
Ergò
Qui te dicit esse anserem, dicit verum.

Respondere namque sufficit, neutram præmissarum continere conclusionem. Nam si major eam contineret, (cum major in hoc solum differat à conclusione, quod in illâ *animal*, in hac, *anser*, contineatur) oporteret *animal* continere *anserem*. Sed animal in majori sumitur particulariter, quia est prædicatum hujus Propositionis affirmativæ incidentis, *tu es animal*; ac proinde, *anserem*, continere non potest, nisi in comprehensione hinc ut quid probaret, *animal* in minori deberet sumi universaliter, ita ut, *anser* affirmaretur de *omni animali:* quod tamen nec fit, nec fieri potest, cum animal etiam sumatur particulariter in minori: quandoquidem tam hic, quam in majori sit prædicatum hujus Propositionis affirmativæ incidentis, *tu es animal.*

Exemplum 6.

Hinc etiam peti potest solutio Sophismatis quod D. Augustinus refert.

Non es, quod ego sum:
Ego sum homo: Ergò
Tu non es homo.

Hujus vitium patet ex figurarum regulis, nam est in prima figurâ; & Propositio prima, (quæ hic est minor) est negativa. Sed respondere satis erit conclusionem

ſionem non contineri in prima Propoſitione ; neque altera, hæc ſci. *Ego ſum homo* , probat illam contineri. Nam cum concluſio ſit negativa , vox, *homo*, ſumetur univerſaliter , ac proinde contineri non poteſt in hoc termino, *id quod Ego ſum* ; nam qui ſic argutatur non eſt *Omnis homo*, ſed ſolum *aliquis homo* : uti patet ex eo, quod in Propoſitione applicativâ tantum dicit, *Ego ſum homo* : ubi vox *homo* particulari ſignificationi alligatur, quia eſt prædicatum Propoſitionis affirmativæ. Jam vero univerſale non continetur in particulari.

Caput Duodecimum.

De Syllogiſmis Conjunctivis.

SYllogiſmis conjunctivis non illi omnes accenſendi, qui Propoſitionibus conſtant conjunctivis aut compoſitis : Sed ii Soli, quorum Propoſitio major ita componitur, ut integram concluſionem contineat : poſſunt hi ad tria genera reduci, *Conditionalium, Disjunctivorum & Copulativorum.*

De Syllogiſmis Conditionalibus.

Conditionales illi ſunt , quorum major Propoſitio conditionalis eſt, integram concluſionem complectens :

Si Deus eſt, amandus eſt :
Sed Deus eſt : Ergò
Deus amandus eſt.

Major Propoſitio duas partes habet, quarum prima Antecedens dicitur , *ſi Deus eſt :* ſecunda conſequens, *Amandus eſt.*

Duo ſunt horum Syllogiſmorum genera , quia ex eâdem majori duæ concluſiones deduci poſſunt.

Primum, quando affirmato conſequenti, affirmatur ante-

antecedens in minori, secundum hanc regulam, *posito antecedenti, ponitur & consequens.*

Si materia à se ipsâ non movetur, primus illi motus debuit à Deo imprimi:
Sed materia non movetur à seipsâ: Ergo
Primus illi motus debuit à Deo imprimi.

Secundum, quando tollitur consequens ut antecedens auferatur, secundum hanc regulam, *Sublato consequenti, tollitur antecedens.*

Si quispiam Electorum perit, Deus fallitur:
Sed Deus non fallitur: Ergò
Quispiam Electorum non perit.

Sic D. Augustinus discurrit his verbis: *Horum si quisquam perit, fallitur Deus; sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus.*

Dupliciter peccant Syllogismi conditionales, primo, quando major Propositio includit conditionem, quæ ad rem non est, & à quâ, nihil secundum regulas sequitur: ut si è particulari generale inferretur, hoc modo *si in aliquibus fallimur, in omnibus fallimur.*

Sed hæc horum Syllogismorum in majori falsitas, ad materiam potius spectat, quam ad formam: ac proinde tunc tantum mali secundum formam reputantur, quando conclusio illegitima deducitur à majori, sive illa vera sit, sive falsa, rationi consona vel dissona: quod duobus modis fit.

Primo, quando consequentis antecedens infertur hoc pacto,

Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles:
Sed sunt infideles: Ergò
Sunt Mahumetani.

Secundo, quando à negato antecedenti, concludimus negandum esse consequens: Ut in hoc exemplo:

Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles:
Sed non sunt Mahumetani: Ergò
Non sunt infideles.

Sunt

Sunt tamen Syllogiſmi conditionales qui ultimò hoc vitio laborare videntur, cum tamen legitimi ſint: quando ſci. in majori Excluſio licet non exprimatur, ſubintelligitur tamen. *Exemplum.* Legem tulerat Cicero adverſus eos qui ſuffragia emerent: hujus legis poſtulabatur Muræna. Cicero, qui Murænæ cauſam agebat, Catoni violatam objicienti in hac Murænæ defenſione latam à ſe legem, hoc argumento reſpondet. *Etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer, idque rectè factam defenderem, facerem improbe, etiamſi alius legem tuliſſet; cum vero nihil commiſſum contra legem defendam, quid eſt quod latio Legis meam defenſionem impediat.* Videtur hoc argumentum ab illo non abludere, quo Blaſphemus in ſui defenſionem uteretur, hoc modo: *Si Deum eſſe negarem, improbus eſſem, ſed quamvis blaſphemem, non tamen nego Deum eſſe; ergo non ſum improbus.* Nihil ſane valeret tale argumentum, quia alia crimina ſunt, præter Atheiſmum, quæ hominem improbum faciunt. Nihilominus Ciceronis argumentum legitimum eſt, ex eo, (quamvis à Ramo proponatur tanquam exemplum malæ ratiocinationis) quod particulam ſenſu excluſivam contineat: poterit diſtinctius his terminis proferri.

Tunc tantum jure objici poſſet, quod contra latam à me legem agerem; ſi confiterer largitionem à Murænâ ad ſuffragia emenda factam eſſe, & factam inſuper approbarem:

Sed nullam largitionem factam aſſero: Ergò

Nihil contra legem à me latam ago.

Idem dicendum de Virgilianæ Veneris ad Jovem oratione.

Si ſine pace tuâ, atque invito numine, Troes
Italiam petiêre, luant peccata, neque illos
Juveris auxilio: Sin tot reſponſa ſequuti
Quæ ſuperi Manéſque dabant, cur nunc tua quiſquam
Flectere juſſa poteſt, aut cur nova condere fata.

Poterit hæc oratio ad hunc Syllogismum reduci.

Si Trojani invito Divûm numine Italiam petiere, puniendi sunt:
Sed non petiere invito Divûm numine; Ergò
Puniendi non sunt.

Nisi enim hic aliquid subintelligeretur, similis esset huic alteri Syllogismo, qui procul dubio nihil concludit.

Si Judas sine vocatione Apostolus factus est, debuit à Deo rejici:
Sed non est factus Apostolus sine vocatione: Ergò
Non debuit à Deo rejici.

Est itáque Veneris in Virgilio ratiocinium legitimum, quia illius Propositio major sensu saltem particulam exclusivam habet, non minus quam si sic efferretur.

Tunc tantum Trojani puniendi essent, indignique habendi, quibus Dii auxiliarentur; si illorum invitis numinibus Italiam cogitarint:
Sed illorum numinibus invitis Italiam non cogitarunt: Ergò, &c.

Vel dicendum, quod tantundem est, verba illa affirmativa, *Si sine pace tuâ*, &c. sensu negativa esse hoc modo.

Si Troes Italiam tantum cogitarunt, Diis jubentibus; iniquum est ut à Diis deserantur:
Sed Troes Italiam tantum cogitarunt Diis jubentibus: Ergo, *&c.*

De Syllogismis Disjunctivis.

Syllogismi disjunctivi dicuntur ii, quorum prima Propositio disjunctiva est, id est, cujus partes cohærent per particulam, *Vel*, ut in hoc Ciceronis syllogismo.

Qui Cæsarem occiderunt parricidæ sunt, vel libertatis assertores.
Parricidæ non sunt; Ergo
Sunt libertatis assertores.

Duo sunt horum genera: primum quando altera pars rejicitur, ut altera stabiliatur: ut in syllogismo jamjam proposito, atque etiam in hoc sequenti.

Omnes

Omnes improbi puniendi ſunt, vel in hâc vitâ vel poſt hanc vitam.

Sunt aliqui improbi qui non puniuntur in hâc vitâ; ergò *Puniendi ſunt poſt hanc vitam.*

Nonnunquam tria ſunt in hoc genus ſyllogiſmis membra : & tunc duo rejicienda ſunt ut tertium ſtabiliatur, ut in hac D. Auguſtini ratiocinatione, Lib. de Mendacio.

Aut non eſt credendum bònis, aut credendum eſt iis, quos credimus debere aliquando mentiri, aut non eſt credendum bonos aliquando mentiri : horum primum perniciosum eſt, ſecundum ſtultum, reſtat ergò ut nunquam mentiantur boni.

Secundum, ſed minus naturale quando altera pars ſubſumitur, ut altera rejiciatur : ut hic.

Divus Bernardus teſtificans Deum miraculis confirmaſſe Cruciatæ prædicationem, vel ſanctus erat, vel impoſtor.

Sed ſanctus erat : ergò

Non erat impoſtor.

Raro vitioſi ſunt hi ſyllogiſmi disjunctivi niſi ob falſitatem majoris Propoſitionis, in quâ diviſio non rite inſtituitur, cum aliquid tertium inter oppoſita membra reperiatur : ut hic.

Vel Regibus parendum eſt ea imperantibus, quæ ſunt contra legem Dei, vel ab illis erit deſciſcendum :

Sed Regibus non eſt parendum ea imperantibus, quæ ſunt contra Legem Dei : ergo

Ab illis erit deſciſcendum :

vel, *Sed non eſt a Regibus deſciſcendum* : ergò

Illis parendum ea imperantibus quæ ſunt contra Legem Dei.

Utraque hæc ratiocinatio mala eſt, quia in hac diſjunctione quid tertium intervenit, a Primis Chriſtianis factitatum, qui quidvis potius perpeſſi ſunt, quam aliquid patrarent adverſus leges Dei, cum tamen neutiquam à Regibus deſciſcerent.

Hæ autem disjunctiones mutilæ & mancæ, errorum in quos homines labimur, communiſſima origo & fons ſunt.

De Syllogismus Copulativis,

Unius generis sunt hi Syllogismi, quando sci. in Propositione copulativâ & negativâ altera pars stabilitur ut altera rejiciatur.

Nemo potest duobus Dominis servire, Deo & Mammonæ:
Avarus Mammonæ servit: Ergò
Non servit Deo.

Hoc genus Syllogismi necessariò conclusionem non infert, quando pars altera tollitur, ut altera ponatur: ut videre est in hoc Syllogismo ab eadem Propositione deducto.

Nemo potest duobus Dominis servire Deo & Mammonæ.
Sed prodigi Mammonæ non serviunt: Ergò
Serviunt Deo.

Caput Decimum tertium.

De Syllogismis quorum Conclusiones sunt Hypothetica.

JAm ostensum est Syllogismum perfectum tres debere habere Propositiones; sed hoc verum solùm est, quando absolutè non vero Hypotheticè concluditur; sic nempe Propositio Hypothetica præter conclusionem aliquando præmissarum alteram, aliquando ambas potest continere.

Exemplum. Si probandum sit Lunam esse corpus scabrum & asperum, non vero, speculi instar, læve, ut quondam Aristoteli visum, absolute illud inferre non possum nisi ope trium Propositionum.

Omne corpus quaquaversùm lumen reflectens scabrum est:

Sed

Sed luna quaquaversùm lumen reflectit: Ergò
Luna est corpus scabrum.

Sed ut eandem conclusionem Hypotheticè solum inferam, binæ Propositiones sufficient: ut hic,

Omne corpus lumen quaquaversùm reflectens scabrum est: Ergò
Si luna quaquaversùm lumen reflectit, corpus scabrum est.

Vel possum Propositionum alteram alteri connectere per particulam causalem, *quia*, ut

Si omnis verus amicus paratus esse debeat ad vitam pro amico ponendam:
Pauci veri amici sunt; quia
Pauci eousque amiciciam colunt.

Hæc methodus ratiocinandi & communissima est, & pulcherrima: atque hinc palam fit non esse opinandum nihil ponderis inesse argumentis, cum tribus Propositionibus, non constant, eo, quo in scholis solet, ordine dispositis. Nam certum est illâ Propositione hunc syllogismum concludi.

Omnis verus amicus debet esse paratus ad vitam ponendam pro amico:
Sed pauci parati sunt ad vitam ponendam pro amicis: Ergò
Pauci sunt veri amici.

Quicquid est discriminis inter Syllogismos perfectos & illos quorum conclusio, unà cùm præmissarum alterâ in Propositione Hypotheticâ continetur, in hoc situm est, quod Syllogismi primi non possint integre concedi, quin illico sequatur, quod erat probandum: cum Syllogismi secundi generis possint toti concedi, nec tamen proinde disputans quicquid profecerit: cum illi adhuc probandum restet conditionem, à quâ concessum consequens dependet, genuinam esse & veram.

Dicendum itáque tales Syllogismos, propriè loquendo, apparatus tantum esse ad conclusiones absolute inferendas: & huic rei maxime accommodi sunt: Imò

fatendum est illos esse & usitatissimos, & maximè naturales, eâque prærogativâ gaudere, quod quò à Scholarum genio alieniores, eò sunt cæteris mortalibus acceptiores.

Hi Syllogismi concludunt in omni figurâ, & omni modo; ac proinde non aliæ regulæ necessariæ sunt, præter regulas figurarum.

Observandum tamen est, conclusionem Hypotheticam, cùm præter ipsam conclusionem alterutram præmissarum contineat, illam aliquando majorem Propositionem esse, aliquando minorem.

Quod videri potest per Exempla plurimarum conclusionum Hypotheticarum à duobus axiomatis generalibus deductarum, quorum alterum affirmativum erit, alterum negativum: Affirmativum, vel probatum, vel concessum sit:

Omnis doloris sensus est cogitatio.

Ex quo concluditur affirmativè.

1. *Ergò si omnia Bruta dolorem sentiunt, omnia Bruta cogitant.* Barbara.

2. *Ergò si aliqua planta dolorem sentit, aliqua planta cogitat.* Darii.

3. *Ergò si omnis cogitatio est actio mentis, omnis sensus doloris est actio mentis.* Barbara.

4. *Ergò si omnis sensus doloris est malus, quædam cogitatio est mala.* Darapti.

5. *Ergò si sensus doloris est in manu ustâ, aliqua cogitatio est in manu ustâ.* Disamis negativè autem.

6. *Ergò si nulla cogitatio est in corpore, nullus sensus doloris est in corpore.* Celarent.

7. *Ergò si nullum Brutum cogitat, nullum Brutum dolorem sentit.* Camestres.

8. *Ergò si aliqua pars hominis non cogitat, aliqua pars hominis non sentit dolorem.* Baroco.

9. *Ergò si nullus motus materiæ est cogitatio, nullus dolor est motus materiæ.* Cesare.

10. *Ergo si nullus sensus doloris est gratus, aliqua cogitatio non est grata.* Felapton.

11. *Ergo si aliquis sensus doloris non est voluntarius, aliqua cogitatio non est voluntaria.* Bocardo.

Aliæ etiam conclusiones Hypotheticæ possunt inferri ex hoc generali axiomate, *Omnis doloris sensus est cogitatio*, sed indignæ illæ, quæ hic inserantur cum parum naturales sint.

Ex his quas deduximus Propositiones, 1, 2, 7, 8, præter conclusionem minorem continent; 3, 4, 5, 6. 9, 10. & 11. majorem.

Possunt etiam observari variæ conclusiones conditionales, quæ deduci possunt â generali Propositione negativâ : sit autem illa. Ex. g. hæc *Nulla materia cogitat.*

1. *Ergò si omnis anima bruti est materia, nulla anima bruti cogitat.* Celarent.

2. *Ergò si aliqua pars hominis est materia, aliqua pars hominis non cogitat.* Ferio.

3. *Ergò si anima nostra cogitat, anima nostra non est materia.* Cesare.

4. *Ergò si aliqua pars hominis cogitat, aliqua pars hominis non est materia.* Festino.

5. *Ergo si quicquid sentit dolorem, cogitat, nulla materia sentit dolorem.* Camestres.

6. *Ergò si omnis materia est substantia, aliqua substantia non cogitat.* Felapton.

7. *Ergo si aliqua materia est causa effectuum mirabilium, quicquid est causa effectuum mirabilium non cogitat.* Fesison.

Harum Hypotheticarum sola quinta præter conclusionem majorem continet, reliquæ minorem.

Præcipuus horum argumentorum usus est, ut eum, cui aliquid persuadere conamur, cogamus ad consequentiæ bonitatem agnoscendam; quam quidem agnoscere potest, absque eo quod cuivis alteri assentiatur, cum illa

illa conditionaliter tantùm proponatur, & segregata à veritate materiali, ut ita loquar, quam continet.

Et sic adversarius disponitur ad conclusionem absolutam inde deducendam, majori facilitate approbandam, ut, vel posito antecedenti ponatur consequens, vel sublato consequenti, tollatur antecedens.

Si quis concessit *nullam materiam cogitare*; inferam ego, *si anima Bruti cogitat, oportet illam non esse materiam.*

Et sicut negari non potest hæc conclusio hypothetica, ita potero ego alterutram harum consequentiarum absolutarum inferre.

Sed anima Bruti cogitat, ergo
Non est materia.

vel è contrà

Sed anima Bruti est materia, ergo
Anima Bruti non cogitat.

Ex dictis patet 4 Propositiones fieri debere, ut hoc genus argumentorum perfectum evadat, ac aliquid absolute probet: Non sunt tamen syllogismis, quos compositos vocant annumeranda, cum hæ quatuor Propositiones nihil amplius in sensu habeant, quam tribus hisce vulgaris syllogismi Propositionibus continetur.

Nulla materia cogitat:
Omnis anima Bruti est materia: ergo
Nulla anima Bruti cogitat.

Caput Decimum quartum.

De Enthymemate & Propositionibus Enthymematicis.

JAM dictum est Enthymema in intellectu syllogismum perfectum esse, licet enunciatione non sit, quia Propositionum aliqua subticetur tanquam nimis clara & nota,

ta, & quam, is quocum loquimur, poteſt nullo negotio mente ſubſtituere. Hoc argumenti genus adeò uſitatum eſt tum in ſermonibus, tum ſcriptionibus, ut rarum ſit omnes propoſitiones exprimi, quia ut plurimum illarum aliqua tam clara eſt, ut ſupponi poſſit: quin etiam ea eſt humanæ mentis indoles, ut malit aliquid ſibi, quod ſuppleat, relictum, quam ut colloquentes opinentur opus eſſe, ut de omni prorſus re inſtruatur.

Hæc itaque ſubticentia eorum adblanditur vanitati quibuſcùm loquimur, cum aliquid ipſorum ingeniis deferamus: Immò oratio dum brevior, fit etiam acutior & efficatior. Si enim qui verſum Medææ Ovidianæ (in quo habetur Enhymema admodum elegans) *Servare potui, perdere an poſſim rogas?* In hunc ſyllogiſmum deformaſſet, *qui poteſt ſervare, poteſt perdere*; *potui ſervare ergò poſſum perdere:* Illum ſane omni venuſtate ſpoliaſſet; nec immeritò, præcipuum namque orationis decus eſt, ſenſu abundare, mentique anſam præbere cogitationes enitendi ipſis verbis latius patentes: è contra inter orationis vitia maximum eſt ſensûs inopem eſſe, & multiplicibus verbis rerum cogitationumque paucitatem & mendacitatem continere. Quod tamen vix evitari poteſt in ſyllogiſmis Logicis. Cum enim mens ipsâ linguâ volubilior perniciorque ſit, cum una propoſitio ambabus declarandis ſufficiat; verba quæ alteri efferendæ inſerviunt, omni utilitate carent, quandoquidem nihil novi poſſint animo exhibere. Hinc in vitâ communi adeo rari ſunt hi ſyllogiſmi; quinimò nec cogitantes amputamus ſuperflua orationemque ad ea reducimus quæ ſunt menti aperiendæ præciſe neceſſaria.

Enthymematis itaque homines paſſim ratiocinationes efferunt, tacitâ Propoſitione, quam rentur ab audiente facile poſſe ſubſtitui. Eſt autem hæc Propoſitio nonnunquam major, nonnunquam minor, & aliquando etiam concluſio; quamvis tunc propriè Enthymema non vocetur, cum tota argumenti vis duabus primis Propoſitionibus includatur.

Aliquando,

Aliquando accidit ut ambas Enthymematis Propositiones unicâ tantum efferamus, quæ ob eam causam Aristoteli dicitur Propositio vel *Sententia Enthymematica*, cujus hoc ab eo affertur exemplum.

Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλαττε θνητὸς ὤν.
Mortalis, ne geras odium immortale.

Integer syllogismus talis est: *qui mortalis est non debet gerere immortale odium*; *Mortalis*, es; ergò, Enthymema perfectum tale; *Mortalis es, noli itaque gerere immortale odium.*

Caput Decimum quintum.

De Syllogismis compositis ex pluribus quam tribus Propositionibus.

SYllogismus constans pluribus quam tribus Propositionibus, *Sorites*, ut ante dictum est, vocatur.

Hujus tria possunt genera distingui. Primum in quo ii ratiocinandi gradus reperiuntur, de quibus actum c. 1. p. 3. hujus. Secundum Dilemma, de quo capite sequenti. Tertium Epichirema Græcis dicitur; hoc vel alterius vel ambarum Propositionum probationem continet, de quo hoc capite.

Quemadmodum sæpe tenemur inter argumentandum quasdam Propositiones nimis claras evidentesque subticere, ita sæpe necesse est alias in medium proferre incertas & dubias, iisque continuò probationes adjungere ad auditorum præcocem impatientiam avertendam, qui secum perperam agi autumant, cum videmur, rationibus primâ specie aut falsis aut dubiis, illis velle imponere. Quamvis enim in orationis serie aliquando essent elucidandæ atque stabiliendæ hæ Propositiones, periculo

periculo tamen non caret, vel tantisper auditorum animos abalienare. Præstat itáque illicò Propositionibus dubiis probationes subjungere, quam aliò eas rejicere. Insuper hæc probationum procrastinatio maximo subjacet incommodo, cum probandæ Propositiones etiam repetendæ sint. Quapropter cum mos sit in Scholis integrum syllogismum simul proponere, ac tum demùm Propositionem dubiam probare; solent homines in communi sermone dubiis effatis continuò probationes subnectere : & hinc resultat genus argumenti è pluribus Propositionibus compositum : Nam majori majoris adjungitur probatio ; & minori probatio minoris ; ac tum demùm infertur conclusio.

Hoc pacto integra Ciceronis pro Milone oratio ad argumentum hujusmodi compositum reduci potest, cujus major Propositio est ; licere occidere illum qui nobis insidias facit : hæc autem rationibus tractis è lege naturali, jure-gentium & exemplis probatur. Minor Propositio est, Clodium Miloni insidias fecisse : hæc probatur a Clodii apparatu, satellitio &c. hinc conclusio infertur licuisse Miloni Clodium occidere.

Peccatum Originale deducitur ex miseriis infantium secundum Methodum Dialecticam hoc pacto.

Miseri non nascerentur Infantes, nisi aliquod illis peccatum luendum esset, tractum a nativitate : sed sunt miseri ; ergo ob peccatum originale. Jam vero per vices probandæ sunt, tum major, tnm minor. Major sci. per hoc argumentum disjunctivum. Miseriæ Infantum non possunt provenire nisi ab aliquâ harum quatuor causarum ; vel primo a peccatis, quæ hanc vitam præcesserunt ; secundo vel a Dei impotentiâ, quæ illos a miseriis tutos præstare non potuit : Tertio vel a Dei injustitiâ, quæ eos his miseriis immerentes addixit : Quarto, vel denique a peccato Originali. Sed impium est miserias infantum dicere, ab aliquâ trium primarum causarum provenire ; Ego provenire debent a quarta peccato sci. Originali.

Minor

Minor autem nim. infantes esse miseros, à miseriarum, quibus subjacent, enumeratione probatur.

Sed quanto ornatiùs validiùsque Augustinus hanc peccati originalis probationem hujusmodi inclusam ratiocinationi proposuit.

Hic D. Augustini locus ex illis est, quos meis verbis dare coactus sum; cum illius opera ad manum non sint, nec libri citentur è quibus petendi sunt.

" Cogita numerum magnitu-
" dinemque malorum quibus in-
" fantes opprimuntur: quam ple-
" ni sunt primi illorum anni va-
" nitatibus, passionibus, illusio-
" nibus, timoribus. Postmodum
" cum grandescunt, incipiuntque etiam Deo servire, er-
" ror eos aggreditur ut seducat, labor & dolor ut debi-
" litent, concupiscentia ut inflammet, tristitia ut deji-
" ciat, superbia ut extollat; & quis potest paucis nu-
" merare pœnas, quæ aggravant jugum filiorum Adæ?
" Horum malorum evidentia Ethnicos Philosophos,
" (qui nihil sciebant vel credebant de peccato primi
" parentis) coegit, ut dicerent nos tantum nasci ad
" pœnas luendas, quas promeriti sumus peccatis ante
" hanc vitam commissis, atque adeò, animas nostras
" alligatas esse corporibus corruptibilibus, eodem tor-
" menti genere, quod Hetrusci tyranni iis infligebant,
" quibus mortua jungebant corpora vivis. Sed animas
" corporibus jungi ad aliùs vitæ luenda commissa, sen-
" tentia est ab Apostolo rejecta. Quid igitur superest
" nisi ut causa adeò horrendorum malorum sit; aut in-
" justitia aut impotentia Dei, aut pœna peccati primi
" hominis. Sed quia Deus nec injustus est nec impo-
" tens, solum id restat quod recusatis agnoscere, quod
" tamen vel invitos oportet admittere, grave hoc ju-
" gum quod filii Adæ coguntur ferre, ex quo è sinu
" matris egressi, sinum communis matris terræ sci. in-
" grediuntur, nunquam illis debuisse imponi, nisi illud
" promeriti fuissent peccato, quod ab origine traxere.

Caput

Caput Decimum Sextum.

De Dilemmate.

POtest Dilemma sic definiri : *Ratiocinatio composita, quæ post totius divisionem in omnia membra, id infert ex omnibus, quod illatum est ex singulis.*

Dixi *quod illatum est ex singulis*, & non tantum *affirmatum* : illud enim propriè dilemma est, in quo id, quod de unâquaque parte particulari aliquâ ratione probatur.

Exempli causa : Ad probandum *neminem in hac vitâ beatum esse posse*, formari potest tale dilemma.

Unusquisque in hac vitâ vel concupiscentiis inservire, vel bellum indicere oportet.

Sed concupiscentiis servire miserum est, idemque probrosum ; neque illis potest fieri satis.

Sed & miserum, illis bellum indicere ; quia nihil hoc intestino bello molestius & gravius, quod quis adversus semetipsum gerit.

Nemo itaque in hac vitâ verè beatus esse potest.

Si probandum sit *Episcopos qui animarum sibi commissarum saluti sedulam operam non dant, inexcusabiles esse coram Deo : fieri poterit hoc Dilemma.*

Vel pares muneri tanto sunt vel impares.

Si pares, inexcusabiles sunt, quod illo munere non bene fungantur.

Si impares, inexcusabiles etiam, quod munus susceperint, cui exequendo non erant.

Ac proinde quomodocunque inexcusabiles erunt coram Deo, si sedulam operam non dant animabus salvandis.

Sed quædam veniunt observanda de hujusmodi ratiocinationibus.

Primò, non semper omnes Propositiones enunciantur.

Dilemma

Dilemma etenim modo propositum paucis complexus est Dominus Carolus in oratione quam habuit in aditu cujusdam e Conciliis Provincialibus. *Si tanto muneri impares, cur tam ambitiosi? si pares, cur tam negligentes?*

Eodem modo plurima subintelliguntur in celebri illo dilemmate, quo ex antiquis Philosophis aliquis contendebat neminem debere rerum publicarum satagere.

Si bene, Homines; si male quis agat, Deos offendet; nemo itaque debet rempublicam curare.

Plura etiam subintelliguntur in illo altero, quo quis alius probabat non expedire uxorem ducere. *Si uxor ducenda formosa sit, Zelotypiam inducet; si deformis, fastidium; ergo nulla ducenda.*

In utroque etenim dilemmate Propositio quæ erat dividenda, subauditur: quod etiam usitatissimum est, quia facile suppleri potest, utpote quæ satis designata est, per eas Propositiones in quibus de utrâque divisionis parte agitur.

Insuper ut conclusio præmissis includatur, aliquid ubique subintelligendum est, quod omnibus conveniat: ut in primo.

Si quis bene agit homines offendit, quod est molestum:
Si quis male, Deos, quod item molestum est:
Ergo omnimode molestum est rempublicam curare.

Quod apprimè observandum est, ut de Dilemmatis vi & efficaciâ pronunciemus. Hoc enim modo propositum neutiquam concludit: quia homines offendere non est molesta, si id evitare non possimus, nisi Deum offendamus.

Secundò, observandum est Dilemma duobus præcipuè modis vitiosum fieri; altero quando Propositio disjunctiva peccat, omnia illius, quod dividitur membra non complectens.

Sic infestum illud conjugio dilemma nihil infert: quia uxor selegi potest nec tam formosa quæ zelotypiam, nec tam deformis quæ fastidium marito inducat.

Hanc ob causam vitiosissimum erat illud Dilemma,

quo

quo antiqui Philoſophi uſi ſunt ad mortis timorem amoliendum. *Anima noſtra, (aiebant illi) vel deſinit eſſe cum corpore; & ſic cum nullus erit ſenſus, nullis poterit malis fieri obnoxia: vel corpori ſuperſtes vivet, & ſic beatior evadet, quam cum corpori immerſa; atque adeo mors non erit timenda.* Nam, ut optimè notavit Montanus, immanis cæcitas erat, non advertere inter has duas tertiam conditionem intercedere; illam nimirum, quæ animam corpori ſuperſtitem ſuppliciis & miſeriis involvit; & hinc meritò timenda mors, ne ea nos ad illas miſerias tranſmittat.

Altero modo Dilemma vitioſum fit, quando ſci. partium concluſiones neceſſario non deducuntur: ut hic neceſſe non eſt, ut uxor formoſa maritum Zelotypum reddat, cum & prudens & caſta eſſe poſſit, adeo ut nullam anſam viro præbeat male de pudicitiâ ſentiendi. Pariter neceſſe non eſt ut fœda deformiſque conjux conjugi diſpliceat, poterit enim aliis animi dotibus virtutibuſque ornari, quibus ſe illi reddat amabilem.

Tertiò, Obſervandum eſt, eum qui dilemmate utitur, præcavere debere, nè illud poſſit in ſe retorqueri. Sic teſte Ariſtotele, dilemma illud quo abſtinendum à Republicâ probabatur, nonnulli in ipſum Authorem retorſerunt.

Si ex malis hominum placitis reſpublica geratur, hominibus placebimus:
Si ex juſtitiæ præſcripto diis: Ergo, &c.

Sed nec hoc Dilemma ſic retortum rationi congruebat, quia hominibus placere non debemus, ſi Deum irritemus.

Caput Decimum ſeptimum.

De Locis, ſive de Methodo inveniendi Argumenta, & quam inutilis ſit hæc Methodus.

L*Oci argumentorum* uti à Rhetoribus Logiciſque appellantur, quædam generalia capita ſunt, ad quæ reduci poſſunt illæ communes probationes, quibus res varias tractantes utimur. Pars vero Logicæ, *inventio* dicta, de his tantum locis agit.

Cum Ariſtotele & ſcholaſticis rixatur Ramus, quod de locis agant poſt traditas ratiocinationum regulas; cum ille adverſus eoſdam aſſerat, de regulis non niſi poſt explicatos locos, traditumque quod inventionem ſpectat, eſſe agendum.

Rami ratio eſt, debere materiam prius congeri, quam de illâ diſponendâ cogitemus. Jam vero locorum deductio materiam invenit & congerit, cum ratiocinationum regulæ inventam congeſtamque diſponant.

Sed eſt hæc ratio leviſſima. Quamvis enim neceſſe ſit, ut materia prius inveniatur, quam poſſit diſponi; non tamen neceſſe eſt, ut diſcamus materiam priùs invenire, quàm didicimus illius diſponendæ methodum: ad hoc enim ſufficit habere in promptu quaſdam generales materias, è quibus exempla formentur: Harum autem mens ipſa ſenſuſque communis abunde ſuppeditat, adeò ut opus non ſit illas ab arte inventioniſve methodo emendicare. Verum itáque eſt, ad manum eſſe debere materiam, cui ſyllogiſmorum regulas applicemus, ſed falſum viciſſim eſt, hanc materiam debere per argumentorum locos inveniri.

Imò è contra dici poſſit, prius ſcire nos oportere quid argumentatio, quid ſyllogiſmus ſit, cum in ipſis locis artem doceamur ex iis argumenta & ſyllogiſmos condendi.

dendi. Sed hîc regeri poteſt unicuique à naturâ indultam generalem ſaltem ratiocinandi ſcientiam quæ iis intelligendis ſufficiat, quæ in locorum inventione traduntur.

Operam itáque ludunt, qui anxiè diſquirunt, quo demum loco de locis agendum ſit, cum illud perinde propemodum ſit. Operam tamen non prorſus inutilem collocaturi ſunt, qui quærent, ſitnè omnino a locis tractandis abſtinendum.

Notum eſt antiquos ſacram habuiſſe hanc methodum: immò illam ipſe Cicero prætulit integræ illi dialecticæ, quæ a Stoicis tradebatur, quia apud illos altum erat de locis ſilentium. *Iſtam artem*, aiebat ille, *totam relinquamus, quæ in excogitandis argumentis, muta nimium eſt, in judicandis nimium loquax.* Cum Rhetoribus Quintilianus, cum Philoſophis Ariſtoteles eandem cantilenam occinunt; adeo ut vix poſſimus in illorum non ire ſententiam; ſed obſtat univerſalis omnium experientia.

Tot enim firmè in oppoſitum citari teſtes poſſunt, quot ordinaria ſtudiorum curricula emenſi illud omne didicerunt, quod in Gymnaſiis de Inventionis Methodo docetur. Horúmne vel unus religiosè auſit affirmare, cum diſcutienda quæſtio proponeretur, vel cogitaſſe ſe de his locis, probatiunculaſque congruas in illis quæſiviſſe? Adeantur Cauſidici, adeantur Concionatores quotquot ſunt; conſulantur reliqui mortales, qui perorant, qui ſcriptitant, quibuſque nunquam non aliquid ſupereſt, quod dicatur. Et vereor ut vel unus inveniatur, qui vel ſomniarit de locis à *causâ*, ab *effectis*, ab *adjunctis*, adeundis ad ea invenienda quæ de quæſtione poſſent dici.

Quinimò ipſe Quintilianus, licet fateatur ſe hanc artem magni feciſſe, coactus eſt tamen agnoſcere non eſſe omnes locos oſtiatim pulſandos, cum quid dicendum eſt. *Illud quoque*, inquit, *ſtudioſi eloquentiæ cogitent, non eſſe, cum propoſita fuerit materia dicenda, ſcrutanda ſingula*

& velut ostiatim pulsanda, ut sciant, an ad id probandum quod intendimus, fortè respondeant.

Verum quidem est omnes probationes, quas cuilibet stabiliendo adhibemus, ad hæc generalia capita, qui loci dicuntur, posse referri; sed tamen illorum inventio huic methodo non debetur. Natura ipsa, rei tractandæ diligens perpensio, variarumque veritatum præcognitio nos ad eas probationes deducunt, quas Ars deniq; refert ad aliqua genera. Adeò ut verè de locis possimus dicere, quod D. Augustinus generatim de Rhetorices præceptis affirmavit, illa nimirum ab eloquentibus in dicendo observari, licet de iis ne cogitent quidem, sive illa sciant, sive nesciant. *Implent quippe illa quia sunt Eloquentes, non adhibent ut sint Eloquentes.*

Naturalitèr ambulamus, (ut idem Pater alio loco observat) atque ambulando corpus regulariter movemus. Sed ut doceamus ambulare absurdum foret, admonere, ex. gr. spiritus animales, in hos nervos amandandos, illos musculos motandos, tales in articulis motus ciendos, pedem alterum alteri præponendum, ac demum illi alteri insistendum, donec alter promoveatur. Ex eorum observatione, quæ naturâ duce agimus, quasdam nobis regulas condere possumus, sed nunquam ea agimus ex harum præscripto regularum. Sic in communi sermone omnes passim loci adhibentur; nec quicquam dici potest, quod ad eos non referatur. Sed hoc non accidit ex eò, quod expressè ad locos attendamus, cum hæc deliberata attensio mentis impetum sistat, ardorem remittat, atque avocet ab earum rationum investigatione, quæ acutæ & genuinæ cùm sint, omnis orationis præcipua ornamenta habentur.

Virgilius L. 9. Æneidos, cum nobis descripsisset Euryalum ab hostibus captum, hostesque jamjam stragem, quam Nisus Euryali amicus intulerat, ejus nece ulturos, Nisum producit hæc affectuum & amoris plenissima verba exclamantem.

Meme:

Me me : adsum qui feci, in me convertite ferrum
O Rutuli! mea fraus omnis; nil iste nec ausus
Nec potuit. (Cœlum hoc & conscia sydera testor)
Tantum infælicem nimium dilexit amicum.

Hic locus, inquit Ramus, est a *causa efficiente :* Sed etiam interposito jurejurando affirmare ausim Virgilium dum hos versus profunderet, de causâ efficiente ne quidem somniasse. Nec sane tales profudisset, si moras in *causa efficiente* percurrendâ fecisset, ad hunc sensum inde eruendum. Imò necesse est Virgilium, ut versus tam elatos, tam vehementes pangeret, non tantum regularum, si tamen illas norat, sed etiam sui ipsius oblitum, ut personam affectusque indueret ejus quem exhibebat.

Verum enimvero hanc de argumentorum inventione doctrinam inutilem esse argumento certissimo est exiguus illius per tot sæcula, quibus & inventa illa fuit & in scholis tradita, usus. Quinetiam si animus esset omnem quem possumus ab illâ fructum capiendi, dici non potest nos aliquid collecturos, quod reverâ esset alicujus utilitatis vel pretii. Nam per illam methodum non alia argumenta vel etiam quæruntur, quam quæ generalia, communia, & aliena sunt, eorum instar quæ à Lullistis ope tabularum inveniuntur: tantum abest ut hæc copia prosit, ut nihil illâ judicandi vim corrumpat magis.

Herbas bonas malarum copia suffocat nec quicquam mentem reddit solidorum efficaciumque argumentorum infæcundiorem, quam hæc mala cogitationum vulgarium luxuries. Mens quippe huic facilitati assuescit, nec sibi vim infert ad rationes eruendum, appositas, peculiares & naturales, quæ iis tantum faciunt sui ipsarum copiam, qui sedulâ attentâque indagatione propositam materiam scrutantur atque eviscerant.

Cogitandum etiam est hanc locorum ubertatem esse

quam minimè utilem: pauci namque hâc in parte peccant. Sæpe vitio vertitur dictorum abundantia, raro dicendorum penuria; orationesque nunquam non verbis probatiunculisque immodicæ sunt. Adeò ut ad formandam eloquentiam prudentem & solidam è re magis fuerit homines docere ut taceant, quam ut loquantur; id est, ut supprimant amputentque humiles, vulgares falsasque cogitationes potius, quam profusam farraginem proferant rationum partim bonarum, partim futilium & malarum, quibus nunc dierum tum libri tum sermones scatent.

Et cùm locorum usus talibus tantum argumentorum quisquiliis inveniendis inserviat, dicere possumus, si aliqualiter utile sit scire quæ de iis traduntur, (tot enim viri celebres de illis disseruêre, ut necessitatem quandam fecerint rem adeo vulgatam non ignorandi) ita longe utilius esse sibi persuadere nihil magis deridiculum censendum, quam illos passim adhibere ad rem quamvis vel eminus conspectam, discutiendam atque illustrandam, (quod à Lullistis factitatum est ope attributorum generalium, quæ quædam locorum Species sunt) hancque pessimam propensionem ad dicendum de re omni, ad rem omnem ratiunculis stabiliendam, (quæ vana & stulta nonnullorum gloriatio est) animum designare infra brutorum irrationabilitatem depressam.

Quapropter omnem è Locorum doctrinâ fructum nanciscemur, si eâ leviter ità imbuti fuerimus, ut possimus nec cogitantes, dicendorum diversas facies partesque considerare.

Caput Decimum octavum.

Divisio Locorum in Grammaticos, Logicos & Metaphysicos.

QUI de locis egêre, eos variè partiti sunt. Divisio quam Cicero libris de *inventione*, & libro secundo de *Oratore*; & item Quintilianus libro quinto *Institutionum* sequuti sunt, parum Methodica est, sed eadem nihilominùs orationibus forensibus accommodatior, quas præcipuè spectat. Rami divisio subdivisionibus inutilitèr laborat.

En aliam cujusdam inter Germanos limati judicii rationisque accuratæ Philosophi: is Claubergius est. Hujus Logica in manus meas pervenit, non nisi, cum in hac nostrâ edenda prælum aliquandiu laborasset.

Argumenta itaque petuntur vel à Grammaticâ, vel à Logicâ, vel à Metaphysicâ.

Loci Grammatici.

Habentur vel ab Etymologiâ, vel à vocabulis ab eâdem radice derivatis, quæ latinis *conjugata*, Græcis παρώνυμα dicuntur.

Argumenta ab Etymologiâ ducimus, cum ex. gr. probamus paucos animum unquam propriè loquendo relaxare; quia animum relaxare, est eundem à seriis avocare, cum tamen pauci animum seriis unquam applicent.

Conjugata itidem argumenta suppeditant, ut hic,

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.
Mortali urgemur ab hoste Mortales.
Quid tam dignum misericordiâ, quam miser? quid tam indignum misericordiâ, quam superbus miser.

Loci Logici.

Eliciuntur ab Univerſalibus *Genere*, *Specie*, *Differentiâ*, *Proprio*, & *Accidente*; *Definitione item & Diviſione*. Cum autem hæc ſuperiùs deducta ſint, opus non eſt, ut hic fuſiùs tradantur.

Obſervandum tantum eſt hiſce Locis quædam axiomata communia, ut plurimùm, adjungi, quæ è re erit non ignoraſſe; non quod illa utilia ſint, ſed quod communia & vulgata. Horum aliqua aliàs aliis terminis allata ſunt, ſed intereſt illa noſcere prout propriis terminis traduntur.

1. Quod affirmatur aut negatur de Genere, affirmatur aut negatur de Specie. *Quæ in omnes homines cadunt, etiam in potentes cadunt; non poſſunt tamen illi ea ſibi vindicare, quæ ſupra humanum genus ſunt.*

2. Deſtructo Genere, deſtruitur Species. *Qui nunquam judicat, iniquè non judicat. Qui tacet, is inſulſe loquax non eſt.*

3. Deſtructis omnibus Speciebus, deſtruitur Genus. *Formæ, dictæ Subſtantiales* (excepta Anima rationali) *nec corpus ſunt, nec ſpiritus:* ergò *non ſunt ſubſtantiæ.*

4. Si de re quâlibet affirmari vel negari poſſit differentia totalis, negari vel affirmari poterit Species. *Extenſio non convenit cogitationi, ergò illa non eſt corpus.*

5. Si de re quâlibet affirmari vel negari poſſit Proprium, affirmari vel negari poterit ſpecies. *Cum impoſſibile ſit Cogitationis medietatem imaginari, vel cogitationem ſphæricam vel quadratam, impoſſibile eſt, ut illa ſit corpus.*

6. Affirmatur vel negatur Definitum, de quo affirmatur vel negatur Definitio. *Pauci inveniuntur juſti, quia Pauci ſunt qui firmam ſtabilemque voluntatem habent ſuum unicuique reddendi.*

Loci Metaphysici.

Sunt quædam attributa generalia omnibus entibus convenientia, ad quæ revocari possunt multa argumenta, qualia sunt quæ ducuntur a *Causâ*, *Effectu*, *Toto*, *Partibus*, *Oppositis*. Nihil hîc utilius quam generales quasdam Divisiones cognoscere; illasque præcipuè quæ sunt causarum.

Causarum in Genere Definitiones, quæ in scholis traduntur, ut hæ, *Causa est*, *quæ effectum producit*; vel, *per quam aliud est*; adeò inconcinnæ sunt, adeóque difficile est dispicere, quommodo omni causarum generi conveniant, ut melius fuerit hanc vocem ab iis non segregasse, quæ definiri non possunt, quùm illius Idea non minus clara sit, quam traditæ definitiones.

Attamen causarum divisio in quatuor species *finalem* sci. *efficientem*, *materialem* & *formalem*, usque adcò decantata est, ut necesse sit illam non ignorare.

Causa finalis est, *propter quam*, vel *cujus gratiâ aliquid fit*.

Sunt quædam causæ finales quæ *primariæ* censentur, quæ sci. primariò spectantur; aliæ *secundariæ*, quæ nimirum secundariò considerantur.

Id cujus faciundi vel habendi causâ agimus dicitur *finis cujus gratiâ*. Sic sanitas est finis medicinæ, illa enim per eam procuratur. Is, pro quo operamur, est *finis cui*. Homo hoc modo est finis medicinæ: is enim est, quem sanum reddere conamur.

Nihil usitatius est iis, quæ a fine petuntur argumentis, vel ad rei cujuspiam vitia ostendenda; sic malam imperfectamque demonstramus eam orationem, quæ flexanima non est, nec ad fidem faciendam apta: vel ad probandum verisimile non esse, hunc vel illum hoc vel illud fecisse, aut facturum esse; cum illud fini contrarium sit, quam sibi solebat proponere: hinc celebre Judicis cujusdam Romani dictum, omnium primo examinandum

minandum esse, *cui bono*, id est, quam demùm utilitatem sibi tali facinore comparasset : utili namque homines plerumque ducuntur : vel denique ad ostendendum, in facti suspicionem non debere venire aliquem, cum illud ejus consiliis finique proposito adversetur.

Aliis modis quamplurimis à fine persuademus quos intellectus solus meliùs adinveniet. Quod etiam de aliis Locis dictum esto.

Causa efficiens est quæ aliud producit. Ex hâc argumentamur, dum effectum non esse ostendimus, quia nulla idonea illius causa possit assignari : vel effectum esse, vel futurum ut sit, quia omnes illius causæ existunt. Si hæ causæ sint necessariæ, necessaria itidèm erit & argumentatio : si verò liberæ & contingentes probabiles tantum.

Causarum efficientium diversæ species sunt, quarum nomina utile erit cognoscere.

Deus Adamum creans, Adami causa *totalis* erat, quia nihil aliud cum Deo concurrebat. Liberorum tantum *partiales* causæ sunt Pater & Mater, quia alter alterius indiget operâ.

Sol lucis causa *propria* est ; est tamen causa tantum accidentalis mortis illius, quem nimius æstus ideo enecat, quod corpore prius esset non satis valido.

Pater est causa *proxima* filii,
Avus causa *remota*,
Mater *productiva*,
Nutrix *conservativa* :

Pater est causa *univoca* filiorum, quia sunt ejusdem cum illo naturæ.

Deus est causa *æquivoca* creaturarum, quia illæ de natura Divinâ nihil participant.

Artifex est causa *principalis* artefacti : instrumenta verò, quibus utitur, sunt causæ *instrumentales*.

Aer est causa *universalis* Harmoniæ organorum ; peculiaris fistularum dispositio & organista sunt causæ *particulares*, universalem determinantes.

Sol

Sol eſt cauſa *naturalis* : Sol cubiculum illuminans eſt cauſa lucis *propria* ; feneſtrarum apertio eſt tantùm cauſa ſive conditio *ſine quâ non.*

Ignis ædes depopulans eſt cauſa *Phyſica* incendii ; Incendiarius verò cauſa *moralis.*

Ad cauſam etiam efficientem refertur cauſa *Exemplaris*, quam quis in opere faciundo ſequitur. Qualis eſt minutulus ædium ex chartâ typus, quem architectus imitatur : vel generalitèr illud omne, quod eſt cauſa objectiva noſtrarum Idearum, aut cujuſque imaginis. Sic Ludovicus 14. eſt cauſa exemplaris imaginis ſui ipſius.

Cauſa *materialis* eſt, ex quâ res fiunt : ſic aurum eſt materia, ex quâ vas aureum fit : quod materiæ convenit, vel non convenit, convenit, vel non convenit iis quæ ex hâc materia componuntur.

Forma eſt, quæ facit rem eſſe id quod eſt, illamque ab omni aliâ diſtinguit, ſive illud ens realitèr à materiâ diſtinctum ſit, ex ſcholaſticorum ſententiâ : ſive tantúm partium diſpoſitio. Ex hujus formæ cognitione deducenda erit Proprietatum explanatio.

Eadem eſt effectuum, quæ Cauſarum varietas, cum hæc nomina reciproca ſint. Ex hoc loco argumenta eruuntur, cum demonſtramus effectum eſſe, quia cauſa eſt ; vel probamus cauſam eſſe bonam aut malam, quia effectus ſunt boni aut mali : quod tamen non ſemper verum eſt in cauſis accidentalibus.

Capite de Diviſione, ea de Toto & Partibus dicta ſunt, quæ ſufficiunt, nec proinde plura neceſſe erit hic adjicere.

Quatuor conſtituuntur terminorum oppoſitorum genera : termini namque oppoſiti ſunt vel

Relativi, ut *Pater* & *Filius*, *Dominus* & *Servus*, vel

Contrarii, ut *frigidum* & *calidum*, *ſanus* & *ægrotus*, vel

Privativi, ut *vita* & *mors* ; *viſus* & *cæcitas* ; *auditus* & *ſurditas* ; *ſcientia* & *ignorantia*, vel

Contradictorii, qui ſiti ſunt in unico termino, illiuſq; termini

termini ſimplici negatione, ut, *videre*, & *non videre*. Diſcrimen inter haſce ultimas oppoſitiones habetur ex eo, quod termini privativi formam negant de ſubjecto, quod illius formæ capax eſt: cum tamen negativi hanc capacitatem non denotent: hinc lapidem non dicimus cœcum aut mortuum cum nec videndi capax ſit, nec vivendi.

Cum hi termini opponuntur, alteris utimur ad alteros negandos. Contradictoriorum proprietas eſt, quod altero ſublato, alter ponatur.

Comparationes multiplices ſunt. Inſtituitur namque comparatio vel inter æqualia & inæqualia; vel ſimilia & diſſimilia. Sic probamus id, quod convenit aut non convenit æquali aut ſimili, convenire aut non convenire alteri, quod illi vel æquale fuerit vel ſimile.

De inæqualibus probatur negativè: ſi id, quod eſt magis probabile, non eſt, id quod eſt minus probabile non erit, vel affirmative; ſi minus probabile eſt, magis probabile erit. Paſſim adhibentur differentiæ & diſſimilitudines ad ea evertenda, quæ per ſimilitudines ſunt ſtabilita. Sic argumentum ductum a ſententia Judicis evertimus, oſtendendo illam latam in diſpari causâ.

En craſſa Minerva eorum aliqua, quæ de locis traduntur! alia ſunt, quæ utiliùs diſcuntur quam quæ hic explicata habentur. Qui tamen plura cupiunt diſcere, poſſunt authores conſulere accuratius hanc materiam deducentes. Nemini tamen author fuero, ut Ariſtotelis Topica adeat. Sunt enim illi libri maximopere confuſi & indigeſti. In libro tamen primo Rhetorices ſatis pulchra ſunt, quæ hâc de re diſputat: docet nimirum diverſos modos diſpiciendi, quomodo res quæpiam utilis, grata, major minórve ſit. Certum tamen eſt, nos nunquam per hanc ſemitam, perventuros ad rerum ſcientiam veram ſolidamque.

Caput

Caput Decimum nonum.

De diverſis vitioſarum ratiocinationum generibus, quæ Sophiſmata nuncupantur.

QUamvis ex notis Legitimarum ratiocinationum regulis, vitioſas detegere non ſit difficile; veruntamen cum fugiendorum exempla altius animis inhæreant, quam eorum quæ facienda ſunt, non inutile erit, malarum ratiocinationum, quæ Sophiſmata, ſeu paralogiſmos vocant, fontes cauſaſque aperire, quò faciliùs illæ devitari poſſint.

Hæc autem ad ſeptem octovè capita reducam, cum cæteræ uſque adeo craſſæ palpabileſque ſint, ut nullâ indicatione indigeant.

Primum Sophiſma.

Aliud probare quam quod eſt in quæſtione.

Hoc Sophiſma Ariſtoteli dicitur *Ignoratio Elenchi*, id eſt, ignoratio ejus quod contra adverſarium probandum eſt. Inter diſputandum incaleſcimus, cum tamen ſæpenumero alter alterum non intelligamus. Ex animi perturbatione, ex malâ fraude adverſariis ea adfingimus, quæ ſunt ab eorum ſenſu alieniſſima, quo poſſimus illos faciliùs plauſibiliùſque conterere: vel iiſdem conſequutiones adſcribimus, quas ab eorum placitis ineptè remur deducibiles, quamvis has illi rejiciant & pernegent. Quicquid hic prævaricationis eſt, in hâc prima Sophiſmatum ſede collocari poteſt quam vir probus cordatúſque impenſiſſimâ curâ devitabit.

Utinam Ariſtoteles, qui ſollicitè hujus nos vitii commoneſecit, in eodem fugiendo fuiſſet non minùs ſollicitus.

ſollicitus. Nam inficias ire non poſſumus, quin ille veterum Philoſophorum ſententias, quas impugnavit, malâ fide protulerit. Parmenidem & Meliſſum redarguit, quod unum rerum omnium principium ſtatuerent, quaſi illud apud eos eſſet compoſitionis principium, non verò aliud diverſiſſimum, Deus ſci. à quo omnia ortum ducunt.

Veteres accuſat ille quod nullam, inter principia rerum naturalium, ſedem *Privationi* aſſignarent, illóſque hâc de re exagitat tanquam craſſos ruſticóſque. Sed quis adeò cœcus, qui non videat illud, quod hic ab eo, arcani ad ſua uſque tempora latentis inſtar, proponitur, a nemine prorſus potuiſſe ignorari? cum prorſus impoſſibile ſit, ut quis non videat materiam, è quâ menſa fit, menſam non fuiſſe priùs quam facta fuerit menſa.

Verum quidem eſt veteribus nunquam in mentem veniſſe hujus Privationis uſum, ad explicanda naturæ Principia, qui reverâ nullus eſt: cum manifeſtiſſimum ſit, non melius cognoſci, quomodo horologium fiat, quia cognovimus materiam è quâ horologium faciendum erat, prius non fuiſſe horologium.

Inique itáque Ariſtoteles objecit antiquis ejus ignorationem, quod ignorari non potuit; iniquè eoſdem accuſat, quod ad explicandam naturam, eo principio uſi non ſint, quod nihil omnino explicat. Quinimò illuſi orbis, admiſſi ſophiſmatis reus ipſe eſt, dum pro ſincerâ merce, pro inaudito arcano nobis privationis principium obtrudit, quandoquidem hoc illud non erat, quod quærebatur ab iis, dum inveſtigandis naturæ principiis operam dabant. Pro certiſſimo namque habetur rem non eſſe, priuſquam ſit; ſed inquiri poteſt à quâ causâ, eadem res producatur, & à quibus principiis componatur.

Itáque nuſquam gentium fuit ille v. g. ſtatuarius, qui, ut excidendæ ſtatuæ artem doceret, hoc documento (à quo Ariſtoteles jubet, ut naturalium operum explicationem ordiamur) tyronem omnium primò informaret;

heus

heus tyro! oportet te, in ipſo artis veſtibulo, ſcire, ut Mercurius a te fiat, elegendum Marmor quod adhuc Mercurius non eſt.

Sophiſma Secundum.

Id ſupponere, quod eſt in queſtione.

Hoc Ariſtoteli dicitur *petitio principii*, quod rectæ rationi adverſari quam maximè in propatulo eſt, cum in omni probatione medium ipſâ concluſione & clarius & notius eſſe debeat.

Hoc non obſtante, Doctiſſimus Galilæus Ariſtotelem hujus ſophiſmatis meritò poſtulat, dum ille hoc argumento terram aſſerit centrum univerſi occupare.

Gravia ad centrum univerſi naturaliter feruntur, à quo levia recedunt:
Sed experientia conſtat, gravia ad centrum terræ ferri, à quo levia recedunt: Ergo
Idem eſt centrum terræ cum centro univerſi.

Evidens eſt, illum in majori manifeſtam nobis principii petitionem obtrudere. Cernimus equidem gravia terræ centrum petere; ſed ubinam Ariſtoteles didicit eadem ad univerſi centrum ferri, niſi ſupponat unum idemque eſſe univerſi & terræ centrum, quod tamen ipſa concluſio eſt, quæ erat probanda.

Puræ putæ etiam Principii petitiones ſunt argumentorum pars maxima, quæ adhibentur ad genus quoddam exoticarum ſubſtantiarum in naturam introducendum, quas *ſubſtantiales formas* ſcholæ vocitant. Hæ corporeæ eſſe debent, quamvis corpora non ſint, quod tamen intellectu ſatis difficile eſt. *Niſi dentur*, inquiunt, *formæ ſubſtantiales, nulla erit generatio*; *ſed eſt generatio*; ergò *& formæ ſubſtantiales.*

Ut oſtendamus hoc argumentum eſſe meram principii petitionem, denudanda tantum eſt, quæ in Generationis vocabulo latet æquivocatio: ſi enim per generationem

rationem intelligamus naturalem novi totius in naturâ productionem, qualis est Pulli ex ovo productio, jure merito hoc sensu dicendum est, dari generationem. Sed inde inferri non potest formas etiam substantiales dari quia partium à naturâ profecta dispositio potis est, hæc nova tota, & hæc nova entia naturalia producere. Sed si per Generationis vocabulum, ut passim solet, novæ substantiæ, quæ nusquam aliàs fuerat, formæ sci. substantialis productio intelligatur ipsissimum supponendum erit,de quo quæstio est ; cum luce clarius sit, negantem formas substantiales, non posse concedere naturam tales producere. Imò tantùm abest, ut quis hoc argumento adigatur, ad formas substantiales admittendas, ut etiam, ab eodem conclusionem debeat elicere omninò oppositam, hoc modo : si darentur formæ substantiales, poterit natura de novo substantias producere, quæ anteà non erant : sed natura tales de novo non producit : talis enim productio creationis quædam species esset : ergò non dantur formæ substantiales.

En ejusdem farinæ argumentum aliud ! si non darentur, (ulteriùs urgent) formæ substantiales, entia naturalia non essent *tota per se* ut loquuntur, sed entia *per accidens :* sed sunt *tota per se* ; ergò dantur formæ substantiales.

Rogandi, qui hoc syllogismo utuntur, uti explicare dignentur quid sibi velint illa verba, *tota per se :* Si enim significent apud eos (uti reverâ significant) ens compositum ex materiâ & formâ ; est manifesta principii petitio ; argumentumque cum hoc alio coincidit : *Si non essent formæ substantiales, entia naturalia non componerentur ex materia & formis substantialibus : sed componuntur ex materia & formis substantialibus : Ergò sunt formæ substantiales.* Si quid aliud per illa verba intelligant, efferant ; videbiturque quam & illud astruendæ conclusioni impar.

Obiter

Obiter hic aliquantiſper ſubſtitimus, ad eorum propalandam argumentorum imbecillitatem, quibus in ſcholis aſtruitur hoc genus ſubſtantiarum, quæ nec ſub ſenſum cadunt, nec mente percipiuntur, & de quibus denique nihil aliud ſcitur, niſi quod formæ ſubſtantiales vocitentur. Quamvis enim non illaudato conſilio ab Aſſertoribus introductæ fuerint, fundamenta tamen quibus innituntur, & Ideæ, quas ſuiipſarum imprimunt, tenebris involvunt, labefactantque ſolidiſſimas illas, victriceſque rationes, quibus Animæ Immortalitas demonſtratur, quæque petuntur à diſtinctione mentis & corporis, & ab illâ impoſſibilitate, quâ ſcimus, nullam ſubſtantiam, quæ corpus non eſt, poſſe perire, per eas quæ in corpore accidunt mutationes. Harum enim ſubſtantialium formarum operâ, nec cogitantes ſubminiſtramus impiis, perditiſque Epicureis Exempla ſubſtantiarum pereuntium; quæ nec materia propriè ſunt, & quibus in Brutis aſſignantur innumeræ cogitationes, id eſt, operationes purè ſpirituales. Quapropter è re Religionis eſt, ad impiorum Atheorum convictionem, hoc illis ſubterfugium occludi, occludetur autem, ſi evicerimus nihil eſſe hiſce perituris ſubſtantiis, quas formas ſubſtantiales dicunt, caſſius, & inanius.

Ad hoc etiam Sophiſma revocari poteſt probatio, quæ quidem elicitur à principio aliquo, quod tunc temporis ſub diſputationem non cadit, ſed tamen quod novimus ab adverſario non minùs negari. In parili certitudinis gradu apud Catholicos ſunt hæc duo dogmata: *Omnes fidei articulos non poſſe per ſolam Scripturam probari*; *& de fide eſſe infantes debere baptizari.* Male itaque adverſus Catholicos aſſereret Anabaptiſta, infantes Baptiſmatis capaces perperam ab illis credi; quia altum hâc de re in ſacris litteris ſilentium eſt; cum hæc probatio ſupponat nihil eſſe de fide, quod non ſit in Scripturâ, cum tamen norit hoc à Catholicis negari.

Ad hoc etiam Sophiſma revocantur rationes illæ,

quibus probamus ignotum per æquè ignotum, aut ignotius; incertum per æquè incertum aut incertius.

Sophiſma Tertium.

Cauſam aſſignare, quæ cauſa non eſt.

Hoc Sophiſma dicitur, *non cauſa pro causâ.* Eſtque uſitatiſſimum, atque variè impingimus: primo, verarum cauſarum ignoratione. Hinc Phyſici in Metum vacui mille eventa retulere, quæ nunc dierum demonſtrativè, ingenioſiſſimiſque experimentis, comprobantur non niſi ab aeris gravitate pendere: uti videre eſt in Clariſſimi Paſchalii egregio tractatu, qui nuper prodiit in lucem. Iidem Phyſici vulgò docent, vas aquâ plenum, ſi gelaſcat, rumpi, quia aqua condenſata vacuum relinqueret, quod natura non patitur: & tamen notum eſt, vaſa frangi, quia aqua gelata plus ſpacii occupat, quam fluida: hinc etiam glacies ſupernatat aquæ.

Huc etiam ſpectat, cum cauſæ remotæ nihilque probantes evocantur ad ea probanda, quæ ſunt ex ſeipſis vel ſatis manifeſta, vel falſa, vel ſaltem dubia. Hoc peccatum peccat Ariſtoteles, dum conatur hoc ratiocinio probare Mundum eſſe perfectum. *Mundus perfectus eſt, quia continet corpora; corpus perfectum eſt, quia habet tres dimenſiones: tres dimenſiones perfectæ ſunt, quia tria ſunt omnia; tria autem ſunt omnia, quia verbo omnis non utimur, quando res unica eſt aut binæ, ſed ſolum quando ſunt tres:* hoc pacto probari poteſt minimam atomum æque perfectam eſſe, ac eſt univerſus Mundus; quum non minùs hæc quam ille tribus dimenſionibus conſtet tantum verò abeſt, ut Mundus hinc probetur perfectus, ut è contrà verum ſit, corpus quatenùs corpus, eſſe eſſentialiter imperfectum, Mundíque perfectionem in hoc ſitam quod creaturas contineat, quæ corpora non ſunt.

Idem Philoſophus probat tres eſſe motus ſimplices; quia

quia sunt tres dimensiones : ast difficilis est à præmissis ad conclusionem prospectus.

Probat etiam Cœlum esse inalterabile & incorruptibile, quia movetur motu circulari : nihil autem contrarium est motui circulari. Sed primo palam non est, quidnam negotii motûs contrarietas habeat cùm corporum corruptione aut alteratione. Secundo dici multò minùs potest, cur motus circularis ab oriente in occidentem, contrarius non sit motui circulari ab occidente in orientem.

Secundo, Impingimus in hoc genus Sophismatis ex stolidissimâ vanitate, quâ nos nostræ pudet inscitiæ & ignorantiæ : hinc etenim malumus rerum, de quibus consulimur, imaginarias causas effingere, quam fateri verarum nos esse ignaros : commentúmque planè lepidum est, quo ignorantiæ nostræ confessionem devitamus. Proposito effectu, cujus ignota causa est, hanc nobis videmur detexisse, cùm huic effectui genericum *virtutis* aut *facultatis* nomen à nobis fuerit annexum. Quod tamen non aliam menti Ideam imprimit, quam quod hic effectus ab aliquâ causâ sit. Hoc autem nos non latebat, etiam nondum invento illo nomine. Nemo non novit arterias micare, ferrum ad vicinum magnetem tendere, senam purgare, papavera soporem inducere. Qui docti haberi non cupiunt, quibus ignorantia propudio non est, liberè fatentur tales effectus in rerum naturâ esse, sed unà causarum, à quibus fiunt, se ignaros. Cum è contrà Docti quos suppuderet tantundem fateri, aliter se extricant : Pronunciant námque veras se causas adinvenisse ; in arteriis nempè esse virtutem *micativam* sive *pulsificam*, in magnete, *magneticam*, in sena, *purgativam*, in papavere *soporificam*. Idoneum, mehercle, responsum ! & quo quivis è Sinensibus eâdem facilitate potuisset sibi eam admirationem eximere, quam allata illùc recens ex Europâ horologia incutiebant. Dicere námque poterat sibi perspectissima esse ea omnia, quæ cæteri tantoperè demirabantur, illáque

esse tantum machinas virtute *Indicatrice* præditas quæ horas demonstraret, & virtute *sonorificâ*, quæ easdem dinumeraret. Nec sane ille minus hoc pacto in horologiorum scientiâ profecisset, quam nostrates Philosophi in scientiâ pulsuum arterialium, proprietatúmque magnetis, Senæ, & papaverum.

Alia etiam nomina sunt, quæ homines vili admodum prætio reddunt impendiò doctos, ut sunt illa *simpathiæ*, *antipathiæ*, *occultarúmque qualitatum.* Qui tamen illis utuntur, nihil falsi dicerent, modo *virtutis facultatisque* vocabulis genericam tantum causæ notionem subjicerent, sive illa interna sit, aut externa; sive dispositiva aut activa. Certum námque est, in Magnete dispositionem quandam esse, cujus causâ ferrum ad illum citius feratur quam ad alium quemvis Lapidem: & præterea unicuique licet hanc dispositionem, in quocunque demùm illa consistat, *virtutem magneticam* appellare; ac proinde si fallantur, eapropter tantum falluntur, quod sibi videantur doctiores, ob nomen hoc excogitatum, vel etiam, quia nescio quam imaginariam qualitatem hac voce significatam velint, quâ magnes ferrum trahit, quam nec ipsi, nec quivis alius unquam mente percepit.

Jam vero alii sunt, qui nobis pro veris rerum causis, puras obtrudunt chimæras, uti Astrologi, omnia ad astrorum influxum referentes. Hi, (si superis placet) inde deduxerunt necessariò esse Cœlum aliquod immobile, cæteris, quos mobiles faciunt, altius, quia sci. in variis regionibus, varia nascuntur.

Non omnis fert omnia tellus
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Quasi verò horum causæ aliunde peti non possent; quam ab influxu cœli, quod immobile cum sit, easdem terræ partes, iisdem semper aspectibus ferit.

Horum non nullus cum argumentis Phisicis terræ immo-

immobilitatem astrueret, inter imperatorias demonstrationes, hanc plenam mysteriorum rationem habet. Si Terra Solem circumeat, syderum influentiæ obliquè ferentur, hincque rerum natura magnopere perturbabitur.

Hæ sunt illæ syderum influentiæ, quæ vulgus territant, ubi quis Cometes arserit, cœlumvè tristiori eclipsi inhorruerit, qualis illa anni 1654. *Romæ fatalis*, ut est in Helvici Chronico, quâ orbi, sed præcipuè Urbi Romæ tumultus & turbæ intentabantur. Quamvis ratio nulla suadeat, cometas eclipsesque suas in terram vires notabiliter exerere, causasvè generales, quales illæ sunt, in hanc telluris partem potius agere, quam in illam, regibusvè & principibus diriora minari, quam proletariis. Imò centenos Cometas vidimus, nullis funeribus, nullâ strage infames. Quod si aliquando Cometas eclipsesque excipiant bella, pestilentiæ, viri cujuspiam Principis mors: hæc eadem accidunt, cum nulli Cometæ, nullæ Eclipses præcessêre. Præterea hæc eventa adeò generalia sunt, adeóque communia, ut fieri non possit, quin singulis annis alicubi contingant: adeò ut, qui hariolando pronunciaret Cometem principi alicui mortem minitari, de scientiâ non sit multum periclitaturum.

Periculosius adhuc agitur, cum hominum ad virtutes & vitia propensiones chimæricis hisce influentiis adscribuntur; imo & peculiares actiones & vitæ casus, idque non ob aliam rationem, quam quod inter millenas prædictiones una alteravè à vero non prorsùm abluserit. Sed si quis ad rectæ rationis sanæque mentis amussim pronunciare velit, fatebitur quidem, accensam in Puerperæ cubili facem plus operaturam in infantis corpore, quam Saturni astrum sub quocunque demum aspectu illud sit, aut in quâcunque conjunctione.

Alii denique sunt qui effectuum chimæricorum chimæricas causas assignant; ut illi, qui supponentes naturam vacuum abhorrere, illúdque omni nisu effugere

(quod tamen imaginarium eſt ; Natura enim nihil abhorret, atque omnia, quæ huic horrori aſcribuntur, à Solâ aeris gravitate dependent :) horroris hujus fictitii cauſas comminiſcuntur magis fictitias. Natura à vacuo abhorret, inquit illorum aliquis, quia continuitate opus habet ad influentias tranſmittendas, qualitatéſque propagandas. Mirabilem ſane ſcientiam ! quæ per id quod non eſt, id probat quod utique non eſt.

Quapropter, ſi de inveſtigandis inſolentium effectuum cauſis agatur, omnium primò examinandum diligenter eſt, an uſpiam ſint tales effectus. Sæpe enim operam inutiliter perdimus in eorum, quæ non ſunt, cauſis venandis. Quinimò infinitus Quæſtionum numerus eſt, quæ eodem modo ſolvendæ ſunt, quo Plutarchus hanc ſolvit, ſibi â ſemetipſo propoſitam : *Cur ſci. pulli, quos Lupus inſequutus eſt, aliis velociores ſint.* Poſtquam enim dixerat id fortaſſe ex eo eſſe, quod Lupus Segniores aſſequutus fuerit, ac proinde velociores tantum evaſerint ; vel timor pedibus alas addiderat, inſignem pernicitatem impertierat, quam poſtea, retinuerunt ; tandem aliam ſolutionem ſubjungit, quæ genuina videtur. *Res*, inquit, *ita fortaſſe ſe non habet.* En Methodum ! quâ Philoſophandum de pluribus effectibus, qui lunæ attribuuntur, quales ſunt, quod creſcente lunâ oſſa medullâ oppleantur, decreſcente depleantur. Idem dicendum de aſtacis : nam reſpondendum eſt, hæc omnia falſa eſſe, quemadmodum mihi aſſeverarunt viri ſagaciſſimi, factis experimentis, tum oſſa tum aſtacos eſſe nunc vacua, nunc plena ad omnem lunæ Phaſim. Veriſimile eſt plurimas eſſe hujuſmodi obſervationes de cædendis ſylvis, de ſerendis colligendiſque frugibus, de inſitione, de Medicamentorum ſumendorum momentis. Spes autem eſt homines ſenſim ex hac ſervitute emerſuros, quæ tantum invaluit quibuſdam ſuppoſitionibus ſeriò ad examen nunquam vocatis : quapropter iniqui ſunt, qui exigunt, ut ſimilia, nullo præmiſſo examine, recipiamus,

mus, modò unicum experimentum proferant, historiolamve à nescio quo conscriptam.

Ad hoc etiam Sophisma revocanda est vulgaris illa mentis humanæ fallacia : *Post hoc, ergò propter hoc :* illud contigit post hoc, ergò hoc est illius causa. Hoc pacto conclusum est stellam, Caniculam dictam, vehementissimos illos æstus immittere, qui per dies, qui Caniculares dicuntur, regnant. Hinc Virgilius de hâc Stella, quæ Latinis Scirius dicitur.

Aut Scirius ardor.
Ille sitim morbósque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & lævo contristat lumine Cœlum.

Cum tamen Cl. Gassendus optime observarit nihil hoc commento esse falsi similius : hæc enim Stella, adversæ æquatoris parti illucet imminétque ad perpendiculum, vires suas deberet fortiùs exerere : nihilominus tamen totos illos dies, quos hic Caniculares appellamus, hyems illìc est : adeò ut illius regionis incolæ, potiori jure, arbitraturi sint illam Stellam esse frigoris causam, quam nos eandem arbitramur æstum ardoresque immittere.

Sophisma Quartum.

Imperfecta Enumeratio.

Ad nullum ratiocinationis vitium Docti procliviores sunt, in nullum facilius labuntur quam in hanc imperfectam enumerationem, modorúmque, quibus res esse, aut effici possint, negligens atq; oscitabundum examen.

Hinc temerè concludunt, vel rem non esse, quia hoc modo non est, quamvis alio esse possit ; vel illam hoc vel illo modo esse, cum insuper alio, quem nondum considerarunt, esse queat.

Hujus vitii exempla subministrant argumenta quibus Cl. Gassendus stabilivit Philosophiæ suæ principium,

Vacuum, nimirum, partibus materiæ interſperſum, quod *diſſeminatum* nuncapavit. Ego verò eò lubentius hæc exempla profero, quò ipſius Gaſſendi magnæ celebritatis viri, multiplicisque rerum curioſarum cognitionis, errores & lapſus, (quos ſparſim videre eſt, in vægrandibus illis Operum tomis poſt Authoris fatum æditis) digniores ſunt, qui noſcantur & diſcutiantur. Cum è contra inutile ſit memoriam onerare erroribus, qui in libris Scriptorum nullius nominis reperiuntur.

Primum argumentum, quo Gaſſendus utitur ad aſtruendum vacuum diſſeminatum, quódque nobis alicubi vendit pro Demonſtratione non minùs certâ, quam ſunt Demonſtrationes Geometricæ, hujuſmodi eſt.

Si vacuum non eſt, ſi omnia ſunt confertiſſima & conſtipatiſſima; motus itáque erit impoſſibilis mundúſque proinde grandis moles materiæ rigidæ, inflexibilis, immobilis. Nam ſi omnia plena ſunt, nullum corpus moveri poterit, quin abeat in locum alterius: ſic, ſi corpus A, moveatur, debet loco pellere aliud corpus ſaltem ſibi æquale, ſitque illud, B; B verò ut moveri poſſit, debet etiam aliud loco depellere: hoc autem duobus tantum modis fieri poteſt, altero, ſi hæc locorum à motis corporibus occupatio in infinítum abeat, quod ridiculum eſt, & impoſſibile; altero, ſi circularis ſit, ità ut ultimum corpus loco emotum occupet locum ipſius A, primò moti.

Hucúſque nullum enumerationis vitium apparet; quinimò abſurdum eſt imaginari, moto uno corpore, alia ſucceſſiva ſemetipſa pellentia in infinitum motum iri. Dicimus itáque corporum motum eſſe circularem, corpúſq; ultimò motum occupare locum, A, corporis primò moti: ac proinde omnia eſſe corporibus plena: atque hoc illud eſt quod Cl. Gaſſendus refutare nititur ſequenti argumento. A, primum corpus moveri non poteſt, niſi ultimum X poſſit moveri: X verò moveri non poteſt, nam, ut moveatur, oportet ingredi locum corporis A, qui tamen nondum vacuus eſt: ac proinde

cum

cum X moveri non possit, neque A movebitur. Omnia itáque manebunt immota. Integra vis argumenti innititur huic suppositioni, quod corpus X, ipsi corpori A immediate contiguum, hoc solùm casu moveri possit, quo locus ipsius A statuitur vacuus, prius quam X motum suum ordiatur: ità ut ante illud instans, quo occupat illum locum, designari aliud possit, quo fuit vacuus. Sed hæc suppositio falsa est & imperfecta: quia est alius casus, quo omninò est possibilis motus ipsius X: nimirum quando eodem instanti, quo X ingreditur locum corporis A, A locum illi cedit. Et sic nihil incommodi accidet; si A pellat B, B. pellat C, atque ita usque ad X, quod eodem momento ingredietur locum ab A. derelictum: atque hoc pacto motus erit & non erit vacuum.

Jam verò hunc casum possibilem esse, id est, posse corpus occupare locum alterius corporis eodem instanti quo ab illo deseritur, illud est, quod concedi debet in quâcunque Hypothesi modo aliqua admittatur materia continua. Ex. ca. duas in baculo statuamus partes, sibi immediate contiguas; evidens est, moto baculo, eodem momento quo locus à primâ parte deseritur, à secundâ occupari; nullùmque esse instans, in quo licet dicere spacium primæ partis vacuum esse, nec à secundâ impleri. Hoc autem evidentius est in circulo ferreo circa centrum acto; in illo enim unaquæque pars occupat spacium præcedentis, eodem instanti, quo ab illâ deseritur, ita ut nihil hic necesse sit vacuum comminisci. Jam vero si hoc in circulo ferreo factu possibile sit, quidni etiam possibile erit circulo partim ligneo, partim aero? quidni corpore A, quod ligneum supponitur, corpus B. quod est aereum, pellente, poterit B. aliud loco pellere, idque usque ad X. quod locum ipsius A eodem instanti, quo deseritur, ingredietur.

Palàm itáque est Gassendum in eo fuisse hallucinatum, quod crediderit necesse esse, ad hoc ut corpus locum alterius corporis occupet, illum locum debere esse

esse in instanti priori vacuum, & quod non considerarit ad hoc sufficere, si eodem instanti locus deseratur.

Reliqua quæ in eandem rem affert argumenta, è quibusdam experimentis ducuntur, quibus optimè probat aerem nonnunquam comprimi novumque aerem posse in eum locum protrudi, qui priùs plenus videbatur, uti constat in Bombardis pneumaticis, pilisque lusoriis grandioribus, quas Galli, *Balons* vocant.

Ex his itáque experimentis argumentatur in hunc modum. Si spactum A oppletum aere, potest novam aeris quantitatem per compressionem admittere, necesse est, ut hic aer recens subingressus, in loco à priori aere oppleto collocetur, vel per penetrationem, quod est impossible; vel aer occlusus in A, illum locum omninò non complebat, sed interspersa habebat spaciola vacua, in quæ hic novus aer reciperetur. Et hæc inquit secunda Hypothesis probat intentum, nimirum esse, inter partes materiæ, spaciola vacua, quæ novam materiam subingredientem recipiant. Ast impendiò mirandum est, eximium Gassendum non animadvertisse malam se enumerationem fecisse, esseque præter Hypothesim penetrationis, quam jure merito naturalitèr impossibilem autumat, & illam alteram vacuorum disseminatorum, tertiam, de quâ nihil dicit, & cujus possibilitas nervos argumento Gassendiano præscindit. Nam supponi potest, inter crassiores aeris particulas, materia quædam rarior & subtilior, & quæ, cum egredi valeat & aufugere per poros meatusque, quibus omnia corpora pervia sunt, efficere potest, ut spacium, quod prius omnino videbatur oppletum, novum possit aerem recipere: quia materia hæc subtilis per intrusi aeris partes propulsa è poris,locum novo venienti cedit.

Quinimo Gassendus omninò tenebatur hanc Hypothesim refutare, quia subtilem materiam, quæ corpora penetrat porosque permeat, admittit ipse. Cum frigus & calor ex ipsius sententiâ sint quædam corpuscula sese in poros insinuantia. Idem etiam sentit de lumine:

præ-

prætereà agnoſcit in celebri experimento, quod Hydragyrum ſuſpenſum in tubulo exhibet ad altitudinem duorum pedum & unius digiti cum ſemiſſe, ubi tubulus hac altitudine longior eſt, ſpaciumque relinquitur, quod apparet vacuum, & quod pro certo nulla ſenſibili materiâ repletur : agnoſcit, inquam, illud ſpacium non poſſe ullo modo dici prorſus vacuum, cum à luce, quæ illi corpus eſt, permeetur.

Ac proinde, ſi ſpaciola illa, quæ ipſe vacua ſtatuit, hæc ſubtilis materia oppleat, non minus ſpacium novis ſubingredientibus concedet quam ſi omninò inania eſſent.

Sophiſma Quintum.

De re pronunciare ex eo, quod illi tantum convenit per accidens.

Hoc Sophiſma in ſcholis dicitur *fallacia accidentis*: fit autem cùm ex eo, quod verum tantum eſt per accidens, deducitur concluſio abſoluta, ſimplex & ſine reſtrictione. Hìnc tot adverſus Antimonium clamores, quia cum malè adhibetur malos effectus habet : hinc eloquentiæ omnia mala aſcribuntur quæ a malo illius uſu proveniunt, uti & Medicinæ Medicaſtrorum errores.

Hinc ſæculi hujus Hæretici non ſatis perſpicacibus perſuaſère, pro Diaboli commentis habendas eſſe ſanctorum invocationem, Reliquiarum venerationem, orationéſq; pro defunctis ; quia aliqui abuſus ſuperſtitioniſque non nihil in has ſacroſanctas, & ab omni antiquitate confirmatas praxes irrepsêre : quaſi rebus optimis malus uſus malitiam poſſet affricare.

In hoc etiam vitium labimur, cum ſimplices rerum occaſiones, nobis verarum cauſarum loco ſunt. Sic perperam Religioni Chriſtianæ imputaretur tot millium ſtrages, qui maluerunt ſanguinem profundere, quam Chriſtum Dominum negare. Non Religioni Chriſtianæ, non Martyrum conſtantiæ adſcribendæ hæ cædes, ſed Ethnicorum iniquitati & immanitati.

Sophiſ-

Sophismatis hujus notabile exstat exemplum, in deridiculâ illâ ratiocinatione, quâ Epicurei concludebant Deos debere esse hominiformes, quia solus homo rationis usu præditus est. *Dii*, aiebant, *sunt beatissimi: Beatitudo absque virtute non est; nec virtus sine ratione; ratio autem nullibi reperitur, nisi in eo, quod habet humanam formam; fatendum itáque est Deos illam habere.* Sed parum illi oculati, qui non videbant quamvis in homine substantia cogitans & discurrens sit corpori humano conjuncta hominem tamen non habere ex figurâ humanâ quod cogitet vel discurrat. Cum ridiculum sit imaginari, cogitationem rationemvè pendere ex eò, quod quis nasum, genas, os, duo brachia totidemque pedes & manus habeat: ac proinde sophismate prorsus puerili concludebant hi Philosophi, sub humanâ tantum formâ rationem inveniri, quia per accidens in homine illi formæ adjuncta est.

Sophisma Sextum.

Argumentari à sensu diviso ad sensum compositum; vel à sensu composito ad sensum divisum.

Horum Sophismatum alterum dicitur *fallacia divisionis:* alterum, *fallacia compositionis:* utrumque exemplis innotescet clarius.

Christus Dominus de patratis a se miraculis in Evangelio, loquens, ait, *Cæcos videre, claudos ambulare, surdos audire:* quod tamen verum tantum est, si hæc sumantur divisìm, non conjunctìm, id est, in sensu diviso, non composito. Nam cæci non vident, quam diu cæci sunt; Nec surdi quam diu surdi audiunt. Sed illi, qui aliquando Cæci fuêre, sed jam non sunt, vident. Idem dicendum de surdis.

In eodem sensu Deus in sacris litteris dicitur impios justificare: non quod illos habeat pro justis, qui impii sunt adhuc; sed quod gratiâ suâ eos reddat justos, qui priùs impii fuêre.

E contrà sunt quædam Propositiones quæ veræ non sunt nisi in sensu huic opposito, qui sensus divisus dicitur. D. Paulus ait, maledicos, fornicatores, avaros non intrare in regnum cœlorum : non autem asserit neminem, qui in his peccatis fuit, salvandum, sed tantum eos, qui in iisdem permansêre, nec sese ad Deum convertere, nullam in regno cœlorum portionem habituros.

Palàm itaque est ab uno sensu ad alium transiri non posse sine sophismate, eósque ex. ca. malè discurrere, qui sibi in peccatis permanentibus cœlum spondent, quia Jesus Christus venit peccatores salvos facere, & quia in Evangelio dicit, mulieres peccatrices Pharisæos præcessuras in regno cœlorum : quia non venit peccatores salvos facere, quamdiù peccatores manent, sed docere modum, quo desinant esse peccatores.

Sophisma Septimum.

Argumentari ab eo quod est verum secundum quid, ad id quod est verum simpliciter.

Hoc in Scholis Sophisma dicitur, *à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter.* En exempla ! Epicurei probabant Deos insupèr habere formam humanam, quia hâc nulla alia pulchrior : quicquid autem pulchrum, Deis debet competere. Sed hæc ineptissima ratiocinatio est ; quia simplicitèr & absolutè forma humana pulchra non est, sed tantùm respectu corporum ; est itaq; illa perfecta secundum quid, non simplicitèr, nec proinde sequitur debere illam Deo congruere, in quo omnes perfectiones inveniuntur : cum tantum perfectiones simpliciter tales, id est, quæ nullam imperfectionem admixtam habent, Deo competant.

In Cicerone etiam libro de naturâ Deorum ridendum exstat Cottæ argumentum, adversus Dei existentiam, quod ad hoc Sophisma revocari potest. *Qumodo* (inquit

(inquit ille) *Deum possumus concipere, cum nullam illi possimus virtutem attribuere? Deúmne dicemus prudentem? at prudentia sita est in electione boni & mali; Deo autem nullius usus erit hæc electio, cum in illum malum non cadat: intelligentémne dicemus atque utentem ratione? at intelligentia & ratio tantum prosunt ad id investigandum, quod ignotum est, per quid notius. Sed nihil Deum potest latere: Justitia autem non potest Deo competere; quia hæc humanam tantum societatem curat; nec etiam temperantia, quia in Deo nullæ voluptates quibus moderetur: nec etiam fortitudo, quia Deum nec dolor urit, nec labor fatigat, nec pericula circumstant: quomodò ergò esse poterit Deus, qui & ratione & virtute destituetur.*

Nihil potest concipi hac ratiocinatione ineptius: parili enim discursu quivis è pago rusticus, cui nunquam aliæ conspectæ ædes, quam quæ culmo tegerentur, si audiret in urbibus ædes culmo tectas nullas esse, inferret nullas in urbibus omnino ædes esse, miserósque illarum incolas, quippe omnibus aeris tempestatibus expositos. Non absimilis Cottæ, vel potius Ciceronis, oratio. Nullæ virtutes Deo congruunt illis similes, quibus homines præditi sunt; ergò nulla omninò virtus Deo convenit. Præterea affatim mirandum est, eum exinde tantum inferre nullam Deo virtutem competere, quòd illa, quæ humanas virtutes sequitur imperfectio, Deo non competat: adeò ut illi probationis loco sit, Deum intelligentiâ scientiáque destitui, quia illi omnia nota sunt, id est, Deum nihil videre, quia omnia pervidet; nihil posse, quia omnia potest, nullo bono frui, quia omnia bona possidet.

Sophisma Octavum.

Verborum ambiguitate abuti: quod pluribus modis fieri potest.

Ad hoc genus sophismatis referri possunt omnes illi syllogismi, qui quarto termino laborant, si medius sumatur

matur bis particulariter, sive in prima Propositione idem illius sensus non sit, qui in secunda: vel denique si termini conclusionis eundem sensum non retineant, quem in præmissis habuêre. Non enim ambiguitatis vocabulum ad ea tantum nomina restringimus, quæ crassè æquivoca sunt: talia enim rarò fallunt: sed hîc illud omne comprehendimus, quod quovis modo verborum sensum potest immutare, præsertim cum illa mutatio facile nequeat percipi, ob varias res eodem nomine significatas: quâ de re videsis ea, quæ dicta sunt versus finem partis primæ, ubi etiam actum de modo tollendæ confusionis, quæ ex nominum æquivocatione oritur, per adeò claras definitiones, ut nullum possit fallaciæ periculum subesse.

Mihi sufficiet quædam exempla proferre ejus ambiguitatis, quæ viris etiam sagacibus possit imponere: talis autem invenitur in illis vocibus, quæ aliquod *totum* significant, quod vel collectivè pro omnibus junctim partibus, vel distributivè pro iisdem seorsim sumptis accipi potest. Hinc diluitur Sophisma illud, quo Stoici probabant mundum animal esse ratione præditum. *Quia quod est ratione præditum, præstantius est eo, quod ratione destituitur: sed nihil*, aiebant, *est mundo præstantius, ergo mundus ratione præditus est.* Hujus syllogismi minor falsa est, quia mundo illud tribuunt, quod Deo soli convenit, nimirum talem esse, quo nihil perfectius meliúsve potest cogitari. Sed si de Creaturis sermo tantum sit, nihil dici quit mundo perfectius, si collectivè sumatur pro universitate rerum à Deo creatarum; sed hinc inferri tantum potest, mundum ratione præditum esse, secundum sui partes, Angelos nimirùm & homines, non verò mundum conjunctim animal esse rationis usu donatum.

Perperam enim discurreret, qui in hunc modum argumentaretur. *Homo constat mente & corpore, ergo mens & corpus cogitant.* Nam homo cogitans dici poterit, ex eo quod altera ejus pars cogitet; ex quo nullatenus sequitur alteram cogitare. *Sophis-*

Sophiſma Nonum.

Ex inductione vitioſâ concluſionem univerſalem inferre.

Inductio fit, cum ex rerum particularium notitiâ deducimur in cognitionem veritatis genericæ: ſic experti plura maria ſalſa eſſe, plura flumina dulcia; inferimus generaliter aquas marinas ſalſas eſſe, fluviatiles, dulces. Cum variis experimentis conſtet, aurum in igni non conſumi, concludimus tantundem de omni auro verum eſſe. Et cum nuſquam gens aliqua compareat, quæ muta ſit, concludimus omnes homines loqui, id eſt, uti certis ſonis ad animi ſenſa propalanda.

Imò ab inductione ortum habent notitiæ noſtræ: quia particularia prius nobis ſeſe offerunt, quam univerſalia, quamvis poſtea à univerſalibus utamur, ad ſingularia cognoſcenda.

Verum nihilominùs eſt, nunquam per inductionem comparari ſcientiam perfectam, uti aliàs commonſtrabitur; quandoquidem ſingularia occaſionem ſolum menti præbent, majori attentione, inſitas â naturâ Ideas conſiderandi, ex quarum deinceps præſcripto de univerſalibus pronunciamus. Ex. ca. nunquam fortaſſe animum applicuiſſem, ad trianguli naturam inveniendam, ſi viſum alicubi triangulum, de triangulo cogitandi anſam non obtuliſſet. Non tamen ex particulari omnium triangulorum examine, generaliter & demonſtrativè infero de omnibus triangulis, ſpacium ab illis comprehenſum æquale eſſe rectangulo ex integrâ baſi & mediâ altitudine, (hoc enim examen impoſſibile foret) ſed ex ſola conſideratione ejus, quod ad ideam trianguli, quam menti a naturâ inſitam comperio, novi pertinere.

Quicquid demum ſit, cum hanc materiam aliàs reſumendam ſeponam, hîc ſufficiat dixiſſe, inductiones vitioſas, id eſt, mutilas, non integras ſæpe errorum

causas esse; unicum protulisse memorabile exemplum sat erit.

Philosophi quotquot fuêre, hucusque pro re certissimâ & indubiâ arbitrati sunt, embolum è Diabete, seu syphone probè obturatâ, nullâ vi extrahi posse, syphone incolumi & integrâ; aquamque in Machinis Ctesibianis, (quas *Pompas aspirantes* vocant) ad quamvis altitudinem ascensuram. Hujus autem opinionis firmitas derivabatur ex inductione, quâ, factis innumeris experimentis, rem ita se habere certissimè sibi videbantur comperisse. Cum tamen utrúmque falsum sit: nuperis enim experimentis compertum est embolum è syphone optimè obturata, extrahi posse, si vis adhibeatur æqualis gravitati cylindri aquæi, alti triginta & tres pedes, ejusdemque cum syphone crassitiei; aquamque non ascendere in *pompis aspirantibus* altiùs, quam triginta duos aut triginta tres pedes.

Caput Vigesimum.

De vitiosis ratiociniis in vita civili, sermoneque communi.

EN exempla quædam vitiosarum argumentationum, in addiscendis scientiis, ut plurimum, contingentium. Attamen cum primarius rationis usus in scientiis conquirendis, (quæ ad vitam benè instituendam parùm conducunt, & in quibus tanti non est errare aut decipi) situs non sit, longè utilius erit, ea generatìm omnia pernoscere, quæ homines præjudiciis occæcant in rebus cæteris, iisque præcipuè, quæ ad mores spectant, quæ ad civilem societatem faciunt, & quæ præterea communi sermoni colloquiisque materiam subministrant. Sed cum huic ad amussim perficiendo seorsim instituenda esset tractatio, integram Ethicam complectens, hic

ſufficiet ea generatim attingere, quæ homines præjudiciis maxime obviis involvunt.

Hîc autem non immorabimur falſis judiciis à malis ratiocinationibus ſegregandis, junctimque inquiſitum ibimus in utrorumque cauſas, tum quia præjudicia malas ratiocinationes progignunt, quarum poſt ſe neceſſe eſt, ut longam catenam trahant, tum quia reverâ ſemper implicita & latens ratiocinatio deprehenditur in eo quod nobis ſimplex judicium videtur, cum ſemper aliquid ſit, cui tanquam principio hoc judicium innititur. Exemplo ſit: Baculum in aqua curvum, quia talis nobis apparet, dicimus: hoc judicium innititur generali huic, ſed falſæ Propoſitioni, illud ſci. quod ſenſibus noſtris curvum videtur, reverâ curvum eſſe; atque adeò ratiocinationem includit, ſed involutam & latentem. Generales itáque errorum cauſæ, facto examine, videntur poſſe ad duas principales revocari; alteram internam, quæ eſt voluntatis inordinatio, ipſa judicia pervertens & diſtorquens; externam alteram, ipſis in rebus ſitam de quibus judicamus, & quæ nobis falſis ſui imaginibus imponunt atque illudunt. Quamvis autem hæ cauſæ ſimul ferè ſemper inveniantur, ſunt tamen quidem errores, in quibus altera eſt manifeſtior alterâ, ac proinde illas ſeorsim diſcutiemus.

De Sophiſmatis Philautiæ utilitatis & affectûs.

Sect. I.

Si accuratius diſpiciamus quidnam in cauſâ ſit, cur homines huic opinioni potius quam alteri fidem & aſſenſum oppignorent, reperies eos non à rationum momentis penitiorique veritatis inſpectione, ſed à *Philautia*, *utilitate* & *affectibus* inclinari atque ſeduci. Hæc illa ſunt, quæ ſtateræ, vel, ſi mavultis, judicii æquilibrium doloſè immutant, & ex quorum præſcripto de pleríſque judicamus: Hæc illa ſunt, quæ in ſententiâ ferendâ

ferendâ primò consulimus, & quæ latam jubent esse quam ratissimam : de rebus, ipsis ex rebus neutiquam judicamus, sed ex eo quod respectu nostri sunt ; nobis namque unum idemque sunt verum & utile.

Nec alia quærenda ad dictis fidem faciendam, quam quæ quotidiana sunt; quippè quæ alicubi dubia vel etiam falsa creduntur, alibi pro certissimis habentur ab integrâ natione, ab omnibus hujus professionis vel instituti. Cum enim fieri nequeat, ut quod in Hispania verum est, sit falsum in Galliis, omniumque Hispanorum ingenia adeò sint ab omnium Gallorum ingeniis diversa, ut quod his omnibus, ex soliùs rationis præscripto judicantibus, videtur verum, illis ex adverso omnibus, eâdem regulâ utentibus, falsum appareat; certo certius est, hanc judiciorum varietatem non aliunde proficisci, quam ex eo, quod hi verum pronuncient quod ipsis commodum est & utile, illi ob eandem rationem idem proclament erroneum & falsum.

Quid tamen abs ratione alienius, quam ex utilitatis amussi de veritate judicare? nec sane illa, vel cum maxime utilis est, aliud potest, quam nos commonefacere, ut curatiori studio eas rationes pensitemus, quæ possunt ejus rei, quam veram optamus, veritatem nobis detegere unica namque est veritas in ipsis rebus, à nostris cupiditatibus independens, quæ nostrum debet assensum exigere. Hujus sum, ergò mihi firmiter credendum hunc Apostolum hic Evangelium prædicasse: Huic ordini nomen dedi, ergò pro legitimo habendum hoc privilegium : Nihil hic ponderis, nihil hic rationis apparet, cujuscunque regionis es, cujuscunque ordinis, ea tantum tibi credenda sunt quæ vera, & quæ crederes, etiamsi esses alterius nationis, ordinis, vel instituti.

Sect. II.

Sed hæc fallacia magis elucescit, cum ipsi tantùm animi affectus variantur : nam quamvis cætera omnia

in eodem ſtatu maneant, ii tamen, qui novis irritantur affectibus, autumant mutationem, quæ in ſolis cupiditatibus accidit, omnia ad illas ſpectantia immutaſſe. Quot enim videmus qui nullas dotes naturales acquiſitáſve agnoſcunt in iis quos oderint, quoſve diverſa à ſe ſentientes, ſuiſque cupiditatibus aut commodis repererint contrarios. Hoc ſatis eſt ut illicò pro temerariis, ſuperbis, perfidis ſine honore & ſine religione traducantur. Nec ſanè amores cupiditateſque odio & malevolentiâ æquiores ſunt aut moderatiores : ſi quem amaverint, is vitæ integer erit, & ſceleris purus. Quicquid deſiderant, id æquum eſt, & factu facile : quicquid averſantur, id iniquum & impoſſibile. Quamvis aliam horum judiciorum rationem reddere non valeant, quam ipſas cupiditates, quibus abripiuntur.

Adeò ut, quamvis hæc formalis ratiocinatio in intellectu non fiat. *Amo hunc, ergò eſt hominum optimus, illum odi, ergò eſt peſſimus* fit tamen clàm aliqualitèr interiùs in ipsâ mente, adeò ut hæ aberrationes poterunt dici ſophiſmata & deceptiones *Cordis*; Horum hæc eſt indoles, ut affectus noſtros in ipſa affectuum objecta transferant, quæ idcircò talia judicamus, qualia illa eſſe aut volumus aut deſideramus. Quod tamen eſt à ratione quam alieniſſimum; cum deſideria & cupiditates noſtræ nihil eorum, quæ extrà nos ſunt, poſſint immutare, ſolúſque Deus op. max. ſit cujus voluntas ita efficax eſt ut res ipſæ id ſint, quod eas eſſe voluerit.

Sect. III.

Ad hanc Philautiæ captionem revocari poterit illorum Error, qui de omnibus decernunt ex hoc generaliſſimo & maximè commodo principio, *rationem ſci. à ſe ſtare, ſibi ipſam veritatem perſpectam eſſe.* Hinc arduum non eſt concludere contraria ſentientes decipi; nec immeritò, ipſa etenim illatio neceſſariò ſequitur.

Horum error non aliunda proficiſcitur, quàm ex

mis honorificâ de se & ingeniis suis præconceptâ opinione quæ suadet omnes ipsorum cogitationes, omnes sententias esse tam claras, tamque evidentes, ut illas proposuisse, ad assensum & fidem à quovis extorquendam sufficiat. Hinc parùm solliciti sunt de sententiâ propriis rationibus probandâ: hinc aliorum in oppositum rationes negligunt. Omnia cupiunt authoritate stabilire, quia nunquam in se authoritatem à ratione distinxerunt: qui alitèr sentiunt pro temerariis habent, nequaquam considerantes, si alii aliter sentiant, se etiam ab aliis dissentire, immeritóque supponi rationem à nobis esse, cum de iis convincendis agitur, qui nobiscum ideò non sentiunt, quod persuasum habeant, nos rationem non esse assequutos.

Sect. IV.

Alii sunt qui non aliâ, ad quasdam opiniones evertendas, ratione utuntur, quam hâc, quæ planè lepida est. *Si id esset verum, ego non essem vir doctus, ergò id non est verum.* Ob hanc præcipuè rationem tandiu neglectæ sunt tot utilissimæ in medicina curationes, tot certissima experimenta rejecta, quia sci. qui illa nescivêre, tandiù fuissent in erroribus versati. Quid? si sanguis inquiunt, perenni circuitu corpus circumeat; si alimentum feratur ad jecur per venas Mesaraicas; si arteria venosa sanguinem convehat ad cor; si idem sanguis per venam cavam descendentem ascendat; si natura vacuum non horreat; si aer gravitet, deorsumque feratur; pulcherrimarum in Anatomiâ & Physicâ veritatum hucúsque ignarus ego fuerim; potiùs hæc omnia falsa sunto. Ad hanc vero animi ægritudinem curandam docendi solummodo sunt, rem tanti non esse errare & decipi, posséque homines aliarum rerum scientiâ eminere, licet illas ignorent, quæ nuper fuerunt adinventæ & detectæ.

Sect. V.

Familiarius nihil est quam audire homines, eadem sibi mutuò opprobrantes, se mutuò, ubi Opinionum dissensio est, Opinatores, cavillatores, cupiditatum mancipia vocantes. Vix binos repereris causidicos, qui sibimet ipsis procrastinatas lites veritatemque subdolè occultatam non objiciant; adeò ut & qui rectè & qui perperam sentiunt, eadem loquantur, de iisdem quærantur, atque eosdem sibi mutuò errores & vitia affingant. Quo tamen vix est majus inter homines malum: hinc veritas & error, justitia & injustitia tantis involvuntur tenebris, ut vulgus iis dispellendis impar sit: hinc alii sortitò, sine ullo examine, dissidentium partium alteri se addicunt: hinc utrásque alii condemnant, tanquam ex æquo reas.

Omnis hæc opinionum vesana dissentio ex eadem animi ægritudine nascitur, quâ unusquisque sibi persuadet se cum ratione sentire. Ex hoc namque principio, facili negotio, deducitur cæteros mortales nobis contrarios, inconsultos Opinatores esse. Opinator etenim est qui veritati non cedit.

Quamvis autem verum sit, odium, oscitantiam, cavillandi libidinem inique objici, ab iis, qui in errore sunt; jure tamen merito ab aliis objici possunt, quibus veritas sui copiam fecit. Quia tamen veritas præsumitur apud eos non diversari, qui talia exprobrant; viri prudentes ac moderati, materiam dubiam controversámque tractantes, omninò ab illorum usu abstinebunt, quandiu veritas æquitasque causæ, quam defendunt, abunde non fuerint assertæ. Nunquam igitur adversarios pro opinatoribus, temerariis, sensûsque communis expertibus traducent, priusquam hoc optimè fuerit comprobatum. Nunquam dicent, nisi hoc prius ostenderint, eos absurdas intolerabilesque ineptias effutire: cum tantundem dici ex altera parte possit sine ullo utrinque fructu. Sed

potius

potius hanc æquissimam D. Augustini regulam amplectentur. *Omittamus ista communia, quæ dici ex utrâq; parte possunt, licet verè dici ex utrâque parte non possint.* Illis itáque sufficiet veritatem iis armis propugnare, quæ veritatis propria sunt, & quæ à mendacio tractari non possunt, id est, claras solidásque tantum rationes in medium producent.

Sect. VI.

Hominibus à naturâ comparatum est, non tantum ut seipsos ament, sed sint etiam erga cæteros suspicaces, invidi, maligni; ut non nisi gravatè ferant alios sibi præponi, quia omnibus cupiunt præesse; & cum veritatem invenisse, & novam aliquam lucem mundo ostendisse, honori detur, hunc occultè cupiunt surripere: atque hinc aliorum dogmata sine ullâ rationis umbrâ impugnant, inventáque extenuant.

Itáque quemadmodum, amore proprio dictante, hanc derídiculam ratiocinationem facimus; Hæc sententia à me fuit excogitata, est propria mei ordinis, éstque utilis rebus meis; ergò est vera; ità, malignitate naturali suggerente, hanc aliam non minus absurdam struimus; hoc ego non dixi: ergò est falsum; hunc ego librum non scripsi, ergò malus est & ineptus.

Hinc ortum ducit ille *contradictionis spiritus* inter homines adeò familiaris: hoc suadente, dum aliena aut leguntur aut audiuntur, iis leviter & persunctoriè, quæ ad illa stabilienda adducuntur, prælibatis, toti se conferunt ad ea rimanda, quæ in oppositum dici possunt. Semper in procinctu adversus veritatem stant, de quâ propulsandâ atque obscurandâ solùm cogitant; quod ipsis fermè semper succedit ex voto, cum humana mens inexhausta abyssus sit falsarum rationum.

Cum dominatur hoc vitium, præcipuum Sciolorum, (quos Galli *Pedants* vocant) indicium est. Hi gloriæ

ducunt de rebus minimis altercari, omnibus ſordidè & malignè contradicere. Sed ſæpè occultius eſt hoc vitium, quàm ut percipiatur, affirmaríque poteſt, quod nemo prorsùs illo careat, cùm ab amore proprio enaſcatur, qui nunquam in homine intermoritur.

Invidæ hujus & malignantis affectionis, ipſa cordis humani penetralia obſidentis, cognitio graviſſimam hanc, (quam ſervare oportet, ne eos, quibuſcùm loquimur, præcipites agamus in errores, aut à veritate, quam inculcamus, abalienemus) regulam nos docet, nimirùm, quàm fieri poteſt minimè, eorum eſſe irritandam invidiam, exacerbandas ſuſpiciones, injectis ſermonibus aut de ſe, aut de rebus aliis, quæ hos poſſunt affectus expergefacere.

Cum enim homines ſeipſos fermè ſolos ament, ægerrimè ferunt alios ſibi præponi aut honore affici. Odioſum enim & ingratum eſt quicquid ſibi non vendicant, atque frequenter ab odio virorum ad opinionum rationúmque odium tranſvolant: quapropter prudentes quantum poſſunt, quibus cæteros antecellunt, dotes occultant, è conſpectu ſe ſurripiunt plauſúmque fugiunt: malunt latere inter turbas, quò ſolam nudamque veritatem in ſcriptis propinent.

Fælicis memoriæ Cl. Paſchalius, quo non alius unquam fuit veræ ſolidæque Rhetorices ſcientior, eò uſque hanc regulam extendebat, ut affirmaret, ſapientem debere etiam à ſe nominando abſtinere, nec uti illo pronomine, *Ego*. Hâc enim in parte Solitus erat dicere, Pietatem Chriſtianam illud humanum, *Ego*, annihilaſſe, quod prius hominum urbanitas tantùm occulerat. Non tamen ſtrictim ad litteram intelligenda eſt hæc regala. Aliquando enim non ſine inutili cruciatu vitari poteſt ſui ipſius mentio; ipſam tamen regulam ante oculos poſitam ſemper habere non abs re erit quò peſſimam quorundam conſuetudinem facilius devitemus, qui de ſeipſis tantùm loquuntur, ſeipſos tantum laudant, accitant, cum tamen de illorum ſenſu & opinione

nione quæſtio non ſit. Hinc ſuſpicantur auditores tam crebram ſuiipſorum mentionem, à ſecretâ delectatione proficiſci, quâ erga hoc amoris ſui objectum tam ſæpe feruntur. Ac proinde naturali quâdam neceſſitate impulſi, tum viros ipſos, tum quicquid dicunt, clàm habent exoſos. Ex his præcipue coloribus videre eſt hominis efformatam imaginem, quâ turpius nihil eſt, aut viri, pectoris bene præparati diſſimilius; cujus tamen, non ſine affectatione, ſe ſuis in ſcriptis ſimilem exhibet *Montanus*, dum Lectores ſuo genio recognoſcendo, ſuis propenſionibus, imaginationibus, opinationibus, morbis, virtutibus, vitiis legendis diſtinet; quod palam eſt à judicii defectu, non minùs quàm à vehementi ſuiipſius amore oriri. Verum quidem eſt conari eum ſordidæ plebeiæque vanitatis ſuſpicionem à ſe amoliri, dum liberè non minus de vitiis ſuis quam de virtutibus loquitur, quod ipsâ candoris ſimulatione inamabile non eſt. Sed tamen liquidò conſtat hoc totum quicquid eſt, ludificationem eſſe, callidamque vafritiem, quâ ſe etiam reddit odioſiorem. De vitiis loquitur ut ea cognoſcamus, non ut execremur; nullam ex illis æſtimationis imminutionem veretur; quinimò illa propemodum pro rebus adiaphoris habet, vel etiam pro honorificis & honeſtis potiùs, quàm pro turpibus. Nam illa retegit, quia ad eum de illis non pertinet, creditque ſe illorum ergò neutiquàm vel viliorem futurum, vel deſpicatiorem. Si verò aliquid ſubvereatur, à quo nominis æſtimatio poſſit labefactari, nemo Montano occultationis ſolertior artifex. Hanc ob cauſam celebris hujus ſæculi ſcriptor perjucundè obſervavit, cum ille, prorſus extra rem bis uno in libro, non ſine aliquâ ſedulitate admonuiſſet ſe pediſſequum honorarium aluiſſe, (cujus tamen famulitium non admodum utile eſt in ædibus viri, generoſi licet, ſexties tantùm millenas libras Turonicas annuatim recipientis) non tamen eâdem uſum ſedulitate, ut Lectori ſignificaret ſe etiam ſcribam habuiſſe, cum in Senatu Burdigalenſi conſiliarius fuerit:

hoc etenim munus quamvis in ſe perhonorificum neutiquam faciebat ſatis vaniſſimo homini, qui ubivis videri vult animos gerere viri nobilis & ad arma nati, à cauſis verò dicendis, & foro abhorrere.

Credibile tamen eſt illum hanc etiam vitæ ſuæ parte non fuiſſe occultaturum, ſi quem Francia Mareſchallum invenire potuiſſet, qui itidem Burdigalæ Conſiliarius fuiſſet: ſi quidem ſe urbis hujus Prætorem fuiſſe ebuccinat; ſed poſtquam indicaverat ſe hoc munus à Mareſchallo Byronio accepiſſe, illúdque Mareſchallo Matignonio conſignaviſſe.

Sed vanitatem præcipuè non criminor: tot enim pudendis præterea famoſus flagitiis eſt, tot ſcatet impiis & Epicureis placitis, ut mirum ſit, illi tandiu per leges licuiſſe orbem obambulare, omniúmque paſſim manibus teri, multóſque viros cæteroque perſpicaces latentis veneni malignitatem non deprehendiſſe.

Nec ſanè alia conquirenda impietatis indicia, quam modus, quo ſuis de vitiis ipſe loquitur. Cum enim multis in locis multa ſe crimina fatetur perpetraſſe, in aliis tamen indicat ſe illorum non pænitere, ſeque eodem, quo vixerat modo, victurum, ſi anteactæ vitæ ſpacium iterum eſſet decurrendum. *Ad me verò quod ſpectat*, inquit, *ſi optio daretur*, *non alius eſſem*, *quam qui ſum. Quæ mihi cum cæteris mortalibus communis forma eſt*, *à me improbari poteſt*, *mihique diſplicere*; *potero Deum precibus ſollicitare ut me totum inſtauret*, *ut & ego habeam*, *quo nativam imbecillitatem excuſem ſed hujus non magis dicendus ſum pænitere*, *quam quod Angelus non ſum aut Cato. Actiones meæ ordinatæ ſunt*, *& conformes mihi meóque ſtatui Melius me gerere non poſſum: Pœnitudo vero propriè ad ea non pertinet*, *quæ in noſtrâ poteſtate non ſunt. Nec mihi ſanè capiti corporique hominis profligati viſum eſt Philoſophicam monſtroſè caudam adjungere*, *efficerevè*, *ut tantula & tam miſera vitæ quæ reſtat pars*, *partem quæ effluxit integram*, *annoſam*, *pulcherrimam coarguat atque improbet. Si denuò vivendum eſſet*, *eodem quo vixeram modo viverem*;

de

de præteritis non queror, futura non extimeſco. O voces horrendas, omníſque prorſum religionis extinctæ indices, ſed illo dignas, qui alibi has habet! *Ego caput obnubo dimittóque, & in mortem, quam nec reputo nec recognoſco, ſtupidè me mitto præcipitem, tanquam in ſilentem tenebroſámque abyſſum, unico me ictu oculi abſorbentem, unico me temporis momento ſuffocantem; me, inquam, altiſſimo ſomno corripiendum, futurum cum ſummo ſenſuum ſtupore, ſine omni prorſus dolore;* & alibi. *Non eſt cur de morte ſpecialia præcepta tradam, quæ ſemihorariâ doloris perpeſſione abſolvitur, quam nihil excipit, quod vel timori ſit, vel nocumento.*

Quamvis à re propoſitâ videamur divertiſſe, dici tamen poſſumus in viam rediiſſe, ubi admonuerimus nullum librum magis inducere atque ſtabilire peſſimam illam conſuetudinem de ſe ſemper loquendi, ſe ſuáque pro ſermonis materiâ ubique uſurpandi, exigendíque ut alii tantundem faciant: Quod mirè judicium depravat, tùm in nobis ipſa vanitate quæ tales ſermones nunquam non comitatur; tùm in aliis, malevolentiâ odioque quæ adverſum nos concipiunt foventque. Iis tantum de ſeipſis loqui fas eſt, qui eximiâ ſanctitate conſpicui, ipſo orationis tenore teſtantur, ſi virtutes evulgent, ſe eas evulgare ad aliorum ædificationem, & ad Dei Opt. Max. laudem: ſi peccata retegant, ut ſeipſos coram hominibus humilient, alióſque ab iiſdem flagitiis avertant. In mediaſtinis verò minutulas virtutes propalare, deridenda vanitas eſt, ſcelera verò & flagitia denudare, ſine ullo conſcientiæ morſu, ſine ullo pænitentiæ indicio, effrons eſt atque coercenda impudentia: Cum ultimum hominis profligatiſſimi vitium ſit, de peccatis non erubeſcere, non confundi, non dolere; ſed de iiſdem indiſcriminatim, ut de re quâvis aliâ, ſermones miſcere; in quo ipſiſſima Montani indoles ſita eſt.

Sect. VII.

Ab hâc malignâ atque invidâ contradicendi libidine aliquo modo distingui poterit alia animi dispositio minus equidem mala, sed iisdem nos inter discurrendum erroribus irretiens. Hæc est illud disputandi cacoethes rationem etiam tantopere depravans.

Non quod generatim disputationes improbari debeant; è contra dici poterit, modò debitè usurpentur, nihil illis esse ad ingenia acuenda, ad argumenta excogitanda utilius, sive invenienda veritas sit, sive aliis demonstranda. Animi motus in rei cujuspiam nudo examine solitariè versantis, ut plurimum torpet languetque, adeò ut opus aliquo calore sit, quo excitetur; quo latentes Ideæ expergesiant, atque evocentur. Ex multiplici námque oppositione passim in earum rerum notitiam pervenitur, quæ thesim faciebant & obscuram & persuasu difficilem, ad quos proinde obices superandos ingenii vires intendimus.

Sed itidem verum est, quò hæc exercitatio censetur utilior, quando rite & sine omni animi perturbatione aut aversione adhibetur, eò esse ejusdem abusum perniciosiorem, cum scilicet gloriæ ducimus quocunque pretio, quocunque periculo & propria defendere, & aliena impugnare. Quàm hæc disputandi prurigo, nihil potest nos magis à veritate abelienare. Hinc sensim assuescimus ubíque rationes invenire, vel potiùs ubique rationibus nos metipsos præferre, illis enim nunquam cedimus, nunquam manus damus. Hìnc gradatim eò deducimur, ut nihil certi habeamus, ut unà veritatem & errorem confundamus, utrúmque in eodem probabilitatis gradu collocantes. Hinc tam rarum est, ut disputando lites dirimantur; hìnc nunquam fermè altercantes Philosophi in eandem conspirant sententiam: semper aliquid superest quod regerant, quod in sui defensionem proferant: Non enim animus est errorem, sed

ſed ſilentium devitare, quia minorem ducunt ignomiiniam ſemper decipi, quam fateri ſe aliquando deceptos.

Itáq; niſi diuturnâ exercitatione aſſueverimus nobiſmetipſis penitùs regendis, inhibendíſque animi motibus, perarduum ſane erit, inter diſputationum ardores, auſugientem ex oculis veritatem non perdere, cum nihil apud nos fiat, quod ad concitandos animi inordinatos motus faciat magis. " Quodnam illud vitium " eſt, inquit ſcriptor celebris, ad quod diſputationum " æſtu non abripimur? cum illarum fermè ſemper di- " rectrix ſedeat iracundia. Primò bellum rationibus " indicimus, deinde viris ipſis. Diſputare tantum diſ- " cimus, ut poſſimus contradicere: & dum contradi- " ctiones reciprocantur, fit, ut diſputationis fructus ſit " veritatis amiſſio! Hic in ortum fertur, ille in occa- " ſum; quod primarium erat & rei caput perditur, " dum inter rerum ſecundariarum & incidentium tur- " bas erratur; & tandem poſt exactam rixis & clamo- " ribus horam, quid quærebatur, neſcitur. Hic apud " inferos eſt, ille apud ſuperos, hic dextrorsùm, ille " ſiniſtrosùm abit. Hic verbulum captat, aut ſimilitu- " dinem: ille nec audit nec intelligit ampliùs quod op- " ponitur, ſed totus ſuo curſui proſequendo ita inten- " tus eſt, ut, te neglecto, ſe ſolum & videat & audiat. " Sunt qui, cum ſe adverſariis impares norunt, omnia " formidant, omnia rejiciunt, ipſam in limine diſpu- " tationem interturbant, vel in mediâ lite obfirmatè " obmuteſcunt, ſuperciliosum contemptum affectantes, " aut rixarum ſci. fugam inſulsè modeſtam. Hic, mo- " do hoſtem feriat, inſuper habet, ſi totus illius ictibus " pateat: ille ſingula verba digitis dinumerat, ſingulis " pondus dinumerando addit. Alius ſtrepitu & late- " rum firmitate tantum valet: ſunt qui contra ſeme- " tipſos digladiantur, auditoréſque proloquiis, inutili- " buſque digreſſionibus defatigant & obtundunt. De- " nique alii ſunt, qui contumeliis armati pugnant, & ut

" poſſint

"possint prementium rationibus evadere de nihilo
"rixas excitant & turbas. En ordinaria disputationum mala satis ingeniose ab hoc Scriptore suis adumbrata coloribus, qui cum veræ dignitatis humanæ naturæ ignarus esset, vitia tamen & corruptelas optimè pervidit. Ex his liquet, quantum hoc genus disputationum Eristicarum valeat ad mentem perturbandam, modo summâ curâ non advigilemus, primùm nè ipsi in hos errores labamur, deinde ne alios lapsantes sequamur; modò, inquam, ità nosmetipsos non instituamus, ut alios possimus errantes videre, nec tamen ipsi errare, latumvè unguem discedere à fine, quam nobis debemus proponere, ipsâ sci. veritatis discutiendæ elucidatione.

Sect. VIII.

Inveniuntur non nulli, præcipuè in Aulis Principum, qui cum probè norint, quàm molesta, quam ingrata sit hæc contradicentium temperies, viam insistunt prorsùs oppositam. Hi nemini contradicunt, omnia laudant, omnia approbant; & hoc illud est quod *Obsequiositas* sive *Complacentia* dici potest, quæ sane fortunis amplificandis accommodatior est, sed eadem rationi vitiandæ non minus exitialis. Nam sicut *contradicentes* verum pronunciant quod aliorum effatis contrarium est; ità *complacentes & obsequiosi* omnia habent pro veris: atque hæc consuetudo primò judicium corrumpit vitiatque, ac deinde mentem ipsam.

Hinc Laudationes evasêre adeò communes, & tam promiscuè congeruntur in omnes ut jam dici nequeat quid sit de Laudatis sentiendum. Ubinam ille Concionator, qui hominum non audiat in *Gazetta* Eloquentissimus? qui auditores ipsâ doctrinæ sublimitate, non rapiat in admirationem sui? Cuicunque parentatur, is pietate insignis moritur. Triobularii Scriptores vel volumina conflare possunt, si in unum compingant Amicorum

corum Elogia. Adeò ut in hâc profusissimâ laudum sine delectu distributione mirum sit, aliquos inveniri qui tam cupide illas appetant collatasque tanto studio colligant atque conservent.

Impossibile est, ut hæc tanta in sermone confusio similem in mente confusionem non pariat; & quia assuevêre omnibus laudandis, omnibus etiam approbandis non assuescant. Jam verò, si falsitas verbis tantum inesset non menti, sufficeret tamen ad eos ab hâc consuetudine abalienandos, qui sincere & cordatè veritatem colunt. Necesse equidèm non est, ut id omne vituperemus, quod cernimus vituperio dignum, necesse tamen omninò est, ut id solum laudemus, quod est reverâ laudabile. Alitèr namque iis illudimus, quos immerentes hisce ornamus laudibus; ad alios decipiendos concurrimus, qui ex harum laudum amussi judicant. Præterea injurii sumus veras laudes promerentibus, dum illas immerentibus prodigimus; Denique omnem verbis fidem detrahimus, omnes nominum Ideas confundimus, postquam sic nostrâ culpâ desierint esse judiciorum cogitationumque nostrarum signa, incæperintque quandam tantum externam urbanitatem denotare, quâ, eos quos laudamus, tanquâm quâdam officiosâ salutatione cohonestamus; nam hoc totum illud est quod ex hisce laudationibus ordinariisque urbanitatis officiis poterit inferri.

Sect. IX.

Cum Philautia variis nos modis in errores conjiciat, vel nos potius iisdem adglutinet impediatque quo minùs possimus nosmetipsos inde extricare, ille silentio non est prætermittendus, qui & proculdubio præcipuus est, & communissimus: Cum sci. hic nostri amor nos ad opinionem defendendam compellit & obligat, ob alias causas rationésque, quàm quæ ab ipsâ opinionis veritate petuntur. Quando semel sententiam hac conditione propug-

propugnandam, suscepimus, non amplius curamus veræne an falsæ rationes proferantur, quibus illam sufsulciamus sufficit si tales sint, quæ possint utcunque persuadere; in auxilium evocamus argumentorum omne genus, sive legitima illa sint, sive spuria, ut aliquid saltem dicatur, quod cuivis possit imponere: immò aliquando eoúsque progredimur, ut illa proferramus, modo possint prodesse, quæ à nobis apertè falsa noscuntur. En quædam exempla.

Nemo emunctæ naris unquam suspicabitur Montanum Astrologiæ judiciariæ nugis & somniis fidem adstrixisse: Nihilominus quando his opus habet ad naturam humanam, stolidè vilipendendam, ab illo producuntur tanquam rationes solidæ & bonæ. Quis inquit, *hæc corpora* (cœlestia sci.) *animâ, vitâ, discursuvè privabit? qui illorum consideraverit imperium potestatemque, non tantùm in vitas fortunásque nostras, sed etiam in ipsas animorum propensiones, quas, pro mero libitu, suis influentiis regunt, impellunt, agitant.*

Illinc animus est homini, sermonis privilegium, quo Brutis antecellit, eripere? ut nobis ridiculas narrat fabulas, quarum insulsam falsitatem nemo illo meliùs cognovit ex quibus deinde magis ridiculas deducit conclusiones. *Quidam se Brutorum loquelas intelligere jactitarunt, ut Apollonius Thyanæus, Melampus, Tiresias, Thales & alii: quod cum ita sit, si prælterea, ut Cosmographi testantur, quædam gentes Canes eligant in Reges, omninò oportet eas & illorum latratus intelligere, & gesticulationes interpretari posse.*

Pari ratione quis inferret equum a Caligula consulari dignitate ornatum, cum pro muneris sci. ratione mandata dispergeret, intellectum fuisse. Sed injurii Montano sumus si malas has illi deductiones ascribamus. Illi enim propositum non erat rem rationum vi conficere, sed in indigestum acervum congerere quicquid paterat adversus humanam naturam effutire: quod tamen vitium est, cum rationis æquabilitati, tùm cordati

hominis

hominis candori quam maximè contrarium.

Quis demum ferre poterit hunc alium ejusdem Authoris discursum de Ethnicorum ex avium volatu divinationibus, quas inter Ethnicos sapientissimi deridebant? *Omnium apud veteres divinationum antiquissimæ pariter & certissimæ erant, quæ ex avium volatu petebantur. Nunc dierum nihil simile habemus, nihil tam admirabile: omnino autem necesse est, ut adeò regularis, adeò ordinatus alarum motus, ex quo futura prædicimus, ad tam nobilem operationem à causâ excellenti dirigatur. Hunc autem mirificum effectum secluso intellectu, consensu, discursuque ejus à quo producitur, adscribere naturæ legibus, desipere est, atque adeò sententia evidentissimè falsa.*

Nunquid lepidum affatim est, hominem videre, apud quem nihil evidenter verum est, vel evidenter falsum in tractatu nominatim scripto ad Pyrrhonismum postliminio reducendum, ad omnem evidentiam & certitudinem eliminandam, has nugas vendentem, oppositámque sententiam evidentis falsitatis condemnantem? Sed nos ludos facit, dum sic garrit, estque inexcusabilis quod Lectoribus imponit, ea obtrudendo, quæ nec credit ipse, nec à quovis credi citra dementium possunt.

Proculdubio rerum naturalium cognitione Virgilium æquabat, is tamen nequidèm avium intellectui regulalares illas mutationes, quas in illarum volatu varias pro aeris varietate cernimus, & ex quibus de futura Cæli temperie conjicimus, attribuebat, ut videre est in egregiis illis Georgicorum versibus.

Non equidem credo quod sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verum ubi tempestas & cœli mobilis humor
Mutavêre vias, & Jupiter humidus austris
Densat erant quæ rara modo, & quæ densa relaxat;
Vertuntur species animorum, ut corpora motus,
Nunc hos nunc alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiant; hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture Corvi.

Ad has aberrationes declinandas, cum ſpontaneæ ſint, candoris tantillum ſufficit. Communiores & periculoſiores illæ, quas ipſi non animadvertimus, quia ſententiæ defendendæ præoccupata obligatio mentis oculos præſtringit, illudque nobis obtrudit pro vero, quod eſt utile. Huic malo unice medebimur ſi unicam veritatem unicè quæramus, ſi tam accuratâ diligentiâ rationes omnes perpendamus, ut etiam illa ipſa nobis non poſſit obligatio imponere.

De falſis ratiocinationibus ipſis ex rebus enaſcentibus.

Prius obſervatum eſt internas errorum cauſas, ab iis quæ ab objectis derivantur, & quæ idcirco externa dici poſſunt, ſejungendas non eſſe, quia ementita rerum exteriorum facies nequaquam nos poterit in errorem ſeducere, niſi voluntas intellectum præcipitem agat ad judicandum, prius quam bene de rei veritate conſtiterit.

Cum tamen penes voluntatem tantum in intellectum imperium non ſit, ubi res omninò evidentes ſunt, patet ad mentem præoccupandam rerum obſcuritatem multum conferre: imo ſæpe evenire, ut quæ nos ad malè ratiocinandum impellit animi perturbatio, non facile percipi poſſit, ac proinde utile erit conſiderare fallacias, quæ ipſis præſertim ex rebus enaſcuntur.

Sect. I.

Erronea eſt atque impia ſententia, quæ mendacio veritatem, vitio virtutem ſtatuit adeo ſimiles, ut impoſſibile ſit illas dignoſcere. Verum tamen eſt in pleriſq; rebus errorem & veritatem, vitium & virtutem, malitiam & bonitatem variè permiſceri, quæ mixtio admodum communis errorum ſcaturigo eſt.

Efficit namque fallax hæc mixtio, ut vitia & nævos in iis approbemus, quos ob alias virtutes ſuſpicimus;

&

& ut quod laudabile eſt, vituperemus in aliis, quos ob defectus oderimus, quia neutiquam animadvertimus, peſſimos non eſſe ſine aliquâ boni mixturâ, Deumque etiam optimis ſuas maculas reliquiſſe, quæ cum ſint humanæ imbecillitatis reliquiæ, nec imitationem noſtram nec cultum demerentur.

Homines namque raro res minutim diſſecant atque examinant: Impreſſio illa quæ eſt maximè vivida, judicio leges ſancit, nec alia ſentimus, quam quæ acritèr feriunt. Sic cum multas veritates inſcriptione deprehendimus, eidem interſperſos errores non obſervamus: è contrà ſi quæ veritates multis erroribus immiſceantur, illas negligimus, ad errores unicè attendentes. Quod fortius eſt debiliora poſt ſe rapit, & quæ acrius oculos irritant, non ſinunt ut ad ſubluſtria & obſcura attendamus.

Cum tamen manifeſtè iniquum ſit hoc modo judicare, rationis rejiciendæ nulla ratio poteſt aſſignari; veritáſque non minus veritas eſt, quia nonnunquam falſitati & mendacio componitur. Ad homines illa non pertinet, quamvis hominum ſit illam evulgare: atque adeò quamvis qui mendaciorum rei ſunt, condemnari debeant, non tamen veritates ab illis ſparſim propoſitæ erunt unà condemnandæ.

Qua propter ratio juſtitiáque exigunt ut in omnibus, in quibus bonum malo permixtum eſt, ut ſecretionem inſtituamus, in qua facienda ſpecialiter ſita eſt judicii accuratio, quâ SS. PP. olim uſi ſunt, dum ex Ethnicorum libris optima extraxêre ad mores formandos; quâ uſus eſt D. Auguſtinus, dum non dubitavit ab Hæretico Donatiſta ſeptem regulas ad ſacras Scripturas interpretandas accipere.

Ad hanc itaque ſecretionem faciendam ubi fieri poteſt, nos ratio obligat, ſed quia non ſemper ſatis otii habemus ad minutatim diſcutiendum quid boni malivè inſit unicuique rei, tunc illam rebus denominationem, dabimus quæ iis ex majori meliorique parte competit.

Sic illum dicemus bonum Philoſophum, qui ut plurimum bene ratiocinatur; ſic librum bonum, in quo erit multo plus boni, quam mali.

Et en aliud in quo homines magnopere falluntur dum generalia de rebus judicia formant. Nam ſæpe id in illis tantum aut laudant, aut vituperant, quod extimum eſt, & acceſſorium, quandoquidem luminis illis non affulgeat ſatis, ad ea quæ in unaquâque re intima ſunt & præcipua, (ſi tamen illa minus obvia ſunt & ſenſibilia) diſcernenda.

Sic qui ſunt artis Pictoriæ gnari, infinitis gradibus linearum tabellæ deſignationem figurarumque proportionem præferunt colorum adumbrationi, ſubtilibuſq; & mollibus penicilli ductibus: cum tamen rudes multo magis capiantur picturâ, quæ coloribus vividis & rutilantibus fulget, quam alia ſubobſcurâ, licet propter ipſam operis delineationem admirandâ.

Fatendum tamen eſt falſa hæc judicia non adeò frequenter cudi de artis operibus, quia rudes & ignari plerúmque proni abeunt in artificum ſententias; cuduntur tamen frequentiſſime iis de rebus, quarum dijudicandarum jus penes vulgus eſt, & de quibus unuſquiſque ſibi ferendæ ſententiæ licentiam arrogat, ut de Eloquentia.

Exempli causâ, facundum Concionatorem dicimus, cujus numeroſæ periodi volvuntur ſine vocum peregrinarum luto. Hinc D. *de Vaugelas* alicubi ait Concionatoris aut Cauſidici famæ & æſtimationi magis officere vocum barbariem quam rationum incohærentiam: Et credendum eſt illum rem facti narrare, non ſuam ſolum ſententiam dicere. Nam certum eſt reperiri, qui in hunc modum judicant; certum tamen viciſſim eſt, nihil eſſe hujuſmodi judiciis a ratione alienius. Nam ſermonis puritas, figurarum numerus in Oratore aliud non ſunt quam in Pictore colorum adumbratio, id eſt, artis Oratoriæ pars infima & maxime illiberalis: cum ejus munus præcipuum ſit dicenda fortiter luculentè, vehe-

vehementer animo concipere, concepta ita enarrare, ut vivida ſplendenſque illorum imago ipſis auditorum animis ingeratur, ſiſtaturque, non tantum res nudas exhibens, ſed una omnes motus, affectúſque quibuſcum percipiuntur. Quod inveniri etiam poterit in iis, qui ſunt in vocibus eligendis, figuríſque concinnandis negligentiores; quinimò rarò in illos cadit, qui vocibus ſeligendis ornamentíſque conquirendis nimium ſtudent, quia hæc ipſa attentio animum avocat à rerum conſideratione, cogitationumque imminuit vehementiam. Sic Pictores obſervant eos, qui ſunt in imaginibus adumbrandis eximii, in delineandis non itidem ordinariò excellere, quandoquidem pluribus mens ipſa vacare non poſſit; ſunt enim altera alteris impedimento.

Generaliter tamen dici poteſt, quod de rebus ex rerum cortice judicetur ut plurimum; quia vix ullus eſt qui ad interiora penetrat; Omnis judicii norma eſt ille, qui foris proſtat, titulus, & væ quibus hic non favet: ſis doctus, prudens, perſpicax quantùm lubuerit, ſi inter loquendum linguâ titubes, ſi officioſæ ſalutationis verbis appoſitè non reſpondeas, actum eſt, tibi quod reſtat vitæ ſpacium, inglorie agendum inter deſpectos plebis, conſpiciendáque ſciolorum, qui tibi præferenda turba ingens. Magnum non eſt debitis carere laudibus; maximum tamen eſt hiſce inhærere præjudiciis, nec ultra rerum corticem cernere: & hoc illud eſt quod apprimè debemus evitare.

Sect. II.

Inter cauſas, quæ nos à veritate ad errores ſuo ſplendore abducunt, merito cenſenda eſt eloquentia quædam faſtuoſa & magnifica, quam Cicero dicit *abundare ſonantibus verbis uberibuſque ſententiis.* Mirum ſane eſt quantùm ſe inſinuet error, quam placidè aſſenſum ſuffuretur, dum nos adoritur è periodo aures ſuaviter de-

 mulcente,

mulcente, aut è figurâ novâ & insolenti, quæ auditores ad sui contemplationem totos convertit.

Non tantum hi ornatus ex oculis surripiunt errores, qui sermonibus casu immiscentur, sed sensim ad alios nos pelliciunt, cum sunt ad figuram aut periodum rite concinnandam necessarii. Sic quando audimus Oratorem à longâ gradatione aut antithesi multiplici exordientem, in procinctu standum est, quia rarò accidit ut sese expediat, quin veritatem, (quo illa figuræ quadret melius) aut lædat aut distorqueat : eodem veritatem modo tractat versatque, quo cæmentarius lapidem muro immittendum, aut statuarius æs, ex quo statua exculpenda est : Nempe dissecat, extendit, mutilat refingit prout necesse habet ut locum occupet in vano illo verborum quod molitur opere.

Quot falsas tulit sententias argutandi studium? Quæ mendacia non effudit Rythmi lex? Ad quas ineptias quosdam Italos scriptores non adegit, verborum, quod aiunt, Ciceronianorum, & puræ Latinitatis affectatio? Quis non rideret Bembum dicentem Papam creatum *Deorum immortalium beneficiis?* Sunt quidam Poetæ, qui ad ipsius Poeseos animam autumant pertinere Deorum Ethnicorum conciliabula & cætus : quinimò cum nescio quis Poeta Germanus, (qui quò erat versificator peritior, eò erat Scriptor imprudentior) cum â Francisco Pico de Mirandula meritò argueretur, quod Ethnica numina intrusisset, immiscuissetque Papis, Electoribus, Imperatoribus, Apollinem, Dianam, Mercurium, idque in Poemate quo Christianorum adversus Christianos bella canebantur, apertè asserit se alitèr non potuisse Vatis nomen demereri, idque ob hanc mirabilem rationem, quod carmina Hesiodi, Homeri, Virgilii istorum Deorum nominibus & fabulis plena sint ; ex quo infert sibi tantundem licuisse.

Malæ istæ ratiocinationes ipsos sæpissime authores latent, ipsis omnium primis imponunt : ipsi namque sonantium verborum tinnitu obtunduntur, ad nimium fi-

gurarum ſplendorem cæcutiunt, atque vocum quarundam magnificentia eos nec cogitantes deducit ad argumenta futilia & inania quæ procul dubio rejicerent, ſi vel tantiſper attenderent.

Credibile eſt v. g. *Veſtalis*, nomen cuidam hujus ætatis Scriptori ad delicias uſque placuiſſe, atque ſuggeſſiſſe hoc argumentum, quo puellæ nobili, quam ſuppudebat latinas litteras noſcere, ſuadebat non eſſe virgini erubeſcendum, quòd eâ linguâ uteretur, quâ Romæ olim locutæ ſunt Virgines Veſtales : ſi enim argumentum expendiſſet, non potuit non deprehendiſſe eodem jure pudendum eſſe eâ linguâ uti, quâ olim uſæ fuerunt Meretrices Romanæ, Veſtalibus multo numeroſiores ; vel pudendum eſſe, non uti linguâ gentis ſuæ vernaculâ, cum Veſtales illam tantùm antiquitùs uſurparint. Omnes hæ ratiocinationes, ut ut malæ, hujuſce tamen authoris argumento æquivalent. Imò certum eſt Veſtales nihil facere vel ad excuſandas vel condemnandas puellas, quæ Latinè diſcunt.

Ex malis hoc genus ratiociniis tam frequentèr obviis eorum in ſcriptis, qui Eloquentium nomen & famam ambiunt, liquet quam ſit ſcitu neceſſaria tùm ſcribentibus, tùm ſermocinantibus, præclara hæc atque graviſſima regula. *Nihil pulchrum, quod non verum* ; Quæ ſane vim maximam futilium ornamentorum argumentorumque fallacium præcideret : verum quidem eſt accuratam hujus regulæ obſervationem ſtylum reddere & aridum magis & minùs ſplendidum, ſed eundem efficit vehementiorem, ſincèriorem, clariorem, & viro cordato digniorem : ac proindè, quam vim animis infert, & fortior eſt & diuturnior ; cum quod nudè imprimitur à periodorum concinnâ formatione, adeò leviter inhæreat, ut non citiùs audiatur, quàm evaneſcat.

Sect. III.

Temerè de aliorum actionibus, consiliisque judicare, inter homines vitium frequentissimum est, in quod tamen raro incidunt, nisi male ratiocinentur. Cnm enim distinctè perspectas non habeant omnes causas à quibus effectus aliquis potest produci, illum uni alicui causæ assignant, cùm à multis queat produci; vel supponunt causam quæ per accidens talem effectum aliquandò produxit, (cum sci. alias haberet adjunctas circumstantias) eundem semper & ubique producere.

Vir doctus eadem cum Hæretico sentit in materiâ à rebus in religione controversis prorsum alienâ, inferet malevolus eum ad Hæreticos propendere: sed temerè, & malitiosè, cum illi ratio veritásque forsan eam sententiam commendarint.

Quis acriter invehitur in opinionem quam perniciosam credit, hinc forsan odii offensionísque accusabitur adversùm eos cujus hæc opinio est: sed iniquè & temere; cum hæc acrimonia nasci poterit non minùs ex veritatis zelo, quam ex personarum odio.

Est quis hominis flagitiosi amicus; ergò inferunt, communes cum illo utilitates habet éstque flagitiorum particeps: quod tamen non sequitur, poterat enim vel illa ignorasse vel non consensisse.

Alter humanitatis officia iis non exhibet quibus debentur; ergò aiunt, superciliosus & arrogans est; cum tamen hoc quicquid est criminis fortean ab oblivione purâ vel incuriâ proficiscatur.

Quicquid hic signorùm, æquivocum, id est, ad diversa significanda aptum est, & temeritatis reus erit, qui illa, sine particulari causâ ad quædam particularia significanda determinabit. Silentium aliquando modestiæ & prùdentiæ signum est, aliàs mentis emotæ: Cunctatio nonnunquam prudentiam denotat, nonnunquam

quam animi hebetudinem: Mutatio aliàs inconſtantiæ, aliàs candoris & ſinceritatis indicium eſt: ac proinde male ratiocinabitur, qui aliquem inconſtantem & varium pronunciet, ex hoc ſolo quod ſententiam mutaverit; poterit námque ſufficiens mutationis cauſa interceſſiſſe.

Sect. IV.

Malæ inductiones, cum ſci. effata generalia ex particularibus quibuſdam experimentis deducimus, malarum ratiocinationum communiſſimæ cauſæ ſunt. Exemplorum ternio quaterniovè ad condendum axioma ſufficit, locumvè communem fabricandum, quo deinceps utamur ad quidvis dijudicandum.

Plurimæ corporis ægritudines etiam expertiſſimos medicos latent, curationeſque ſæpe non ſuccedunt ex voto: hoc quibuſdam præcocibus ſufficit ad integram medicinam proſcribendum, omnéſque medicos pro meris Agyrtis habendos.

Nonnullæ mulieres leves ſunt & propudioſæ; ad male etiam de caſtiſſimis ſentiendum hoc ſatis Zelotypis eſt; ut & quibuſdam ſcriptoribus licentioſis ad omnes omninò condemnandas.

Sæpe accidit, ut quidam pietatis velo etiam maxima flagitia occultent: Hinc impii omnem religionem pro Hypocriſi traducunt.

Quædam nos latent ſúntque obſcura; nonnunquam etiam craſsè fallimur; omnia itáque omninò obſcura ſunt & incerta inquiunt veteres ac recentes Pyrrhonici, nulláque eſt veritatis certa Scientia.

Inter hominum actiones inæquabilitas viſitur: hoc ſufficit ad locum communem ſtabiliendum, è quo nemo erit excipiendus. *Tam manca tam cæca*, inquiunt, *eſt ratio, ut ipſi obſcura ſint, quæ habentur pro clariſſimis: difficilia facilia illi perinde ſunt: omnia ex æquo, naturáque generatim illius detrectant imperium. Cogitamus quæ volumus,*

volumus, eo tantum instanti quo volumus; nihil autem libere, nihil absolute nihil constanter volumus.

Maxima pars hominum aliorum vitia atque virtutes non nisi generalibus hyperbolicisque verbis efferunt: ex quibusdam actibus particularibus habitum, ex ternis quaternisvè delictis consuetudinem inferunt: quod semel in mense aut anno accidit, id singulis diebus, horis, momentis dicitur accidere. Usque adeo oscitabundè negligentes sumus ad sermones intra veritatis & justitiæ limites coercendos.

Sect. V.

Imbecillitas atque injustitia est, quam sæpe damnamus, raró evitamus, ex successu de consiliis judicare, eosque, qui prudenter pro circumstantiis quas poterant pervidere, constituêre, omnium infortuniorum reos condamnare, quæ vel casu, vel inimicorum iniquitate, vel aliarum rerum, quæ perspici nequibant, interventu insequuta sunt. Non tantum hominibus insitus est Beatitudinis, sed etiam Sapientiæ amor; sed tamen Sapientes à Beatis, miseros à sceleratis non bene distinguimus. Hæc námque distinctio subtilior tenuiorque est, quam quæ statim appareat. Ingeniosi sumus ad errores inveniendos protrahendosque, quos arbitramur infortuniorum causas fuisse: & quemadmodum Astrologi, ubi quid accidisse norunt, nunquam non eum Astrorum aspectum inveniunt, qui id produxerit: sic, ubi quis in miserias ærumnasque prolapsus est, nunquam non errores & imprudentiam animadvertimus, quibus illas adscribamus. Illi res suæ male successêre; ergò rationes male subduxit: sic passim discurritur, imo semper discursum fuit, quia semper homines in judicando iniqui fuêre; cum enim genuinas causas ignorent, falsas pro successûs ratione substituunt, dum fortunatos laudant, miseros & infælices condemnant.

Sect. VI.

Sect. VI.

Nunquam crebriùs fallimur, quàm cum temerè de veritate judicamus ex eâ authoritate, quæ fidei faciendæ impar est, vel cum de rebus ipsis, ex modo quo proponuntur, pronunciamus. Alterum Sophisma *authoritatis*, alterum *modi* dicemus.

Ut scire possimus quam crebrò in hæc Sophismata incurramus, considerandum est hominum partem maximam in hanc vel illam sententiam non ire, ob rationes solidas atque essentiales, quæ veritatem poterunt manifestare; sed ob quædam criteria externa & peregrina, quæ vel conveniunt magis, vel convenire putantur, veritati quam falsitati.

Hujus ratio est, quia interna veritas sæpe satis inconspicua manet, humanúsque intellectus ut plurimum debilis est, cæcutiens, tenebrísque obsitus, vel saltem utens infidâ luce; cum tamen hæc signa & clara sint, & sensibus obvia: ac proinde homines, quemadmodum proclives sunt ad ea amplectenda quæ facilia, ità ferme illuc abeunt, ubi exteriora hæc & conspicua signa vident.

Poterunt autem hæc signa ad duo præcipua revocari, *authoritatem* sci. *proponentis* & *modum proponendi*. Hæc autem duo tantum valent ad persuadendum, ut omnes omnium assensus post se trahant.

Ac proinde Deus, qui voluit certam mysteriorum fidei cognitionem esse à maximè rudibus simplicibúsque parabilem, dignatus est ad hanc humanæ mentis imbecillitatem sese accommodare, cum illam noluit à peculiari credendorum examine dependere; sed certam constituit veritatis regulam, Ecclesiæ sci. universalis proponentis authoritatem, quæ cum clara sit & evidens, omnium animos extrahere potis est è tenebris, in quas particularis mysteriorum discussio eosdem præcipitaret.

Est

Est itaque de rebus Fidei Ecclesiæ universalis authoritas prorsus decisiva, tantúmque abest ut nos possit in errores inducere, ut in eosdem solùm labamur, cum ab ejus authoritate devii erramus, ipsiúsque imperium detrectamus.

Ex modo item proponendi, de rebus ad Religionem pertinentibus, efficaces petuntur probationes. Cum nempe retroactis Ex. ca. Ecclesiæ sæculis, & præsertim hoc ultimo, vidimus homines ferro & sanguine sua dogmata stabilire, eosdem adversùs Ecclesiam schismate, adversùs sæculares Dominos seditione armari, idque sine ordinariâ missione, sine miraculis, sine ullis exterioribus pietatis indiciis, imò cum visibilibus signis vitæ turpiter actæ, in fide & disciplina Ecclesiasticâ mutationes moliri; tam noxius, tam sonticus proponendi modus & sufficiens est, quò res propositæ à perspicacioribus rejiciantur, & à rudioribus nè audiantur quidem.

Sed in rebus quarum cognitio absolutè necessaria non est, & quas Deus cuivis in particulari dijudicandas discutiendásque reliquit, tanti non est vel proponentis authoritas, vel proponendi modus: imo hæc sæpe erroris causa fuère, veritatique fucum fecere.

Hic autem animus non est, docere quibus regulis limitibusvè circumscribenda authoritas sit in rebus humanis, sed tantum crassos aliquos errores observare, qui hâc in parte committuntur.

Sæpe ex testium approbantiúmq; numero sententias æstimamus, cum nondum perpensum sit, quid ex hoc numero probabilitatis accedat sententiis: Quod rationi consentaneum non est. Nam ut quidam hujus ætatis scriptor sagaciter observavit, in rebus difficilibus, & quas unusquisque propriâ minervâ invenit, verisimilius est veritatem uni sui ipsius copiam facere, quam pluribus; ac proinde non valet, hoc dogma multorum Philosophorum est, ergò & verum.

Sæpe nobis quædam in hominibus dotes imponunt,

&

& fidem ſurripiunt noſtram, quæ nullum cum rerum, de quibus agitur, veritate commercium habent. Sic innumeri, nullo præmiſſo examine, viris provectioris ætatis aſſentiuntur, quorum tamen peritia, iis forte in rebus verſatur, quæ nec ab annis, nec experientiâ, ſed ab intellectûs perſpicaciâ addiſcuntur.

Pietas, Sapientia, moderatio omnium procul dubio virtutum præſtantiſſimæ ſunt, multumque poſſeſſoribus authoritatis debent conciliare iis in rebus, quæ à pietate dependent, aut à ſinceritate, vel etiam ab illâ, quæ cœlitus datur, mentis illuminatione, quam credibile eſt Deum cumulatius in eos conferre, à quibus religioſiùs puriúſque colitur. Sed infinita ſunt, quæ non niſi ab humano lumine, ab humana experientia, ab humanâ inſpectione habentur, de quibus ii noſtram potiſſimum fidem merentur, quibus vel contigit ingenium perſpicacius, vel qui in illis inveſtigandis ſtudium diligentius poſuêre: Cum tamen paſſim contrarium obveniat, multique ſatiùs ducant etiam in talibus rebus proborum religioſorúmque hominum opinationibus adhæreſcere.

Hoc autem partim ex eo contingit, quod iſtæ animi dotes non tam conſpicuæ ſint, quàm hæc morum externa in viris religioſis compoſitio: partim, quod homines diſtinctionibus faciundis nolint immorari. Hæ quippe dotum ſecretiones illis oneri & tædio ſunt, apud eos námque nihil mediocre eſt. Si aliquid verum ob hujus authoritatem arbitrantur, ob eandem cætera omnia vera erunt. Si è contra in quopiam ab aliquo diſſentiant,in reliquis omnibus cum eodem erit diſſidium. Amant homines vias inſiſtere compendiarias, breves, deciſivas. Sed hac animi diſpoſitio, communis licet ſit, non tamen à ratione abhorret minus: cum ratio nos doceat, non omnes in omnibus fidem mereri, quandoquidem in omnium ſcientiâ non emineant; maléque diſcurſurum, qui diceret, hic vir gravis eſt, ergò omnia intelligit, omnia novit.

Sect. VII.

Verum quidem est errores, si qui veniâ digni sunt, illos esse, in quos labimur plus æquo aliorum judiciis deferentes, qui à nobis viri boni & Sapientes habentur. Sed est alius error multo in se absurdior, sed idem usitatissimus, cum sci. ideò alicui fidem habemus, quia vir nobilis est, divitiis aut dignitate conspicuus.

Non tamen quisquam expressim in hunc modum discurrit: hic centies millenas libras annuatim numerat; ergò Sapiens est. Ille ex illustri ortus familia est; ergò pro veris habenda quæ profert: is alter plebeius & egenus, ergò fallitur. Aliquid tamen simile apud hominum partem maximam clam transigitur, quod eorum nec opinantium judicia transversa agit.

Unum idémque à viro nobili & plebeio proponatur; hoc unum idémque ex nobilis ore profectum approbatores inveniet, cum ne quidem auditores habiturum sit in plebeio. Sacræ litteræ hanc malam humanæ mentis dispositionem nobis manifestare voluerunt, cùm eam tam accuratè in Ecclesiastico depingant. *Dives locutus est & omnes tacuerunt, & verbum ejus ad nubes usque deducent; Pauper locutus est & dicunt quis est hic?*

Certum quidem est blandam & obsequiosam adulationem, ut nobilium facta dictáque approbemus, multum conferre. Certum est nobiles hanc approbationem quodammodo extorquere quâdam externâ venustate, & agendi modo generoso, libero, naturali; qui usque adeò illis peculiaris est, ut vix unquam inter plebeios imitatores inveniat. Certum tamen vicissim est, plurimos ad potentium dicta factáque approbanda ferri quâdam interna mentis abjectione, magnatum gloriæ & granditati succumbente, cujus etiam nec ferre splendorem possunt: quin etiam certum est externam hanc magnificentiam ipsis Sagacioribus nonnihil illudere; atque aliquod in eos imperium exercere.

Hujus

Hujus erroris causa ab eâ, quæ hominum corda infecit corruptione, petenda est. Hi quippe cum votis ardentissimis honores voluptatésque appetant, ipsas etiam divitias facultatésque necessariò amant, quarum adminiculo honores & voluptates comparantur. Amor vero ille, quo res, quæ passim venerationi sunt, prosequuntur, facit, ut earundem Dominos beatos pronuncient, sublimes supra se collocent, colantque tanquam viros excellentes & humanam sortem prætergressos. Cum tandem inoleverit hæc ergà potentes veneratio, sensim eos à fortunarum consideratione traducit ad animorum contemplationem, quos, (cum nihil dimidiatè facere amant) alterius ordinis constituunt, ipsísque pares divitiis infundunt, séque demùm eorum opinionibus submittunt; atque hinc potentibus tanta in rebus, quas agant, fides atque authoritas adjudicatur.

Sed hoc crimen, multo quam in plebe, conspectius cernitur in ipsis Magnatibus, quibus curæ non est, animis impressas à divitiis lautiorique conditione Ideas corrigere. Eorum quippe pauci sunt, apud quos ipsæ divitiæ dignitásque rationum pondus non habeant, quíque sibi non vindicent, ut ipsis potiùs credatur quam aliis fortunæ abjectioris. Ferre non possunt, ut quos subter se positos contemnunt, tantum sci. sibi arrogent in judicando; atque hinc ad omnem contradictionis obicem ferociunt.

Quicquid hic culpæ est, ab eâdem radice pullulat, falsis sci. ideis, quas de potentiâ, nobilitate, divitiis concepêre. Cum enim eos considerare has oporteret instar rerum peregrinarum, ad naturam non pertinentium, & quæ neutiquam impediunt, quominùs cæteris mortalibus & corpore pares ad amussim & animâ sint; quominus ingenia habeant; non minus quam cæteri homines, infirma & erroribus obnoxia. Has tamen potentiæ, nobilitatis, divitiarum, Dominatûs notiones ipsis essentiis immiscent incorporantque, quo augustior grandiórque sui ipsorum Idea appareat. Nunquam enim

enim ſibimetipſis ſe repræſentant, ſine honorariis titulis totóque famulantium ſatellitio.

Aſſuevêre ab ipſis incunabulis ſeſe intueri tanquam ſpeciem ab aliis hominibus diſtinctam : nunquam partem ſe maſſæ humani generis arbitrantur : ſemper ſibi Comites aut Duces, nunquam homines meri videntur : ac deinde animas ſibi rationemque procudunt divitiis & fortunæ pares, neque minùs ſe putant cæteris ingenio quam dignitate præſtare.

Ea eſt humanæ mentis dementia, ut nihil ſit, quo non utatur ad ſui ideam magnificandam. Ædes ſplendidæ, veſtis purpurea, promiſſa barba ſatis ſunt, ut quis ſe ſapientem putet; & ſi propius attendamus, erunt qui ſe pluris in rhedâ vel equo faciunt, quam cum pedites gradiuntur. Arduum profecto non erit cuivis perſuadere, hiſce judiciis nihil eſſe abſurdius, cum tamen difficilimum ſit immunem ſe præſtare ab omni ictu, quem hæc exteriora occultè intentant. Præſtabimus autem, quod unicè hâc in parte fieri poteſt, ſi quantopere nos aſſuefaciamus ad omnem iis rebus authoritatem detrahendam, quæ veritati inveniendæ inutiles ſunt, & ſi id ſolum utilibus concedamus quod reverâ ad illas pertinet. Provectior ætas, ſcientia, ſtudium, experientia, ingenium, perſpicuitas, moderatio, accuratio, labor proſunt ad rerum abditarum veritatem eruendam, ac proinde digna ſunt, quorum rationem habeamus : ſed tamen eadem ſunt ſummâ diligentiâ penſitanda, ac deinde cum contrariis dotibus conferenda. Nam ex horum quolibet nihil certum in particulari poteſt inferri, cum dogmata falſiſſima ab iis aſſerta fuerint & approbata, qui & ingenio valebant & erant his dotibus ut plurimum inſtructi.

Sect. VIII.

Eſt aliquid fallax magis & doloſum in inſidiis, quæ nobis ſtruuntur à *modo proponendi*. Naturaliter enim propel-

propellimur ad fidem iis proſtituendam, qui venuſtè, promptè, graviter, æquanimiter, comiter perorant, quam tamen denegamus illis, qui ſunt in dicendo tetrici, qui factis dictiſque iracundiam, acrimoniam, faſtumque immiſcent.

Si tamen de rerum interiori naturâ, ex his exterioribus ſenſibilibuſque ſignis pronunciamus, impoſſibile eſt, ut ſæpe non fallamur. Aliqui námque ſunt qui nugaciſſimas nugas graviter & modeſte divendunt; alii è contrà ipſiſſimam veritatem docent, licet, cum ſint ingeniis vivacibus præditi, atque aliquâ animi perturbatione permoti, inordinatos affectus & vultu prodant & verbis. Quædam ingenio mediocria & vadoſiſſima ſunt, quæ cum in Aulis Principum enutrita fuerint, ubi multo melius, quam alibi obſequioſæ placendi artes diſcuntur, habitus conſuetudinéſque contraxere admodum gratioſos, quorum faſcinatione aliis ſæpiſſimè illudunt: è contra alia ſunt nullis extrinſecùs ornamentis commendata, quæ tamen intrinſecus & ſolida ſunt & capaciſſima. Aliqui meliùs loquuntur quam cogitant; alii cogitant melius, quam loquuntur. Ac proinde exigit ratio, ut qui judicando ſunt, non judicent ex rerum externarum cortice; ut veritati ſe dedant, non tantum cum illa modis exacerbantibus proponitur; ſed etiam cum innumeras habet admixtas falſitates. Nam unus idémque poteſt hic verum dicere, illic falſum, hic rem acu tangere, illic toto cœlo aberrare.

Unaquæque itáque res ſeperatim conſideranda eſt; id eſt, *de modo* judicandum eſt, *ex modo: de re, ex re:* non verò *de re ex modo*, nec *de modo ex re*. Qùod quis inter dicendum iraſcatur, culpandus eſt; laudandus tamen quia verum dicit: alii verò quod comiter loquatur, laudi dandum, vituperio autem quod falſa effutiat.

Sed omninò advigilandum eſt, ne quicquam verum concludatur aut falſum quia hoc vel illo modo proponitur: æquum etiam eſt ut qui repertas à ſe veritates aliis cupiunt perſuadere, illos modos omnes ſtudioſè

adhibeant, qui aſſenſui conciliando maxime accommodi ſunt; qui verò homines poterunt abalienare, hos omnes ut odioſos rejiciant.

Memoriâ recolendum eſt, cùm de hominibus perſuadendis agitur, tanti non eſſe vera dicere, ſed eſſe quam maximi, cum vera dicimus, ea tamen non adhibere, quæ ſunt ad veris guſtum faciendum, neceſſaria.

Si quis ſeriò veritatem colit, illam falſitatis & mendacii dehoneſtamentis non cooperiet; ſi ſincerè diligit, ab iis in proponendo modis ingratis & irritantibus abſtinebit, qui illi odium malevolentiámque poſſunt conciliare. Hoc graviſſimum Rhetorices præceptum eò utilius eſt, quò rationi, non minus quam ſermoni dirigendo cenſetur accommodatius. Quamvis enim idem non ſit, & *modo* errare *&* *re*; ſunt tamen plerumque vitia modi ipſis rei vitiis multò pernicioſiora.

Reverâ omnes iſti modi feroculi, inſolentes, acres, opinativi ab aliquâ mentis perturbatione oriuntur, quæ ipſo, quem in aliis redarguimus, ſcientiæ & lucis defectu, plerumque pejor eſt. Et prætcrea ſemper iniquum eſt his modis uti ad perſuadendum: æquum enim eſt, ut quis ſe cognitæ veritati dedat; iniquum verò ut ab illo exigamus eorum fidem, quæ nos credimus, ídque ob noſtrum ſolorum authoritatem: hoc tamen ipſiſſimum eſt, quod exigimus, dum veritatem aliquam proponimus hiſce irritantibus modis. Nam orationis modus & tenor citius ad mentem penetrant, quam argumentorum vis, cum ad eos cernendos perſpicacior mens ſit, quam ad argumentorum vim capiendam quam fortaſſe nunquam intelliget. Orationis autem modus ab argumentis ſecretus, ipſam ſolum denotat authoritatem, quam ſibi quiſque arrogat: adeò ut ſi is acerbus ſit & imperioſus, neceſſariò auditorum animos abalienet, cùm authoritate & quâdam tyrannide id videatur velle extorquere, quod oportet argumentis tantum & perſuaſionibus elicere.

Si tamen ad receptas communes opiniones oppugnandas

nandas his acerbis utamur modis, multo iniquius est. Potest solitaria unius ratio, ubi sanior validiorque est, multorum rationibus præponi; non tamen quisquam plus ponderis debet adjicere suæ unius; quam cæterorum omnium authoritati.

Ac proinde non tantum prudentia modestiáque sed etiam justitia obligant ad orationis tenorem humilem & submissum, cum opiniones communes, authoritasvè obfirmata concutiendæ sunt: quandoquidem aliàs vitare nequimus, quin solitariam unius authoritatem, authoritati vel publicæ, vel potiori, vel magis confirmatæ opponamus; quod iniquum est. Cum itáque de opinione receptâ è possessione deturbandâ, de multorum annorum fide convellenda agitur, nimium cauti moderatiq; esse non possumus. Quod adeò verum est,ut D. Augustinus ad Religionis veritates illud extenderit, egregiam hanc regulam omnibus quibus docendi munus incumbit præscribens.

Hunc etiam Divi Aug. locum mea latinitate dare coactus fui ob rationem superius datam.

En quo prudentes piique Catholici docent modo, quæ cæteros tenentur docere. Si res communes sint & authoritate firmatæ, has illi proponunt modo pleno fiduciæ, & qui nihil dubitationis testatur, adhibitâ etiam comitate quæ potest, maximâ. Si autem res extraordinariæ sint, quamvis earum clarissimè veritatem cognoscant, illas ut dubias & tanquam quæstiones examinandas potiùs proponunt, quam ut dogmata & decreta, ut in hoc auditorum imbecillitati se accommodent. Quod si quæ veritas adeò sublimis sit, ut eorum, quibuscum res agitur, captum superet, malunt hanc aliquandiu supprimere, ut crescant illi evadantque ei capiendæ pares, quam eam in hoc imbecillitatis statu propalare, ubi illos est oppressura.

Finis Partis Tertiæ.

LOGICÆ

PARS QUARTA.

De Methodo.

NObis explicanda ſupereſt Logicæ pars ultima de Methodo, quæ proculdubio utiliſſima eſt. Viſum hîc eſt etiam illa adjicere quæ Apodixim ſpectant; quia ut plurimùm hæc ſita non eſt in unico aliquo ſyllogiſmo ſed in multorum ſerie, quibus invictè veritatem aliquam demonſtramus. Quinimò ad bene demonſtrandum parum eſt ſyllogiſmorum regulas noviſſe, quandoquidem rariſſimè adverſus illas peccetur, cum tamen palmarium ſit cogitationes ritè diſponere, clariſque & evidentibus uti ad occulta & abdita inveſtiganda.

Et cum demonſtrationis finis ſit ſcientia, de hac neceſſe erit aliquid præmittere.

Caput Primum.

De ſcientiâ; illam dari; quæ mente cognoſcuntur, certiora eſſe quam quæ ſenſu; quædam eſſe quæ mens humana capere non poteſt; de utilitate ex hac neceſſariâ ignorantiâ enaſcente.

CUm aliquod effatum contemplantibus, ejus veritas vel per ſeipſam, vel per evidentiam quam ſine ullo diſcurſu percipimus, nobis innoteſcit, illud cognitionis genus habemus, quæ *Intelligentia* dicitur, & quâ prima principia cognoſcuntur.

Si verò veritas per ſeipſam ſui fidem non faciat, alia argumenta adhibentur quæ illam ſuadeant; hæcque ſunt vel *authoritas* vel *ratio*. Cum propter authoritatem mens rei propoſitæ aſſentitur, *fides* dicitur: ſi verò propter rationem; hæc ratio vel omninò non ſatisfacit, ſed aliquid poſt ſe dubitationis relinquit, & tunc hinc aſſenſus cum hac dubitatione *opinio* dicitur.

Vel omninò ſatisfacit, eſtque vel clara tantum apparenter, & ob attentionis defectum; & tunc talis aſſenſus, ſi reverâ falſus ſit, *error* dicitur; vel ſi verus, *Judicium temerarium*, cum ea rationis vis non appareat, quæ veritati ſtabiliendæ ſufficiat.

Si tamen hæc ratio non tantum apparens, ſed ſolida & vera ſit; quod noſcitur ex diuturnâ & accuratâ attentione, ex firmo aſſenſu, ipſâque claritatis indole, quæ vivida eſſe debet & penetrans: tunc genita à tali ratione evictio, *ſcientia* dicitur, de qua multiplices inſtitui quæſtiones poſſunt.

Et primò quæritur an talis ſcientia detur, id eſt, an nos habeamus aliquas cognitiones à claris certiſque rationibus genitas; vel generalitèr, an ullas claras certaſq; cogni-

cognitiones habeamus. Nam hic quæritur non minus de intelligentiâ, quam de ſcientiâ.

Inter Philoſophos exſtitêre, qui ex profeſſo omnem ſcientiam ſuſtulerunt huicque fundamento integram Philoſophiam ſuper extruxerunt. Horum aliqui, novi nimirum Academici, certitudinem ſolam proſcribentes veriſimilitudinem admittebant: alii Pyrrhonici ſci. etiam hanc veriſimilitudinem negarunt omnia ex æquo incerta atque obſcura ſtatuentes.

Hoc tamen non obſtante, verum eſt omnes haſce opiniones, quæ tandiu literatorum orbem exercuerunt, nullibi unquam fuiſſe niſi in ſermonibus, diſputationibus & ſcriptis, neminemque unquam ſeriò illis fidem obſtrinxiſſe. Ludi erant, otioſorúmque & ingenioſorum hominum oblectamenta, nedum perſpecta & penitus aſſerta dogmata, quorum ex præſcripto vitam regerent: ac proinde conducentiſſima methodus erat, ſi quis os vellet his Philoſophis occludere, eoſdem ad conſcientiæ & bonæ fidei tribunal citare, ac petere, num poſt tot diſcurſus, quibus conati ſunt oſtendere ſomnum á vigiliâ, ſanam mentem á dementiâ non poſſe diſcerni, ſibi in ſolidum non perſuaſerint ſe vigilare, eſſeque ſui compotes. Si illis tantillum candoris reſiduum eſt, etiam occlamantibus in oppoſitum his argutationibus, omnes haſce inanes ſubtilitates pro falſis habebunt, fatebunturque liberè ſe neutiquam illis fidem habere potuiſſe, etiam ſi ex animo adlaboraſſent.

Siquis autem eò uſque unquam proceſſerit; ut dubitarit, an vigilaret, an ſui compos eſſet, an hæc omnia externa exiſteret, an eſſet ſol, luna, aliqua materia; nemo ſaltem unquam dubitare potuit, ut D. Auguſtinus aſſerit, quin ipſe exiſteret, cogitet, viveret. Nam ſive dormiat, ſive vigilet, ſive mens illi ſana ſive ægra ſit, ſive fallatur, ſive non; certiſſimum ad minimùm eſt, eum cogitare, eſſe, vivere; cum impoſſible ſit exiſtentiam vitámque à cogitatione ſeperare, atque affirmare eum, qui cogitet, nec eſſe nec vivere. Atque ex hac

cognitione clarâ, certâ, indubitatâ regula condi potest ad eas omnes cogitationes pro veris & certis habendas, quæ, hujus instar, claræ & distinctæ deprehendentur.

De sensuum item perceptionibus impossibile est dubitare, dum eæ à sensuum objectis separatim considerantur. Sive enim sol vel terra existat; sive non; certus tamen sum quod imaginer me solem videre & terram; certus sum me dubitare dum dubito; dum credo me videre, audire; certus sum me credere quod videam & audiam; & sic de aliis: ac proinde cogitationem non ultrà ea, quæ in ipsâ mente fiunt, extendentes, illáque sola, quæ illic aguntur considerantes, innumeras cognitiones inveniemus claras, & de quibus impossibile erit dubitare.

Hâc consideratione uti possumus ad alterius, quæ hic proponi solet, quæstionis solutionem; an sci. quæ mente percipiuntur, certiora vel minùs certa sint iis, quæ sensibus cognoscuntur. Evidens namque ex dictis est perceptionum atque Idearum, quas solâ mentis reflexione cognoscimus, certiores nos esse, quam quorumvis, quæ à sensibus haurimus. Dici etiam potest, licet sensus nunquam suo nos internuntio fallant, ipsam tamen certitudinem, quâ scimus illos nos non fallere, ab ipsis sensibus non esse, sed à reflexa mentis cogitatione, à quâ discimus, quando illis vel habenda vel neganda fides sit.

Ac proinde fatendum est D. Augustinum rectè post Platonem sensisse, veritatis judicium ejusque discernendæ regulam ad sensus non pertinere, *Non est, inquit, judicium veritatis in sensibus.* Imò hæc, quæ à sensibus hauritur, certitudo, non admodum latè patet: multa sunt quorum à sensibus notitiam credimus habere; quæ dici tamen non possumus plenè & perfectè cognoscere.

Exempli causâ: scire possumus per sensus hoc corpus alio majus esse; certò tamen non possumus scire, quanam illius vera & naturalis magnitudo sit: & ut hoc palam

palam fiat, considerandum est, si omnes hucusque homines perspicillis pulicariis sive ampliantibus usi semper fuissent, tanta illis omnia corpora taliáque debuisse videri, quanta & qualia ea hæc perspicilla exhibuissent. Jam verò oculi nostri lentes Opticæ sunt, ignoraturque præcisè, tum an illis res visas minuendi, augendivè vis data sit; tum an perspicilla arte facta quæ arbritramur objecta nobis vel minora vel majora exhibere, eadem è contra veræ & naturali magnitudini non restituant: ac proinde absolutam rerum magnitudinem perspectam non habemus.

Ignoratur etiam in rebus an eandem omnes magnitudinem cernamus. Nam licet duo idem corpus dimetientes consentiant illud quinquepedale esse; illis tamen fortasse non convenit pes quantus sit; cum utérque tantæ magnitudinis illum concipiat, quantæ ab oculis exhibetur. Poterunt autem hujus oculi pedem repræsentare diversum ab eo, qui ab alterius oculis repræsentatur, quia utrorumque oculi lentis fortasse sunt diversimodè formatæ.

Admodum tamen verisimile est exiguam esse hanc varietatem, quia in oculorum fabricâ exigua varietas conspicitur, & quæ proinde non poterit notabilem diversitatem inducere. Quamvis enim oculi nostri lentes Opticæ sint, sunt tamen Dei Omnipotentis manu formatæ, ac proinde est cur credamus illos veras præter proptèr rerum magnitudines exhibere, nisi quid vitii eos casu corruperit figuramque immutavêrit.

Quicquid demùm sit, quemadmodum sensus de rerum magnitudinibus ea nuncient quæ aliquo modo incerta sunt, ità neque necesse est, ut referant certiora; neque concludendum ideò erit sensuum testimonia in allis eodem incertitudinis vitio laborare: licet enim ipsissimam ut dixi, Elephantis magnitudinem ignoremus, illum tamen novimus equo majorem esse balænâ minorem: quod abunde est ad usum vitæ.

Est itaque certitudo atque incertitudo tum in mente tum

tum in ſenſibus; & ex æquo peccabitur, ſi omnia certa ſtatuantur, vel omnia incerta.

E contrà verò tria nobis hîc ratio animadvertenda proponit.

Quædam namque ſunt clara & certò cognoſci poſſunt: alia quorum veritatem nondum ſumus aſſequuti, ſed quam ſperamus nos olim aſſequuturos. Tertia denique ſunt, de quibus, ut quid certi ſciamus, impoſſibile eſt, ſive quia nobis principia deſunt quæ ad illorum certitudinem & veritatem ducant, ſive quia mentis noſtræ captum ſuperant.

Primum genus omnia complectitur, quæ demonſtratione ſive intelligentiâ cognoſcimus.

Secundum genus eorum eſt, quæ Philoſophos quotidie exercent: Sed fieri facile poteſt, ut illi admodum inutilitèr operam perdant, ſi hoc genus à Tertio nequeant diſtinguere, id eſt, ſi quæ mens humana poteſt comprehendere, ab iis non ſecernant, quorum capiendorum illa capax non eſt.

Compendioſiſſimam ad ſcientias, quam latè illæ pateant, viam ingreditur, qui ab iis inveſtigandis abſtinet, quæ ſupra nos ſunt, & quorum comprehendorum ſpes nulla rationabilis ſubeſt. Horum ex numero ſunt omnes illæ quæſtiones de Dei Op. Max. potentiâ, quam ridiculum eſt brevibus humanæ mentis carceribus velle concludere; ut & generalitèr illa omnia quæ de infinito participant. Nam mens noſtra finita cum ſit, ad infinitatem cæcutit, pugnantiumque inter ſe rerum multiplici varietate oppreſſa fatiſcit.

Hînc commodiſſima & breviſſima ſolutio peti poteſt multarum quæſtionum, de quibus nunquam non diſputabitur, quamdiu diſputandi prurigine inficiemur, quippe de quibus nunquam cognitionem adeò claram certamq; adipiſcemur quæ potis ſit ad mentes noſtras figendas ſiſtendaſque. Poſſibiliſne ab æterno creatura? Deúſne corpus magnitudine, motum velocitate, numerum multitudine infinita efficere poteſt; an numerus infinitus

par erit aut impar, an infinitum infinito majus? Qui illicò reſponderit ſe neſcire, ſe hæc non capere, unico tantùm promoverit inſtanti, quantùm qui aliquot annorum luſtra nectendis de talibus conſequentiis intriverit; unicúmque diſcrimen eſt, quod ſimplici ignorantiâ multo pejor ſit ſcientiam de his exambientium conditio, cum periculum ſit ne hi illud arbitrentur ſe ſcire, quod neſciunt.

Innumeræ paritèr in Metaphyſicis quæſtiones ſunt, quæ nimis vagæ, nimis abſtractæ, atque à principiis claris & notis nimis remotæ ſint, ſolutiones nunquam invenient. Ac proinde tutiſſium erit, cum perſunctorie didicerimus tales inſtitui, illas protinus jubere faceſcere, atque ex animo conari eaſdem dediſcere.

Neſcire quædam magna pars ſapientiæ.

Hoc pacto poſtquam deſierimus ea inveſtigare, quæ ſunt inventu impoſſibilia, majores in aliis quæ ad captum noſtrum ſunt progreſſus faciemus.

Sed obſervandum eſt quædam eſſe, quorum modus eſſendi incomprehenſibilis eſt, cum tamen exiſtentia ſit certiſſima. Quomodo illa eſſe poſſint, nequimus concipere, cum tamen quod ſint, clariſſimè cognoſcamus.

Quid Æternitate incomprehenſibilius? quid tamen certius? adeò ut qui horrendâ cæcitate ipſam Dei cognitionem delevêre, coacti fuerint Materiæ, entium omnium viliſſimo & deſpicatiſſimo illam attribuere.

Quomodo quibimus concipere minutiſſimam materiæ atomum eſſe in infinitum diviſibilem, nunquamque ad partem adeò parvam perveniri poſſe, quin hæc in ſe habeat, non tantum plures, ſed etiam infinitas partes alias. Quomodo comprehendemus exiguum frumenti granum tot in ſe partes, proportionaliter ſci. minores, continere, quot ſint in reliqua creatæ materiæ maſſâ, omnéſque illic figuras imaginabiles actu eſſe, Mi-

crocoſ-

crocosmum sci. illic esse, cum omnibus suis partibus, Sole. Cœlo, Stellis, Planetis, Terrâ, idque proportione mirabili & exactissimâ. Præterea nullam hujus grani particulam esse, quæ non aliam proportionalem mundum habeat. Quænam potest esse hujus munduli pars tantula, quæ grani illius magnitudini respondeat? & quam stupenda exiguitas illa debeat esse, de quâ reverâ possumus dicere, quod talis sit respectu hujus grani, quale ipsum granum est respectu universi? Nihilominus hæc ipsa pars nobis incomprehensibilis, alium mundum proportionalem continet, & sic in infinitum: cum nunquam ad eam partem perveniri possit, quæ non tot partes proportionales complectatur, quot mundus ipse, quamcunque demum extensionem illi tribueris.

Hæc omnia incomprehensibilia sunt, & vicissim necessariò vera: cum corporis in infinitum divisibilitas demonstrata sit, idque à rationibus à Geometriâ petitis, quibus certiores nullas habet, clarioresvè, ad alias certissimas veritates demonstrandas.

Quippe docet Geometria esse aliquas lineas, quarum nulla communis mensura dari potest, & quas idcirco incommensurabiles appellat: quales sunt quadrati linea diagonalis & latera. Jam vero si hæc diagonalis & latera componerentur ex quolibet numero partium indivisibilium, aliqua harum partium esset communis mensura illarum linearum; est itaque impossibile illas lineas componi ex certo numero partium indivisibilium.

Secundò, eadem scientia docet, impossibilem esse numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati: cum tamen omnino possibile sit, quadratum extensum duplum esse alterius quadrati extensi, Jam verò, si hæc duo quadrata extensa ex certo numero partium finitarum constarent, majus quadratum haberet duplò plures partes, quam minus, & cùm utrùmque extensum quadratum sit, haberemus numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati; quod tamen est impossibile.

Denique

Denique nihil evidentius, quam extenſum ſeu quantum fieri non poſſe ex non quantis omneque quantum partes habere. Jam vero deſigno harum partium duas quas indiviſibiles ſuppono, quæroque extenſæne ſint hæ partes necne; ſi extenſæ ſunt etiam diviſibiles, pluresque partes continebunt: ſi vero inextenſæ, ſive nihil extenſionis; ex illis extenſa fieri non poteſt.

Omnis humana certitudo tollenda erit, ſi de harum demonſtrationum evidentiâ dubitetur: ſed quò meliùs concipiatur hæc corporis in infinitum diviſibilitas, lubet ſubjungere aliud argumentum eâdem operâ probans & infinitam diviſionem & motum in infinitum tardeſcentem, abſque eo quod ad quietem unquam perveniat.

Etiamſi de extenſi infinitâ diviſibilitate poſſit dubitari, extrà tamen omne dubium eſt, illud poſſe in infinitum augeri: nimirum certum eſt planitiei mille ſtadia longæ, aliam totidem ſtadiorum adjici poſſe, & ſic in infinitum. Jam verò ex hoc extenſi infinito augmine, probatur ejuſdem infinita diviſibilitas. Quod ut poſſit melius comprehendi, concipienda tantum erit æquoris planities, (cujus in infinitum longitudo producatur) unà cum navi ab hujus æquoris littore continuò in lineâ rectâ, digredienti. Certum eſt radium qui ab hujus navis parte infimâ ad ejus oculum, qui è portu ſpeculatur, trans vitrum aut aliud corpus pellucidum perveniet, per aliquod hujus vitri punctum tranſiturum, ut & radium horizontalem per aliud punctum, primo illo puncto nonnihil altius. Jam vero quo longius navis digreditur, eò altius futurum eſt illud punctum, per quod radius à navis parte infimâ emiſſus tranſibit, ſpaciumque inter duo prima puncta interceptum in infinitum dividet; & quò longiùs aberit navis, eò tardiùs punctum illud aſcendet, abſque eo quod unquam vel moveri deſinat, vel ad punctum radii horizontalis perveniat: quia cum hi radii, ſive lineæ ſeſe in oculo interſecent, nunquam vel parallelæ erunt, vel coibunt in

unam

unam lineam. Ac proinde hinc habemus divisionem infinitam, & motum in infinitum tardescentem, nec unquam quieturum.

Ex hac corporis infinitâ diminutione, natâ ex ejusdem divisibilitate, demonstrari possunt hæc problemata, quæ si terminos spectes contradictoria videntur. *Spacium infinitum invenire, quod sit æquale spacio finito, vel quod sit media, tertia &c. pars spacii infiniti.* E multis quibus hæc solvi poterunt modis, en unum, ut rudem & crassum, ità etiam admodùm facilem! si quadrati medietas, & hujus medietatis medietas, & sic in infinitum sumantur, ac secundum longitudinem conjungantur, fiet superficies figuræ irregularis, quæ in infinitum, versùs extremorum alterum, minuetur, sed tamen quæ æqualis erit toti quadrato. Nam medietas & medietatis medietas, ac demùm hujus secundæ medietatis medietas, & sic in infinitum, ipsum totum efficiunt. Ità tertia pars, & partis tertiæ pars tertia & sic in infinitum, ipsam medietatem efficiunt. Item quartæ partes sic sumptæ efficiunt partem tertiam, & partes quintæ quartam; quas demum conjungentes, figuram habebimus vel medietatem vel tertiam partem areæ totalis continentem, quæ ex alterâ parte longitudinis infinitæ erit, latitudinis vero proportionaliter imminutæ.

Harum speculationum utilitas metienda non est, ex veritatum demonstratarum, sed potiùs ex nostri mentisque humanæ cognitione. Hinc enim palam fit quàm arctis illa limitibus conclusa sit: Hinc vel inviti cogimur fateri, res plures existere, ad quas illa nequaquam potest Intelligentiâ pertingere. Quam ob rem utile erit hisce ingenia subtilitatibus exercere, ad mentis vanitatem depellendam, ad audaciam deprimendam, quâ audet lucem suam cœcam & sublustrem propositis ab Ecclesiâ veritatibus opponere; quia sci. has nequit comprehendere. Cùm enim mentis humanæ perspicacia, quanta est, ad ea comprehendenda cæcutiat, quæ in atomo minutissimâ concluduntur, cùm illam certissimè

cog-

cognoſcat in infinitum diviſibilem, ignoret autem quo modo id fiet, nunquid apertiſſimum rationi bellum indicitur; ſi mirabilibus Omnipotentiæ divinæ, quæ eſſentialiter incomprehenſibilis eſt, effectibus fides denegetur, quia, ſi ſuperis placet, mentis noſtræ captum illi excedunt.

Sed tamen quemadmodum utile non nunquam eſt, ſuæ ſe tenuitatis & inſcititiæ commonefacere, ea contemplando, quæ captum ſupragreſſa mentem dejiciunt & humiliant: ità, ſelegenda, ut plurimum, ſunt ad ſtudiorum quotidiana exercitia, illa alia, quorum veritatem poſſumus invenire, inventamque comprehendere; ſive diſquiſitio noſtra à cauſis procedat ad effectus, ſive ab effectibus ad cauſas regrediatur, quorum alterum à *priori*, alterum á *poſteriori* demonſtratio dicitur. Amplianda tamen nonnihil eſt horum terminorum ſignificatio, ut ad illos omne genus demonſtrationum poſſit revocari. Illos autem hic ſufficiat indicaſſe, quò poſſint utcunque intelligi, neque nobis, ſi in Philoſophorum occurrerint vel ſcriptis, vel ſermonibus, inſolentes videantur, Sed cum hoc genus argumentorum pluribus communiter partibus conſtet, neceſſe eſt ut poſſint rem propoſitam clarè evincere, illa quodam ordine & methodo diſponere: & hæc illa methodus eſt, de quâ hujus libri pars maxima aget.

Caput Secundum.

De duabus methodis, Analyſi & Syntheſi. Exemplum Analyſios.

GEneralitèr appellari Methodus poteſt, *Ars bene diſponendi ſeriem plurimarum cogitationum, ſive id fiat ad ignoratam veritatem inveſtigandam, ſivè ad cognitam aliis demonſtrandam.*

Methodus

Methodus itaque duplex est; vel enim veritatem invenit, estque *Analysis*; sive *methodus resolutionis*, quæ dici poterit *methodus inventionis*; vel inventam docet, & est *synthesis*, sive *methodus compositionis*, quæ & appellari potest *methodus doctrinæ tradendæ*.

Integrum alicujus scientiæ corpus raro analytice traditur, cum analysis in usu tantum sit ad quæstiones solvendas.

Maxima pars eorum quæ hic de Quæstionibus dicuntur excepta sunt ex schediis M. S. Cartesii, quorum me pro suâ humanitate participem voluit Dominus Clercelierus.

Omnis autem quæstio instituitur vel de nomine, vel de re.

Quæstio nominis hic à me dicitur, non illa, quæ nomina, quibus res possunt significari, venatur; sed quæ ipsis ex nominibus res significatas, expiscatur: tales de ænigmatis solvendis agunt; tales dilucidè explicant, extrahuntque è tenebris sensum, quem scriptor aliquis obscuris verborum involucris ambagiosè occultavit.

Quæstio rei quadruplex est.

Primum genus: Cum ex effectibus causas investigamus. Magnetis exempli gratiâ, varios effectus novimus; causas, illorum ope inquirimus. Diversa, quæ passim vacuitatis horrori ascribuntur, Phænomena nota sunt: investigatum est, an is horror metúsve eorum causa esset, detectúmque illa aliundè produci. Notæ sunt maris fluentis refluentísque periodi: quæritur quænam esse possit causa motus tanti tamque regularis.

Secundum genus; Cum ex causis effectus investigamus. Ex. gr. nunquam non notum fuit, magnam tum ventorum tum fluminum vim esse ad motum aliis corporibus imprimendum. Veteres autem cum satis, facto examine, non animadvertissent, quos potuerint hæ causæ effectus habere, illis nunquam usi sunt, (quod postmodum in Molindinis factitatum est) ad varia opera perficienda quæ & humanæ societati perutilia sunt, & hominum labores maximopere imminuunt, qui tamen

men veræ Phyſicæ fructus præcipuus eſt. Adeò ut dici poſſit, primum harum quæſtionum genus, in quo cauſæ per effectus inveſtigantur, totam Phyſicæ Theoricen exhaurire; cum alterum, in quo effectus per cauſas inquirimus, praxin & Mechanicen conſtituat.

Tertium genus; cùm ex partibus ducimur in notitiam totius. Sic datis pluribus numeris, quæritur quænam ſit omnium ſumma, factâ additione; vel datis duobus numeris quæritur quiſnam futurus ſit numerus ſi alter per alterum multiplicetur.

Quartum genus: cum dato toto, & parte aliqua, quæritur quænam ſit pars reliqua. Sic cùm numerus datur, & pars ejus ablata, inquirimus quænam ſit pars reliqua; vel cum quærimus dati numeri quænam futura ſit pars tanta.

Sed notandum eſt, duo hæc ultima queſtionum genera amplianda eſſe quò complecti poſſint, quæ ad duo priora propriè referri nequeunt. Vox itáque, *pars*, generaliter ſumi debet pro eo omni, quod in re quomodolibet eſt: ſignificabit itáque rei *modos*, *extremitates*, *accidentia*, *proprietates*, & generatìm *omnia attributa*. Adeò ut is dicendus ſit ex partibus totum inveſtigare, qui ex altitudine & baſi aream trianguli inveſtigat: qui è contrà rectanguli latus quærit ex cognitis areâ & latere aliquo, dicendus erit partem quærere ex toto & aliqua parte.

Quæcúnque demum ſit quæſtionis ſolvendæ indoles, omnium primò dilucidè & diſtinctè animo tenendum eſt id,quod *præcisè petitur*, id eſt, ipſus quæſtionis apax habendus eſt præ oculis.

Nam evitandum eſt nonnullorum vitium, qui præcipiti & inconſulto animi impetu reſponſa & ſolutiones obtrudunt, priuſquàm bene ex circumſtantiis aliiſque indiciis conſtiterit, quid quæratur: Non aliter quam ſi ſervus, jubente hero, amicum accerſiri, protinus ſe in pedes conjiceret, nondum audito ejus nomine, quem ex amicis herus conventum cupit.

Quamvis autem in omni quæstione aliquid ignoti sit, aliter enim nihil esset quod quæreretur ; oportet tamen illud ipsum, quod ignoratur, quibusdam notis & indiciis designari, tum ut ad hoc potiùs, quàm aliud quidvis investigandum ducamur ; tùm ut possimus scire, postquam aliquid invenimus, hoc illud esse quod quærebatur.

Hæ sunt illæ rei inveniendæ notæ, quas illicò considerare oportet, ita ut nec illis alias quæ in quæstione non sunt admisceamus, nec earum quæ jam sunt ullas omittamus : nam peccari utroque modo potest.

Peccabimus primo si ex. ca. dum quæritur, quodnam sit illud animal, quod mane quadrupes, meridie bipes, vespere tripes est ; arbitremur harum vocum *pedis*, *manè*, *meridiei*, *vespere*, obvias familiaresque significationes esse intelligendas ; qui enim ænigma proposuit hanc conditionem non adjecit, quod hæ voces illo deberent modo intelligi : satis itáque erit si, per metaphoram, ad aliud possint referri : ac proinde optimè quæstioni responderit, qui illud animal hominem esse dixerit.

Insuper, si quæratur quonam artificio statua Tantali fieri possit extanti in medio vase columnæ innitentis, similisque homini procumbenti ad bibendum, ita tamen, ut nunquam possit bibere , quia aqua procumbentis labra quàm primò attigerit, protinus subsideret aufugeretque. Peccabimus si conditiones ad quæstionis solutionem inutiles adjiciamus ; uti si immoremur nescio cui virtuti mirificæ in ipsâ Tantali statuâ investigandæ, quæ aquam, quàm primò ad statuæ labia perveniat abigat. Hoc enim ad quæstionem non attinebat, cui factum erit satis, si vas efformemus aquæ continendæ aptum, modò infra certam altitudinem impleatur ; è quo tamen aqua effluet, si ultra illam altitudinem assurgat : hoc autem factu difficile non est, si sypho intra columnam abdatur, cujus crus alterum, ita pervium sit ut infusam in vas aquam admittat, alterum

quod,

quod quidem pervium esse debet & longius, infra vasis fundum propendeat: hîc etenim insusa aqua quousque ad syphonis inflexæ altitudinem pervenerit, stagnabit, cum tamen illam attigerit, continuò per crus longius infra vasis fundum apertum ac propendens effluet.

Eodem modo quæri potest, quodnam fuerit arcanum famosi illius Hydropotæ, qui viginti ab hinc annis Parisiis visebatur: quæri, inquam, potest, quinam ille uno eodemque tempore aquam in quina senáve ex vitro pellucida pocula evomens, potuerit hæc aquis variorum colorum implere. Si quis crediderit has omnes versicolores aquas commixtas in ventriculo fuisse, secretásque cum evomerentur, arcanum venabitur, quod nunquam emicabit, putabitque id factum, quod fieri omninò non potest. Si tamen inquirat quomodò aqua eodem tempore ex eodem ore projecta, diversos in diversis poculis colores induat, veri quàm simillimum est, illud ex quodam liquido pigmento (quam Chymici *tincturam* vocant) in imis cyathis delitescente provenire.

Quinimò fraus illa, quâ Ænigmatistæ utuntur, cum quas proponunt quæstiones cupiunt facere solutu difficiles, versatur in iis multarum futilium circumstantiarum, & ad solutionem nihil facientium nube & caligine obvolvendis, quò ipsus quæstionis apex non nisi operosè cerni possit, quò tempus perdatur, animúsq; defatigetur in illis rimandis, quæ ad quæstionis solutionem nihil omninò conferunt.

Peccabimus secundo modo in quæstione ex indiciis aliisque circumstantiis cognoscendâ, cùm id omittemus quod in illâ est præcipuum. Ex. ca. inveniendus est motus artificialis perpetuus. Notum est dari in rerum naturâ motus perpetuos: tales quippè sunt motus fontium, fluminum, syderum. Sunt qui credunt terram circa axem converti, illámque grandem magnetem esse, hujusque in omni proprietatum genere similes exiguos, quos tractamus, magnetes, *Terrellas*, dictos;

ac proinde, illos ita collocari posse, ut perenni motu circumvolvantur. Quod si effectum dederint, non tamen problemati fecerint satis, quo quæritur motus artificialis perpetuus, cum ille magnetum motus non minus naturalis futurus sit, quam motus rotæ fluminis continuo allapsu circumactæ.

Cum itaque sedulò perspeximus ex indiciis notisque, quid illud sit, quod est in quæstione ignotum; tùm demùm pervidendum, quid etiam in illâ cognoscamus, cum ex hoc in alterius notitiam deducamur. Non enim putandum est, debere nos nova rerum genera excogitare, cum mens nostra ignotis in tantùm capiendis par sit, in quantùm diversi modè illa participant de eorum naturâ quæ nobis priùs nota erant. Frustra enim, ex. ca. quis desuaderet in argumentis excogitandis ad novas in Cœco nato colorum Ideas excitandas iis similes, quas nos oculorum beneficio habemus. Eodem modo, si magnes aliáve, quorum naturas investigamus, nova entium species essent, & quorum nihil unquam simile mente comprehendissemus, desperandum nobis æternùm esset; eorum nos posse cognitionem ullis argumentis aut ratiociniis consequi, ad hoc enim nobis opus esset, aliâ mente alliisque Ideis. Ac proindè cogitandum erit, nos quicquid in his ab humanâ mente cognosci potest, esse assequutos cum eam corporum motuumque miscelam clarè distinctéque perceperimus, quæ nobis omnia, quæ in Magnete miramur Phænomena, possit exhibere.

Jam verò in ejus contemplatione, quod est in quæstione solvendâ præcognitum, præcipuè versatur Analysis; artisque opus primarium est, ex hâc præcogniti contemplatione alias veritates eruere, quæ nos possint ad cognitionem ejus, quod ignotum erat, & quærebatur, deducere.

Sic, si quæratur an *Anima humana immortalis sit?* in hâc quæstione analyticè solvendâ ita versabimur. Animæ humanæ naturam considerabimus, omniumque

primò obſervabimus illius proprium eſſe, *cogitare*; poſſeque illam cæteris de rebus omnibus dubitare, cùm tamen dubitare nequeat, quin ipſa cogitet: hæc enim dubitatio ſine cogitatione eſſe non poteſt. Deinde examinabimus quidnam ſit illud, *cogitare*; deprehendemúſque nihil in cogitationis Ideâ incluſum, quod habetur in Ideâ ſubſtantiæ extenſæ, quæ corpus dicitur. De *cogitatione* etenim illud omne negari poteſt, quod de *corpore* affirmatur: Dici namque cogitatio nequit, vel longa, vel lata, vel profunda: Cogitatio nulla partium varietate conſtat, nullam habet figuram, nullam recipit diviſibilitatem. Hæc enim omnia negari poſſunt & tolli, ipsâ cogitationis Ideâ incolumi & integrâ remanente. Hìnc gradum ulteriùs facimus, probamuſq; cogitationem ſubſtantiæ extenſæ *modum* non eſſe; quia eſt de eſſentiâ modi quod concipi nequeat, ſi de illo id negetur, cujus modus eſt. Non eſt itaque Cogitatio modus ſubſtantiæ extenſæ: Eſt itaque attributum alterius ſubſtantiæ: ac proinde ſubſtantia cogitans & ſubſtantia extenſa erunt duæ ſubſtantiæ realiter diſtinctæ. Hinc ulteriùs progrediendo, obſervamus, ſi una ſubſtantia deſtruatur, aliam non deſtrui: imò ipſam ſubſtantiam extenſam propriè non deſtrui. Quod deſtructionis nomine in corporibus venit, aliud non eſt, quam mutatio & diſſolutio partium materiæ, quæ idcircò in rerum naturâ non deſinunt eſſe: ſic bene dicimus, confractis confuſiſque Horologii rotulis, nihil ſubſtantiæ perire, licet ipſum Horologium deſtruatur. Hinc itaque demonſtratur animam, ut quæ indiviſibilis ſit, nec ex ullis partibus compoſita, perire non poſſe, ac proinde eſſe immortalem.

En tandem *Analyſin* ſive *reſolutionem*! in quâ notandum primo non minùs in hâc, quam in illa *Compoſitionis* methodo, progrediendum eſſe à notioribus ad ea, quæ minùs nota ſunt. Neque ulla methodus eſt, quæ hâc regulâ carere poteſt.

Secundo hanc à Syntheſi in hoc differe, quod veri-

tates præcognitas, in ipſo peculiari examine rei inveſtigandæ, conſideret; non prout illæ generaliores ſunt, pluribuſque conveniunt, quod in methodo doctrinæ fit. Sic, in allato exemplo, non ordimur à generalibus hiſce axiomatis. *Nulla ſubſtantia propriè loquendo perit. Quod deſtructionis nomine audit, aliud non eſt, quam partium diſſolutio: ac proindè quod partibus caret, deſtrui non poteſt, &c.* Sed gradatim ad has generales notiones aſcendimus.

Tertio, Axiomata clara & evidentia tunc tantum proponimus, cum illis opus habemus: cum in ſyntheſi illa omnium primò collocentur, ut inferiùs dicetur.

Quartò, Hæ duæ Methodi non alitèr differunt, quam via, quæ nos è valle in montem conſcendentes ducit, differt ab eâdem via deducente nos ex monte deſcendentes in vallem: vel, quàm differunt duo modi, quibus probare quis poſſet aliquem eſſe a Divo Ludovico progenitum. Vel enim probat hunc talem patrem habuiſſe, qui item alium habuerit, donec tandem ad Divum Ludovicum perveniatur. Vel â Divo Ludovico exorſus, oſtendit illum hos liberos ſuſcepiſſe, qui item illos alios ſuſceperint, facto tandem deſcenſu ad eum de quo quærebatur. Eſtque hoc exemplum rei propoſitæ eò magis accommodatum, quò certiùs eſt ad genealogiam ignotam inveſtigandam à gnatis ad majores eſſe aſcendendum. Cum tamen, ut illam jam inventam alios doceamus, ab ipſo communiter ordiamur ſtemmate, quo faciliùs poſſimus illos omnes commonſtrare, qui ab illo proceſſerunt. Quod etiam in ſcientiis uſitatum eſt, cum analytice veritatem adinvênimus, ſyntheſi utimur ad eam, quæ eſt inventa, explicandam.

Ex dictis colligi poteſt quænam ſit Geometrarum Analyſis. En in quo illa ſita eſt! In quæſtione v. g. cujus veritas aut falſitas, ſi Theorema, ſi verò Problema, poſſibilitas aut impoſſibilitas ignoratur, id factum ſupponunt, quod faciendum proponitur; & tunc inquirunt, quid inde ſequatur: ſi, in hoc examine, ad veri-

veritatem aliquam claram & evidentem necessariò cum re propositâ connexam perveniant, illud verum concludunt quod erat propositum; ac denuò orsi ubi finierant, illud demonstrant methodo, uti vocant, compositionis. Sed si necessariis illationibus trahentibus deducantur ad absurdum & impossibile, rem propositam pronunciant & impossibilem & falsam.

Hæc sunt, quæ generalitèr tradi possunt de Analysi. Illa tamen magis in mentis perspicaciâ & ingenii vi sita est, quam in specialibus regulis. Hæ tamen quatuor quas Cl. Cartesius habet in *dissertatione de methodo* utiles esse poterunt ad errores evitandos in humanarum scientiarum acquisitione, quamvis reverâ Analytices peculiares non sint, sed ad omnem omninò Methodum pertineant.

Prima. *Nihil unquam veluti certè verum esse admittendum, nisi quod certò & evidentèr esse verum cognoscitur; hoc est, omnem præcipitantiam & anticipationem in judicando diligentissime esse vitandam; nihilque esse amplius conclusione complectendum, quàm quot tàm clarè & distinctè rationi pateat, ut nullo modo in dubium vocari possit.*

Secunda. *Omnes difficultates quæ erunt examinandæ in tot partes esse dividendas, quot expediet ad illas commodius resolvendas.*

Tertia. *Cogitationes omnes quæ veritati quærendæ impendendæ erunt, certo semper ordine esse promovendas: incipiendo sci. à rebus simplicibus & cognitu facillimis, ut paulatìm & quasi per gradus ad difficiliorum & magis compositarum cognitionem ascendatur: in aliquem etiam ordinem eas mente disponendo, quæ se mutuò ex naturâ sua præcedunt.*

Quarta & ultima. *Tum in quærendis mediis tum difficultatum partibus percurrendis, tam perfectè singula esse enumeranda, ut ad omnia circumspiciatur, ità ut nihil omitti certum sit.*

Verum quidem est, has regulas esse observatu difficiles:

ciles, utile tamen erit illas ſemper habere præ oculis, eaſque quantum fieri poteſt, obſervare, cum nobis, rationis ope, aliqua veritas erit inveſtiganda.

Caput Tertium.

De Methodo Compoſitionis; & ſpecialiter de illâ quæ Geometris in uſu eſt.

QUæ capite ſuperiori deduximus in anteceſſum nos docuere, quæ ſit Methodus *Compoſitionis*, quæ Analyſi ideo præferenda eſt, quod hâc utamur ad ſcientias tradendas atque explicandas.

Ut à generalioribus & ſimplicioribus orſi ad minus generalia & magis compoſita deſcendamus, ipſum eſt quod præcipuè docet *compoſitionis* Methodus: Hoc pacto ingratas earundem rerum repetitiones ſuccedimus; quandoquidem, ante Genus, Species eſſent explanandæ, (neque enim ignorato genere cognoſci Species poteſt) iteratóque & ſæpius in cujus ſpeciei explicatione ipſum genus eſſet explicandum.

Ut autem hæc methodus evadat omnibus numeris perfecta, & ad finem propoſitum obtinendum, claram ſci. diſtinctamque veritatis cognitionem, accommodata, bene multa ſunt obſervanda. Sed cum præcepta generalia ab omni materia ſecreta, intellectu ſint admodum difficilia, lubet Geometrarum Syntheſin conſiderare, quæ ſemper credita eſt cùm ad veritatem demonſtrandam, tùm ad perſuadendum efficaciſſima. Primo itaq; oſtendemus quid in illâ laudabile ſit, ac demùm in quo peccet.

Cum itaque Geometris propoſitum ſit nihil prorſus aſſerere quod evidentiſſimum non ſit, atque certiſſimum, hoc ſe conſequi poſſe arbitrantur, modo hæc tria obſervent.

1. *Si*

1. *Si nihil in terminis ambiguum relinquant* : estque huic ab illis cautum definitionibus nominum; de quibus parte prima.

2. *Si ratiocinationes deducant non nisi à certis principiis, & evidentibus*, & quæ à nemine, qui sui compos sit, possint in controversiam vocari. Hinc omnium primò ipso in limine axiomata collocant, quæ ut concedantur, petunt, cum usque adeò clara sint, ut ulteriori probatione obscurarentur.

3. *Si omnem conclusionem demonstrativè probent :* ope sci. definitionum præmissarum, axiomatum evidentium & concessorum, vel propositionum, quæ cum priùs fuerint ritè demonstratæ tot principiorum posteà dignitatem consequuntur.

Ad hæc tria capita quicquid a Geometris observatur inter demonstrandum revocari potest, atque his quinque regulis utilissimis concludi.

Regulæ necessariæ definitionum.

Prima. *Nihil in terminis obscurum & æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

Secunda. *In definitionibus terminos usurpare vel perfectè notos, vel prius explicatos.*

Axiomatum.

Tertia. *Nullum axioma ponere, quod non sit evidentissimum.*

Demonstrationum.

Quarta. *Omnes Propositiones subobscuras probare, ope definitionum præmissarum, axiomatum concessorum, propositionum demonstratarum, vel denique ipsâ rei, de quâ agitur, constructione, ubi quid faciendum proponitur.*

Quinta. *Nunquam abuti terminorum ambiguitate, non suffectis saltem mentalitèr definitionibus, quæ illos restringunt & explicant.*

En quæ Geometræ necessaria duxere, ad argumentis vim Apodicticam conciliandam. Imò fatendum est, harum accuratam regularum observationem sufficere ad vitandum vitiosas in scientiis tractandis ratiocinationes, quod proculdubio primarium est, cum cetera omnia potius utilia dicenda sint, quam necessaria.

Caput Quartum.

Specialior harum regularum Explicatio : & primò illarum, quæ definitiones spectant.

QUanta in nominibus definiendis utilitas sit prima parte declaravimus. Illa autem tanta est, ut in ea contemplanda nimis assidui esse nequeamus, cum innumeris quæstionibus elucidandis inserviat, quæ non nisi, ob terminorum varie à variis intellectorum ambiguitatem, negotium facescunt : adeò ut disputatissimæ controversiæ illicò evanescerent, si contendentium alteruter clarè & paucis designaret verborum quæ quæstionem constituunt, sensum.

Observatum à Cicerone est maximam controversiarum partem, quæ veteres Philosophos exercuêre, & quæ præcipuè Stoicos Academicósque inter se commisêre, ab ambagiosis hoc genus vocabulis ortas fuisse. Stoici etenim amarunt, quò pluris haberentur, usurpatas in Ethicâ voces alitèr quam cæteri homines, intelligere. Hinc illorum, vivendi ratio & austerior habita est, & sanctior ; quamvis hæc fucata sanctitas in verbis esset, non rebus : Néque enim ipse è stoa sapiens magis sibi à vitæ voluptatibus temperabat, quam cæterarum Sectarum Philosophi qui remissiores videbantur ; néque mala ac incommoda minus fugiebat. Hoc illos inter & reliquos Philosophos discrimen erat, quod hi usitata boni & mali vocabula usurpabant, illi volup-

voluptates, quibus perfruebantur, bonas non dicerent, sed res præferendas προηγμένα; quæ verò fugiebant mala, eo nomine non indigitarent, sed illa vocarent res rejiciendas sive ἀπὸ προηγμένα.

Utilissimum itaque erit, id in omni questione recidere, quod ex verborum æquivocatione oritur; hæc ita definiendo per alia nomina clarè intellecta, ut nullus deinceps error possit subesse.

Huic inservit regularum, quas posuimus prima, quâ jubemur, *nihil in terminis relinquere obscurum, aut æquivocum quod non definiatur.*

Sed ut definitiones hæ evadant quam possunt maxime utiles, secunda regula adjicienda est, quâ docemur nullos in definitionibus terminos adhibere, qui non sint perfectè noti, vel priùs explicati.

Cum satis clare distinctéque notio alicui addicta nomini descripta non sit, vix fieri potest, quin sensìm in aliam notionem labamur, ab illa primùm designatâ diversam: id est, nomine aliquo utentes debemus mente designatam à nobis Ideam semper substituere, cum è contrà nos aliam ab eâ, quam natura obtrudit, supponamus. Id autem facile scire potest, si in locum Definiti ipsam sufficiamus definitionem; hoc enim in propositione nihil debet immutare, si in eâdem Ideâ permansum fuerit, quæ tamen omninò mutata videbitur si ex hâc in aliam Ideam desultorie transilierimus.

Ab exemplis hæc omnia fient clariora. Euclidi angulus planus rectilineus definitur, *Occursus duarum linearum rectarum in eodem plano inclinitarum.* Si hic nihil obtrudat præter simplicem nominis definitionem, adeò ut nomen *Anguli*, nobis in posterum exhibiturum sit, omni aliâ significatione sepositâ, duarum tantum linearum occursum; non est cur Euclidem criminemur. Nam illi licitum fuit hunc linearum occursum hoc *anguli* nomine appellare. Sed debuit meminisse aliam huic nomini Ideam non esse in posterum subtrudendam: An verò in hoc ille peccaverit sciri potest, si datam

Anguli

Anguli definitionem toties ſubſtituamus, quoties *Anguli* nomine utimur. Quo facto, ſi aliquid abſurdi ſequatur in eo, quod de Angulo tradit, evidens fit eum ab illâ, quam primùm deſignaverat, Ideâ ad aliam, quam à naturâ hauſit inconſultò devolaſſe. Docet ex. ca. quomodo bipartiendus angulus ſit; Definitionem ſubſtitue, & unicuique protinùs innoteſcet, non eſſe hunc angulorum occurſum, qui in duas partes dividitur, qui duo latera habet & baſin, ſed hæc omnia comprehenſo inter duas lineas ſpacio convenire, non ipſi linearum occurſui.

Evidens itaque eſt Euclidem hallucinatum fuiſſe eiq; quo-minùs Angulum definiret ſpacium inter duas lineas comprehenſum, illud obſtitiſſe, quod cerneret hoc ſpacium vel majus eſſe poſſe, vel minus, prò laterum longitudine aut brevitate, cum tamen ipſe angulus nec major evaderet, nec minor. Non tamen hinc concludere debuit Angulum non eſſe ſpacium, ſed tantum quod ſpacium comprehenſum inter duas lineas rectas concurrentes, eſſet indefinitum quidem ſecundum dimenſionum alteram, reſpondentem ſci. linearum longitudini; determinatam verò, ſecundum alteram proportionali parte circumferentiæ, cujus centrum eſt punctum illud in quo ſibi hæ lineæ occurrunt.

Hæc definitio adeò clarè, adeò nitidè deſcribit anguli Ideam omnibus hominibus innatam ut ſimul, & *nominis* definitio cenſenda ſit, & *rei*, niſi quod anguli nomen vulgò etiam angulum ſolidum ſignificet, cum ad angulum planum rectilineum hâc definitione determinetur. Definito itaque in hunc modum angulo, manifeſtiſſimum eſt, quicquid dici poteſt de angulo plano rectilineo, (qualis in omnibus figuris rectilineis reperitur) de hoc angulo ſic definito verificari, neque opus eſſe unquam ſemel præfixam Ideam mutare, neque abſurdi quicquam ſequi, ſi in definiti locum definitio ſurrogetur. Nam ſpacium illud, ut ſuperiùs definitur, eſt quod bipartiri, tripartiri, quadripartiri, &c. poteſt:

quod

quod bina latera, quibus clauditur, habet; quod ex illâ parte, quæ est ex se indefinita, determinari potest lineâ, quam basin aut subtensam vocant: quod nec majus nec minus censetur, quia brevioribus aut longioribus lineis comprehenditur; ex illâ enim parte, quâ, indefinita est, magnitudinis parvitatisvè petenda mensura non est. Ex hac definitione cognosci potest an Angulus angulo æqualis, major, minorvè sit. Cum enim hujus magnitudo spacii determinata sit proportionali parte circuli, cujus centrum punctum illud est ubi lineæ angulum constituentes occurrunt; quando duo anguli partibus circulorum similibus aliquotis mensurantur, æquales sunt: si verò alter decimâ parte, alter duodecimâ mensuretur, cujus mensura pars decima est, major erit illo, quem duodecima dimetitur. Cum ex definitione Euclidea sciri non possit; in quo Angulorum æqualitas sita sit: quod Elementis Euclideis confusionem invexit quam maximam, ut a Ramo observatur, licet ille fælicior in hac tollenda non fuerit.

En alias Euclidis definitiones iisdem cum anguli definitione vitiis laborantes! *Ratio est habitudo duarum magnitudinum ejusdem generis comparatarum inter se secundum quantitatem. Proportio est similitudo rationum.*

Secundùm has definitiones, *rationis* vocabulum complecti debet habitudinem quæ est inter duas magnitudines, cum, quantùm altera alteram superat, consideratur. Negari enim non potest, quin hæc habitudo sit duarum magnitudinum comparatarum secundum quantitatem: ac proinde quatuor magnitudines inter se proportionem habebunt, cum differentiâ primæ ad secundum, æqualis sit differentiæ tertiæ ad quartam. Nec est quod Euclidem de his definitionibus vocemus in jus, modò in iisdem permaneat Ideis, quas his verbis designavit, insignivitque *rationis* & *proportionis* nominibus. Sed permansum ab illo non est, cum ex libri totius serie quatuor hi numeri 3. 5. 8. 10. proportionales non sint, licet illis definitio, quâ proportionis nomen

men definivit, quadret, cum inter numerum primum & ſecundum, comparatos ſecundum quantitatem, habitudo ſit ſimilis illi, quæ eſt inter tertium & quartum.

Quò itaque ſe ab hoc lapſu tutum præſtaret, obſervandum illi fuiſſet, poſſe magnitudines dupliciter inter ſe comparari. Primò enim conſiderare poſſumus quantum magnitudo magnitudinem ſuperet. Secundo quomodò magnitudo in magnitudine contineatur: & quemadmodum hæ habitudines diverſæ ſunt, ita diverſis nominibus appellari debuerunt. Primam itáque habitudinem *Differentiam* dixiſſem, alteri ſervato *rationis* nomine. Denique definirem *proportionem* ambarum harum habitudinum, id eſt, *Rationis* & *Differentiæ*, æqualitatem. Et cum hinc duæ ſpecies reſultent, duobus etiam nominibus erunt deſignandæ, appellandáque æqualitas differentiarum *proportio Arithmetica*; rationum verò, *proportio Geometrica*. Et quia hæc ultima ſpecies crebriùs occurrit quam prima commonendi Lectores ſunt Geometricam ſemper eſſe intelligendam, cum proportionis aut magnitudinum proportionalium nomen ſolitariè ponitur; Arithmeticam verò, non niſi cum exprimitur. Quod ſi effectum fuiſſet & omnem obſcuritatem & omnem æquivocationem ſuſtuliſſet.

Ex his omnibus palàm eſt temerè non eſſe uſurpandum axioma illud, quo aſſeritur nominum Definitiones eſſe arbitrarias. Sed fatendum eſt ſummam diligentiam debere adhiberi ad Ideam nominis, quod definimus, tam clarè, tam diſtinctè deſignandam, ut in orationis progreſſu nullus error poſſit ſubrepere, Ideâ nominis mutatâ, i. e. nomine alio ſenſu intellecto, quam quo intelligi ex definitione debet, adeò ut ſemper definitio poſſit definito ſubſtitui, ſine ullo ſubſequuturi abſurdi metu.

Caput

Caput Quintum.

Geometras non semper benè intellexisse discrimen quod est inter Definitiones nominum & rerum.

QUamvis, præscriptoribus cæteris omnibus Geometræ maximo cum emolumento nominum definitiones usurparint. Mihi tamen hic arbitror incumbere, ut ostendam illos non semper bene perspexisse discrimen illud, quod inter definitiones rerum, & definitiones nominum ponendum est; nimirum quod de primis lites moveri possint, non item de alteris. Nam video ex illis aliquos non minori vehementiâ ac incitatione de hisce nominum definitionibus pugnare, quam si de ipsis rebus ageretur.

In commentariis etenim quos in Euclidem Clavius edidit longa & pugnacissima inter illum & Peletarium disputatio exstat, de Spacio quod est inter tangentem & circulum. Hoc Peletarius angulum non esse contendebat, cum Clavius angulum esse toto nisu contenderet. Sed quis tam parum oculatus qui non videat, hoc animorum motus verbulo potuisse comprimi, si alter ab altero amicè petiisset, quid Anguli nomine esset intelligendum.

34 Prætereà novimus Simonem Stevinum celebrem Principis Auriaci Mathematicum, cum numerum definivisset id, *per quod explicatur quantitas cujusque rei*, adversus eos qui negabant unitatem esse numerum excanduisse, atque oratoriâ declamatione esse invectum, quasi de re gravi & seriâ ageretur. Verùm quidem est illum huic quæstioni immiscuisse aliam alicujus momenti an sci. unitas in numero sit, quod punctum est in linea: sed erat hic secretio facienda, nè res disparatissimæ confunderentur; duæque seperatim quæstiones instituendæ,

ſtituendæ, altera, an unitas ſit numerus? altera, an unitas in numero ſit quod punctum eſt in lineâ? Et de prima dicendum illam eſſe diſputationem de nomine, unitatemque vel numerum fore, vel non; pro variâ numeri definitione: ſi enim cum Euclide definiamus, *numerum multitudinem unitatum conjunctarum*, luce clarius erit unitatem numerum non eſſe; ſed cum Euclìdis definitio arbitraria ſit, licebit aliam definitionem huic nomini dare, nempe eam, quam Stevinus fabricatus eſt, per quam unitas numerus erit. Ex dictis habemus ſolutionem primæ quæſtionis, nihilque urgeri poteſt adverſos eos, quibus non placet unitatem numerum eſſe, ſine manifeſtâ principii petitione, uti videre eſt in examine prætenſarum Stevini demonſtrationum, quarum prima talis eſt.

Pars ejuſdem naturæ eſt cum toto;
Unitas eſt pars multitudinis unitatum: Ergò
Unitas eſt ejuſdem naturæ cum multitudine unitatum; ergò & numerus.

Hoc argumentum futile prorsùs eſt, nam licet pars ejuſdem naturæ ſit cum toto, non eſt tamen eodem nomine appellitanda; imò ſæpiſſimè accidit è contrà ut alio debeat nomine appellari. Miles exercitûs pars eſt, non tamen exercitus: triclinium pars ædium, non tamen ædes ipſæ: ſemicirculus circulus dicendus non eſt, nec quadrati pars quadratum. Probat itaque ut plurimum hoc argumentum, unitatem, cum ſit pars multitudinis unitatum, aliquid habere commune cum omni multitudine unitatum, ſecundum quod dici poſſit, ejuſdem cum illâ naturæ; ſed non probat deberi idem numeri nomen unitati & multitudini unitatum, quandoquidem, ſi ita libitum ſit, nomen numeri reſervare poſſumus ſoli unitatum multitudini, unitatemque vel nudè dicere unitatem vel partem numeri.

Neque in ſecundo argumento fælicior Stevinus, quod tale eſt.

Si

Si ex dato numero nullus numerus tollatur, datus numerus manebit:
Ergò, si unitas numerus non est, sublato è tribus, uno, numerus datus manebit; quod est absurdum.

Sed hic major Propositio est absurda, supponitque quod est in quæstione. Euclides etenim negabit numerum datum manere, si nullus numerus auferatur. Nam, ut alius evadat, quàm qui datus erat, sufficit vel numerum auferri, vel numeri partem, qualis est unitas. Prætereà, si hoc argumentum valeret, utique probaret, sublato è circulo dato semicirculo, circulum datum manere, quia nullus circulus ablatus est.

Ac proindè omnia Stevini argumenta tantum probant numerum ita definiri posse, ut hæc vox, *numerus*, unitati possit convenire; quia unitas & unitatum multitudo non tam disparatæ sunt, quin queant uno eodémque nomine significari: Nullatenus tamen probant, numerum non posse definiri definitione solam unitatum multitudinem complectente, nè sci. unitatem toties cogamur excipere quoties illæ proprietates sunt explicandæ, quæ omni numero, exceptâ unitate, conveniunt.

Secunda vero quæstio an unitas in numeris sit idem, quod punctum in lineis, alterius naturæ est, nec de nomine, sed de re instituitur. Nam absolutè falsum est unitatem in numero esse, instar puncti in lineâ, quia unitas addita numero, numerum auget, cùm à puncto addito linea non augeatur. Unitas est pars numeri, cum punctum non sit pars lineæ; sublata è numero unitate, datus numerus tollitur, cum maneat linea sublato puncto.

Creberrime hunc in modum rixatur Stevinus de nominum definitionibus, uti quandò non sine excandescentia probare nititur, numerum non esse quantitatem; numerorum proportionem semper esse Arithmeticam, Geometricam nunquam; omnem radicem cujuscunque numeri esse numerum. Ex quibus palam est

illum penitùs non perſpexiſſe, quid eſſet nominis definitio, illámque pro rei definitione accepiſſe, cum de hâc quæri poſſit, de illâ nefas ſit litem moveri.

Caput Sextum.

De regulis axiomata ſpectantibus: id eſt, de propoſitionibus claris & evidentibus.

SUmma omnium conſenſio eſt, eſſe quaſdam propoſitiones adeò claras & evidentes per ſe, ut ulteriori demonſtratione non indigeant; illáſque omnes quæ non demonſtrantur tales eſſe debere, ut veræ demonſtrationis principia evadant: Nam ſi vel tantillum incertæ ſint & dubiæ, evidens eſt, illis tanquam fundamentis non poſſe concluſionem prorsùs certam & indubiam ſuper-exſtrui.

Sed benè multi non capiunt penitùs, in quo hæc propoſitionis claritas & evidentia ſita ſit. Nam primo credendum non eſt, propoſitionem ſuâ exui certitudine, quia à quibuſdam negatur, aut pro dubiâ eſſe habendam, vel ſaltem argumentis eſſe ſtabiliendam, cùm quiſpiàm inventus ſit, qui illam in dubium vocarit: ſi enim ita eſſet, nihil prorſus certi & evidentis poſſet proferri; cùm Philoſophi aliqui ex profeſſo de omnibus generatim dubitarint, cùm alii aſſeruerint nullam propoſitionem oppoſitâ eſſe veriſimiliorem. De certitudine itaq; ac claritate ſtatuendum non eſt, ex hominum diſputationibus & rixis; quippè de re omni lites, præſertim verbales moveri poſſunt: ſed id demùm clarum & evidens habendum eſt, quod iis clarum & evidens apparet, qui in rerum inveſtigatione cùm ſummo ſtudio & diligentiâ verſati ſunt, quique bonâ fide & cordatè dicturi erunt verbis, quod clàm mente cogitarunt. Quaproptèr graviſſima & veriſſima Ariſtotelis ſententia eſt, demon-

demonstrationes quidem valere ad internam animorum evictionem, non ad externam hominum expugnationem; quia nihil tam firmis demonstrari rationibus potest, quod negari itidèm non possit à vehementi & obstinato opinatore, qui etiam ea sibi verbo tenùs ducet oppugnanda, quæ interiùs habet perspectissima. Hæc tamen animi indoles pessima, & viro pectoris bene præparati indignissima est. Qualis qualis tamen est è modernis Philosophorum scholis prodiit, in quibus mos viget de re omni contentiosè altercandi, gloriæq; ducitur nunquam cedere nunquam manus dare; cùm illic cæteris ingenio is præstare credatur, qui est ad subterfugia detegenda, per quæ pressius evadat, oculatissimus. Cum tamen candidi cordatique hominis indicium sit vel eminùs conspectâ veritate, quam etiam in hoste venerabitur, arma deponere.

Secundò, omnes illi Philosophi, qui asseruêre omnem nostram cognitionem à sensibus oriri, omnem etiam propositionum evidentiam & certitudinem ab iisdem esse hauriendam sensibus dixerunt. *Nam axioma hoc*, inquiunt, *quo non aliud clarius evidentiúsve optari solet, totum est majùs suâ parte, ideò tantum assensum nostrum meretur, quia à primâ infantiâ particulatìm observavimus, omnem hominem suo capite, domum triclinio, sylvam arbore, cælum sydere esse majora.*

Ast hæc opinio non minùs falsa est, quam illa alia, quam parte prima refutavimus, *omnem* sci. *cognitionem esse à sensibus.* Nam si veritas hujus axiomatis, *totum est majus suâ parte*, nobis constaret tantùm à variis observationibus, quas nos à pueris fecerimus, illa foret solum probabilis; cùm inductio tunc tantùm veritatis cognoscendæ medium certum sit, quando certum est, illam esse perfectam & integram. Cum tamen nihil usitatius sit, quam ejus falsitatem detegere, quod nobis priùs verum videbatur ob inductionem adeo generalem, ut nullam dari exceptionem posse arbitrati fuerimus.

Ante duos tresvè tantùm annos pro re prorsùs indubiâ habebatur, aquam contentam in vase recurvo, (cujus pars altera, multo est alterâ capacior) ad libellam constituram, non altiùs in parte exili, quàm in repandâ ascensuram. Hoc enim videbatur, factis innumeris experimentis, esse compertissimum quod tamen nuper falsum esse deprehensum est, modò vasis recurvi pars altera admodum exilis sit: in illâ enim altiùs aqua ascendet quam in majori. Ex quibus omnibus confectum manet, nulliûs nos posse veritatis certos fieri solis inductionibus, nisi certi itidem simus illas esse generales & integras, quod est impossibile: Ac proinde nobis probabilis foret tantùm hujus axiomatis veritas, *totum est majus suâ parte*; si illa nobis tantum innotuisset ex eo, quod hominem capite, sylvam arbore, domum triclinio, cœlum sydere majora olim conspexerimus. Nam semper erit cur subdubitemus aliquid esse posse parte suâ minus, quod oculos observationémque nostram effugisset.

Non itáque hujus axiomatis veritatem acceptam referre debemus observationibus factis olim à nobis pueris; immò è contrà, nihil potest nos in plures errores præcipitare, quam nimia illa, quam infantiæ præjudiciis habemus, fides. Sed illiûs veritas unicè dependet ab eo, quod in claris distinctisque *totius* & *partis* Ideis, clarè distinctéque continetur; nimirum quod totum est majus parte, & pars minor toto. Quod autem sæpius olim observavimus hominem capite, domum triclinio majores esse, nobis solum occasionem porrigere potuit attentiùs considerandi Ideas *totius* & *partis*. Nam omninò falsum est illas observationes absolutam illam inconcussamque certitudinem, quam de illius axiomatis veritate habemus, generare, uti est à me, ni fallor, demonstratum.

Quæ de hoc axiomate diximus, cæteris omnibus accommodanda erunt, atque ita arbitror omnem cognitionis humanæ in rebus naturalibus certitudinem at-

que

que evidentiam ab hoc principio dependere.

Quicquid continetur in alicujus Ideâ clarâ & distinctâ, potest verè de illo affirmari.

Sic quia in Ideâ *hominis*, *animal* continetur, de homine affirmari potest quod sit animal: quia in Ideâ circuli diametrorum æqualitas concluditur; de omni circulo affirmari potest, quod habeat æquales diametros: quia habere omnes angulos æquales duobus rectis, habetur in Ideâ trianguli, id etiam potest de omni triangulo affirmari.

Neque sanè in dubium vocari potest hoc principium, nisi simul omnis evidentia cognitionis humanæ tollatur, inducaturque Scepsis deriducula. Alius namque de rebus judicandi modus non est, nisi per rerum, quas habemus, Ideas, quia illas percipere nequimus, nisi in quantum sunt in mente nostrâ, illic autem tantùm sunt per sui ipsarum Ideas. Si autem judicia, quæ formamus, dum has ideas contemplamur cogitationes tantum nostras, non autem res ipsas repræsentarent, id est, si ex eo, quod nos clarè percipiamus trium angulorum æqualitatem cum duobus rectis contineri in Ideâ trianguli, nobis jus non competeret concludendi omne triangulum reverâ habere tres angulos æquales duobus rectis, sed tantum affirmandi nos ità cogitare, evidens est nos nullam de rebus habere posse scientiam, sed tantum de cogitationibus nostris: ac proinde rerum illarum omnium ignari essemus, quarum nos credidimus esse certissimos. Dicere námque possumus nos tantum ità cogitare, quod manifestissimè omnes omninò scientias destrueret.

Sed periculum non est; nè quis seriò arbitretur nos nulliûs rei, prout in se est, aut veritatem cognoscere, aut falsitatem. Nam aliqua sunt adeò simplicia, adeò evidentia, uti, *cogito ergo sum*; *totum est majus suâ parte*, ut impossibile sit seriò & bonâ fide dubitare an in seipsis talia sint, qualia illa concipimus: De illis etenim dubitare non possumus, nisi cogitemus, cogitare non

possumus nisi vera affirmemus; ac proinde dubitare nequimus.

Nihilominus ex hoc uno principio statuere non possumus, quidnam sit pro axiomate habendum. Nam quædam in Ideis attributa continentur, quæ & possunt & debent demonstrari, uti in triangulo æqualitas trium angulorum cùm duobus rectis; vel in Hexagono æqualitas omnium cùm octonis rectis. Sed videndum est, an mediocri tantùm attentione opus sit; ut sciamus attributum in Ideâ contineri; an vero alia adsciscenda sit Idea, cujus ope hanc connexionem detegamus. Nam si ascititiâ Ideâ opus non sit, ad hanc detegendam, Propositio axiomatis dignitatem habebit, præsertim si ad hanc connexionem cernendam, mediocris attentio, quam vel mediocria ingenia possunt adhibere, tantùm requiratur. Ast si alia Idea, præter rei ipsius Ideam, sit in auxilium advocanda, Propositio illa debet demonstrari. Poterunt itaque de Axiomatis hæ duæ Regulæ sanciri.

Regula prima.

Quando, ut sciamus attributum aliquod subjecto convenire, v.g. toti convenire, quod sit majus suâ parte, consideranda est mediocri tantùm attentione utraque Idea subjecti & attributi; ita ut hæc mediocris consideratio institui non possit, quin clarè innotescat Ideam attributi reverâ contineri in Ideâ subjecti: tunc talis Propositio axioma erit, nec demonstratione indigebit; quia ex se habebit omnem illam evidentiam, quam habere poterit à demonstratione; quæ aliud præstare non poterit, quàm ostendere attributum illud subjecto convenire, ope sci. tertiæ Ideæ illam connexionem declarantis, quod sine hujus tertiæ Ideæ operâ jam factum est.

Sed hic confundenda non est simplex explicatio, (licet speciem præseferat ratiocinationis) cum verâ demonstratione. Nam quædam axiomata sunt, quæ explicari

plicari debeant, ut meliùs cognoſcantur & intelligantur; cum tamen demonſtranda non ſint. Explicatio etenim eſt aliis uberioribuſque verbis clarior expoſitio ejus, quod in axiomate continetur, cùm demonſtratio exigat novum aliquod medium, quod clarè in axiomate non habebatur.

Regula ſecunda.

Quando ſola conſideratio utriuſque Ideæ ſubjecti & attributi non ſufficit ad clare oſtendendum attributum ſubjecto convenire, Propoſitio id affirmans axiomatis loco haberi non debet, ſed erit ulteriùs Demonſtranda, aliis Ideis adhibitis ad hanc connexionem declarandam: ſic adhibemus Ideam linearum parallelarum ad oſtendendum tres angulos trianguli eſſe æquales duobus rectis.

Majoris momenti ſunt hæ duæ regulæ, quàm quis primo intuitu crederet. Nam hominum culpa communiſſima eſt, quod ſeipſos de rebus, quas vel affirmant vel negant, non ſatis ſeriò conſulant, ſed iis fidem habeant, quæ vel fando audivêre, vel ipſi olim cogitavêre, inſuper habentes ea judicia, quæ jam formarent, ſi eadem denuò attente conſiderarent; quòd verborum ſonitum potiùs attendant quam veras rerum Ideas; quod pro claris & evidentibus ea vendant, quæ omninò concipi non poſſunt, eaque pro falſis rejiciant, quorum veritatem impoſſibile eſſet non agnoſcere, ſi vel tantiſper ſeriò de iis cogitarent.

Exempli causâ: qui aſſerunt præter partes, partium ſitum, figuram, motum vel quietem meatuſque partibus interſperſos, eſſe etiam in ligno formam ſubſtantialem ab his omnibus diſtinctam, nihil ſecredunt pronunciare quod non ſit certum; cùm tamen id dicant, quod nec ipſi intelligunt, vel ullus alius unquam intellexit, vel eſt unquam intellecturus.

Si verò quis conetur illis naturæ Phænomena explicare per partes inſenſibiles, ex quibus corpora componuntur,

nuntur, per partium varios situs, magnitudines, figuras, motus, quietem, & per meatus intersperfos, qui alia corpora vel arcent vel admittunt, continuò arbitrabuntur se somnia & nugas audire, cùm tamen nihil dicatur, quod non facillimè possint concipere. Imò, mirabili mentis occæcatione, ob ipsam facilitatem, quam in ipsis percipiendis experiuntur, proclives sunt ut credant ea non esse veras Phænomenon causas, quas rentur magis abditas & mysteriorum sci. pleniores: adeò ut citiùs audituri sint eos, qui naturam explicant per principia cæca & non intellecta, quàm illos, qui principia adhibent probè illis nota.

Insuper affatim lepidum est quod, cùm de partibus insensibilibus sermo instituitur, has summo jure credunt se posse rejicere, quia oculis manibúsque subjici non possunt, cum tamen illis formæ substantiales, gravitas, attractio & reliqua qualitatum turba impendiò satisfaciant, quæ tamen tantum abest, ut cerni queant aut tangi, ut ne quidem possint ullo modo mente comprehendi.

Caput Septimum.

Quædam axiomata valdè utilia, & quæ principiorum loco esse possunt, ad gravissimas veritates demonstrandas.

IN confesso apud omnes est admodum utile esse, quædam axiomata & principia mente memoriáque tenere, quæ, cum clara sint & indubia, usui esse possint ad rerum abditissimarum cognitionem comparandam. Sed illa, quæ nobis passim obtruduntur, tam inania & futilia sunt, ut possint sine ullo incommodo negligi. Nam hoc, quod omnis cognitionis principium dicitur, *Impossibile est idem simul esse & non esse*, clarissimum quidem

dem est & certissimum, sed nullus video ubinam prodesse possit ad scientiam generandam. Quæ verò hic subjungo illis aliis, ni fallor, utilitate præstant. Sit itaque primum illud quod modo explicuimus.

Axioma 1.

Quicquid in alicujus clarâ & distinctâ Ideâ continetur, potest de illo verè affirmari.

Axioma 2.

Existentia, saltem possibilis, continetur in Idea ejus, quod clarè & distinctè concipitur.

Nam postquam aliquid clarè concepimus, non possumus illi non concedere existentiam possibilem: cum ob solam contradictionem, quæ inter Ideas nostras reperitur, negamus quidpiam posse existere. Jam verò in Ideis nulla est contradictio, cum illæ claræ sint & distinctæ.

Axioma 3.

Nihil non potest esse alicujus causa. Ex hoc alia deducuntur axiomata, quæ illius dici Corollaria possunt, uti hæc quæ sequuntur.

Axioma 4. sive 3 Corollarium 1.

Nulla res, nec perfectio rei existentis potest habere pro causâ suæ existentiæ nihil, sive rem non existentem.

Axioma 5. sive 3 Corollarium 2.

Omnis realitas sive perfectio rei invenitur formaliter vel eminenter in causâ primâ & adæquatâ.

Axioma

Axioma 6. ſive 3. Corollarium 3.

Nullum corpus poteſt ſeipſum movere: id eſt, ſibi ipſi motum imprimere ſi prius quieſcat.

Hoc principium uſque adeo ex ſe evidens eſt, ut formarum ſubſtantialium & qualitatum gravitatis & levitatis introducendarum cauſa fuerit: Cum enim Philoſophi hinc viderent impoſſibile eſſe, ut corpus immotum ſeipſum moveret, illinc falſo ſibi perſuaderent nihil extra lapidem eſſe, quo deorſum propelleretur, neceſſariò in lapide duo diſtinguenda duxerunt, materiam ſci. motum impreſſum recipientem, & formam ſubſtantialem gravitate adjutam, motum illum imprimentem. Cum tamen non animadverterent ſe neutiquam eos laqueos effugere, quos cupiebant evitare, ſi hæc forma materialis ſit, id eſt, verè materia. Si autem verè materia non ſit, omninò neceſſe eſt, ut ſit ſubſtantia à materiâ realiter diſtincta: talem autem clarè concipi prorsùm impoſſibile eſt, niſi adinſtar mentis concipiatur, id eſt, ſubſtantiæ cogitantis, qualis eſt forma hominis, non item formæ cæterorum corporum.

Axioma 7. ſive 3. Corollarium 4.

Nullum corpus poteſt aliud movere, ſi ſit immotum. Nam ſi corpus immotum ſemetipſum movere non poteſt, multò minùs poterit aliud movere.

Axioma 8.

Id quod eſt clarum & evidens negari non debet, quia quod eſt obſcurum non poteſt comprehendi.

Axioma 9.

Eſt de naturâ mentis finitæ, quòd non poſſit comprehendere infinitum.

Axioma 10.

Testimonium ejus, qui est infinitè potens, infinitè sapiens, infinitè bonus, & infinitè verax efficacius esse debet ad persuadendum, quàm argumenta quàm maximè demonstrativa.

Nam certius est, quòd qui est infinitè sapiens non fallatur, & qui est infinitè bonus non nos fallat, quàm quòd non fallamur à nobismetipsis, etiam in rebus evidentissimis.

His tribus ultimis axiomatis innititur fides nostra de quâ plura inferiùs.

Axioma 11.

Res gestæ de quibus sensus facile possunt judicare, si confirmentur testimoniis multorum hominum, diversarum ætatum, diversarum nationum, diversa consilia prosequentium, si de illis loquantur tanquam à se visis, neque suspicio sit eos conspiravisse ad mendacium stabiliendum, non minus constanter credi debent, quàm si visæ fuissent à nobis propriis oculis.

In hoc axiomate fundatur pars maxima nostrarum notitiarum, cùm longè plura sint, quæ hoc modo cognoscimus, quàm quæ à nobis metipsis habemus.

Caput Octavum.

De regulis pertinentibus ad Demonstrationem.

LEgitima demonstratio duo exigit; alterum, quòd in materiâ nihil incerti & dubii sit; alterum quòd in formâ nullum sit vitium: utrúmque autem consequemur, si illæ duæ regulæ, quas præmissimus observentur.

Nan nihil incerti dubiive erit in materiâ, si omnes propositiones quæ ad alia probanda adhibebuntur, sint.

Vel definitiones nominum jam expositorum, quæ, cùm ad libitum sint, sub disputationem non cadunt:

Vel axiomata jam concessa, & quæ neutiquàm admitti debuêre, nisi ex se clara & evidentia sint, per regulam tertiam.

Vel propositiones prius demonstratæ, quæ proinde ipsâ sui demonstratione evaserunt claræ & evidentes,

Vel rei ipsius constructio, (si quid faciendum proponitur) in quam dubitatio non magis cadit quàm in reliqua, cum illius possibilitas prius demonstrari debeat, si de illâ aliquod dubium subsit.

Clarum itaque est ex primæ regulæ observatione nihil unquàm ad propositionem probandum allatum iri quod non sit clarum & evidens.

Difficile item non est ostendere nullum adversus formam demonstrationis vitium admissum iri, si secunda regula observetur, quæ omnem è terminis æquivocationem tollit, definitionésque illos restringentes & explicantes semper mente substituit.

Nam si unquàm adversùs syllogismorum regulas peccamus, id tunc accidit, cùm nobis termini alicujus æquivocatio imponit, quem variè in diversis propositionibus intelligimus. Hoc autem præcipuè contingit in medio termino, qui, in præmissis duplicem sensum habens,

bens, communissimum syllogismorum vitium est: palàm autem est non posse hunc errorem illis obrepere qui secundam regulam observant.

Non quòd sola syllogismorum vitia ea sint, quæ à terminorum æquivocatione oriuntur: sed illa alia ejusmodi sunt, ut impossibile sit, hominem vel mediocris ingenii, & mente utcúnque non destitutum in ea labi, præsertim in rebus speculativis: ac proinde inutile erit, aut regulas præscribere, aut monere ab illis esse cavendum: Imò hoc obesset potiùs, quia animi ad has regulas supervacaneas applicatio, eum à necessariis distraheret. Paucos Geometras videmus, quos argumentorum formæ sollicitos habent, aut de iis ad Logicales regulas refringendis somniant, cùm tamen hâc in parte nunquam hallucinentur. Hîc enim tutissime naturâ duce sine ullâ sollicitudine gradiuntur.

De Propositionibus, quæ demonstrari debent, hæc etiam notatio adjicienda est: Illis sci. non esse accensendas, quæ demonstrari possunt solà applicatione *regulæ evidentiæ ad propositionem evidentem*. Aliter nullum daretur Axioma, quod non esset demonstrandum, cùm ferè omnia demonstrari possint illo axiomate, quod omnis evidentiæ basin statuimus, nimirùm, *Quicquid clarè cognoscimus in alicujus Ideâ clarâ & distinctâ, id potest verè de illo affirmari.* Exempli gratiâ.

Quicquid clare continetur in alicujus Ideâ clarâ & distinctâ, id potest verè de eo affirmari.

Sed in Ideâ clarâ & distincta totius, continetur, quod sit majus suâ parte.

Ergò, verè affirmari potest totum esse majus suâ parte.

Quamvis autem hæc demonstratio validissima sit, necessaria tamen non est, quia major Propositio sine ullâ speciali attentione ab intellectu suppletur, cui clarè & evidentèr apparet totum esse majus suâ parte, quamvis non attendamus, undè nobis hæc evidentia oriatur. Nam unum idémque non est, scire quidpiam evidenter, & scire unde sit hæc evidentia.

Caput

Caput Nonum.

De quibusdam defectibus in Geometrarum methodo passim obviis.

QUod in Geometrarum methodo obvium est, jam vidimus ad quinque regulas à nobis reductum, in quibus observandis nimii esse non possumus : & fatendum quidem est, rem esse prorsùs admirabilem, tot occulta & eruta esse, & firmissimis rationibus demonstrata ope regularum adeò paucarum : ità ut inter omnes Philosophos soli Geometræ sint, qui suis è scholis & libris disputationes litésque exterminarunt.

Nihilominùs si, sepositis præjudiciis, dicenda sententia sit, uti eâ laude spoliari non debent, quod viam præ cæteris omnibus maximè certam institerunt ad veritatem assequendam, ità negari non potest, quin in aliquos defectus lapsi sunt, qui à fine quidem proposito eos non averterunt, sed tamen per devia & incommodas viarum asperitates circumduxerunt. Et hoc illud est quod tractis ipso Euclide exemplis conabor ostendere.

Defectus Primus.

De certitudine, quàm de Evidentiâ ; de intellectu convincendo, quàm illuminando magìs laborare.

Laudi Geometris dandum, quòd nihil proferant nisi certum & demonstratum. Sed videntur non satis animadvertisse ad perfectam alicujus veritatis scientiam, non sufficere illam habere pro verâ & demonstratâ, si insuper rationibus petitis ab ipsis rei cognitæ visceribus penitissimè non pervideamus, cur illa vera sit. Nam quamdiu

quamdiu citrà hoc genus certitudinis consistimus, animis nostris plenè factum non erit satis altiorem quippè penitioremque rerum cognitionem concupiscimus, quòd indicio est, nos veram perfectámque cognitionem nobis nondum comparavisse. Dici potest quod hic Defectus cæterorum, quos infrà perstringemus, causa sit & origo; ac proinde non est cur illi denudando diutiùs hoc loco immoremur, cùm id in sequentibus fiet.

Defectus Secundus.

Ea probare, quæ probatione non egent.

Fatentur Geometræ non esse probanda, quæ ex se clara sunt: Ea tamen sæpissime probant. Quia cùm ad assensum extorquendum magis, quàm ad intellectum illuminandum sese, uti diximus, applicuerint, hoc abundantiùs crediderunt se fuisse præstituros, si res etiam evidentes probatiunculis stabilirent, quàm si easdem simplicitèr proponerent, agnoscendámque menti evidentiam committerent.

Hoc illùd est, quod Euclidem impulit ad probandum duo trianguli latera simul sumpta esse tertio majora. Quamvis hoc ex ipsâ lineæ rectæ notione evidens sit, quæ est earum brevissima quæ inter duo puncta duci possunt; & quæ est naturalis mensura intervalli, quo punctum à puncto distat: quod tamen non foret, si omnium linearum brevissima non esset, quæ à puncto ad punctum ducuntur.

Hoc etiam illum compulit, ut Problema demonstrandum faceret, quod poterat inter postulata reposuisse, sci. *ducere lineam æqualem lineæ datæ*. Quamvis hoc facillimum sit, imò facilius quam circulum dato radio describere.

Proculdubio hic defectus ex eo ortum duxit, quòd Euclides non considerarit omnem certitudinem omnémque evidentiam cognitionum nostrarum in scientiis natu-

naturalibus huic principio inniti : *Quicquid in clarâ & distincta Ideâ alicujus continetur, potest de illo verè affirmari.* Ex quo sequitur, si per simplicem tantùm Ideæ considerationem, nullis aliis Ideis ascitis, cognosci potest attributum in illâ Ideâ contineri, propositionem debere pro evidenti, & clarâ haberi, quemadmodum superiùs dictum est.

Novi equidèm esse quædam prædicata, quæ minori negotio cognoscuntur Ideis inesse; quam alia; sed si inesse cognosci possunt mediocri attentione, ità ut nullus, cui sana mens, de eorum connexione possit seriò dubitare, sufficere arbitror, ut Propositiones ejusmodi, ex Idearum simplici consideratione enatæ, principiorum loco sint, quæ demonstratione non indigeant : Sed ut plurimum brevi aliquâ explicatione. Ac proindè contendo neminem, qui vel tantillùm ad ideam lineæ rectæ attenderit, non esse perspecturum, non tantùm quòd à duobus punctis ejus notio dependeat, (quod Euclidi postulatum est) sed etiam, ídque facile & clarissimè, quòd, (si linea recta rectam secet, sintque in secante duo puncta, quorum utrumlibet æqualiter distat á duobus punctis in lineâ sectâ) quòd, inquam, aliud in secante dari punctum non possit, quod non æqualitèr distet à duobus punctis in lineâ sectâ assignatis. Ex his facile cognosci poterit quando linea ad lineam erit perpendicularis, sine angulorum triangulorúmque auxilio, quæ tùm demùm tractari debent, cùm multa fuerint demonstrata, quæ non nisi ope linearum perpendicularium demonstrari possunt.

Observatione etiam dignum est, maximos Geometras pro principiis ponere Propositiones hâc nostrâ multò obscuriores. Archimedes etenim pulcherrimas suas demonstrationes huic axiomati inædificavit. *Si duæ lineæ in eodem plano easdem extremitates habent; & si curvæ vel cavæ sint versus eandem partem, contenta minor erit continente.*

Fateor equidem, probare id, quod probatione non indiget,

indiget, vitium videri quam minimum, imò in se nullum esse: Est tamen si ea consideremus, quæ inde sequuntur. Hinc enim illa naturalis ordinis inversio oritur, de quo infrà agemus, cùm hæc prurigo ea probandi, quæ pro claris ex se & evidentibus supponi debent, ipsos Geometras adegerit, ad illa tractanda, (ut sci. iis probandis inservire possent, quæ probari non debebant) quæ posteà tantùm secundùm naturalem rerum ordinem essent resumenda.

Defectus Tertius.

Demonstrare per impossibile.

Hoc genus demonstrationum, quo quid demonstratur, non per propria rei principia, sed per aliquod (si res aliter sese haberet,) indè subsequuturum absurdum, apud Euclidem frequentissimum est. Cum tamen manifestum sit, tales demonstrationes assensum quidem nostrum extorquere, non autem intellectum clarigare: qui tamen scientiarum finis præcipuus esse debet. Animus enim noster tranquillus quietúsque non fit, nisi sciat & rem esse, & rationem cur ità sit, quod non habetur à Demonstratione deducente ad impossibile.

Non tamen omninò rejiciendæ sunt tales demonstrationes: nam adhiberi possunt ad probandas conclusiones negativas, quæ proprrè corollaria tantum sunt aliarum propositionum, vel ex se evidentium, vel aliàs demonstratarum. Et tunc etiam hoc genus demonstrationis ad impossibile adigens, explicationis potius loco habendum est, quàm novæ demonstrationis.

Tandem dici potest hasce demonstrationes tùnc tantùm admittendas, cum aliæ excogitari non possunt. Culpâ tamen non caret, qui illis utitur ad conclusiones positivas probandas. Jam vero multa sunt in Euclide hoc modo demonstrata, quæ tamen facili negotio alitèr possent demonstari.

Defectus Quartus.

Demonstrare per aliena & remota.

Hoc vitium apud Geometras Communissimum est: parùm illi solliciti sunt, unde probationes accersant, modò demonstrativas nanciscantur; cùm tamen demonstratio imperfectissima sit,quæ instituitur per aliena & remota, à quibus res demonstratæ secundùm naturæ ordinem non dependent.

Dictis lucem ab exemplis fænerabimur. Euclides l. 1. pro. 5. probat triangulum Isosceles habere duos angulos ad basim æquales, ad hoc, latera æqualiter producit, nova hinc triangula fabricatur, quæ demum cum aliis jam factis comparat.

Nunquid autem incredibile non est, rem adeò facilem, ac est hæc angulorum æqualitas, tantis ambagibus indigere ad sui probationem. Nunquid quicpiàm magìs ridiculum, quàm hanc angulorum æqualitatem à peregrinis illis angulis deducere; cùm naturalem ordinem servanti, & facilimi & maxime naturales modi quàm plurimi se offerant illam æqualitatem probantes.

Propositio 47. l. 1. quæ probat quadratum basis angulo recto subtensæ, æquale esse quadratis reliquorum laterum, inter Euclideas propositiones decantatissima est. Evidens tamen est adductam demonstrationem naturalem non esse, cùm æqualitas quadratorum, à triangulorum æqualitate non dependeat, quod tamen est hujus demonstrationis medium; sed à linearum proportione, quæ facile potest demonstrari ope solius perpendiculi, ab angulo recto ad basin dimissi.

Euclides totus scatet hujusmodi demonstrationibus a remotis & alienis.

Defectus

Defectus Quintus.

Non observare naturalem verum ordinem.

Turpissimum Geometrarum vitium hoc est; nullum enim illi ordinem sibi observandum rati sunt, modò priores propositiones ita disponant, quæ posterioribus possint demonstrandis inservire; ac proindè veræ methodi regulas negligentes, (quâ docemur à simplicibus, & maximè generalibus semper ordiri, ut demùm ad composita & particularia descendamus.,) omnia confundunt; unà lineas & superficies, triangula & quadrata commiscent; figurarum ope linearum proprietates demonstrant, aliáque multa invertunt, unde scientiæ pulcherrimæ labes fœdissima aspergitur.

In Euclidis Elementis creberrimum est hoc vitium. Cum quatuor prioribus libris de extenso actum fuerit, quinto agitur de proportione omnimodarum generaliter magnitudinum: sexto extensum resumitur: septimo, octavo, & nono de numeris disseritur, ut de extenso demùm agatur in decimo. En præposterum omnium ordinem! sed etiam in particularibus infinities peccat, primum librum orditur à constructione trianguli æquilateris, & demùm, post duas supra viginti propositiones, generalem methodum præscribit trianguli conficiendi ex datis tribus lineis rectis, modo duæ sint tertia majores, quod ex constructione trianguli æquilateris super lineâ datâ notum erat.

Nihil de lineis perpendicularibus demonstrat, vel de parallelis, nisi per triangula. Superficierum dimensiones cum dimensionibus linearum confundit.

Libro primo pro. 16. demonstrat, producto latere trianguli, angulum exteriorem majorem altero interiorum oppositorum, &, inferiùs post 16 propositiones, probat hunc angulum esse æqualem duobus rectis.

Exscribendus nobis esset Euclides si omnia hujus vitii exempla vellemus adducere.

Defectus Sextus.

Non adhibere divisiones & partitiones.

Et hujus vitii accusanda Geometrarum methodus. Non quod Generum de quibus agunt omnes species non notent, sed quià id faciunt terminos simpliciter definiendo, definitiones tùm subjiciendo, cùm tamen declarare deberent & genus tot species habere, & plures non posse habere, quia Generalis Idea Generis plures recipere differentias non potest; quod multum lucis afferret ad generis speciéique naturas penitiùs cognoscendas.

Exempli libro primo Euclidis habentur definitiones omnium specierum trianguli; sed quis non videt multum claritatis affulsurum, si ita illæ proponerentur.

Triangulum dividi potest, vel secundùm latera, vel secundum angulos.

Latera sunt

vel	Omnia æqualia &	vocatur	*Æquilaterum.*
	Duo tantum æqualia		*Isosceles.*
	Omnia inæqualia &		*Scalenum.*

Anguli sunt

vel	Omnes acuti & vocatur *Oxigonum.*	
	Duo tantum acuti & tunc tertius est.	

vel	Rectus,	Et dicitur	*Rectangulus.*
	Obtusus.		*Ambligonium.*

Præstat autem, tùm demùm hanc trianguli divisionem tradere, cum priùs explicatæ & demonstratæ fuerint generales trianguli proprietates, unde poterit cognosci duos saltem angulos in triangulo debere esse acutos, quia tres junctim duobus rectis æquivalent.

Hoc

Hoc vitium coincidit cum illo inversi ordinis: non enim debemus de speciebus agere vel eas etiam definire, nisi postquàm probè ipsum genus cognovimus, præsertim si multa de genere dici possunt & explicari, sine specierum mentione.

Caput Nonum.

Responsio ad ea quæ hac de re Geometræ reponunt.

Quidam Geometræ credunt has se criminationes eluisse, cum dixerint, cætera insuper habenda, sibi sufficere, si nihil proferant, quod non firmissimis argumentis evincant, cùm hoc pacto certissime noscant veritatem se esse assequutos, quod illis unice propositum erat.

Fatendum quidem est tam graves non esse hos lapsus, quin adhuc meritissimo jure laus ea debeatur illis scientiis, quæ generali Mathematicarum nomine censentur quæ præ humanis cæteris omnibus optimè & accuratissimè traditæ fuerint: solum contendimus etiam aliquid adjici posse, quo evadant perfectiores: & quamvis nihil proferre, quod non sit certum, illis præcipuè propositum sit, quidnì tamen possint insuper ad modum tradendi maximè naturalem diligentiùs attendere, quo quæ tradunt altius dicentium animis insideant.

Dicant, si lubet, se genuinum ordinem non curare, sibi perinde esse, modò persuadeant, (ad quod unicè collimant) ídne argumentis intrinsecis, an peregrinis & ascititiis præstent; non tamen hæc dicendo naturam mentis nostræ immutabunt, nec efficient, ut cognitio à rerum veris causis, veris principiis generata non sit clarior, plenior, perfectior illâ, quam ab alienis inventitiisq; probationibus emendicamus.

 Præterea,

Præterea, extra omnem controversiam est, & addisci multo faciliùs, & memoriâ fæliciùs teneri ea, quæ legitimo ordine docentur, cùm Ideæ, quæ naturaliter sibi quasi catenatim connectuntur, & memoriæ minori cum confusione committantur, & promptiùs, ubi opus est, seipsas quasi excitent atque evocent.

Quinimò possumus dicere ea, quorum notitiam per veras causas comparavimus, judicandi potiùs quàm reminiscendi facultate conservari, atque in tantùm fieri nostra, ut in posterum illorum non possimus oblivisci. Cum è contrà, quæ per demonstrationes extraneas cognovimus, & facilè excidant & difficulter, cùm exciderint in memoriam reducantur, quandoquidem, nobis illarum denuò reperiendarum viam mens nostra non possit commonstrare.

Fatendum itaque est, omninò præstabilius esse hunc ordinem servare, quam negligere. Æqui tamen judices hâc in parte solùm possunt dicere, ferendum quidem exiguum incommodum, cùm illud evitari non possit, nisi in majus incurramus: atque adeò incommodum quidem esse verum ordinem non observare, meliùs tamen esse ab illo desciscere, quàm ea, quæ proponimus, invictis firmisque rationibus non stabilire; quam in errores & paralogismos incurrere, dum probationes & argumenta genuina quidem venamur, sed quæ nec demonstrativa sint, nec ab erroris suspicione libera.

Hæc responsio est rationi quàm maximè consentanea: Imò fateor cæteris omnibus præferendam esse ipsam non errandi securitatem, verúmque ordinem negligendum, si ille servari non possit, quin demonstrationum vires imminuantur, periculúmque sit nè fallamur. Sed illicò non dedero, impossibile esse utrúmque simul posse haberi, atque adeò in eâ sententiâ sum, quod possint elementa Geometriæ ita conscribi, ut in illis omnia ordine naturali tradantur, omnes propositiones modis simplicissimis, & maximè naturalibus probentur,

bentur, cùm tamen nihil non demonstretur, quàm clarissimè & invictissimè.

Caput Decimum.

Methodus Scientiarum ad octo principales regulas reducta.

EX his omnibus, quæ modò deduximus, concludi potest, ut methodum habere possimus absolutiorem illâ, quæ Geometris in usu est, duas trésve regulas quinis illis, quæ capite secundo habentur, esse superaddendas; adeò ut omnes regulæ ad octo possint reduci.

Harum duæ primæ ad Ideas pertinent, primámque hujus Logicæ partem respiciunt.

Tertia & quarta ad axiomata, & secundam partem spectant.

Quinta & sexta de ratiocinatione sunt, & ad tertiam partem referuntur.

Duæ vero ultimæ de ordine ad quartam.

Duæ regulæ definitionum.

Prima, *Nihil in terminis obscurum vel æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

Secunda, *In definitionibus terminos usurpare vel perfectè notos, vel priùs explicatos.*

Regulæ Axiomatum.

Tertia, *Nullum axioma ponere, quod non sit evidentissimum.*

Quarta, *Id pro evidenti acceptare quod mediocri attentione cognoscitur esse verum.*

Regulæ Demonſtrationum.

Quinta, *Omnes Propoſitiones ſubobſcuras probare, ope definitionum præmiſſarum, axiomatum conceſſorum vel propoſitionum demonſtratarum.*

Sexta, *Nunquam abuti terminorum ambiguitate, non ſuffectis, ſaltem mentalitèr, definitionibus illos reſtringentibus & explicantibus.*

Regulæ Methodi

Septima, *Res tractare quantùm fieri poteſt ſecundùm ordinem natùralem, à generalioribus & ſimplicioribus incipiendo, atque explicando quicquid pertinet ad naturam generis priuſquàm ad particulares ſpecies deſcendamus.*

Octava, *Dividere quantum fieri poteſt unumquodque genus in omnes ſpecies, unumquodque totum in omnes partes, ünamquamque difficultatem in omnes caſus.*

Hiſce ultimis duabus regulis inſerui hæc verba, *quantum fieri poteſt*, quia ſæpiſſimè accidit illas non poſſe rigorosè obſervari, ſive ob humanæ mentis limites, ſive ob illos, quos cogimur unicuique ſcientiæ aſſignare.

Ex quo fit, quòd explicanda ſæpe ſpecies ſit, non explicato eo omni quod ad genus ſpectat. Sic in Geometriâ communi, de Circulo agitur, cùm nihil in particulari de lineâ curvâ, quæ circuli genus eſt, traditum fuerit præter ſolam definitionem.

Aliquando illud omne quod de genere dici poteſt, explicari nequit, quia hoc tempus conſumeret ; & tunc ſufficiet quæ libuerit pauca dicere priuſquam ad ſpecies deſcendamus.

Arbitror tamen nos ſcientiam perfectiſſimè tradere non poſſe, niſi has regulas non minùs quàm alias ſtrictè obſervemus, ſtatuamúſque ab illis non diſcedere, niſi grandi neceſſitate, nec minori emolumento abducamur.

Caput

Caput Undecimum.

De iis quæ per fidem cognoſcimus, ſive illa divina ſit, ſive humana.

QUæ huc uſque expoſuimus, ſcientias purè humanas ſpectant, eaſque cognitiones quæ rationis evidentiæ innituntur. Sed priuſquam ultimam operi manum imponamus, non abs re erit aliquid de alio cognitionis genere ſuperaddere, quæ nec certitudine nec ſuo evidentiæ modulo aliis ſcientiis cedit, eſtque illa cognitio, quam ab authoritate derivamus.

Duobus modis generaliter quicpiam verum eſſe cognoſcimus, altero, per eam quæ ex nobis ipſis eſt, cognitionem, ſive illam ſentiendo, ſive ratiocinando nacti fuerimus; quæ cognitio generali nomine *Ratio* vocitari poteſt, quia ipſorum ſenſuum perceptiones à rationis etiam judicio dependent, vel *ſcientia*, latiùs ſumpto vocabulo, quam in Scholis ſolet, pro omni cognitione rei à re ipsâ derivatâ.

Alter modus eſt ab authoritate hominum fide dignorum, ita rem eſſe teſtificantium, cùm ejus nullam nos à nobis cognitionem habeamus, Hæc *fides* dicitur ſecundum hanc D. Auguſtini ſententiam, *Quod ſcimus debemus rationi, quod credimus authoritati.*

Sed quemadmodum hæc authoritas duplex eſt vel Dei vel hominum, ita fidei duas ſpecies habemus, *Divinam* & *humanam.*

In fidem Divinam error cadere non poteſt, quia Deus nec falli poteſt, nec fallere.

Fides humana ex ſe errori obnoxia eſt, quia ex ſacris litteris, *Omnis homo mendax*, fierique poteſt, quod ille ipſe, qui nobis aliquid pro vero affirmat, decipiatur. Nihilominus, prout ſuprà annotatum à nobis eſt, aliqua,

aliqua, quorum notitiam per fidem humanam habemus, non minùs certa & indubia à nobis credenda ſunt, quam ſi Geometricis demonſtrationibus eſſent ſtabilita. Horum ex numero ea ſunt, quæ cognoſcimus ex teſtimoniis continuis obfirmatiſque multorum hominum, quos moraliter impoſſibile eſt conſpiraviſſe ad aliquid pro vero teſtificandum, quod verum non ſit. Ex. gr. Homines naturaliter averſatiſſimi ſunt ab Antipodibus vel concipiendis vel credendis; attamen quamvis nunquam fuerimus, ubi adverſa nobis veſtigia moventur, nihilque cognoverimus niſi per fidem humanam, emotis mentibus ut ſimus oportet, ſi credamus Antipodas non eſſe. Citrà etiam dementiam affirmari non poteſt Cæſarem, Pompeium, Ciceronem, Virgilium olim nullos fuiſſe, præter inania in fictis ad voluptatem fabulis nomina.

In confeſſo quidem eſt arduum ſæpè eſſe, præcisè dicere, quando fides humana eſt hanc certitudinem adepta: Et hoc ipſum eſt, quod homines in duas oppoſitas aberrationes devios abducit, dum hi omni levi tumuſculo fidem proſtituunt; illi inſulsè omnem ingenii vim intendunt ad fidem rebus confirmatiſſimis, modò præjudiciis præconceptis adverſentur, abrogandam. Aliqui tamen limites aſſignari poſſunt, quos prætergreſſa, fides hanc humanam certitudinem nanciſcetur; aliique, citra quos, adhuc in incerto vacillabit; ſpacio intermedio hos inter limites relicto, quod ad certitudinem incertitudinemvè eò propiùs accedet, quò alterutris hiſce limitibus proximius erit.

Si inter duos generales cognoſcendi modos, *rationem* & *fidem*, comparationem inſtituamus, certum erit fidem rationem præſupponere. Nam ſicut aſſerit D. Auguſtinus Epiſtola 122. & alibi ſæpè, nunquam induci poſſemus ad ea quæ ſunt ſuprà rationem credenda, niſi ipſa ratio nobis perſuaderet, quædam eſſe quæ rationabiliter credimus, licet illis comprehendendis pares non ſimus. Quod præcipuè de fide divina verum eſt, cum vera

ratio

ratio doceat, Deum qui eſt ipſa veritas, non poſſe nos fallere in iis quæ de ſe diviniſque myſteriis revelat. Ex quo ſequitur quamvis debeamus *captivare intellectum in obſequium fidei* ut loquitur Apoſtolus Paulus, nos tamen id non facere cæcè & ſine rationis adſtipulatione (ex quo defectu omnes falſæ religiones originem habuêre) ſed per cognitionem cauſæ, & quia rationi quam maxime conſentaneum eſt, hoc modo Divinæ nos authoritati captivos ſubdere; cum illa Propoſitis fidem faciat ſufficientibus argumentis, qualia ſunt miracula, aliáque prodigia, quibus fateri cogimur Deum, quæ credenda proponuntur, hominibus revelaſſe.

Secundo loco certum eſt, fidem divinam majorem apud nos authoritatem habere debere, quàm ratio, idque ob ipſam rationem, quæ dictat magis certum præferri debere minùs certo: magìs verò certum eſt id, quod Deus dicit, verum eſſe, quàm id, quod nobis ratio perſuadet, cùm magìs à Dei naturâ abhorreat, quod fallat, quam à noſtrâ, quòd fallamur.

Si tamen velimus res accuratè trutinare, quod evidenter per rationem aut ſenſuum fidum internuncium cognovimus, iis nullatenùs opponitur, quæ divina fides docet. Sed in hoc hallucinamur, quia nobis perſpectum non eſt ubinam terminanda ſit hæc rationis & ſenſuum evidentia. Ex. ca. Clare in Euchariſtiâ ſenſus commonſtrant, albedinem & orbicularem hoſtiæ formam, ſed an ſubſtantia panis aliudvè in causâ ſit, cur albedinem illamvè formam cernamus, ſenſus non docent. Ac proinde fides ſenſuum evidentiæ contraria non eſt, cùm docet quæ oculis ſubjiciuntur à pane non eſſe, qui Sacramento Tranſubſtantiationis in *Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti* mutatus eſt; & cum docet panis ſpecies tantum, ablatâ ipsâ ſubſtantiâ, remanere.

Pariter ratio dictat unum corpus ſimul in duobus locis eſſe non poſſe, nec duo corpora in eodem loco. Sed hoc intelligendum eſt de naturali corporum ſtatu; nam adverſus ipſam rationem peccaret, qui vanè ſibi fingeret

ret posse mentem nostram, quæ finita est, limites omnipotentiæ divinæ, quæ infinita est, vel ponere, vel comprehendere, sciréve quoúsque illa possit contingere. Sic cum Hæretici ad convellenda fidei mysteria Trinitatem sci. Incarnationem, Eucharistiam &c. impossibilitates à ratione petitas obtendunt, evidentissimè à ratione deviant, cùm arctis mentis suæ cancellis insulsè nituntur capere Divinæ Omnipotentiæ immensitatem. Ac proinde omnibus hujus farinæ objectionibus sufficiet respondere, quod Augustinus de hâc corporum penetratione habet; *Sed nova sunt, sed insolita sunt, sed contra naturæ cursum notissimum sunt: quia magna, quia mira, quia divina, & eò magis vera, certa, firma.*

Caput Duodecimum.

Quædam Regulæ ad rationem bene dirigendam, in credendis eventibus qui à fide humanâ dependent.

RArus bonæ mentis ejúsque facultatis, qua verum à falso dijudicamus, in scientiis speculativis usus est, quibus pauci tenentur pro vitæ instituto studium operámque impendere; cum tamen frequentissimus sit & maxime necessarius ad ea discernenda, quæ passim apud homines fiunt.

Non mihi sermo est de illo judicio quo cognoscimus, sit ne actio bona aut mala, laude aut vituperio digna; hoc enim ad ethicam spectat; sed tantum de eo, quo de veritate aut falsitate humanorum Eventuum statuimus, (hoc námque ad Logicam solum potest pertinere) sive illos ut præteritos, cum agitur de fide quam illis habere debemus, sive ut venturos consideremus, cum sci. timemus speramúsve ne accidant, ea quæ spes in nobis metúsque enutriunt.

Certum

Certùm quidem eſt hâc de re tradi præcepta poſſe, quæ forſan inutilia non erunt, & quæ prodeſſe poſſunt ad quoſdam errores fugiendos, in quos plurimi cadunt, quia ſatis ad rationis regulas non attendunt.

Primò itáque latiſſimum diſcrimen ponendum eſt, inter duo veritatum genera, quorum alterum ipſas tantum rerum naturas, incommutabiléſque eſſentias, ab exiſtentiâ abſtractas contemplatur; alterum res exiſtentes & præcipuè eventus humanos & contingentes, qui, quando de futuro agitur, poſſunt vel accidere vel non accidere; quando de præterito, poſſunt non fuiſſe. Hoc autem dictum eſto cum relatione ad cauſas proximas, abſtrahendo ab immutabili illo ordine, quo in Divinâ providentiâ inveniuntur, quia hinc ille ordo contingentiam non tollit; illinc, quùm nobis ignotus ſit, nihil poteſt in noſtris judiciis immutare.

Quemadmodum in veritatibus primi generis omnia neceſſaria ſunt, ità nihil verum, quod verum univerſaliter non ſit; ac proinde concludere debemus id eſſe falſum, quod falſum eſt in aliquo caſu.

Sed ſi ad eandem amuſſim fidem noſtram de eventibus humanis formemus, nunquam non erroneè, niſi fortuitò judicabimus, & in millenos paralogiſmos evagabimur.

Nam cum hi eventus aut accidentia ex naturâ ſuâ contingentia ſint, ridiculum foret neceſſariam in iis veritatem quærere. Ac proinde is rationis expers foret, qui nihil vellet de talibus credere, niſi quod oſtenſum fuerit ſummâ neceſſitate ita ſe habere debere.

Neque minus à ratione aberrabit, qui fidem exigeret noſtram de particulari aliquo eventu, converſione v. g. Regis Sinenſis ad religionem Chriſtianam, ob hanc unicam rationem, quòd illa impoſſibilis non ſit: nam alius ob eandem rationem contrarium poſſet affirmare: clarum itáque eſt nos adhuc non poſſe ad alterutrum credendum determinari.

Debet

Debet itáque hic loco axiomatis certi & indubii esse, quod sola rei possibilitas ratio sufficiens non est ad fidem generandam; & quod potest quid rationabiliter credi, quamvis credatur impossibile non esse, contrarium accidisse. Adeò ut è duobus eventibus, alter tantùm credi possit contigisse, licet uterque possibilis censeatur.

Quomodò itáque assensum ad hoc potiùs quam ad illud credendum determinabimus? En regulam!

Ut de rei gestæ veritate statuamus, feramurque ad hoc potiùs quàm illud credendum, nudè illa, ac in se pensitanda non est, quemadmodum Geometricam Propositionem tractamus, sed attendendum erit, ad omnes circumstantias quæ rem factam comitantur, tam externas, quam internas. Internas voco eas, quæ ad ipsam rem pertinent: externas, quæ ad eos, quorum testimoniis ad credendum ducimur. Hoc posito, si omnes circumstantiæ tales sint, quales rarissimè inveniuntur cùm falsitate conjunctæ, mens nostra sponte fertur ad credendum; neque immerito, præsertim in vitæ actionibus dirigendis: hic enim certitudo morali major non exigitur, & sæpissimè contenti esse debemus eâ probabilitate, quæ haberi potest maxima.

Quod si è contrà hæ circumstantiæ tales sint, quæ sæpissimè adjunctam falsitatem habent, ratio exigit vel ut assensum nostrum inhibeamus, vel ut falsum judicemus, quod narratur, cùm nullatenùs appareat illud verum esse, licet aliundè de illiùs impossibilitate omnimodâ non constet.

Quæritur Ex. ca. an Historia Imperatoris Constantini per Sanctum Sylvestrum Papam baptizati sit vera? Veram affirmat Illustrissimus Baronius: falsam Cardinalis Peronius, Spondanus, Petavius, Morinus, cæterique inter Scriptores Ecclesiasticos doctissimi. Si rei factæ possibilitati solum immoremur, non video, cur debeat rejici: nihil enim habet quod absolutè impossibile sit, imo absolutè loquendo possibile omnino est, Eusebium qui contrarium asserit, in gratiam

Arrianorum

Arrianorum mentitum esse, Patrésque illum sequutos, illius fuisse testimonio deceptos. Si tamen regulam modò præscriptam adhibeamus omnésque discutiamus Baptismi utriusque circumstantias, videbimus illas, quæ secundum Baptismum comitantur, notas habere veritatis indices, non verò illas, quæ primum. Nam hinc non est cur multum fidamus Scriptori tantillæ fidei, quantillæ censetur Author Actuum Sancti Sylvestri, qui tamen unicus inter veteres est, qui Constantini Romæ baptizati mentionem facit: illinc omninò verisimile non est virum gravem & doctum, qualis Eusebius fuit, vel ausum fuisse mentiri in rei celeberrimæ narratione, qualis est Baptismus primi Imperatoris, qui Ecclesiam in libertatem asseruit. Notus enim ille Baptismus esse debuit universo terrarum orbi, etiam tùm, cùm scriberet, quarto nimirum quintovè post Imperatoris mortem anno.

Exceptionem tamen patitur hæc regula de possibilitatis verisimilitudinísque ad assensum sufficientiâ. Patitur autem, cùm res sufficientibus testimoniis confirmata, aliundè tamen difficultates recipit, viderique potest iis contraria, quæ ab aliis Historicis narrantur. Nam in hoc casu sufficit, si solutiones ad has repugnantias tollendas allatæ possibiles sint & verisimiles: & esset à ratione alienum probationes positivas postulare; cùm enim res ipsa abundè probata fuerit, iniquum erit tantundem de cæteris circumstantiis expectare. Aliter dubitari possit de millenis narrationibus, iisque certissimis, quarum tamen cùm aliis non minus certis, consensionem invenire non possumus, nisi per conjecturas, quas impossibile erit positivis probationibus confirmare.

Exempli causâ in libris Regum & Paralipomenon quæ narrantur de annis, quos varii Reges Judæ & Israelis regnarunt ad consensum trahi non possunt, nisi Regum aliquibus duo regnandi initia assignemus, alterum, vivis, alterum, mortuis parentibus. Si verò quis

exigat,

exigat, ut probemus hunc Regem cum Patre regni societatem habuisse, fatendum quidem est id nos non posse positivè probare, dicendúmque sufficere, quod id possibile sit, aliásque sæpius accidisse, ut possit hic jure supponi tanquam necessaria circumstantia ad historias alioquin certas conciliandas.

Quapropter nihil insulsius quorumdam hujus sæculi Hæreticorum conatibus ad probandum Divum Petrum Romæ nunquam fuisse. Negare, quippè non possunt hanc veritatem Scriptorum Ecclesiasticorum omnium, etiam antiquissimorum ut *Papiæ*, *Sancti Dionysii Corinthii*, *Caii*, *Sancti Irenæi*, *Tertulliani* testimoniis firmatam; Cùm tamen nec unus possit produci qui id negaverit. Attamen rentur, posse se hanc veritatem solis conjecturis labefactare, cùm dixerint D. Paulum non meminisse Sancti Petri in Epistolis Româ scriptis; & quandò audiunt illum tunc temporis potuisse Româ abfuisse, (neque enim ita sedem illic fixisse dicitur, quin sæpissimè digressus aliis in locis Evangelium disseminaverit) oggerunt hoc sine probatione dici, quod affatim ridiculum est, quia cum res gesta, quam nituntur convellere, certissimis confirmatissimisque accenseatur, quæ in Historiis Ecclesiasticis narrantur, illorum erat ostendere, ejus cum sacris litteris contrarietatem, cum Catholicis sufficiat umbratiles illas contrarietates eluere: Quemadmodum eluuntur illæ quæ in sacris litteris reperiuntur, & ad quas tollendas ostensum est sufficere solam possibilitatem.

Caput

Caput Decimum tertium.

Hujus Regulæ usus in Miraculis credendis.

REgula modò explicata proculdubio utilissima est ad dirigendam rationem, fidémque in rebus particularibus credendis suos intra limites circumscribendam; cum periculum sit, si ab eâ tantisper aberremus, ne in perniciosa nimiæ vel credulitatis vel incredulitatis præcipites ruamus.

Sunt, Ex. ca. aliqui, quibus religio est de quovis miraculo subdubitare, quia sibi persuasêre de omnibus esse dubitandum, si de uno aliquo dubitaverint. Et cùm norint omnia Deo possibilia esse, nihil audiunt quod non jure merito sibi videntur credere, si ab ejus omnipotentiâ dicatur esse profectum.

Alii absurdè rentur se ingenii vim ostendere, cum omnia omninò miracula in dubium vocarint, non alia impulsi ratione, quàm quòd aliqua facta inaudiverint, quæ falsa posteà comperta sunt, neque videant cur hæc potiùs, quam illa credant.

Fatendum quidem est hisce illos alios minùs malos esse, sed verum itidem est utrosque ex æquo malè ratiocinari.

Utrique námque hinc & illinc ad locos communes diffugiunt, sed oppositos: Hi ad potentiam bonitatémque Divinam, ad miracula certa & indubia, quibus autumant dubiis & incertis fidem posse astrui; ad impiorum cæcitatem, apud quos nihil fidem invenit, quod ad ipsorum captum non est. Nihil sanè hic habemus, quod in se sincerum non sit, sed tamen id totum maximoperè invalidum est, ad fidem alicui particulari miraculo faciendam. Neque enim Deus illa omnia facit, quæ potest facere, neque credendum est hoc miracu-

lum contigisse, quia alias similia contigêre. Præterea possumus equidem jure ad aliqua supra captum nostrum credendum propendere, non tamen ideò tenemur credere, quicquid hujusmodi malè feriati homines pro libitu finxerint, effutiverintque.

Illi ad locos communes alterius generis divagantur. *Veritatis*, inquit eorum nonnullus, *& mendacii idem vultus, idem incessus, eædem gradationes. Nos utrùmque eodem intuemur oculo. Ego ipse, hâc, quâ vivo tempestate, miracula facta audivi, & quamvis illa inter nascendum evanuerint, non tamen latere nos potest, quam sibi fidem fuissent factura, si suam vixissent ætatem. Sume in manus staminis extremitatem, glomumque quantùm lubet, evolve; magis à re minimâ nihilum distare comperies, quàm ab hâc minimâ distat res maxima. Jam verò qui cupidè insolentis miraculi informem narrationem hausère, illiùs posteà historiam narrando retexentes, ex factis ab incredulis objectionibus discunt ubinam loci sita sit fidei faciundæ difficultas: quem demùm locum obducto fucatæ cujusdam probabilitatis gypso consolidant atque complanant. Singularis cujuspiam error, primò fit error publicus: ac tùm demùm, inversâ vice, error publicus evadit error singulorum. Hunc itàque in modum hæc miraculi substructio, ab his labefactata, ab illis suffulta & per manus aucta, tandem consurgit: adeò ut testis à re gestâ omnium remotissimus, viciniore instructior evadat; & is qui ultimò rem factam audivit, primo narratore fiat in credendo confirmatior.*

En sanè orationem ingeniosam, nec forte inutilem ad nos sistendos, ne omni famæ rumusculo circumducamur! Sed insolentis dementiæ esset hinc concludere suspectæ fidei illa omnia esse, quæ de miraculis narrantur. Nam palam est, quæ hic dicuntur, ea tantum spectare, quæ à communi famâ hauriuntur, nullâ in ipsam famæ originem & causam factâ inquisitione: & fatendum quidem est, quæ hoc modo noscuntur, stabilem certamque fidem non mereri.

Sed quis non videt posse confici locum communem,

huic

huic contrarium, & qui ad minimum ei probabilitate non cedat. Nam ſicut quædam miracula, exploratâ famæ origine, malæ fidei comperiuntur, ita alia ex hominum memoriis, evaneſcunt, vel nullam fidem inveniunt; quia homines illorum certiùs cognoſcendorum curam laboremque detrectant. Non uni morborum generi mens noſtra obnoxia eſt, pluribus, imò prorsùs oppoſitis diſtrahitur. Eſt quædam Stolida ſimplicitas ea credens, quæ ſunt maximè incredibilia; eſt ſuperbia non minùs fatua, quæ pro falſis illa proſcribit omnia, quæ arctis intellectûs ſui cancellis nequit concludere. Sæpe nugaciſſimas nugas curiosè venamur, cum res graves & momentoſas negligimus: falſæ narraticulæ paſſim circumferuntur, & fidem inveniunt, cùm veriſſimæ vix foras egrediantur.

Pauciſſimis notum eſt ad *Sanctæ Faræ* monaſterium factum hâc noſtrâ tempeſtate miraculum, cum Sanctimonialis, quæ ita cæca fuerat, ut vix illi oculorum orbes ſupereſſent, momento tactis *Sanctæ Faræ* reliquiis viſum recepit; ut mihi conſtat ex viri teſtimonio, cui utráque ca cæ videntiſque conditio nota erat.

Narrat Divus Auguſtinus ſuo ſæculo plurima contigiſſe miracula certa & indubia, quæ tamen ad paucorum notitiam perveniebant, quorumque fama, licet ſtupenda eſſent, & obſervatu digniſſima, vix ex unâ in aliam urbis regionem ſpargebatur. Hinc anſem arripuit ſcriptis mandandi, ac pro concione populo narrandi, ea quæ extra omnem ſuſpicionem certa erant & indubia. Quinimò L. 22. de Civitate Dei obſervat intra biennium, ex qúo in honorem Sancti Stephani conſtructum *Hippone* ſacellum erat, decem ſupra Sexagena contigiſſe miracula, præter alia plura quorum mentio in ſcripta relata non erat, cum tamen & illa ſe certò ſciviſſe teſtetur.

Satis itaque evidens eſt, nihil eſſe à ratione alienius, quàm ex horum communium locorum dictamine ſententiam ferre, cùm de omnibus univerſim miraculis

vel acceptandis vel rejiciendis agitur : ſed ad examen vocandæ ſunt omnes illorum particulares circumſtantiæ, atque ex illis teſtiumque fide & ſcientia pronunciandum.

Pietas Religióque non exigunt ut quis ſanæ mentis omnia miracula credat quæ in *Legendâ aureâ* vel Metaphraſto narrantur. Tot enim fabulis hi ſcriptores referti ſunt, ut nihil ſit ob Solam ipſorum authoritatem credendum quod de horum ultimo liberè faſſus eſt Eminentiſſimus Cardinalis Bellarminus.

Contendo tamen omnem hominem cui mens ſana, religionis licet expers ſit, teneri ad ea credenda & pro veris miraculis agnoſcenda, quæ Divus Auguſtinus vel in Confeſſionum libris, vel in illis aliis de Civitate Dei, narrat ſuis ſe oculis vidiſſe, vel quorum notitiam ait ſe habuiſſe ab illis ipſis, quibus ea contigêre. Tale illud eſt Cæci illuminati attactu Reliquiarum SS. Gervaſii & Potaſii, inſpectante omni Populo Mediolanenſi. Hujus mentionem facit in Confeſſionibus, & de eo l. 22. cap. 8. hæc verba habet. *Miraculum quod Mediolani factum eſt, cum illìc eſſemus, quando illuminatus eſt Cæcus, ad multorum potuit notitiam pervenire, quia & grandis Civitas eſt, & ibi erat tunc Imperator, & immenſo populo teſte res geſta eſt concurrente ad corpora Martyrum Gervaſii & Potaſii.*

Tale illud mulieris in Africâ Sanatæ floribus, qui Reliquias Sancti Stephani tetigerant, ut eodem loco narrat.

Tale miraculum nobilis Fæminæ à Cancro, ut putabatur, incurabili, ſanatæ per ſignum Crucis, quod ſibi à recens Baptizato imprimi curavit, ſecundum revelationem hâc de re habitam.

Tale miraculum erat Pueri ſine Baptiſmatis Sacramento mortui, cujus vitam Mater ſuis à Divo Stephano precibus quodammodo exterſit, eundem vehementi fide abrepta compellans his verbis : *Sancte Martyr, redde mihi filium ; tute noſti me ejus vitam non aliam ob*

cauſam

causam petere, quam ne æternùm Deo careat.

Si ſupponantur hæc omnia eo, quo referuntur, modo contigiſſe, nemo ſui rationiſque compos poterit in iis digitum Dei non agnoſcere. Ac proinde ad illorum fidem labefactandam quæſtio tantum excitari poteſt de ipſo Divi Auguſtini teſtimonio, affirmaríque illum veritatem corrupiſſe ad authoritatem venerationémque Chriſtianæ Religioni apud Ethnicos conciliandam. Sed nec hujus verique ulla ſimilitudo eſt.

Primò quia veriſimile non eſt virum gravem & prudentem voluiſſe mentiri de rebus adeò notoriis & populo manifeſtis. Poterat enim illicò mendacii infinito teſtium numero coargui, quod ad Chriſtianæ religionis dedecus & ignominiam non potuit non cedere. Secundò, quia nemo unquam Auguſtino jurator mendacii hoſtis exſtitit, cùm integris libris conſtanter doceat non tantùm non licere unquam mentiri, ſed etiam horrendo crimine non carere eos, qui etiam ut homines ad fidem faciliùs alliciant, mentiuntur.

Et hoc illud eſt, quod nos in ultimam admirationem rapere debet, cùm videmus hujus ſæculi Hæreticos, (apud quos Divus Auguſtinus vir eſt illuminatiſſimus & veraciſſimus) non percepiſſe, quando Sanctorum Cultum, Reliquiarúmque venerationem pro rebus ſuperſtitioſis & Idololatriæ proximis traducunt, ſe machinamenta erigere ad omnem Religionem funditùs evertendam. Nam Meridiano ſole Clarius eſt Religionem carituram fulcimento Solidiſſimo, ſi miracula eâ, quâ ad veritatem confirmandam pollent, authoritate exuantur. Nec minùs clarum eſt miracula hâc authoritate exutum iri, ſi dicantur à Deo cudi in gratiam cultûs ſuperſtitioſi & idololatrici. Cum tamen hoc ipſum eſt quod Hæretici moliuntur, dum hinc cultum venerationémque Sanctis Sanctorúmque reliquiis exhiberi à Catholicis ſolitum ſuperſtitionis inſimulant: illinc nequeunt non agnoſcere Dei amicos quàm maximè intimos, qualis ipſis confitentibus fuit Auguſtinus, nobis

fidem dediſſe, Deum morbos inſanabiles curaviſſe, cæcos illuminaſſe, mortuos reſuſcitaſſe ad eorum remunerandam pietatem, qui ſanctos invocabant, eorumque venerabantur Reliquias.

Profectò vel hæc unica conſideratio omni homini ſano Religionis prætenſæ reformatæ falſitatem poterit manifeſtare.

In celebri hoc exemplo deducendo, quo decernitur quomodò de rerum geſtarum veritate judicandum ſit, uberior fui, ut illud regulæ loco eſſet in ſimilibus caſibus, quia in talibus ſæpiſſimè erramus: Unuſquiſque enim credit, ut de illis rectè ſtatuat, ſufficere, ſi locum aliquem communem condat, qui ſæpe effatis conſtat non tantum non veris univerſaliter, ſed ne quidem probabilibus, ſi ad particulares rerum, quæ ſub judicium cadunt, circumſtantias applicentur. Conjungendæ itaque, & unà comparandæ rerum circumſtantiæ, non ſeorſim conſiderandæ ſunt, cum frequenter accidat, ut quod ſecundùm hanc circumſtantiam, falſitatis plerumque indicem, minus probabile apparet, ſecundùm alias omninò verum haberi debeat. Et è contra ut quod verum videtur ſecundùm circumſtantiam aliquam veritatem ut plurimum denotantem, ſecundùm alias hanc enervantes falſum debeat pronunciari, uti capite ſequenti explicabitur.

Caput

Caput Decimum quartum.

Aliæ Observationes de eodem, fide sci. eventibus præstandâ.

DE eâ, quæ haberi debet eventibus fide, observatio utilissima restat, atque Eccam! inter circumstantias, quæ ad examen vocandæ sunt, ut sciamus fidesne rei gestæ danda negandavè sit, quædam sunt, quas *circumstantias communes* licebit appellare, quia sæpissimè occurrunt, & veritatem ferme semper, falsitatem rarò comitem habent. Si his aliæ circumstantiæ particulares non opponantur, quæ debilitant vel tollunt credibilitatis motiva, à circumstantiis hisce communibus oblata, debemus, si non certissimè, saltem probabilissimè judicare rem factam esse. Sufficit autem hæc probabilitas, quando sci. de talibus tenemur sententiam dicere. Nam sicut nobis satisfacere certitudo moralis debet ubi Metaphysica haberi non potest; ita quando certitudinem moralem plenam assequi non possumus, si sententia dicenda sit, quàm optimè fecerimus, si probabilissimam amplexemur, minùs etenim probabilem sine rationis judiciique evertione sequi non possumus.

Si verò hæ circumstantiæ communes, quæ aliàs fidem facere potuissent, aliis particularibus junctæ sint, quæ, ut nuper diximus, debilitant motiva credibilitatis nobis à circumstantiis communibus oblata, vel saltem tales sunt, quales rarò sine falsitate inveniuntur, hoc casu ad quid credendum pari ratione non ferremur; sed mens nostra vel assensum inhibebit, si circumstantiæ communes tantùm debilitentur à particularibus; vel judicabimus rem factam non esse, si tales sint, quales ordinariò falsitatis indicia sunt. Exemplum habe ad hujus observationis clarigationem.

Pleríſque ſtipulationum contractuúmque inſtrumentis communis additur circumſtantia, *duorum notariorum ſignaturæ.* Hi publice ad hoc muneris deputantur, horum quàm maximè intereſt falſarios non eſſe; agitur enim non tantùm de probitate & famâ, ſed etiam de fortunis & vitâ: Hæc unica conſideratio, ſi alias contractûs circumſtantias perſpectas non habeamus, ſufficit, ut judicemus, poſt deſignatum in inſtrumento tempus, illud confectum non eſſe: Non quod hâc in parte fraus ſubeſſe nequeat, ſed quia è millenis contractibus certum eſt, nongentos, nonaginta novem ſinceros eſſe; adeò ut longè probabilius ſit hunc, quem præ manibus habeo contractum, è nongentis nonaginta novem eſſe, quàm è millenis illum unicum qui dolo malo, tempore quàm debuit alio confectus eſt. Quod ſi præterea mihi cognita eſt notariorum integritas, tum certo certius nihil fraudis arbitrabor interceſſiſſe.

Si verò huic communi circumſtantiæ, (notariorum ſci. ſignaturis) quæ ſufficiens erit (modò nullis contrariis circumſtantiis labefactetur) ut credamus contractum ſincerum eſſe & bonæ fidei, alias adjungamus, ut Notarios in munere turpitèr ſine ullâ conſcientiæ aut famæ curâ verſari, illos ex tali fraude inſignem quæſtum facere potuiſſe, minuetur ſanè pondus illud, quod ad animum meum inclinandum habet duorum notariorum ſignatura, non tamen prorſus concludam contractum illum falſum eſſe; ſi vero fraudulentæ hujus anticipationis probationes poſitivæ inſuper accedant, uti ſunt teſtes aliáque argumenta, quale foret, ſi mihi notum ſit virum illum, illo quo dicitur tempore mille aureos mutuò dediſſe, centenos non habuiſſe, judicabo talem conrractum malâ fide confectum, atque extrà rationis oleas evagaretur, qui à me exigeret, ut alitèr crederem, faterérque me injuriâ ſupponere alios contractus, in quibus eadem falſitatis argumenta non cernebam, ſinceros habendos, quia poterunt, non minùs quàm ille alius, falſi eſſe & ſuppoſititii.

Quod

Quod hic dictum est quibusdam controversiis, quæ Doctos sæpe exercuêre, accommodari potest. Quæritur an is operis alicujus author habendus, cujus nomen hucúsque gessit? an hujus Concilii acta legitima sint, an suppositiтia?

Verum quidem est inclinari nos debere ad sententiam dicendam pro Authore, ad quem diutina operis possessio pertinuit, & pro Actorum, quæ quotidie legimus, veritate, nec contrarium nisi ob rationes validissimas esse decernendum.

Quapropter cum vir hoc sæculo doctissimus demonstrare conatus fuerit Epistolam ad Stephanum Papam de Martiano Episcopo Arelatensi quæ divo Cypriano ascribitur, illius Patris non esse, nihil potuit apud Eruditos proficere; Conjecturæ etenim quibus utebatur imbicilliores visæ, quàm quæ possent Divo Cypriano illud opus eripere, quod hucúsque ejus nomen præ se tulit, & quod cum cæteris ejusdem operibus stylo scriptionísq; modo accuratissimè quadrat.

Frustrà etiam *Blondellus* & *Salmasius* cùm argumento ex Sancti Ignatii Epistolis petito, quo Episcoporum supra Præsbyteros ab ipsis Ecclesiæ nascentis incunabulis superioritas probatur, respondere non possent, frustrà, inquam, has Epistolas, etiam prout impressæ extánt ab *Isaaco Vossio*, & *usherio* ex M. S. codice Bibliothecæ Florentinæ, pro supposititiis & spuriis haberi voluêre. Quin à suæ etiam factionis hominibus refutati sunt, nec immerito: cùm enim nos easdem Epistolas habeamus, etiam ipsis fatentibus, quæ ab Eusebio D. Hieronimo, & ipso etiam Origine citantur, omnino verisimile non est, veras & genuinas Ignatii Epistolas in unum à D. Polycarpo collectas evanuisse, aliásque subdititias intrà illud temporis spacium, quod Divum Polycarpuminter & Originem vel Eusebium intercessit, comparuisse. Prætereà hæ Ignatianæ Epistolæ ità illam sanctitatem, simplicitatemq; referunt, quæ Apostolicorum temporum propria test, ut solæ & inermes ab omni falsitatis & suppositionis criminatione se facilè tueantur.

Denique omnes illæ difficultates, quas Eminentissimus Cardinalis Peronius adversus Epistolam Concilii Affricani ad sanctum Cœlestinum Papam de Appellationibus ad sanctam sedem faciendis proposuit, perficere non potuêre, quin etiam nunc, ut anteà, illa Epistola credatur ab hoc Concilio scripta.

Accidit tamen aliquandò ut particulares circumstantiæ plus ponderis habeant ad persuadendum, quâm hæc diutina possessio.

Sic licet D. Clementis ad Sanctum Jacobum Episcopum Hierosolymitanum Epistola à Rufino ante annos mille & trecentos versa fuerit, citatúrque à quodam Concilio Gallicano sub Clementis nomine, tamen vix possumus illam subdititiam non fateri. Cum enim ante Divum Petrum Jacobus Hierosolymitanus martyrium passus fuerit, fieri non potest ut Sanctus Clemens post mortem D. Petri, uti in illâ supponitur, hanc ad eum Epistolam scripserit.

Eodem modo, quamvis commentaria in D. Paulum Sancto Ambrosio adscribantur & citentur à quamplurimis scriptoribus sub ejus nomine, uti & opus imperfectum sub nomine Sancti Chrysostomi. Jam tamen in confesso est apud omnes, hæc horum Patrum non esse, sed aliorum ex antiquis in multos passim errores lapsantium.

Tandem acta Conciliorum Sinuessani sub Marcellino, duorum triúmve Romanorum sub Sylvestro, ac alterius Romani sub Sixto tertio quæ in manibus sunt, possent nobis horum conciliorum veritatem persuadere, si nihil incongrui continerent, quod in illa non possent tempora cadere quibus celebrata perhibentur : ast tot habent absona, & ab illis temporibus aliena, ut verisimillimum sit, illa falsa esse & supposititia.

Habemus hic quædam observanda, quæ prodesse poterunt in hoc genere judiciorum. Sed credendum non est illa eoúsque utilia esse ut omne ubique errandi periculum tollant : solum enim utilia sunt ad crassos errores

res

res præcavendos, mentémque ita componendam, sistendámque ne communium locorum fallaciis adjudicandum abripiatur, qui cum vagam & genericam veritatem contineant, à scopo in particularibus sæpissimè aberrant, unde fertilissima errorum seges luxuriat.

Caput Decimum quintum.

Quomodo de futuris contingentibus judicandum est.

QUas de præteritis fiximus regulas, ad formanda de futuris judicia facili negotio possumus accommodare. Quemadmodum enim rem probabilitèr factam judicamus, cùm tales circumstantias cernimus quales ut plurimum rem talem factam comitantur, ita non minùs probabilitèr pronunciamus, quidpiam eventurum, cum eas circumstantias coram videmus, quas ut plurimum tale quid consequitur. In hunc modum fausta infaustáque medici ominantur; de futura Belli aleâ Imperatores judicant, ceteríque mortales cæteris de rebus contingentèr futuris pronunciant.

Si vero agatur de iis eventibus, quorum pars aliqua ipsi futuri sumus, quos impedire aut promovere nostro studio curáve possumus? nostrum plerísque accidit, ut in errores ruamus eò dolosiores, quò magis videntur rationem astipulatricem habere. Quippe vel lucri quod cupimus, vel jacturæ quam timemus magnitudinem tantùm habemus præ oculis, non considerantes quàm probabilitèr aut verisimilitèr ea nobis obventura sunt, quæ timemus aut speramus.

Sic cum aliquod grande malum extimescimus, quale est vitæ fortunarúmque jactura, prudentiæ partes arbitramur, nullam non adhibere cautiunculam ad illam averruncandam. Sic, si bonum ejusmodi sit, puta lucrum centies

centies millenorum aureorum, credimus viri ſapientis eſſe, omnem fortunæ aleam, modò id parvo conſtet, experiri, licet ſpes quam minima, veriſimilitudo penè nulla ſit nos ſecundâ fortunâ uſuros.

Non abſimili ratiocinatione deluſa è primariis mulier nobilis, cum audiviſſet quoſdam laquearis caſu obrutos miſerè interiiſſe, nullas in poſterum ædes ingredi voluit, quas priùs per famulos non Exploraverat. Quinimo ita ſibi perſuaſerat, ſe hâc in parte ex ipſiſſimæ rationis præſcripto agere, ut cæteros omnes, qui idem non deſipiebant, imprudentiæ coargueret.

Hujuſmodi etiam argumenti fallacia decepti, quò valetudinem impenſius tueantur, ad immodicas intempeſtivaſq; cautiones & mollitias plures ſe condemnant: alii eandem ob rationem evadunt miſere increduli. Cum enim aliquando ludificati fuerint, credunt in poſterum nunquam non allis in rebus ludificatum iri. Hinc etiam tot eas ad ſortes (quæ *Lotteries* gallicè dicuntur) gregatim convolant. Quid? aiunt, unius periculo aurei millenos lucrari, nunquid res quæſtioſiſſima eſt? Unuſquiſque credit ſe fortunatum illum fore, cui ſors ſecunda obveniet, qui futurus erit *dives amico Hercule.* Nemo conſiderat ſi pro uno, v. g. aureo ſortes aureos vigeſies mille promittant, trigeſies millies probabilius eſſe, quod unuſquiſque in particulari nihil omninò auferet, quam quod propoſito pignore potietur.

Atque ecce hujus ratiocinationis vitium! Ut decernamus quid faciendum ſit, ut bonum aſſequamur, malum evitemus, non tantùm bonum malúmque in ſe debemus conſiderare, ſed, quâ votorum ſpe illud ſequimur, hoc fugimus; horúmque omnium ad invicem proportionem Geometrica accuratione oportet penſitare atque comparare. Ab exemplo hæc fient clariora.

In ludo decem viri denos deponunt aureos, ſinguli ſingulos; quos omnes unus poſteà lucratur, cæteris ſpe fruſtratis. Hîc, ut i videtur, unuſquiſque unius aurei periculo ludit, cum poterit denos acquirere. Si lucrum &

jacturam

jacturum in se solum consideremus, videri possunt omnes non sine fœneris spe ludere. Considerandum tamen est, quemadmodum unusquisque novem aureos lucrifacere potest, atq; unicum tantum perdere, ita novies probabilius esse, unumquémq; sui aurei jacturam facturum, quàm quòd novenos lucrabitur: atq; ità quemadmodum unusquisq; sperat se novem posse acquirere, cum tantùm unicum possit perdere, ità probabilitas perdendi decem gradus habet, & illa acquirendi, unicum, quòd hinc inde lucri & jacturæ spes metusque prorsus æquat.

Omnes ludi, in quibus sortes hoc pacto æquiparantur, quantùm communis ludorum natura patitur, æqui sunt & justi, qui hanc sortium æqualitatem non habent, manifestè iniqui. Atque hinc palam fit, illa ludorum genera, quæ *Loteries* dicuntur, omninò illicita esse. Cum enim sortium quæstuarius arbiter & Custos, ex omni deposito partem, ut plurimum, decimam sibi pro suo jure seponat, fit ut cætera sortientium turba non aliter pecuniis emungatur, quàm si quis in ludo, ubi æqualis utrinque, id est, eadem lucrandi atque perdendi spes est, novenis nummis denos opponeret. Jam verò, cùm hoc in damnum omnibus lusoribus cedat, cedet & singulis, cùm hinc eveniat, ut perdendi probabilitas ipsam acquirendi spem plùs superet, quàm speratum lucrum excedat illud detrimentum, (jacturam puta depositi) cujus periculo ludens exponitur.

Aliquando tantula spes apparet lucrandi, ut omninò præstat fortunam non experiri, licet montes aurei possint, vel assis unius periculo comparari. Dementis enim esset vel viginti denarios deponere spe acquirendi decies centena librarum millia, aut regni cujuspiam comparandi, eo casu, quo puerulus formas litterarum typographicas tali protinùs ordine fortuitò disponerat, qualis nobis viginti priores Virgilianæ Æneidos versus describeret. Quinimò paucissima effluunt momenta, quibus non pluris perdendi periculum subimus, quàm Rex hâc, quam dixi, conditione Regnum in ludo oppignerans.

Poterunt

Poterunt quidem hæ conſiderationes minutulæ atque inutiles videri; quinimo tales reverâ ſunt, ſi hic gradum figamus: aſt ſi ulterius progrediamur, poſſunt illæ in rebus maximis uſui eſſe quàm maximo; idque præcipue ad ſpes metusque noſtros intrà rectæ rationis limites coercendos atque moderandos. Sunt ex. gr. plurimi; qui audito tonitru miſerè pallent trepidantque. Quod ſi hic Cœli fragor Dei mortiſque meditationem inducit, eia! bene eſt; néque ſanè in his meditandis nimii eſſe poſſunt. Si verò ſolius Mortis à fulmine periculum illud ſit, quod eos tantâ formidine exanimat, difficile non erit oſtendére, quantùm illi deſipiant. Nam è vigeſies centenis hominum millibus, inſolens eſt ut vel unus de cœlo tactus intereat: imò affirmare poſſumus inter neces violentas, vix ullam fulminatione infrequentiorem. Cùm itaque timor mali creſcere minuique debeat, ſecundum tum magnitudinem mali, tum etiam probabilitatem ut ita dicam, *futuritionis*, quemadmodum fulmen inter cauſas mortis rariſſimum, ita ex omnibus quàm minimè timendum, cùm inſuper ille timor nihil conferat ad vitam in illo articulo ſoſpitandam.

Hinc non tantum rationes peti poſſunt ad illorum errores corrigendos qui in valetudine curandâ moroſè & intempeſtivè cauti ſunt, (docendi quippe erunt hanc cautionum farraginem majus malum eſſe, quàm mali ipſius tanto diſtantis intervallo periculum) ſed etiam ad tot alios in rationis orbitas reducendos, qui non alitèr cæteris in rebus diſcurrunt. Periculi hoc, aiunt, plenum eſt, ergò & malum; illud quæſtioſum, ergò & bonum. Non enim ex periculo & ſpe quæſtûs, ſed ex horum ad invicem comparatione pronunciandum eſt.

Ea eſt finitorum natura, ut poſſint quantumvis magna ſuperari à minimis ſi hæc, quantum ſufficit, multiplicentur, vel ſi hæc parva, eventûs veriſimilitudine plus magna ſuperent, quam ab illis magnitudine ſuperantur. Atomus quippe minima rem maximam ſuperare

perare poteſt, ſi multiplicetur, & bonum, quod proſequimur, ſi ita ſit obtentu difficile, ut parvum minùs ſuperet magnitudine, quàm à parvo ſuperatur facilitate. Idem dicendum de malis, quæ timemus, id eſt, malum minimum etiam maximo malo (ſi infinitum illud non ſit) gravius eſſe poteſt, ſi parilis inter illa proportio ſit.

Solis infinitis, qualia *æternitas æternaque ſalus*, nulla temporalia poſſunt æquiparari, & quæ proinde in eâdem bilance penſitari non debent. Quapropter minimus facilitatis gradus ad æternam ſalutem conſequendam omnibus bonis temporalibus certiſſimè præferendus eſt; minimumque damnationis periculum, præ omnibus hujus vitæ infortuniis, ſi ſolum ut mala conſiderentur, ſtudiosè cautéque declinandum.

Atque hoc quoſque prudentes ſapienteſque ad hanc, quâ Logicam noſtram finiemus, concluſionem poterit deducere, *Nihil* ſci. *ſtultius, nihil inſenſatius eſſe, quàm vitam, vitæque data ſpacia aliis rebus conquerendis prodigere, quam quæ prodeſſe poſſunt, ad aliam vitam interminabilem aſſequendam.* Quandoquidem bona maláque hujus vitæ nihil ſint ad bona & mala alterius, cùm inſupèr & periculum, nè in mala ruamus, maximum ſit, nec minor bonorum acquirendorum difficultas.

Qui hanc ex his concluſionem eliciunt, illámque in vitâ regendâ ſequuntur, prudentes ſunt, ſapientes ſunt, licet in rebus ad ſcientias pertinentibus indoctè ratiocinentur: qui verò hanc non eliciunt, quamvis cæteris in omnibus oculatiſſimi ſint & ſapientiſſimi, tamen à ſacris litteris pro ſtultis & inſenſatis habentur, atque in malos uſus Logicam, rationem, & vitam pervertunt.

Finis Logicæ.

INDEX DISSERTATIONUM ET CAPITUM.

Caput Sextum.

Caput Septimum.

Caput Octavum.

Caput Nonum.

Caput Decimum.

Caput Undecimum.

Caput Duodecimum.

Caput Decimum Tertium.

Pars Secunda,

Caput Primum.

Caput Secundum.

Caput Tertium.

Caput Quartum.

Caput

Caput Duodecimum.

Caput Decimum Tertium.

Caput Decimum Quartum.

Caput Decimum Quintum.

Caput Decimum Sextum.

Pars Tertia.

Caput Primum.

Caput Secundum.

Caput Tertium.

Caput Quartum.

Caput Quintum.

Caput Sextum.

Caput Septimum.

Caput Octavum.

Caput Nonum.

Caput Decimum.

Caput Undecimum.

Caput Duodecimum.

Caput Decimum Tertium.

Caput Decimum Quartum.

Caput Decimum Quintum.

Caput Decimum Sextum.

Caput Decimum Septimum.

Caput Decimum Octavum.

Caput Decimum Nonum.

Caput Vicesimum.

Pars Quarta.

Caput Primum.

Caput Secundum.

Caput Tertium.

Caput Quartum.

Caput Quintum.

Caput Sextum.

Caput Septimum.

Caput Octavum.

Caput Nonum.

Caput Decimum.

FINIS.

A Catalogue of some few Books lately Printed for John Martyn *at the Bell in St.* Pauls *Church-yard.*

A Philosophical Discourse concerning Speech, conformable to the *Cartesian* Principles. Englished out of *French*. In 12.

A Compleat Collection of Philosophical Transactions for nine years. Three Volumes, in 4.

Abrahami Couleii Angli, Poemata Latina, in quibus continentur sex libri Plantarum & unus Miscellaneorum. In 8.

A short Relation of the River *Nile*, of its Sourse and Current, of its overflowing the Campagnia of *Ægypt* till it runs into the *Mediterranean*; and of other Curiosities. Translated out of a *Portuguese* Manuscript at the desire of the Royal Society, by Sir *Peter Wyche* Knight. In 8.

Elements of Speech, an Essay of Inquiry into the Natural Production of Letters; with an Appendix concerning Persons Deaf and Dumb. By *William Holder* D. D. Fellow of the Royal Society. In 8.

Pyrologia Mimica, or an Answer to *Hydrologia Chymica* of *William Sympson*, in defence of *Scarbrough* Spaw. By *Robert Wittie* Doctor in Physick. In 8.

An Examen of the way of teaching the Latin Tongue to little Children by Use alone. Englished out of *French*. In 8.

Observations and Advices Oeconomical, Written by the Lord *North*. In 8.

Claudii Salmasii ad Johannem Miltonum Responsio, sive Vindiciæ Defensionis Regiæ pro Carolo Primo ad Carolum Secundum.

Experimental Philosophy, in three Books: containing New Experiments Microscopical, Mercurial, Magnetical.

netical. By *Henry Power* Doctor of Physick. In 4.

Euclidis Elementa Geometrica novo Ordine ac Methodo fere Demonstrata.

De Respirationis usu primario Diatriba, Authore Malachia Thruston. M. D. Accedunt Animadversiones à Cl. Viro in eandem conscriptæ una cum responsionibus Auctoris. In 8.

De Viscerum Structura Exercitatio Anatomica Marcelli Malpighii Philos. & Medic. Bononien. in Messanensi Academia Medicinæ Primarii. Accedit Dissertatio ejusdem de Polypo Cordis. In 12.

Marcelli Malpighii Dissertatio de Bombyce, Societati Regiæ Londini ad Scientiam Naturalem promovendam Institutæ, dicata. In 4.

Marcelli Malpighii Dissertatio Epistolica de Formatione Pulli in Ovo. In 4.

Catalogus Plantarum Angliæ & Insularum Adjacentium: tum Indigenas, tum in agris passim cultas complectens. In quo præter Synonyma necessaria facultates quoque summatim traduntur, unà cum Observationibus & Experimentis Novis Medicis & Physicis. Opera Joannis Raii, M. A. & Societatis Regiæ Sodalis. In 8.

Observations Topographical, Moral, & Physiological; made in a Journey through part of the *Low Countries, Germany, Italy,* aud *France*: With a Catalogue of Plants not Native of *England*, found spontaneously growing in those parts, and their Virtues. By *John Ray* Fellow of the Royal Society. In 8.

The *Italian* Reviv'd, or the Introduction to the *Italian* Tongue: containing such Grounds as are most immediately useful and necessary for the speedy and easie attaining of the same. As also a new Store-house of proper and choice Dialogues, most useful for such as desire the Speaking Part, and intend to travel into *Italy*, or the *Levant*. Together with the Modern way of addressing Letters, and stiling of Persons, as well in actual discourse, as in writing: with Alterations and Additions. By *Gio. Torriano* an *Italian*, and Professor

of

of the *Italian* Tongue, &c. in *London*. In 8.

Sixty five Sermons by the Right Reverend Father in God *Ralph Brownrig*, late L. Bishop of *Exeter*. In folio.

Hudibras compleat. In 8.

The History of *Henry* the Fourth, surnamed the *Great*, King of *France* and *Navarre*. In 8.

Antonii le Grand Institutio Philosophiæ, secundum Principia Domini Renati Descartes. Nova Methodo Adornata & Explicata. In usum Juventutis Academicæ. In 8.

Antonii le Grand Historia Naturæ, Variis Experimentis & Ratiociniis Elucidata, secundum Principia stabilita in Institutione Philosophiæ Edita ab eodem Authore. In 8.

Enter into thy Closet, or a Method and Order for private Devotion; with an Appendix concerning the frequent and holy use of the Lords Supper: also two Discourses for the furtherance of Christian Piety and Devotion. In 12.

An Attempt to prove the Motion of the Earth from Observations made by *Robert Hooke*, Fellow of the Royal Society. In 4.

The Works of the Reverend and Learned Divine, *Thomas Jackson*, D.D. Three Volumes, in folio.

New Experiments upon Vipers. By *M. Chorus*. In 8.

A Letter of *Francesco Redi*, concerning some Objections made upon his Observations about Vipers. Printed in *Italian* at *Florence*, 1670. Now made *English*. Together with the Sequel of New Experiments upon Vipers, and a Dissertation upon their Poison. In 8.

Caroli Claromontii Doct. Medici Nob. Lotharingi de Aere, Locis & Aquis Terræ Angliæ, deque Morbis Anglorum Vernaculis cum Observationibus, Ratiocinatione Curandi & Methodo Illustratis. In 12.

Naphtali seu Colluctationes Theologicæ cum tribus Ingentibus Dubiis: viz. de Reditu Decem Tribuum, Conversione Judæorum, Mensuris sacris Ezekielis. In 4.

Monastici Anglicani Volumen Tertium & ultimum. Additamenta quædam in Volumen primum ac Volumen secundum

Jam-

Jampridem Edita, nec non fundationes sive Dotationes Diversarum Ecclesiarum Cathedralium ac Collegiatarum continens ex Archivis Regiis ipsis Autographis ac Diversis, Codicibus Manuscriptis Decerpta & hic Congesta. Per Will. Dugdale Warwicensem, Norroy Regem Armorum. In folio.

Enquiries touching the Diversity of Languages and Religions through the chief parts of the World. Written by *Edw. Brerewood,* sometime Professor of Astronomy in *Gresham Colledge* in *London.* In 8.

A Discourse of Monsieur *Vigier* to the Lord Abbot *Goddon,* great Dean of the Cathedral Church of *Toul* in *Lorrain:* Concerning the Book of Monsieur *Arnaud,* Doctor of the *Sorbon,* entituled, *The Perpetuity of the Faith of the Catholick Church touching the Eucharist, maintained against the Book of Monsieur* Claude. Englished out of *French.* In which Discourse is very briefly discovered the vanity and ineffectualness of that Pompous Volume of the *Sorbonist.* In 8.

The Life and Philosophy of *Epictetus;* with the Emblem of Humane Life by *Cebes.* Rendred into *English* by *John Davies* of *Kidwelly.* In 8.

Guilielmi Hoeli, LL. D. Elementa Historiæ ab Orbe Condito usque ad Monarchiam Constantini Magni. Imperiorum res gestas complexa Novo Ordine & Methodo. Simul & Regnorum Rerumpublicarumque illis Coætanearum. Unà cum Politiarum Magistratuumque succincta & brevi Enarratione. Tyronum in usum. In 12.

Hypothesis Physica Nova, Qua Phænomenorum Naturæ plerorumque causæ ab unico quodam universali motu, in globo nostro supposito, neque Tychonicis, neque Copernicanis aspernando, repetuntur. Necnon Theoria Motus Abstracti. Autore G. G. L. L. In 12.

The Life and Reign of King *Henry* the Eighth. Written by the Right Honourable *Edward* Lord *Herbert* of *Cherbury.* In folio.

A Discourse of Ecclesiastical Polity. In 8.

A Defence and Continuation of the Ecclesiastical Polity. In 8.

FINIS.